

EUR Research Information Portal

Opnieuw beginnen: Achtergronden van positieverschillen tussen Syrische statushouders

Publication status and date:

Published: 01/01/2019

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Citation for the published version (APA):

Dagevos, J., Miltenburg, EM., & Huijnk, W. (2019). *Opnieuw beginnen: Achtergronden van positieverschillen tussen Syrische statushouders*. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2019/05/16/opnieuw-beginnen>

[Link to publication on the EUR Research Information Portal](#)

Terms and Conditions of Use

Except as permitted by the applicable copyright law, you may not reproduce or make this material available to any third party without the prior written permission from the copyright holder(s). Copyright law allows the following uses of this material without prior permission:

- you may download, save and print a copy of this material for your personal use only;
- you may share the EUR portal link to this material.

In case the material is published with an open access license (e.g. a Creative Commons (CC) license), other uses may be allowed. Please check the terms and conditions of the specific license.

Take-down policy

If you believe that this material infringes your copyright and/or any other intellectual property rights, you may request its removal by contacting us at the following email address: openaccess.library@eur.nl. Please provide us with all the relevant information, including the reasons why you believe any of your rights have been infringed. In case of a legitimate complaint, we will make the material inaccessible and/or remove it from the website.

Sociaal en Cultureel Planbureau

Opnieuw beginnen

*Achtergronden van positieverschillen
tussen Syrische statushouders*

Opnieuw beginnen

Achtergronden van positieverschillen tussen Syrische statushouders

Redactie

Emily Miltenburg, Jaco Dagevos en Willem Huijnk (SCP)

Auteurs

Nathalie Boot en Zoë Driessen (CBS)

Sanne Noyon en Mieke Maliepaard (WODC)

Jaco Dagevos, Roxy Damen, Willem Huijnk en Emily Miltenburg (SCP)

Ellen Uitters en Alet Wijga (RIVM)

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is een interdepartementaal, wetenschappelijk instituut, dat – gevraagd en ongevraagd – sociaal-wetenschappelijk onderzoek verricht. Het scp rapporteert aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, de ministeries en maatschappelijke en overheidsorganisaties. Het scp valt formeel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het scp is opgericht bij Koninklijk Besluit op 30 maart 1973. Het Koninklijk Besluit is per 1 april 2012 vervangen door de ‘Regeling van de minister-president, Minister van Algemene Zaken, houdende de vaststelling van de Aanwijzingen voor de Planbureaus’.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2019

In samenwerking met: CBS, RIVM, WODC

SCP-publicatie 2019-4

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Vertaling samenvatting: AVB-vertalingen, Amstelveen

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag

Omslagillustratie: Optima Forma bv, Leidschendam

ISBN 978 90 377 0910 0

NUR 740

Copyright

U mag citeren uit scp-rapporten, mits u de bron vermeldt.

U mag scp-bestanden op een server plaatsen mits:

- 1 het digitale bestand (rapport) intact blijft;
- 2 u de bron vermeldt;
- 3 u de meest actuele versie van het bestand beschikbaar stelt, bijvoorbeeld na verwerking van een erratum.

Data

SCP-databestanden, gebruikt in onze rapporten, zijn in principe beschikbaar voor gebruik door derden via DANS www.dans.knaw.nl.

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau

Postbus 16164

2500 BD Den Haag

www.scp.nl

info@scp.nl

Via onze website kunt u zich kosteloos abonneren op een elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

De webversie van deze publicatie wijkt in opmaak iets af van de gedrukte, papieren versie. Bij verwijzingen naar pagina's van deze editie daarom vermelden dat naar de webversie is verwezen.

Voorwoord	6
Samenvatting, conclusies en aandachtspunten voor beleid <i>Jaco Dagevos, Emily Miltenburg en Willem Huijnk (SCP)</i>	8
1 Inleiding <i>Emily Miltenburg, Jaco Dagevos en Willem Huijnk (SCP)</i>	24
1.1 Naar meer inzicht in de positie van Syrische statushouders	24
1.2 Accenten bij de verklaring van de positie van Syrische statushouders	26
1.3 Keuze voor thema's in dit rapport	27
1.4 Inhoud van het rapport	29
1.5 Data en methoden	31
1.6 Nodig om de groep te blijven volgen	32
Noot	32
Literatuur	33
2 Dynamiek in de demografie van Syrische statushouders <i>Nathalie Boot en Zoë Driessen (CBS)</i>	35
2.1 Inleiding	35
2.2 Data en methoden	37
2.3 Dynamiek in de huishoudenssamenstelling	39
2.4 Verhuizingen	44
2.5 Samenvatting en discussie	49
Noten	51
Literatuur	51
3 Verblijfsintenties van Syrische statushouders in Nederland <i>Sanne Noyon en Mieke Maliepaard (WODC)</i>	52
3.1 Verblijf- en terugkeerintenties van migranten	53
3.2 Methode	58
3.3 Resultaten	59
3.4 Discussie en conclusie	63
Noten	65
Literatuur	66

4	Inzicht in psychische ongezondheid	70
	<i>Alet Wijga (RIVM), Mieke Maliepaard (WODC), Willem Huijnk (SCP) en Ellen UTERS (RIVM) (m.m.v. drs. Evert Bloemen, arts, adviseur/trainer bij Pharos)</i>	
4.1	Inleiding	70
4.2	Data en methoden	75
4.3	Resultaten	79
4.4	Samenvatting en discussie	94
	Literatuur	98
5	Zorggebruik in beeld	101
	<i>Willem Huijnk (SCP), Ellen UTERS (RIVM) en Alet Wijga (RIVM)</i>	
5.1	Inleiding	101
5.2	Theoretische achtergronden van zorggebruik	102
5.3	Data en metingen	106
5.4	Resultaten	107
5.5	Samenvatting en discussie	113
	Noten	115
	Literatuur	116
6	Variatie in participatie	119
	<i>Emily Miltenburg en Jaco Dagevos (SCP)</i>	
6.1	Overheid streeft naar combinaties van participatie	119
6.2	Theoretische achtergronden van de mate van participatie	120
6.3	Data en methode	124
6.4	Resultaten	125
6.5	Samenvatting en discussie	136
	Noten	138
	Literatuur	141
7	Een sociaal-culturele typologie van Syrische statushouders	145
	<i>Roxy Damen en Willem Huijnk (SCP)</i>	
7.1	Het belang van sociaal-culturele inbedding in een nieuwe omgeving	145
7.2	Theorie	146
7.3	Onderzoek en resultaten	150
7.4	Samenvatting en discussie	158
	Noten	160
	Literatuur	161
	Summary, conclusions and pointers for policy	165
	<i>Jaco Dagevos, Emily Miltenburg and Willem Huijnk (SCP)</i>	

Bijlagen (te vinden op www.scp.nl bij dit rapport)

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

181

Voorwoord

Wereldwijd zijn er bijna 6 miljoen Syriërs op de vlucht voor oorlogsgeweld. Een deel zocht een veilig heenkomen in Europa. Het aantal Syriërs in Nederland is in korte tijd gegroeid tot ruim 90.000 personen. In de studie *Syriërs in Nederland* die we vorig jaar uitbrachten, kwam een gemengd beeld naar voren. Een aanzienlijk deel had een zware tocht achter de rug en twee vijfde kampt met psychische problemen. Nog weinig Syriërs hebben betaald werk, velen zijn druk bezig met het leren van de Nederlandse taal en met inburgering. Relatief veel Syriërs hebben sociale contacten met autochtone Nederlanders en de meesten voelen zich hier thuis.

Dit rapport wil meer inzicht bieden in de diversiteit in hun posities, opvattingen en ervaringen. Hoewel Syriërs nog maar kort in Nederland wonen, zijn er al veel verschillen binnen deze groep. We kijken nadrukkelijk naar de achtergronden van deze verschillen en leggen hierbij het accent op factoren die kenmerkend zijn voor statushouders die nog maar net in Nederland wonen: het leven vóór de migratie, ervaringen gedurende de vlucht, de verblijfsperiode in de opvang en de periode daarna. Er is onderzoek gedaan naar gezinshereniging en verhuisgedrag, intenties om in Nederland te blijven, psychische gezondheid, zorggebruik, diversiteit in participatie en sociaal-culturele posities.

Deze studie maakt onderdeel uit van de longitudinale cohortstudie asielzoekers en statushouders, die op verzoek van vier ministeries (Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Justitie en Veiligheid, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Volksgezondheid, Welzijn en Sport) wordt uitgevoerd. In dit project wordt samengewerkt tussen het Sociaal en Cultureel Planbureau, het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (wodc), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Net als in het rapport *Syriërs in Nederland* benutten we het surveyonderzoek uit 2017, aangevuld met registergegevens. Het gaat om Syriërs die tussen 1 januari 2014 en 1 juli 2016 een verblijfsstatus hebben gekregen. We danken de onderzoekers van het wodc, RIVM en CBS voor de goede samenwerking. Ook de leden van de voor dit project ingestelde stuurgroep danken wij voor constructieve wijze waarop zij de conceptstukken van commentaar hebben voorzien. In het bijzonder gaat onze dank en waardering uit naar het Syrische interviewteam dat de enquêtes heeft afgenomen. Het succes van het veldwerk is grotendeels aan hen te danken.

Het is uitzonderlijk om grootschalig kwantitatief onderzoek te doen naar een groep die nog maar zo kort in Nederland woont. Het rapport biedt inzicht in wat het betekent om huis en haard te verlaten en opnieuw te moeten beginnen. We hopen dat het bijdraagt aan de ontwikkeling en aanscherping van het beleid dat erop is gericht de integratie van statushouders te bevorderen. Het zal de komende jaren moeten blijken hoe de integratie van

Syriërs verloopt. We zullen deze groep daarom blijven volgen via nieuw surveyonderzoek, zodat we een goed beeld krijgen van de wijze waarop Syriërs een nieuwe start hebben gemaakt in Nederland.

Prof. dr. K. Putters

Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting, conclusies en aandachtspunten voor beleid

Jaco Dagevos, Emily Miltenburg en Willem Huijnk (scp)

S.1 Inleiding

Het is inmiddels vier jaar geleden dat grote aantallen asielzoekers hun toevlucht zochten in Nederland. Velen van hen ontvingen een tijdelijke verblijfsvergunning en vestigden zich in dit land. De meesten waren afkomstig uit Syrië. Zij staan centraal in dit rapport. We kijken naar de Syrische statushouders die tussen 1 januari 2014 en 1 juli 2016 een verblijfsvergunning asiel hebben gekregen en naar de partner en kinderen die later naar Nederland zijn gekomen. Dit onderzoek kan worden gezien als een vervolg op het beschrijvende rapport *Syriërs in Nederland* (Dagevos et al. 2018a), maar is meer analytisch van aard en heeft als doel om inzicht te krijgen in de verschillen binnen de Syrische groep en in de achtergronden van deze verschillen. Beide studies maken onderdeel uit van het project longitudinaal cohortonderzoek asielzoekers en statushouders (zie kader S.1).

Kader S.1 Project longitudinaal cohortonderzoek asielzoekers en statushouders

Dit project heeft kort gezegd als doel om de positie van asielzoekers en statushouders die in de afgelopen jaren naar Nederland zijn gekomen, in kaart te brengen en te volgen. Het is een initiatief van vier ministeries (Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Justitie en Veiligheid, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Volksgezondheid, Welzijn en Sport). Dit project maakt gebruik van surveys, kwalitatief onderzoek en registergegevens.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (scp) is gevraagd om in samenwerking met het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (wodb), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (rivm) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (cbs) een survey uit te voeren onder Syrische statushouders. Het gaat om het cohort personen dat tussen 1 januari 2014 en 1 juli 2016 een verblijfsvergunning asiel heeft gekregen en hun kinderen en partner die als nareiziger of in het kader van gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen. In 2017 is de eerste wave van de survey uitgevoerd, waarin ruim 3200 Syriërs van 15 jaar en ouder zijn geïnterviewd (respons 81%). De uitkomst vormde de basis voor het in juni 2018 verschenen rapport *Syriërs in Nederland* (Dagevos et al. 2018a). Ook dit rapport is overwegend gebaseerd op de survey, met daaraan gekoppelde registergegevens. We blijven dit cohort Syriërs via surveyonderzoek volgen. Het veldwerk van de tweede wave wordt uitgevoerd in de eerste helft van 2019. Kwalitatief onderzoek vormt een ander onderdeel van het project. Eind 2018 verscheen een kwalitatieve studie over de positie van Eritrese statushouders (Sterckx en Fessehazion 2018). Het cbs heeft een bestand van gekoppelde registergegevens opgebouwd waarmee de positie van asielzoekers en statushouders kan worden gevolgd. Hierover is inmiddels gepubliceerd (cbs 2017, 2018). De registerbestanden bevatten gegevens van alle herkomstgroepen die in de cohortperiode als asielmigrant naar Nederland zijn gekomen.

We hebben ervoor gekozen om verdiepend onderzoek te doen naar de volgende zes onderwerpen: gezinshereniging en verhuisgedrag, intenties om in Nederland te blijven, psychische gezondheid, zorggebruik, diversiteit in participatie en sociaal-culturele posities. Een combinatie van redenen ligt ten grondslag aan de keuze voor deze thema's. Zo leverde het rapport *Syriërs in Nederland* (Dagevos et al. 2018a) een aantal opmerkelijke bevindingen op, die nader onderzoek verdienen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het hoge aandeel personen dat psychisch ongezond is. In dit rapport gaan we na welke factoren hieraan ten grondslag liggen. Zo kijken we in hoeverre de psychische gezondheid wordt beïnvloed door de periode in de opvang en de ervaringen van Syrische statushouders met het leven in Nederland. De bevindingen leveren aandachtspunten op voor onder meer het opvangbeleid. Inzicht in de determinanten van het zorggebruik maakt duidelijk of er bepaalde groepen zijn die gegeven hun psychische en fysieke gezondheid weinig van zorg gebruikmaken, wat mogelijk duidt op ondergebruik. Verder onderzoeken we of verschijnselen die zijn vastgesteld bij eerdere groepen statushouders zich ook voordoen bij de huidige groep Syrische statushouders. Dit geldt onder meer voor de vraag of zij, net als eerdere groepen, verhuizen richting de grote steden. De keuze voor de thema's is eveneens ingegeven door hun relevantie voor het beleid. Onderzoek naar gezinshereniging laat zien hoe de omvang en samenstelling van de Syrische bevolking in de afgelopen jaren is veranderd. Het aantal kinderen neemt toe, wat gevolgen heeft voor het onderwijs en de instroom in schakelklassen. Inzicht in wie de intentie heeft om in Nederland te blijven biedt indicaties voor toekomstige veranderingen in de bevolkingssamenstelling – zijn het overwegend de kansrijken die weg willen? – en geeft een beeld van de binding van Syrische statushouders met Nederland. De overheid pleit voor de vormgeving van trajecten die verschillende vormen van participatie, zoals het leren van de taal, het volgen van een opleiding en (het vinden van) werk met elkaar combineren. We bekijken wat er terechtkomt van het streven om diverse vormen van participatie te combineren. Hierbij kijken we breder dan de arbeidsmarktpositie, aangezien nog maar weinig statushouders een vaste, betaalde baan hebben. Integratie is de afgelopen decennia steeds vaker gemunt als een sociaal-cultureel vraagstuk, waarbij de opvattingen over migranten en migratie overwegend worden gekleurd door opvattingen over culturele verschillen en sociale afstand. We onderzoeken de sociaal-culturele verscheidenheid binnen de Syrische groep en proberen zicht te krijgen op de factoren die samenhangen met verschillen in sociaal-culturele posities. Zoals gezegd willen we met dit onderzoek meer inzicht krijgen in de achtergronden van positieverschillen binnen de Syrische groep. Omdat we ons overwegend baseren op informatie die betrekking heeft op één meetmoment, is het vaak niet mogelijk om causale uitspraken te doen. We spreken dan ook meestal over samenhangen en relaties tussen variabelen. Soms is er wel duidelijk sprake van gebeurtenissen die zich eerder in de tijd hebben voorgedaan, zoals tijdens de vlucht of de periode in de opvang. Hoewel ook dan de richting van de causaliteit kan worden bediscussieerd, spreken we in die gevallen wel van invloed en effect.

Het perspectief van de Syriërs – hun posities, opvattingen en ervaringen – staat in dit rapport centraal. De maatschappelijke context waarbinnen Syriërs hun weg moeten vinden is

ook van belang. Denk bijvoorbeeld aan in- en uitsluitingsprocessen aan de kant van de ontvangende samenleving. We besteden hier indirect aandacht aan door interetnische contacten en ervaren discriminatie en acceptatie door Syriërs mee te nemen bij de verklaring van de verschillen binnen de Syrische groep, maar hoe autochtone Nederlanders denken over Syriërs en op welke wijze deze beeldvorming hun positieverwerving beïnvloedt komt in dit rapport niet aan bod. Voor onderzoek naar de beeldvorming over vluchtelingen verwijzen we naar Huijnk et al. (2017), Kloosterman (2018) en Mensink en Miltenburg (2018).

Voor deze studie zijn bijdragen geleverd door het CBS, WODC, RIVM en SCP. We vatten eerst voor elk thema de belangrijkste bevindingen samen (§ 5.2). Daarna kijken we voor de zes thema's welke beïnvloedende factoren relevant zijn en of op grond daarvan een aantal meer overkoepelende conclusies zijn te trekken over de achtergronden van verschillen in positie van Syrische statushouders (§ 5.3). We sluiten af met aandachtspunten voor het beleid (§ 5.4).

S.2 Zes onderwerpen samengevat

S.2.1 Dynamiek in de demografie van Syrische statushouders (hoofdstuk 2, Nathalie Boot en Zoë Driessen (CBS))

Van de hier onderzochte Syrische statushouders¹ heeft in de periode tot 1 juni 2017 40% een of meerdere familieleden laten overkomen. Onder de statushouders uit andere landen ligt dit percentage op 18%. Gezinshereniging onder Syriërs vindt, vergeleken met statushouders uit andere landen, relatief snel plaats (gemiddeld acht maanden voordat gezinsherenigers naar Nederland kwamen, tegenover veertien maanden voor Eritreeërs en elf maanden voor statushouders uit andere groepen). Ook laten Syriërs relatief veel gezinsherenigers en nareizigers overkomen uit het land van herkomst in vergelijking met andere statushouders. Daardoor neemt het aandeel alleenstaanden in de loop der tijd af en wonen steeds meer Syriërs in een gezin met partner en kinderen.

Nog weinig verhuizingen onder Syriërs, voorkeur voor meer stedelijke gebieden

Syrische statushouders verhuizen iets minder vaak tussen gemeenten dan andere groepen: 6% van de Syriërs verhuisde op enig moment in de waarneemperiode naar een andere gemeente, tegenover 8% van de overige statushouders. Met name gezinnen met kinderen verhuizen minder vaak dan personen in een huishouden zonder kinderen. Wel verhuizen Syriërs over het algemeen naar meer stedelijke gebieden. Onder de meest populaire steden is Enschede een opvallende bestemming. Mogelijk hangt deze voorkeur samen met de aanwezigheid van een Syrisch-christelijke gemeenschap in deze stad. Op het niveau van provincies trekken mensen van minder dichtbevolkte naar meer stedelijke provincies. In veel gevallen gaan veranderingen in huishoudenssamenstelling, bijvoorbeeld als gevolg van gezinshereniging, samen met een verhuizing naar een andere gemeente.

S.2.2 Verblijfsintenties van Syrische statushouders in Nederland (hoofdstuk 3, Sanne Noyon en Mieke Maliepaard (wodc))

Hoewel asiel- en integratiebeleid vaak gestoeld lijkt op het idee dat mensen die in ons land asiel aanvragen van plan zijn hier langdurig te verblijven, leert de ervaring met asiel-migranten uit het verleden ons dat een grote groep op een zeker moment terug- of door-migreert. Van de asielmigranten die in de tweede helft van de jaren negentig naar Nederland kwamen, was bijna 40% vijftien jaar later weer vertrokken (Maliepaard et al. 2017). Op dit moment biedt de situatie in Syrië geen realistisch perspectief tot terugkeer, waardoor het nog te vroeg is om te zeggen in hoeverre we eenzelfde patroon zullen waarnemen voor de groep Syrische statushouders in Nederland. Het is denkbaar dat mensen die verwachten in ons land te blijven, zich meer zullen inzetten om succesvol deel te (kunnen) nemen aan de maatschappij. Dit maakt ook inzicht in intenties tot verblijf relevant.

In *Syriërs in Nederland* (Dagevos en Maliepaard 2018, bijdrage aan het onderzoek van Dagevos et al. 2018a) rapporteerden we dat het overgrote deel van de Syrische statushouders over vijf jaar nog in Nederland wil wonen als terugkeer naar Syrië niet mogelijk is. In deze studie hebben we ons ook gericht op de vraag wie denkt terug te keren als terugkeer naar het land van herkomst wel een optie zou zijn. Er zijn twee vragen voorgelegd: 1) 'Stel, u kunt niet terug naar Syrië. Zou u dan over vijf jaar nog in Nederland willen wonen?' en 2) 'Zou u voor altijd in Syrië willen wonen? Het gaat erom of u dat wilt, niet of dat nu mogelijk is.' Personen die aangeven dat ze over vijf jaar nog in Nederland willen wonen en niet terug willen naar Syrië, worden beschouwd als personen met de intentie om in Nederland te blijven. Iets meer dan de helft (55%) van de Syriërs geeft aan dat zij hun toekomst in Nederland zien.

We vinden geen duidelijke verschillen in verblijfsintenties tussen statushouders naar leeftijd, geslacht, arbeidssituatie in Syrië en stedelijkheid van de woongemeente. Wel willen mensen met thuiswonende kinderen minder vaak in Nederland blijven. Dit is een verrassend resultaat, dat op basis van de literatuur lastig te interpreteren is. Ook hoger-opgeleiden zien hun toekomst minder vaak in ons land. De gevonden verschillen tussen de groepen zijn overigens klein.

Sociaal-culturele nabijheid en gunstig oordeel over maatschappelijk klimaat dempen vertrekintenties

Syriërs die progressievere waarden aanhangen en Syriërs die minder religieus zijn, zijn meer geneigd om in Nederland te blijven. Waar 46% van de mensen met de minst progressieve waarden in Nederland denkt te blijven, is dit het geval voor 61% van de mensen met de meest progressieve waarden. Er is ook een verband met religie: 67% van de mensen voor wie religie helemaal niet belangrijk is denkt in Nederland te blijven, tegenover slechts 49% van degenen die veel waarde aan religie hechten. Of men moslim of christen is, maakt hier geen verschil. Ook mensen die positiever zijn over het maatschappelijk klimaat in Nederland ten aanzien van migranten, verwachten vaker hier te blijven. Syriërs die vaker contact hebben met vrienden en familie buiten Nederland, denken juist vaker te vertrek-

ken. Deze bevindingen bevestigen het idee dat mensen die meer aansluiting hebben met de ontvangende samenleving, meer geneigd zijn om zich langdurig te vestigen.

Ongunstig ervaren maatschappelijk klimaat: hogeropgeleiden vaker geneigd om weg te gaan uit Nederland

Hoewel hoogopgeleiden over het algemeen progressievere waarden aanhangen dan lageropgeleiden, willen zij toch minder vaak in Nederland blijven. Dit is deels te verklaren door een mechanisme dat overeenkomsten vertoont met de zogeheten integratieparadox (Buijs et al. 2006), namelijk dat juist hogeropgeleiden het maatschappelijk klimaat in Nederland als negatiever beoordelen, waardoor zij minder vaak willen blijven. Gezien het potentieel van deze groep wat betreft participatie (zie ook hoofdstuk 6 van dit rapport) is dit een belangrijk resultaat. Volgende dataverzamelingsrondes zullen uitwijzen in hoeverre deze intenties zich ook vertalen in daadwerkelijk vertrek.

5.2.3 Inzicht in psychische ongezondheid (hoofdstuk 4, Alet Wijga (RIVM), Mieke Maliepaard (WODC), Willem Huijnk (SCP) en Ellen Uiters (RIVM))

In de studie *Syriërs in Nederland* (Dagevos et al. 2018a) vonden we dat 41% van de Syrische statushouders psychisch ongezond is: ze zijn bijvoorbeeld vaak somber, down of erg zenuwachtig en niet vaak kalm, rustig en gelukkig. In deze publicatie zijn factoren in kaart gebracht die samenhangen met de psychische gezondheid van statushouders.

Psychische ongezondheid in brede lagen van de Syrische bevolkingsgroep

Psychische ongezondheid komt veel voor in alle geledingen van de Syrische groep. Er zijn weliswaar verschillen in psychische ongezondheid tussen mannen (39%) en vrouwen (44%) en tussen leeftijdsgroepen, maar steeds ligt de psychische ongezondheid ver boven het niveau van de algemene bevolking van Nederland (waar het percentage met psychische ongezondheid, gemeten met hetzelfde instrument, in 2017 op 11% ligt). Psychische ongezondheid komt bij de hoogopgeleide Syriërs bijna net zoveel voor als bij de laagopgeleide, terwijl in de algemene bevolking van Nederland het percentage met psychische ongezondheid sterk afneemt naarmate het opleidingsniveau hoger is.

Ervaringen tijdens de vlucht trekken wissel op psychische gezondheid

Slechte ervaringen tijdens de vlucht, zoals afpersing/financieel bedrog, beroving, seksueel geweld, mishandeling, schipbreuk en kidnapping zijn sterk van invloed op de psychische gezondheid. Een meerderheid van de statushouders maakte zulke dingen mee. Zowel bij vrouwen als bij mannen komt psychische ongezondheid meer voor naarmate ze meer slechte ervaringen hadden onderweg. Bij mannen loopt het percentage met psychische ongezondheid op van 34% bij degenen zonder slechte reiservaringen tot 44% bij degenen die drie of meer van de genoemde ervaringen hadden. Bij vrouwen waren de betreffende percentages 42% en 57%.

Psychische ongezondheid komt evenveel voor bij nareizigers als bij niet-nareizigers

Het valt op dat psychische ongezondheid niet minder voorkomt bij nareizigers dan bij degenen die niet als nareiziger zijn gekomen en die veelal een gevaarlijke reis achter de rug hebben. Van de Syrische vrouwen kwam ruim de helft als nareiziger (van de mannen 8%). Psychische ongezondheid komt bij hen evenveel voor als bij vrouwen die niet als nareiziger naar Nederland zijn gekomen, hoewel de nareizigers meestal veiliger reisden. Daar staat tegenover dat zij voor langere tijd zijn achtergebleven in Syrië of in een ander land waar ze, veelal in afwezigheid van de kostwinner, vermoedelijk in gevaar, angst en onzekerheid hebben verkeerd.

Aantal verhuizingen tussen opvanglocaties bij mannen van invloed op psychische gezondheid

Voor de Syrische mannen in dit onderzoek was niet de duur van het AZC-verblijf maar wel het aantal verhuizingen van invloed op de psychische gezondheid: het percentage met psychische ongezondheid was 33% bij de mannen die maximaal twee keer verhuisden en 43% bij degenen die meer dan vier keer moesten verhuizen. Bij de vrouwen (van wie de meerderheid maximaal twee verhuizingen meemaakte) zagen we geen verband tussen het aantal verhuizingen en de psychische gezondheid.

Samenhang tussen financiële problemen en psychische ongezondheid

Nadat zij de oorlog, maar ook hun thuis, hebben achtergelaten en de vlucht hebben doorstaan, zijn de statushouders in Nederland veilig voor oorlogsgeweld. Onze resultaten laten echter zien dat ook aspecten van het leven in Nederland samenhangen met psychische ongezondheid. Dit blijkt het geval te zijn bij mensen die te weinig geld hebben om rond te komen. Ook in de algemene bevolking is er een samenhang tussen de financiële positie en psychische ongezondheid, maar voor de Syriërs is deze factor extra belangrijk aangezien een grote groep in een financieel kwetsbare situatie verkeert (zie CBS 2018; Dagevos et al. 2018a). Ongeveer 40% van de statushouders gaf aan niet uit te komen met het geld dat zij te besteden hebben en van hen is 47% psychisch ongezond vergeleken met 36% van degenen die wel rond kunnen komen.

Moeite met Nederlands, weinig sociale contacten met autochtone Nederlanders en ervaren discriminatie gaan samen met meer psychische ongezondheid

Discriminatie, sociale contacten en het beheersen van de taal worden in de literatuur gezien als belangrijke factoren die het welzijn van statushouders beïnvloeden. Dit zien we terug bij de Syrische statushouders. Een op de tien respondenten gaf aan weleens door Nederlanders gediscrimineerd te zijn en van hen is ongeveer 60% psychisch ongezond. Het beheersen van de Nederlandse taal en sociale contacten met autochtone Nederlanders hangen positief samen met psychische gezondheid. Beide kunnen bijvoorbeeld van positieve invloed zijn op de kennis over de Nederlandse zorg en de communicatie met zorgverleners. Opvallend is dat de contacten met Syriërs niet positief samenhangen met de

psychische gezondheid. Mogelijk zoeken Syriërs met een minder goede psychische gezondheid extra steun in de eigen etnische kring.

S.2.4 Zorggebruik in beeld (hoofdstuk 5, Willem Huijnk (scp), Ellen Uiters (RIVM) en Alet Wijga (RIVM))

Uit eerder onderzoek is bekend dat statushouders niet altijd de weg naar (passende) zorg weten te vinden. Zowel individuele kenmerken van de zorgbehoevenden als kenmerken van het zorgaanbod (en de onderlinge aansluiting) kunnen een rol spelen bij het zorggebruik. Onderzocht is welke factoren op het zorggebruik van invloed zijn. Hierbij is gekeken of Syriërs het afgelopen jaar gebruik hebben gemaakt van een huisarts, een medisch specialist of een psycholoog/psychiater. De frequentie van het contact is niet onderzocht.

Syrische statushouders weinig contact met psycholoog/psychiater

Van de Syrische statushouders heeft 68% de afgelopen twaalf maanden contact gehad met een huisarts, 37% met een specialist en 8% met een psycholoog/psychiater. In vergelijking met vergelijkbare leeftijdsgroepen uit de algemene bevolking hebben meer statushouders contact met de huisarts en de specialist, maar hebben juist minder statushouders contact met de geestelijke gezondheidszorg. Eerder onderzoek liet zien dat zowel de statushouders zelf als de huisarts psychische problemen bij statushouders vaak niet als zodanig herkennen. Gezien de hoge prevalentie van psychische problematiek onder Syrische statushouders is het opmerkelijk dat relatief weinig Syriërs (8%) contact hebben met een psychiater of psycholoog.

Uiteraard vormen problemen met de gezondheid een belangrijke aanleiding om zorg te gebruiken. Daarnaast hangen verschillen in zorggebruik tussen statushouders samen met demografische kenmerken, zoals sekse en leeftijd. Meer vrouwen maken bijvoorbeeld gebruik van de zorg dan mannen. Ook het niet-woonachtig zijn in stedelijke gebieden en financiële problemen gaan samen met minder zorggebruik. Alleenstaande Syriërs hebben minder vaak ten minste een keer het afgelopen jaar contact gehad met de huisarts en de specialistische zorg dan Syriërs die niet alleenstaand zijn, maar zij hebben juist vaker contact gehad met de geestelijke gezondheidszorg. Dat meer alleenstaanden gebruikmaken van de geestelijke gezondheidszorg is er mogelijk aan toe te schrijven dat het wonen in gezinsverband een belemmering kan zijn voor vormen van zorg die gevoelig liggen in de Syrische gemeenschap. Een groter vertrouwen in de Nederlandse zorg vergroot de kans op zorggebruik.

Langer verblijf in Nederland en sociaal-culturele integratie gaan samen met meer zorggebruik

Ook migratie-gerelateerde kenmerken houden verband met het zorggebruik. Syrische statushouders die langer in Nederland zijn, lijken hun weg in het Nederlandse zorgland-schap beter te vinden: zij maken meer gebruik van de zorgvoorzieningen. Verder lijkt een grotere sociaal-culturele integratie de weg naar zorgvoorzieningen te stimuleren. Niet

alleen sociale netwerken met autochtone Nederlanders, maar ook minder conservatieve opvattingen over man-vrouwrollen gaan samen met een groter zorggebruik. Dit past binnen het idee dat culturele verschillen een drempel kunnen vormen voor het gebruik van zorgvoorzieningen, bijvoorbeeld als gevolg van miscommunicatie. De beheersing van de Nederlandse taal of het opleidingsniveau hebben geen zelfstandig effect op het zorggebruik. Dit kan komen door de samenhang met andere bepalende kenmerken, zoals de opvattingen of de sociale contacten met autochtone Nederlanders.

De bevindingen geven duidelijk aanleiding om te veronderstellen dat Syrische statushouders, met name die op een grote sociaal-culturele afstand staan ten aanzien van de Nederlandse samenleving, niet altijd de weg weten te vinden bij het Nederlandse zorgstelsel. Bij een gelijke gezondheidssituatie maken ze minder gebruik van de huisarts en psychische zorg dan Syrische statushouders met een geringere sociaal-culturele afstand. Tegelijkertijd is enige voorzichtigheid met de interpretatie geboden. Ondanks dat we de ervaren (psychische) gezondheid van Syriërs weten, is de zorgbehoefte niet direct gemeten. Ook weten we niet of alternatieve vormen voor zorg door een psycholoog of psychiater worden gebruikt, zoals maatschappelijk werk of een praktijkondersteuner van de huisarts.

S.2.5 Variatie in participatie (hoofdstuk 6, Emily Miltenburg en Jaco Dagevos (SCP))

In het beleid is er steeds meer steun voor het idee dat vormen van participatie zoals het leren van de Nederlandse taal, het volgen van een opleiding en het hebben van betaald werk niet na elkaar maar tegelijkertijd plaatsvinden. In deze studie zijn we nagegaan in hoeverre vormen van participatie worden gecombineerd. We onderscheiden economische participatie (betaald werk, werk zoeken, stage), onderwijsparticipatie (volgen van een opleiding in het reguliere onderwijs en volgen van een taalcursus) en maatschappelijke participatie (vrijwilligerswerk). Het volgen van taallessen is dominant, andere vormen van participatie komen veel minder vaak voor: nog maar weinig Syriërs hebben werk (een tiende) of zijn daarnaar op zoek (ruim een vijfde). Ruim een kwart doet een stage, de participatie in het reguliere onderwijs is met 15% beperkt. Ruim een kwart doet dagelijks of wekelijks vrijwilligerswerk, maar de grootste groep is niet actief op dit vlak. Statushouders zijn gemiddeld gesproken actief in twee vormen van participatie tegelijkertijd (bij maximaal vijf vormen van participatie²). Een kwart doet alleen een taalcursus, verder komt het regelmatig voor dat mensen een taalcursus met een andere participatievorm combineren, meestal met vrijwilligerswerk.

Vier participatieprofielen: twee actieve en twee minder actieve groepen

Het onderzoek wijst op vier groepen met kenmerkende vormen van participatie. De grootste groep, *taal* (66%), kenmerkt zich doordat iedereen een taalcursus volgt, op de andere vormen is de participatie relatief beperkt. De groep *actieve zoekers* (11%) onderscheidt zich door de combinatie van activiteiten: relatief veel personen in deze groep zoeken naar werk, zijn frequent actief in het vrijwilligerswerk en doen een stage. Ook volgen velen een taalcursus. De participatie in het reguliere onderwijs is laag. De groep *leergierigen* (6%) valt juist

op door de grote kans dat personen participeren in het reguliere onderwijs. Een aanzienlijk deel volgt ook nog een taalcursus. Ook het aandeel mensen dat werkt of een stage doet is hier relatief hoog. De groepen actieve zoekers en leergierigen hebben met elkaar gemeen dat ze meerdere vormen van participatie combineren. Deze twee actieve groepen omvatten een betrekkelijk klein aandeel Syrische statushouders (samen 17%). Tot slot wordt de groep *voorzichtige start* (17%) onderscheiden. Kenmerkend is dat personen in deze groep geen taalcursus meer volgen, wel heeft een aanzienlijk deel eerder een taalcursus gevolgd en hoewel het aandeel nog steeds laag is, hebben relatief veel personen hun inburgeringsexamen behaald. Omdat deze groep wat betreft de inburgering wat verder lijkt te zijn dan de andere groepen, zou men verwachten dat de participatie in andere domeinen ook wat groter zou zijn. Het aandeel dat werkt of onderwijs volgt is in vergelijking met de groepen taal en actieve zoekers relatief hoog, maar sterk onderscheidend zijn de verschillen niet. Het aandeel werkzoekenden en personen die frequent vrijwilligerswerk doen, is bovendien laag. Het lijkt erop dat de participatie van een deel van de personen in deze groep nadat ze taalonderwijs hebben gevolgd geen vervolg krijgt in participatie in onderwijs of op de arbeidsmarkt.

Vooraf hogeropgeleiden en jongeren combineren vormen van participatie

Wat men ondernam buiten Nederland doet ertoe voor de wijze van participatie in Nederland. Syriërs die buiten Nederland hoger onderwijs hadden gevolgd of daar werkzaam waren, vallen relatief vaker in het profiel actieve zoekers, waarbinnen activiteiten worden ontplooid die kunnen helpen om de weg naar de arbeidsmarkt te vinden (zoals het zoeken van werk, het doen van vrijwilligerswerk en stage). Ze kenmerken zich verder doordat ze in de opvang vaak actief waren, bijvoorbeeld door Nederlands te leren en vrijwilligerswerk te doen. Naar verhouding beheersen ze vaak het Engels en onderhouden ze vaak contacten met autochtone Nederlanders. Vrouwen hebben een geringere kans om tot de groep actieve zoekers te behoren. Binnen de groep leergierigen waren de meesten nog scholier in Syrië en relatief velen hebben daar lager of hoger middelbaar of beroepsonderwijs gevolgd. Relatief weinig volgden hoger onderwijs, maar dat kan verklaard worden door de gemiddeld jonge leeftijd in dat profiel. Tot op zekere hoogte zien we voor deze jonge groep dezelfde achtergrondkenmerken als bij actieve zoekers: velen waren tijdens hun periode in de opvang actief en ze onderhouden vaak contact met autochtone Nederlanders, ook beheersen ze naar verhouding vaker het Engels. De leergierigen geven zichzelf daarnaast het hoogste taalcijfer voor het Nederlands. We leiden hieruit af dat er binnen de Syrische groep een soort voorhoede bestaat die met naar verhouding gunstige kenmerken naar Nederland is gekomen en hun leven hier vormgeeft via diverse vormen van participatie. Voor de komende jaren is het interessant om te bezien in hoeverre deze participatieprofielen aanleiding geven tot een succesvolle of misschien juist een stagnerende integratie.

S.2.6 Een sociaal-culturele typologie van Syrische statushouders (hoofdstuk 7, Roxy Damen en Willem Huijnk (SCP))

Over de Syrische groep bestaan verschillende beelden. Hoewel minder prominent dan enkele jaren geleden, bestaat nog steeds het beeld van een moderne, hoogopgeleide groep. Daar staat het beeld tegenover van een migrantengroep die juist overwegend uit conservatieve mensen zou bestaan die vooral op de eigen herkomstgroep zijn georiënteerd. Om inzicht te krijgen in het sociaal-culturele profiel van de Syrische statushouders hebben we onderzoek gedaan naar de samenhang tussen de samenstelling van de sociale contacten (met de herkomstgroep en de autochtone bevolking), waardeoriëntaties (onder meer over man-vrouwrollen en homoacceptatie) en de identificatie met de herkomstgroep en Nederland en het zich hier thuis voelen.

Drie sociaal-culturele typen

Ondanks dat de Syriërs relatief kort in Nederland zijn, zijn er onderling (al) verschillende sociaal-culturele posities zichtbaar en valt vooral de sociaal-culturele diversiteit op. Het onderzoek wijst op drie verschillende sociaal-culturele typen: gematigde separatie, gematigde integratie en gematigde assimilatie. We bestempelen de typen als gematigd, omdat er binnen de typen nog steeds sprake is van een zekere variatie in sociaal-culturele kenmerken. 40% van de Syrische statushouders valt onder het type gematigde integratie. Syriërs in deze groep zijn op sociaal, emotioneel en cultureel vlak ingebed in zowel de Syrische groep als de ontvangende samenleving. Zij hebben relatief veel contact met zowel Syriërs, als autochtone Nederlanders en andere migranten. Iets meer dan een derde (36%) valt onder het type gematigde separatie: zij onderhouden over het algemeen sterkere sociale en emotionele bindingen met de herkomstgroep en zijn naar verhouding conservatief wat betreft hun waardeoriëntatie. Bijna een kwart (24%) valt binnen het type gematigde assimilatie. Syriërs binnen dit type onderhouden een relatief sterke sociale en emotionele binding met de Nederlandse samenleving en hun waardeoriëntatie is progressiever dan die van de andere twee typen.

Korter en actiever in het azc, Nederlandse taal, opleiding en werk: vaker integratie en assimilatie

Een kortere verblijfsduur in het asielzoekerscentrum (azc), het ontplooiën van activiteiten in het azc, het spreken van de Nederlandse (en/of Engelse) taal en naar school gaan of werken in Nederland hangen samen met de (gedeeltelijke) sociaal-culturele inbedding in de Nederlandse samenleving (het gematigde assimilatie- en/of gematigde integratie-type). Opvallend is dat Syrische statushouders die meer negatieve ervaringen hebben gehad tijdens de vlucht, ook meer kans hebben om tot het gematigde assimilatie- of gematigde integratie-type te behoren.

Psychische ongezondheid, ervaren uitsluiting en een sterkere religieuze beleving zien we vaker bij Syrische statushouders die overwegend gericht zijn op de herkomstgroep (het gematigde separatie-type). Naar verhouding maken veel vrouwen deel uit van het

gematigde separatie-type, terwijl hoogopgeleide Syriërs relatief vaak behoren tot het gematigde assimilatie-type.

5.3 Achtergronden van verschil: premigratie-, migratie- en postmigratiefactoren

De Syrische statushouders hebben het grootste deel van hun leven buiten Nederland doorgebracht, de meesten zijn onder moeilijke omstandigheden naar Nederland gekomen en zijn na een periode in de opvang opnieuw begonnen in dit land. We veronderstellen dat elk van deze fasen van invloed is op hun leefsituatie (bv. psychische gezondheid) en hun integratie (bv. wijze van participatie en sociaal-culturele positie, waaronder de intentie om in Nederland te blijven). Daarom is in deze studie onderscheid gemaakt naar premigratie-, migratie- en postmigratiefactoren. Bij premigratiefactoren gaat het onder meer om de sociaaleconomische status (gevolgde opleiding, arbeidssituatie en beroepsniveau) buiten Nederland. De duur van de vlucht en wat men gedurende de vlucht heeft meegemaakt rekenen we tot migratiefactoren. Postmigratiefactoren betreffen de periode in de opvang en factoren die gerelateerd zijn aan het leven in Nederland.

Premigratiekapitaal: hogeropgeleiden participeren actiever en hebben een geringere sociaal-culturele afstand

De kenmerken waarmee Syriërs naar Nederland komen hangen samen met hun vorm van participatie. Degenen die in Syrië hoger onderwijs hebben gevolgd, behoren relatief vaak tot het participatieprofiel van *actieve zoekers*. Zij kenmerken zich door het gelijktijdig ont-plooien van activiteiten die kunnen helpen om de weg naar de arbeidsmarkt te vinden (zoals het zoeken van werk, het doen van vrijwilligerswerk en stage). Verder hebben ze vaker al hechter sociale en emotionele banden met de autochtone bevolking en zijn ze wat minder georiënteerd op de herkomstgroep (type gematigde assimilatie). Hoger-opgeleiden zijn tegelijkertijd wat vaker geneigd om Nederland te verlaten, wat te maken heeft met een ongunstiger beoordeling van het maatschappelijk klimaat. Of men in Syrië al dan niet werkte is vooral van belang voor de mate van participatie in Nederland (binnen het participatieprofiel actieve zoekers was vrijwel iedereen werkzaam buiten Nederland, terwijl degenen die daar scholier waren oververtegenwoordigd zijn in het profiel leergierigen). Op andere hier onderzochte terreinen zagen we geen verbanden. Ook als het gaat om psychische gezondheid is er geen duidelijk verband met het opleidingsniveau dat in Syrië of een ander land is behaald: brede lagen van de Syrische statushouders in Nederland kampen met psychische ongezondheid.

Migratiefactoren: de vlucht

Mensen die gedurende de vlucht meer slechte ervaringen hadden, zijn vaker psychisch ongezond. De psychische gezondheid werkt door in andere domeinen, zoals de sociaal-culturele positie. Syriërs die zich overwegend op de herkomstgroep oriënteren (gematigde separatie), tellen in vergelijking met de twee andere sociaal-culturele groepen meer mensen met een ongunstige psychische gezondheid.

Postmigratie: wat doet de opvang met statushouders?

Het onderzoek wijst er met name bij mannen op dat personen die in meerdere opvanglocaties hebben gewoond, een minder goede psychische gezondheid hebben. Waar het gaat om participatie is interessant dat degenen die in de opvang vaak participeerden, bijvoorbeeld door de taal te leren of vrijwilligerswerk te doen, dat buiten de opvang ook vaker doen; we zien hen meer in de categorieën actieve zoekers en leergierigen. Hoe korter de opvang duurt en hoe actiever deze tijd wordt ingevuld, des te geringer is de sociaal-culturele afstand tot de ontvangende samenleving. In hoeverre hier sprake is van een causaal effect is niet te zeggen, maar de samenhang is opvallend.

Leven in Nederland

Degenen die vaker gediscrimineerd zijn, kampen vaker met psychische ongezondheid. Discriminatie en een ongunstig oordeel over het maatschappelijk klimaat ten aanzien van migrantengroepen dragen verder bij aan een geringere geneigdheid om in Nederland te blijven wonen en een sterkere oriëntatie op de herkomstgroep. Syriërs die dichter bij de Nederlandse culturele hoofdstroom staan, onder meer afgemeten aan opvattingen over de gelijkheid van mannen en vrouwen, zijn beduidend vaker geneigd om in Nederland te blijven. Het gevoel onderdeel van een land te mogen zijn en het aanhangen van waarden die gangbaar zijn in Nederland, dragen bij aan de gerichtheid op dit land. Ook religie speelt een rol: actieve moslims behoren vaker tot de categorie van gematigde separatie en personen die een groot belang hechten aan hun religie zijn vaker gericht op vertrek. Contacten met de autochtone Nederlandse bevolking blijken samen te hangen met de mate van participatie: in de meer actieve profielen heeft men gemiddeld meer contacten met autochtone Nederlanders. Sociaal-culturele afstand, ervaren in- en uitsluiting, psychische gezondheid en participatievormen grijpen op elkaar in: personen met een geringe sociaal-culturele afstand ervaren minder uitsluiting, hebben minder te kampen met psychische problemen en combineren meerdere vormen van participatie.

S.4 Overwegingen voor het beleid

In de afgelopen jaren is al veel beleid tot ontwikkeling gekomen bij gemeenten, het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) en het rijk (COA 2019; Dagevos et al. 2018b; Razenberg et al. 2018b; SER 2018). Het is erop gericht de integratie van statushouders in Nederland te bespoedigen, door onder meer de mogelijkheden in de opvang voor het leren van de taal en vrijwilligerswerk te vergroten ('waardevolle wachttijd'), en de uitplaatsing beter toe te snijden op de kenmerken van de statushouder en de lokale arbeidsmarkt ('screening en matching'). Een groot aantal gemeenten is actief met beleid om statushouders beter toe te rusten en actief te begeleiden naar werk. We noemen nu een aantal aandachtspunten voor het beleid die voortvloeien uit de onderzoeksbevindingen. Voor een deel zal er overlap zijn met beleid dat in de afgelopen jaren tot ontwikkeling is gekomen. In dat geval ondersteunt het onderzoek de noodzaak tot continuering van dergelijk beleid. Hoewel de statushouders die sinds 2014 naar Nederland zijn gekomen, in overgrote meer-

derheid over een tijdelijke verblijfsvergunning beschikken, is het staande en in ontwikkeling zijnde beleid gericht op integratie in Nederland. Die lijn volgen we in deze paragraaf ook. Ervaringen met eerdere vluchtelingengroepen wijzen uit dat het grootste deel in Nederland blijft, wat de nadruk op integratiebeleid begrijpelijk maakt.

Integratie van statushouders vergt beleid met uithoudingsvermogen

Dit rapport, en daar is het niet uniek in, laat zien hoe taai het integratieproces van statushouders is. Mensen moeten opnieuw beginnen. Psychische problemen, het regelen van gezinshereniging en het leren van de Nederlandse taal zijn enkele factoren waardoor participatie in het onderwijs of op de arbeidsmarkt tijd vergt. Dat is op zichzelf geen nieuw gegeven. Ook vluchtelingen die in de jaren negentig naar Nederland kwamen, kenmerkten zich door een moeizame start op de arbeidsmarkt. Bij de groep Syrische statushouders zien we dat opnieuw gebeuren (en het geldt overigens ook voor andere herkomstgroepen, zie CBS 2018). Het is daarom belangrijk dat beleid voor statushouders over een zeker uithoudingsvermogen beschikt (vgl. Beckers et al. 2018; Klaver et al. 2019; SER 2018).

Nog weinig participatiecombinaties met werk en school

Hoewel breed bepleit door onderzoek en beleid, is het aandeel statushouders dat meerdere participatievormen combineert (taal leren, werken en een opleiding volgen) beperkt. Onze bevindingen wijzen erop dat Syrische statushouders in overgrote meerderheid actief zijn met het leren van de Nederlandse taal. Regelmatig wordt dat gecombineerd met bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, veel minder voorkomend is de combinatie met werk of een opleiding. Ook lijkt een groep in een soort wachtstand terecht te zijn gekomen. In gemeenten bestaat het besef dat een parallelle aanpak nodig is (Klaver et al. 2019), maar de praktijk wijst uit dat het organiseren hiervan niet eenvoudig is (vgl. Oostveen et al. 2018). Met het nieuwe inburgeringsstelsel nemen naar verwachting de mogelijkheden van de gemeente toe om dergelijke constructies op te zetten. De invoering van het nieuwe stelsel laat evenwel nog enige tijd op zich wachten (1 januari 2021 is nu de voorziene invoeringsdatum). Ondertussen sorteren sommige gemeenten op dit moment voor op het nieuwe stelsel. De daaruit voortvloeiende aanpassingen in het beleid zouden zij kunnen richten op het organiseren van combinaties van participatie, daarbij geïnspireerd door succesvolle praktijkvoorbeelden die in de afgelopen jaren zijn ontwikkeld.

Aandacht voor vrouwen

In gemeentelijk beleid bestaat het risico dat de aandacht in het bijzonder uitgaat naar de participatie van de man en dat de beleidsaandacht verdwijnt zodra hij aan het werk is geholpen en niet meer in de bijstand zit (Razenberg et al. 2018b). De gemeente Rotterdam benoemt dit probleem als specifiek aandachtspunt in hun nieuwe aanpak voor statushouders (Gemeente Rotterdam 2018). Ook andere rapporten wijzen op het belang van beleidsaandacht voor de participatie van vrouwen uit vluchtelingengroepen (Oostveen et al. 2019; Razenberg et al. 2018a).

Dit rapport wijst op de slechtere positie van vrouwelijke statushouders. Hun psychische gezondheid is minder goed, hun participatie blijft achter en ze verkeren vaker overwegend binnen Syrische netwerken. Daarmee bevestigt dit rapport de urgentie van aandacht voor de positie van vrouwen.

Opvang: actiever, en minder vaak van locatie veranderen

Het nut van het idee van een waardevolle wachttijd zien we terug in dit onderzoek. Personen die actief zijn in de opvang zijn dat na de opvang ook, zij combineren vaak verschillende vormen van participatie. Ze kenmerken zich bovendien vaak door een betrekkelijk geringe sociaal-culturele afstand tot de autochtone bevolking. Onderzoek onder Rotterdamse statushouders (Weeda et al. 2018) wees al op de relatie tussen het aantal opvanglocaties en de psychische gezondheid. Deze bevinding wordt voor mannen bevestigd in deze studie. Het beleid zou hier zoveel mogelijk rekening mee kunnen houden, liefst ook in tijden van hoge instroom, want juist dan is het aantal keren dat asielzoekers van locatie veranderen groot.

Psychische ongezondheid: toegankelijke zorg en expertise over de doelgroep

Binnen brede lagen van de Syrische statushouders is sprake van psychische problemen. Tegelijkertijd maakt slechts een beperkt deel van hen gebruik van psychische zorg. Slechts een op de acht Syriërs die psychisch ongezond is, heeft contact (gehad) met een psycholoog of psychiater. Niet iedereen van hen heeft zorg nodig, maar het is niettemin zeer aanmerkelijk dat een (groot) deel de weg naar goede geestelijke gezondheidszorg niet goed weet te vinden. Waarschijnlijk zal de discrepantie tussen vraag en aanbod te maken hebben met factoren aan beide kanten (o.a. taboe op en onbekendheid met psychische zorg aan de kant van Syrische statushouders en onvoldoende expertise en handelingsverlegenheid aan de kant van zorginstellingen).

Deze studie laat verder zien dat een grotere sociaal-culturele afstand samen gaat met minder zorggebruik. Voor het welzijn van Syriërs met psychische problemen is het van belang om deze problemen al vroegtijdig te signaleren en op een cultuur-sensitieve manier bespreekbaar te maken. De aanpak van de psychische problematiek is ook belangrijk vanwege de wisselwerking tussen de (psychische) gezondheid en de activiteiten op andere terreinen in het leven, zoals het onderwijs, het vinden van werk, het aangaan van sociale relaties en het leren van het Nederlands. Een vroege inzet op gezondheidsproblemen kan dus een belangrijke bijdrage leveren aan de positie op tal van andere levenssferen.

Zich welkom voelen, sociaal-culturele integratie en psychische gezondheid gaan hand in hand

Syriërs die van mening zijn dat Nederland een gunstig klimaat biedt voor migranten, zijn meer gericht op contacten met autochtone Nederlanders en hangen vaker progressieve waarden aan. Deze sociaal-culturele ‘aansluiting’ hangt ook positief samen met een betere psychische gezondheid, actievere vormen van participatie en de intentie om in Nederland te blijven. Het is aannemelijk dat mensen die de intentie hebben om te blijven zich waar-

schijnlijk meer in zullen zetten om te integreren. Het is zorgelijk dat vooral hoger opgeleide statushouders ongunstig oordelen over het maatschappelijk klimaat ten aanzien van migranten en om die reden minder geneigd zijn om in Nederland te blijven. Het is dus belangrijk om statushouders erbij te halen en te houden. Voor het beleid is dit geen gemakkelijke opgave: het streven is een inclusieve samenleving zonder discriminatie en met frequent sociaal verkeer tussen groepen, maar de praktijk is weerbarstig, alleen al vanwege verschillen in taal, cultuur en religie. De bevordering van de arbeidsmarktparticipatie is een belangrijke drijvende kracht achter het bereiken van deze doelen. Statushouders aan het werk helpen kan bijdragen aan sociale contacten en aan het gevoel thuis te zijn in dit land. Het kan ook bijdragen aan het verminderen van psychische problemen, die onder andere worden getriggerd door, zo blijkt uit dit onderzoek, financiële problemen. Het aan het werk helpen van statushouders blijft de grootste beleidsopgave voor de komende jaren.

Noten

- 1 Dit zijn in hoofdstuk 2 personen die tussen 1 januari 2014 en 1 juli 2016 een status hebben gekregen, maar niet zelf als gezinshereniger of nareiziger naar Nederland zijn gekomen.
- 2 De vijf participatievormen zijn 1) werkend of werkzoekend, 2) doen van een stage, 3) volgen van een opleiding in het reguliere onderwijs, 4) volgen van een taalcursus en 5) vrijwilligerswerk. Vanwege de routing in de vragenlijst konden werkend en werkzoekend niet tegelijkertijd voorkomen.

Literatuur

- Beckers, P., J. Dagevos, A. Odé en K. de Vries (2018). Schuivende perspectieven op vluchtelingen. In: J. Dagevos, A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (red.), *Nieuwe wegen voor vluchtelingen. Over opvang, integratie en beleid* (p. 13-26). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Buijs, F., F. Demant en A. Hamdy (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- CBS (2017). *Van opvang naar integratie. Cohortstudie van recente asielmigranten*. Geraadpleegd 15 maart 2019 via www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/25/van-opvang-naar-integratie-cohortstudie-asielmigranten.
- CBS (2018). *Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie*. Geraadpleegd 15 maart 2019 via www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/25/van-opvang-naar-integratie-cohortstudie-asielmigranten.
- COA (2019). *Vroege integratie en participatie*. Geraadpleegd 18 februari 2019 via www.coa.nl/nl/asielopvang/werk-en-opleiding/vroege-integratie-en-participatie.
- Dagevos, J. en M. Maliepaard (2018). Oriëntatie op Nederland en op het herkomstland. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 156-173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018a). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (2018b). *Nieuwe wegen voor vluchtelingen. Over opvang, integratie en beleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Gemeente Rotterdam (2018). *Rotterdamse aanpak statushouders 2019-2022. Wonen, zorgen, leren én werken*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Huijnk, W., J. Dagevos en E. Miltenburg (2017). Een staalkaart van statushouders. Over de integratie van statushouders in Nederland. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 92, nr. 4, p. 359-394.

- Klaver, J., J. Dagevos, R. Dekker, K. Geuijen en A. Odé (2019). Leren en werken voor vluchtelingen. Beleid en interventies in drie grote gemeenten. In: *Beleid en maatschappij*, te verschijnen.
- Kloosterman, R. (2018). Opvattingen over vluchtelingen in Nederland. In: *Statistische Trends*, maart 2018. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Maliepaard, M., B. Witkamp en R. Jennissen (2017). *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Mensink, W. en E. Miltenburg (2018). Eerder ambivalentie dan polarisatie over het vluchtelingenvraagstuk. In: J. Dagevos, A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (red.), *Nieuwe wegen voor vluchtelingen. Over opvang, integratie en beleid* (p. 189-212). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Oostveen, A., J. Klaver en M. Born (2019). *Versnelde participatie en integratie van vluchtelingen: De Amsterdamse aanpak. Overkoepelende eindrapportage*. Amsterdam: Regioplan.
- Oostveen, A., A. Odé en A. Mack (2018). *Duale trajecten taal en werk. Inventarisatie van duale trajecten voor statushouders*. Amsterdam: Regioplan.
- Razenberg, I., M. Kahmann en M. de Gruijter (2018a). *'Mind the gap': barrières en mogelijkheden voor de arbeidsparticipatie van vluchtelingenvrouwen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonker Instituut.
- Razenberg, I., M. Kahmann, M. de Gruijter en E. Damhuis (2018b). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2018*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonker Instituut.
- SER (2018). *Vluchtelingen en Werk. Een nieuwe tussenbalans*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Sterckx, L. en M. Fessehazion (2018). *Eritrese statushouders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weeda, L., M. van der Linden en J. Dagevos (2018). Breekt de zon door in het azc? De rol van de azc-periode voor de mentale gezondheid en sociale integratie van statushouders in Rotterdam. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 93, nr. 4, p. 313-342.

1 Inleiding

Emily Miltenburg, Jaco Dagevos en Willem Huijnk (scp)

1.1 Naar meer inzicht in de positie van Syrische statushouders

Het is nog maar vier jaar geleden dat Nederland een piek beleefde in het aantal asielverzoeken. Er waren weken dat er 2000, 3000 asielverzoeken werden gedaan. De voorname zorg was toen om goede opvang te bieden en de asielprocedure ordentelijk te laten verlopen. Het merendeel van de asielaanvragen in deze periode kwam uit Syrië en al snel werd duidelijk dat een groot deel van de Syrische asielzoekers een tijdelijke verblijfsvergunning zou krijgen en in Nederland zou gaan wonen. Daarnaast lieten veel Syriërs gezinsleden overkomen, wat de groep Syriërs de afgelopen jaren flink in omvang deed groeien. Momenteel wonen er ruim 90.000 Syriërs in Nederland (CBS 2019a).

De meeste Syrische statushouders zijn uit de opvang doorgestroomd naar een eigen woning in een gemeente en men begint het leven in Nederland vorm te geven. Eerder onderzoek naar gevestigde statushouders toont een blijvende achterstand op veel gebieden, zoals de arbeidsmarktparticipatie (Bakker 2016; Bakker en Dagevos 2017; Dourleijn en Dagevos 2011; Engbersen et al. 2015; Maliepaard et al. 2017). Na de periode van grote instroom rees dan ook al snel de vraag hoe de integratie van Syrische asielzoekers in de Nederlandse samenleving beter kan verlopen dan bij eerdere groepen statushouders. In deze rapportage willen we meer inzicht krijgen in de diversiteit in posities van deze recente groep Syrische statushouders. Welke verschillen bestaan er tussen de Syriërs in Nederland en wat zijn de achtergronden van deze verschillen? Deze studie maakt onderdeel uit van de longitudinale cohortstudie asielzoekers en statushouders (zie kader 1.1). Op grond van de bronnen binnen het project zijn inmiddels diverse publicaties verschenen (CBS 2017, 2018; Dagevos et al. 2018). De tot nu toe uitgebrachte rapportages over het registerbestand en de survey zijn beschrijvend van aard. Ze brengen voor de eerste jaren van het leven van Syriërs in kaart welke positie zij innemen op verschillende integratie-indicatoren, over welke hulpbronnen zij beschikken en hoe ze tegen de Nederlandse samenleving aankijken. De onderlinge relaties tussen deze beïnvloedende factoren, integratiedimensies en de ontvangende samenleving zijn tot dusverre buiten beschouwing gebleven. Het doel van dit rapport is om meer zicht te krijgen op deze dwarsverbanden: welke verschillen doen zich voor tussen Syriërs in Nederland en hoe kunnen deze verklaard worden?

Kader 1.1 Project longitudinaal cohortonderzoek asielzoekers en statushouders

Dit project heeft kort gezegd als doel om de positie van asielzoekers en statushouders die in de afgelopen jaren naar Nederland zijn gekomen, in kaart te brengen en te volgen. Het is een initiatief van vier ministeries (Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Justitie en Veiligheid, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Volksgezondheid, Welzijn en Sport). Dit project maakt gebruik van surveys, kwalitatief onderzoek en registergegevens.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (scp) is gevraagd om in samenwerking met het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (wodb), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (rivm) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (cbs) een survey uit te voeren onder Syrische statushouders. Het gaat om het cohort personen dat tussen 1 januari 2014 en 1 juli 2016 een verblijfsvergunning asiel heeft gekregen en hun kinderen en partner die als nareiziger of in het kader van gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen. In 2017 is de eerste wave van de survey uitgevoerd, waarin ruim 3200 Syriërs van 15 jaar en ouder zijn geïnterviewd (respons 81%). De uitkomst vormde de basis voor het in juni 2018 verschenen rapport *Syriërs in Nederland* (Dagevos et al. 2018a). Ook dit rapport is overwegend gebaseerd op de survey, met daaraan gekoppelde registergegevens. We blijven dit cohort Syriërs via surveyonderzoek volgen. Het veldwerk van de tweede wave wordt uitgevoerd in de eerste helft van 2019. Kwalitatief onderzoek vormt een ander onderdeel van het project. Eind 2018 verscheen een kwalitatieve studie over de positie van Eritrese statushouders (Sterckx en Fessehazion 2018). Het cbs heeft een bestand van gekoppelde registergegevens opgebouwd waarmee de positie van asielzoekers en statushouders kan worden gevolgd. Hierover is inmiddels gepubliceerd (cbs 2017, 2018). De registerbestanden bevatten gegevens van alle herkomstgroepen die in de cohortperiode als asielmigrant naar Nederland zijn gekomen.

In dit rapport draait het nadrukkelijk om het perspectief van de Syriërs: hun posities, opvattingen en ervaringen staan centraal. De maatschappelijke context waarbinnen Syriërs hun weg moeten vinden is ook van belang, zo kunnen in- en uitsluitingsprocessen aan de kant van de ontvangende samenleving bepalend zijn voor het integratieproces. We besteden hier indirect aandacht aan door interetnische contacten en ervaren discriminatie en acceptatie door Syriërs mee te nemen bij de verklaring van de verschillen binnen de Syrische groep, maar hoe autochtone Nederlanders denken over Syriërs komt in deze rapportage niet aan bod. Uit eerder onderzoek is wel bekend dat opvattingen over vluchtelingen verdeeld zijn. Het merendeel staat ruimhartig tegenover het opnemen en helpen van vluchtelingen die door oorlog of vervolging hun land zijn ontvlucht, maar uit ook zorgen over de grote instroom en de moeizame integratie. Men is niet zozeer voor of tegen vluchtelingen, er is een omvangrijke en genuanceerde middengroep die de grenzen voor vluchtelingen niet wilt sluiten, maar wel knelpunten bij de opvang en inbedding in de Nederlandse samenleving ziet (Huijnk et al. 2017; Mensink en Miltenburg 2018). Het merendeel vindt niet dat vluchtelingen Nederlandse waarden en normen en veiligheid bedreigen, maar een deel geeft aan het wel zo te ervaren (Kloosterman 2018). Deze opvattingen van autochtone Nederlanders kunnen een rol spelen in positieverwerving van Syriërs in Nederland.

Het is uitzonderlijk om grootschalig kwantitatief onderzoek te doen naar een groep die nog maar zo kort in Nederland woont. Er zijn in het verleden een paar grootschalige kwantitatieve onderzoeken geweest naar eerdere vluchtelingengroepen in Nederland; over de integratie van deze groepen (Dourleijn en Dagevos 2011), en hoe deze zich in de loop van de tijd heeft ontwikkeld (Maliepaard et al. 2017). Deze onderzoeken richten zich echter op personen met een vluchtelingenachtergrond die al langere tijd in Nederland wonen. Door te kijken naar de eerste jaren van Syriërs in Nederland sluiten we aan bij de wens van beleidsmakers om de integratie van vluchtelingen in de vroege fase na aankomst te monitoren en waar mogelijk bij te sturen. Het verloop van de integratie en de blijvende achterstand van eerdere vluchtelingengroepen stemt namelijk niet hoopvol. Wel is de tijd en het beleid anders: veel gemeenten hebben geïntensiveerde beleidsinspanningen gedaan om de vroege integratie te begeleiden (zoals taallessen in de opvang en het voeren van specifiek beleid voor statushouders), veel vrijwilligers boden de helpende hand in allerlei projecten en ook de gunstige conjunctuur kan Syriërs wind in de zeilen geven. Onder Syriërs zelf heerst een zeer positieve stemming over het leven in Nederland en er is veel contact met autochtone Nederlanders (Dagevos et al. 2018). Het blijft echter belangrijk om een vinger aan de pols te houden: men staat nog helemaal aan het begin van het integratieproces, uit het eerdere onderzoek naar deze groep blijkt dat veel Syriërs nog bezig waren met het leren van de taal en nog maar weinigen het inburgeringstraject hadden voltooid (CBS 2018; Dagevos et al. 2018). Het vergaren van hulpbronnen en verstevigen van de positie in Nederland duurt lang en vereist een lange adem. De hindernissen die de Syrische statushouders nog tegen kunnen komen bij hun weg vinden in Nederland – zoals taalproblemen, buitenlandse diploma's die niet bruikbaar blijken, het moeilijk vinden van een vaste baan – kunnen de wind weer uit de zeilen nemen.

1.2 Accenten bij de verklaring van de positie van Syrische statushouders

In deze studie leggen we bij de verklaring van de verschillen in de leefsituatie en integratie van Syrische statushouders het accent op factoren die kenmerkend zijn voor statushouders die nog maar kort in Nederland zijn. Allereerst besteden we aandacht aan *demografische kenmerken*, zoals leeftijd, geslacht, stedelijkheid, verblijfsduur en huishoudenssamenstelling. We weten uit eerder onderzoek dat veel statushouders bezig zijn (geweest) met de overkomst van hun familie. Dat proces neemt soms veel tijd en energie in beslag en het is denkbaar dat dit andere participatiestappen in de weg staat. We nemen daarom ook mee wat de situatie is rondom gezinshereniging.

De vlucht en de opvang zijn nog maar kort geleden en aangenomen mag worden dat deze van invloed zijn op de positie van Syriërs in Nederland. In deze studie nemen de *premigratiefactoren* een belangrijke plaats in, zoals de herkomstregio en sociaaleconomische status (gevolgde opleiding, arbeidssituatie en beroepsniveau) buiten Nederland.¹

Verder onderscheiden we *migratiefactoren*: veel statushouders zijn onder moeilijke omstandigheden naar Nederland gevlucht en onderzocht wordt in hoeverre deze hun sporen hebben achtergelaten. We kijken naar de duur van de vlucht en omstandigheden waarin

statushouders naar Nederland zijn gevlucht. Daarnaast houden we er rekening mee hoe men naar Nederland is gereisd en of men schulden is aangegaan.

We bestuderen uiteraard ook *postmigratiefactoren*. Bijna alle statushouders hebben na aankomst in Nederland in de opvang (AZC) gezeten. Eerder onderzoek wijst op het negatieve verband tussen het verblijf in de opvang, de psychische gezondheid en de motivatie en mogelijkheden tot integratie (Ghorashi 2005; Da Lomba 2010; Ryan et al. 2008; Schellingerhout 2011). In deze studie kijken we onder meer hoe lang men in de opvang heeft gezeten en in hoeveel centra, en hoeveel activiteiten (bv. het leren van de Nederlandse taal of het doen van vrijwilligerswerk) men daar heeft ondernomen.

We beschouwen ook wat de invloed is van postmigratiefactoren gerelateerd aan het *leven in Nederland*. Het betreft hier onder andere welzijnsindicatoren, hulpbronnen, participatievormen, sociaal-culturele factoren en opvattingen. Zo houden we rekening met de psychische en fysieke gezondheid. Hulpbronnen zijn onder andere de taalbeheersing van het Nederlands en Engels. Ook in Nederland gevolgde opleidingen, het behaald hebben van het inburgeringsexamen of het hebben van betaald werk zijn indicatoren van integratie, maar kunnen ook een verklaring bieden voor de positie van Syrische statushouders.

Ook het oordeel over bepaalde aspecten van het leven in Nederland (zoals tevredenheid met de woning, financiële situatie, of men slachtoffer is geweest van een misdrijf) kunnen een rol spelen. Bij het leven in Nederland kijken we verder naar sociale contacten: men wie gaat men om? We onderscheiden contacten met autochtone Nederlanders, maar ook contacten met personen uit het land van herkomst. Verder kijken we naar (benaderingen van) de sociaal-culturele afstand: wat is het algemene beeld dat mensen van Nederland hebben met betrekking tot kansen en acceptatie van migranten en de ervaren discriminatie?

De mate van religieuze beleving van de statushouders en waardeoriëntaties omtrent man-vrouwrollen spelen in sommige verklaringsmodellen eveneens een rol.

Bovenstaand overzicht geeft alle mogelijke verklaringen weer voor de verschillende thema's binnen dit onderzoek, maar deze zullen niet allemaal tegelijkertijd in elk deelonderzoek naar voren komen. Per studie wordt dus een keuze gemaakt uit de determinanten, in de individuele hoofdstukken wordt daar in de theoretische kaders toelichting op gegeven. Voor niet voor de hand liggende metingen van indicatoren is een toelichting opgenomen in (de eindnoten van) de individuele hoofdstukken. De overige operationalisering zijn opvraagbaar bij de auteurs.

1.3 Keuze voor thema's in dit rapport

Uit het rapport *Syriërs in Nederland* (Dagevos et al. 2018) kwam een aantal pregnante kwesties naar boven. Veel Syriërs hadden een hachelijke tocht achter de rug met veel ontberingen. Ruim twee vijfde van de Syriërs kampt met psychische problemen, terwijl dat onder de algemene bevolking een achtste is. Het is dan ook zorgwekkend dat zij gemiddeld minder gebruikmaken van de psychische gezondheidszorg. Daarnaast bleken velen nog helemaal aan het begin van hun integratie te staan. Veel Syriërs volgen nog een Nederlandse taalcursus, maar weinigen hebben de inburgeringsexamens behaald en de Nederlandse

arbeidsloopbaan is nog nauwelijks van de grond gekomen: ruim een tiende heeft betaald werk, en zij die werken doen dat in lagere functies met een geringe arbeidsduur en een tijdelijk dienstverband.

Toch zijn er ook positieve zaken te noemen. Met negen maanden gemiddeld in de opvang verbleef men hier aanzienlijk korter dan eerdere vluchtelingengroepen (maar wel gemiddeld in meer opvanglocaties). Verder was men actief in de opvang: de meerderheid volgde Nederlandse taallessen of heeft Nederlands geleerd, ook gaf een aanzienlijk deel aan vrijwilligerswerk gedaan te hebben. Men leek bewust voor Nederland te hebben gekozen, onder andere door het positieve beeld dat men heeft van Nederland. Het merendeel heeft minstens wekelijks contact met autochtoon Nederlandse vrienden of kennissen of burens, men lijkt al behoorlijk ingebed te zijn in Nederland. Ook geeft het merendeel aan nog ten minste wekelijks contact te hebben met Syrische vrienden of kennissen. Een opmerkelijk groot deel voelt zich al Nederlander en velen voelen zich thuis tevreden met hun leven hier. In dit rapport doen we verdiepend onderzoek naar de volgende zes onderwerpen: gezinshereniging en verhuisgedrag, intenties om in Nederland te blijven, psychische gezondheid, zorggebruik, diversiteit in participatie en sociaal-culturele posities. De keuze voor deze thema's komt deels voort uit bepaalde verschijnselen die zich bij eerdere groepen statushouders hebben voorgedaan en bevindingen uit de beschrijvende studies naar Syriërs die verdere analyse verdienen. Zo weten we dat er bij veel Syriërs gezinshereniging (en -vorming) heeft plaatsgevonden en dat statushouders na het verlaten van de opvang redelijk verspreid over Nederland wonen (CBS 2018). We weten daarnaast uit eerder onderzoek naar vluchtelingengroepen dat er na verloop van tijd verhuisgedrag richting de Randstad is (Maliepaard et al. 2017). We richten ons daarom op gezinshereniging, veranderingen in de huishoudenssamenstelling in combinatie met verhuisbewegingen van Syriërs. De verandering in omvang, samenstelling en spreiding van de Syrische bevolking in Nederland heeft immers ook gevolgen voor beleid.

In lijn daarmee is meer inzicht gewenst in wie de intentie heeft om in Nederland te blijven. Uit eerder onderzoek blijkt verder dat een derde van de groep asielmigranten die zich tien jaar geleden in Nederland vestigden, inmiddels is vertrokken (Maliepaard et al. 2018). Hoewel het aandeel Syriërs dat vertrekt momenteel nog laag is (CBS 2019b), is het wel mogelijk verschillen vast te stellen in de intentie om te vertrekken of juist te blijven in Nederland. Door verblijfsintenties in de eerste jaren in Nederland te bestuderen krijgen we een beter beeld van wie hun toekomst in Nederland zien, wat relevant is voor de verdere integratie van Syriërs in Nederland.

Het aanzienlijke aandeel van de Syriërs dat in de eerdere beschrijvende rapportage als psychisch ongezond naar voren kwam, is zorgwekkend (we kennen dit hoge aandeel uit eerder onderzoek naar statushouders); ook het feit dat men gemiddeld minder gebruikmaakt van de psychische gezondheidszorg vraagt om nadere verkenning (Dagevos et al. 2018).

We zullen daarom kijken welke factoren samenhangen met een ongunstige psychische gezondheid van Syriërs, evenals welke factoren samenhangen met het zorggebruik door Syrische statushouders.

Ook ontwikkelingen in het beleid zijn een reden voor de keuze van onderwerpen in dit rapport. De mate van participatie en sociaal-culturele inbedding van statushouders worden als belangrijke pijlers van integratie gezien. Zo bestaat er in het beleid inmiddels een behoorlijke consensus om activiteiten zoals het leren van de Nederlandse taal en (vrijwilligers)werk te combineren. We bekijken wat er terechtkomt van het streven om diverse vormen van participatie parallel plaats te laten vinden. We kijken dus breder dan de arbeidsmarktpositie, aangezien het nog te vroeg is om hier duidelijke uitspraken over te doen: maar weinigen werken en als ze het doen, hebben ze vaak flexibele, kleine banen zonder vast arbeidscontact. Naast participatie heeft aansluiting vinden bij de samenleving ook een sterk sociaal-culturele component: hoe komt men met elkaar in contact, voelt men zich thuis? Op basis van de sociale, emotionele en culturele bindingen met Syriërs en autochtone Nederlanders wordt de sociaal-culturele verscheidenheid onder Syrische statushouders in beeld gebracht.

1.4 Inhoud van het rapport

De hiervoor genoemde thematiek is ondergebracht in de volgende zes hoofdstukken:

Hoofdstuk 2 Dynamiek in de demografie van Syrische statushouders

Voor veel statushouders geldt dat ze zich na het verkrijgen van een verblijfsvergunning vooral richten op het laten overkomen van hun partner, kinderen of ouders. Er wordt wel gezegd dat de integratie pas start als de gezinshereniging compleet is. Daarom kijken we in dit rapport naar veranderingen in de huishoudenssamenstelling van Syrische statushouders. Ook is er aandacht voor het aantal scheidingen. Uit kwalitatief onderzoek onder Eritrese statushouders (Sterckx en Fessehazion 2018) blijkt dat na overkomst van partner en kinderen de spanningen in het gezin soms hoog oplopen. Partners zijn soms lang van elkaar gescheiden geweest en daardoor van elkaar vervreemd geraakt. De stress die voortkomt uit de vlucht, maar ook uit het leven in een nieuw land kan de relatie eveneens onder druk zetten. Het risico op scheiding is om deze redenen groot, iets wat ook in onderzoek naar andere huwelijksmigranten naar voren komt (Sterckx et al. 2014). Daarnaast komen verhuisbewegingen van Syrische statushouders aan bod. Bij statushouders die eerder in Nederland kwamen wonen, bleek dat na verloop van tijd een deel naar het westen was verhuisd (Kazemier et al. 2017; Klaver en Van der Welle 2009; Zorlu en Mulder 2008). Tot slot wordt er ingegaan op verhuizingen voor verschillende huishoudenssamenstellingen.

Hoofdstuk 3 Verblijfsintenties van Syrische statushouders in Nederland

Onder de huidige groep Syrische statushouders komt terugkeer nog weinig voor (CBS 2019b). Hoewel de ergste oorlogshandelingen achter de rug lijken te zijn, is de situatie in Syrië nog steeds onzeker en gevaarlijk voor Syrische statushouders. Uit onderzoek onder het cohort asielmigranten dat tussen 1995 en 1999 in Nederland is komen wonen, weten we dat vijftien jaar later ongeveer 60% nog in Nederland woont (Kazemier et al. 2017).

Terugkeer en doormigratie komen dus betrekkelijk vaak voor. Het is denkbaar dat ook een deel van de Syrische statushouders weer uit Nederland vertrekt. Omdat daadwerkelijk vertrek nog nauwelijks aan de orde is, kijken we in dit rapport naar de verblijfsintenties van Syrische statushouders en brengen we deze in verband met onder andere premigratie- en migratiefactoren en met hun opvattingen over de Nederlandse samenleving en hun leven hier.

Hoofdstuk 4 Inzicht in psychische ongezondheid

Uit de survey onder Syrische statushouders bleek dat 41% als psychisch ongezond kan worden aangemerkt (Uiters en Wijga 2018). Deze uitkomst past bij ander onderzoek dat wijst op een slechte psychische gezondheid van asielzoekers en statushouders (Gezondheidsraad 2016; Lamkaddem et al. 2013). In deze studie wordt onderzocht welke determinanten samenhangen met een ongunstige psychische gezondheid. De literatuur verwijst onder meer naar de traumatische ervaringen die aanleiding zijn voor de vlucht en tijdens de vlucht zelf (Li et al. 2016). Naast premigratie- en migratiefactoren spelen factoren in het vestigingsland een rol, zoals de asielprocedure en lengte van de opvang, alsmede de huishoudenssamenstelling en sociaaleconomische positie (Bakker 2016). In hoeverre deze en andere factoren van invloed zijn op de psychische gezondheid van de recente statushouders is onderwerp van dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 5 Zorggebruik in beeld

Uit de beschrijvende rapportage komt naar voren dat vergeleken met de algemene bevolking van Nederland Syrische statushouders meer gebruikmaken van huisartsen- en specialistenzorg, wat in lijn is met hun minder goede gezondheid. Consistent met eerder onderzoek komt in deze rapportage ook naar voren dat Syrische statushouders minder gebruikmaken van de geestelijke gezondheidszorg dan verwacht mag worden op basis van hun psychische gezondheid (Gerritsen et al. 2006). In deze studie brengen we het zorggebruik van Syrische statushouders uitgebreid in beeld en gaan we met register- en surveygegevens na welke factoren samenhangen met het zorggebruik. Centraal staat de vraag welke factoren bovenop de gezondheidstoestand van invloed zijn op het zorggebruik. Deze vraag geeft inzicht in de toegankelijkheid van de Nederlandse zorg voor Syriërs en in welke individuele kenmerken deze toegang vergroten.

Hoofdstuk 6 Variatie in participatie

Het onderzoek onder Syrische statushouders laat zien dat zij nog aan het begin van hun integratie staan. De arbeidsparticipatie is laag (en werkenden hebben vooral flexibele, kleine banen op een laag niveau) en men is vooral bezig met het leren van de Nederlandse taal. Binnen het beleid gaan er al enige tijd stemmen op om vormen van participatie met elkaar te combineren (Engbersen et al. 2015; SER 2016, 2018). In plaats van achtereenvolgens investeren in taal, onderwijs en werk wordt gepleit voor een parallelle aanpak. In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre van dergelijke combinaties inmiddels sprake is, of dat participatie zich toch nog overwegend richt op één activiteit. We brengen in kaart

welke vormen van participatie (leren van de Nederlandse taal, regulier onderwijs, (vrijwilligers)werk, zoeken naar werk, stage) in onderlinge samenhang voorkomen, of er verschillende typologieën zijn te vormen, en welke achtergrondkenmerken samenhangen met deze participatieprofielen.

Hoofdstuk 7 Een sociaal-culturele typologie van Syrische statushouders

De sociaal-culturele positie kan worden afgemeten aan drie dimensies: een sociale dimensie (sociale contacten binnen en buiten de herkomstgroep), een culturele dimensie (waardeoriëntatie) en een emotionele dimensie (identificatie met de herkomstgroep en met autochtone Nederlanders en thuis voelen) (Huijnk et al. 2015). Het eerste beeld van de sociaal-culturele positie van Syrische statushouders is dat een aanzienlijk deel van hen wekelijks contact heeft met autochtone Nederlanders en er zijn weinig bezwaren tegen vriendschappen of relaties met hen (Huijnk en Miltenburg 2018). Ook geeft een groot deel aan zich een beetje of sterk te identificeren als Nederlander en zich hier thuis te voelen. De sociaal-culturele afstand ten opzichte van Nederland(ers) is – gezien de korte verblijfsduur in Nederland – opvallend klein. Tegelijkertijd zijn de banden van veel Syriërs met de herkomstgroep hecht. Waar in het beschrijvende rapport naar de positie van Syrische statushouders het beeld per dimensie is geschetst, gaan we in deze studie op zoek naar samenhangen tussen die dimensies. De centrale vraag is of er binnen de groep van Syrische statushouders verschillende sociaal-culturele typen (een typologie) te onderscheiden zijn, op basis van hun sociale, culturele en emotionele posities. Daarnaast brengen we in beeld hoe deze sociaal-culturele typen samenhangen met verschillende achtergrondkenmerken.

1.5 Data en methoden

Voor de analyses maken we gebruik van verschillende databestanden. In hoofdstuk 2 wordt gebruikgemaakt van het CBS-asielcohort, een microdatabestand samengesteld door het CBS op basis van verschillende registraties (belangrijkste bronnen zijn de Basisregistratie Personen (BRP), de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA), Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)).

Voor de andere hoofdstukken is de voornaamste bron de survey Nieuwe Statushouders in Nederland uit 2017 (NSN2017, interviews afgenomen tussen juni en oktober 2017). Voor een uitgebreide toelichting op de opzet en uitvoering van het veldwerk, zie Kappelhof (2018). Aan het surveybestand zijn ook enkele registergegevens uit het asielcohort (met waarnemingen tot juni 2017) gekoppeld. Voor de meeste uitkomstmaten en determinanten maken we gebruik van de zelf-gerapporteerde surveygegevens uit NSN2017; gegevens over verhuisbewegingen, veranderingen in huishoudenssamenstelling, nareiziging en gezinshereniging, stedelijkheid van gemeenten en het behalen van inburgeringsexamens komen uit de registergegevens van het asielcohort. De peildatum voor de gehanteerde registergegevens gekoppeld aan de survey is 1 juni 2017 (deze peildatum ligt vóór de interviewdata

van de survey). Het is dus mogelijk dat zich tussen 1 juni 2017 en de interviewdatum enkele veranderingen hebben voorgedaan in de kenmerken die uit het register komen. Een uitzondering hierop zijn duo-gegevens over het behalen van het inburgeringsexamen: hier is ook informatie na 1 juni 2017 beschikbaar.

Om inzicht te krijgen in de verschillen die bestaan onder Syriërs in hun leefsituatie (bv. psychische gezondheid) en integratie (zoals de wijze van participatie en sociaal-culturele positie en verblijfsintenties) en in de achtergronden van deze verschillen kijken we naar verschillende fasen in hun leven: het leven van de statushouders vóór migratie, gedurende de vlucht, de verblijfsperiode in de opvang en de periode daarna. Een aantal factoren heeft mogelijk een wederkerige relatie en in de verschillende hoofdstukken worden diverse aspecten van verschillen in leefsituatie en integratie van Syrische statushouders en achterliggende factoren belicht. Zo worden mogelijke verklaringen van psychische gezondheid onder andere onderzocht door factoren mee te nemen gedurende de vlucht; in andere hoofdstukken wordt psychische gezondheid weer gebruikt als determinant van sociaal-culturele inbedding in Nederland. Op basis van onze (cross-sectionele) analyses op de survey kunnen verder geen uitspraken worden gedaan over causaliteit en de richting(en) van de verbanden. Die zullen in toekomstig onderzoek aan bod komen.

1.6 Nodig om de groep te blijven volgen

De afgelopen jaren stond voor veel Syriërs in het teken van het betrekken van een nieuwe woning, de gezinshereniging en het behalen van de inburgeringsexamens. Deze eerste stappen van Syriërs en hun ervaringen in Nederland zijn aan bod gekomen in eerdere beschrijvende rapportages en we besteden er aandacht aan in het huidige rapport. Het zal de komende jaren moeten blijken in hoeverre Syriërs erin slagen een zelfstandig bestaan op te bouwen in Nederland en het gevoel hebben onderdeel te zijn van de Nederlandse samenleving. Het is daarom belangrijk om de groep op de voet te blijven volgen.

In het vroege voorjaar van 2019 zijn de in 2017 geïnterviewde Syriërs wederom benaderd en kijken we naar nieuwe thema's die meer inzicht bieden in ervaringen en strategieën van Syrische statushouders binnen Nederland.

Noot

- 1 Bij opleiding als indicator voor sociaaleconomische status kan er gekeken worden naar het hoogst gevolgde opleidingsniveau of de behaalde diploma's buiten Nederland. Omdat de Syrische groep overwegend jong is en veel Syriërs door de oorlog vermoedelijk hun opleiding niet hebben kunnen afmaken, is de hoogst behaalde opleiding met diploma minder geschikt. We kijken daarom naar het hoogst gevolgde opleidingsniveau door Syriërs, ongeacht of hier een diploma voor is behaald. De hoogst gevolgde opleiding zal niet altijd overeenkomen met het uiteindelijke hoogst behaalde onderwijsniveau; het kan zijn dat men de onderwijsloopbaan niet vervolgt in Nederland en een vergelijkbare opleiding nooit zal afmaken. De hoogst gevolgde opleiding geeft echter wel een indicatie van de sociaaleconomische status van een persoon buiten Nederland. Anderzijds kan het een onderschatting zijn, omdat een deel in Nederland schoolgaand is, of nog schoolgaand wordt, en een hogere opleiding gaat volgen dan ze in Syrië hebben gedaan.

- Bakker, L. (2016). *Seeking sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bakker, L. en J. Dagevos (2017). Sociale integratie of segregatie? Ontwikkelingen in de sociale contacten van asielmigranten. In: M. Maliepaard, B. Witkamp en R. Jennissen (red.), *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek* (p. 77-84). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- CBS (2017). *Van opvang naar integratie. Cohortstudie van recente asielmigranten*. Geraadpleegd 15 maart 2019 via www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/25/van-opvang-naar-integratie-cohortstudie-asielmigranten.
- CBS (2018). *Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie*. Geraadpleegd 15 maart 2019 via www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/25/van-opvang-naar-integratie-cohortstudie-asielmigranten.
- CBS (2019a). *Syriërs – Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en migratieachtergrond, 1 januari*. Geraadpleegd 14 februari 2019 via opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37325/table?dl=199C2.
- CBS (2019b). *Syriërs: immi- en emigratie; per maand, migratieachtergrond, geslacht*. Geraadpleegd 14 januari 2019 via opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83518NED/table?dl=19A2F.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dourleijn, E. en J. Dagevos (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Engbersen, G., J. Dagevos, R. Jennissen, L. Bakker, A. Leerkes, J. Klaver en A. Odé (2015). *Geen tijd verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten. WRR-Policy Brief 4*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Gerritsen, A.A., I. Bramsen, W. Deville, L.H. van Willigen, J.E. Hovens en H.M. Van der Ploeg (2006). Use of health care services by Afghan, Iranian, and Somali refugees and asylum seekers living in The Netherlands. In: *The European Journal of Public Health*, jg. 16, nr. 4, p. 394-399.
- Gezondheidsraad (2016). *Briefadvies Geestelijke gezondheid van vluchtelingen*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Ghorashi, H. (2005). Agents of change or passive victims: The impact of welfare states (the case of the Netherlands) on refugees. In: *Journal of Refugee Studies*, jg. 18, nr. 2, p. 181-198.
- Huijnk, W. en E. Miltenburg (2018). Sociale contacten, waardeoriëntaties en religie. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. (p. 130-155). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., J. Dagevos, M. Gijsberts en I. Andriessen (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., J. Dagevos en E.J.M. Miltenburg (2017). Een staalkaart van statushouders. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 92, nr. 4, p. 359-394.
- Kappelhof, J. (2018). *Surveyonderzoek Nieuwe Statushouders in Nederland 2017. Verantwoording van de opzet en uitvoering van een survey onder Syrische statushouders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kazemier, B., N. Nicolaas en T. de Vroome (2017). Demografische kenmerken cohort en onderzoeksgroep. In: M. Maliepaard, B. Witkamp en R. Jennissen (red.), *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek* (p. 27-38). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Klaver, J. en I. van der Welle (2009). *VluchtelingenWerk Integratiebarometer 2009*. VluchtelingenWerk Nederland. Geraadpleegd 15 december 2018 via books.google.nl/books?id=XYhbkgEACAAJ.
- Kloosterman, R. (2018). *Opvattingen over vluchtelingen in Nederland*. In: *Statistische Trends*, maart 2018. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Lamkaddem, M., K. Stronks, A. Gerritsen, W. Devillé en M. Essink-Bot (2013). Gezondheid en zorggebruik van vluchtelingen: vervolgonderzoek onder mensen met een verblijfsvergunning in Nederland. In: *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, jg. 157, nr. A5604.

- Li, S.S., B.J. Liddell en A. Nickerson (2016). The relationship between post-migration stress and psychological disorders in refugees and asylum seekers. In: *Current psychiatry reports*, jg. 18, nr. 9, p. 82.
- Lomba, S. da (2010). Legal status and refugee integration: A uk perspective. In: *Journal of Refugee Studies*, jg. 23, nr. 4, p. 415-436.
- Maliepaard, M., B. Witkamp en R. Jennissen (2017). *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Maliepaard, M., M. van der Meer, S. Noyon en D. Schans (2018). *Migratie in Beeld*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Mensink, W. en E. Miltenburg (2018). Eerder ambivalentie dan polarisatie over het vluchtelingenvraagstuk. In: J. Dagevos, A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (red.), *Nieuwe wegen voor vluchtelingen. Over opvang, integratie en beleid* (p. 189-212). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ryan, D., B. Dooley en C. Benson (2008). Theoretical perspectives on post-migration adaptation and psychological well-being among refugees: Towards a resource-based model. In: *Journal of Refugee Studies*, jg. 21, nr. 1, p. 1-18.
- Schellingerhout, R. (2011). Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 142-164). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SER (2016). *Nieuwe wegen naar een meer succesvolle arbeidsmarktintegratie van vluchtelingen*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- SER (2018). *Vluchtelingen en Werk. Een nieuwe tussenbalans*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Sterckx, L. en M. Fessehazion (2018). *Eritrese statushouders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sterckx, L., J. Dagevos, W. Huijnk en J. van Lisdonk (2014). *Huwelijksmigratie in Nederland. Achtergronden en leef-situatie van huwelijksmigranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Uiters, E. en A. Wijga (2018). Gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 181-199). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Zorlu, A. en C.H. Mulder (2008). Initial and Subsequent Location Choices of Immigrants to the Netherlands. In: *Regional Studies*, jg. 42, nr. 2, p. 245-264 (doi:10.1080/00343400601145210).

2 Dynamiek in de demografie van Syrische statushouders

Nathalie Boot en Zoë Driessen (CBS)

2.1 Inleiding

Het moment waarop een verblijfsvergunning wordt toegekend markeert voor Syrische asielzoekers het begin van een periode waarin hun leven in Nederland sterk verandert. Voor veel nieuwe statushouders geldt dat ze zich na het verkrijgen van een verblijfsvergunning vooral richten op het laten overkomen van hun partner, kinderen of ouders uit het land van herkomst. Er wordt ook wel gezegd dat de integratie pas start als gezinshereniging compleet is. Daarnaast kan men in de periode na het verkrijgen van een vergunning beginnen met het opbouwen van een nieuw leven in Nederland, in een gebied waar men zich voor langere tijd wil vestigen. Uit eerder onderzoek blijkt dan ook dat statushouders zich in de jaren na het verkrijgen van een verblijfsvergunning verspreiden over Nederland (Maliepaard et al. 2017). Hoewel recente rapporten waardevolle inzichten bieden in gezinshereniging (en -vorming) onder Syriërs en de spreiding van statushouders over Nederland op een bepaald moment (CBS 2017, 2018; Dagevos et al. 2018), zijn veranderingen in de demografie van deze groep tijdens de eerste jaren in Nederland nog niet helder in kaart gebracht. Dit hoofdstuk zal ingaan op dergelijke veranderingen in huishoudenssamenstelling en de verhuiscbewegingen van Syrische statushouders in de eerste jaren na het verkrijgen van een verblijfsvergunning.

2.1.1 Veranderingen in huishoudenssamenstelling

Zodra asielzoekers een verblijfsvergunning toegekend krijgen, kunnen zij, onder bepaalde voorwaarden, familieleden (zoals ouders, een partner en/of kinderen) uit het land van herkomst laten overkomen naar Nederland. Uit eerder onderzoek weten we dat dit onder Syriërs, in vergelijking met bijvoorbeeld statushouders uit Eritrea, relatief vaak gebeurt (Dagevos et al. 2018). Ook vindt gezinshereniging in deze groep relatief snel plaats, mogelijk omdat Syriërs in veel gevallen officiële documenten kunnen voorleggen om een familieband aan te tonen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Eritreeërs, die vaak geen officiële documenten bezitten die identiteit of familieband aantonen (Sterckx en Fessehazion 2018). Naast gezinshereniging vinden onder statushouders uiteraard ook andere belangrijke levensgebeurtenissen plaats, zoals de geboorte van een kind, het overlijden van een familielid of een scheiding van de partner. Over dit soort veranderingen over tijd in de huishoudenssamenstelling van statushouders is nog niet veel bekend. In de afgelopen jaren is er een sterke toename te zien in het aantal statushouders in Nederland, onder andere door de instroom van gezinsherenigers en nareizigers. Deze veranderingen in de dynamiek binnen Syrische huishoudens hebben echter belangrijke implicaties voor integratiebeleid op diverse terreinen, zoals arbeidsparticipatie, onderwijs en gezondheidszorg. Zo lijkt er een verhoogd risico te zijn op escalerende conflicten binnen het gezin wanneer

statushouders een partner laten overkomen naar Nederland, bijvoorbeeld als gevolg van vervreemding tussen partners; onder zowel Syrische als Eritrese statushouders stranden relaties in de eerste jaren in Nederland dan ook vaak (Sterckx en Fessehazion 2018; Sterckx et al. 2014). Ook spanningen in de ouder-kindrelatie na gezinshereniging kunnen voorkomen. Dit soort spanningen kan onder andere gevolgen hebben voor de psychische gezondheid van statushouders en de mate waarin zij zich volledig kunnen richten op het opbouwen van een leven in Nederland in de eerste periode na het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Dergelijke moeilijkheden in de gezinssituatie verklaren mogelijk waarom veel Syriërs nog helemaal aan het begin van hun integratie lijken te staan. In dit hoofdstuk gaan we in op de (veranderingen in) huishoudenssamenstelling van Syrische statushouders die in de periode januari 2014 tot en met juni 2016 een verblijfsvergunning hebben gekregen. Deze groep kunnen we over de tijd volgen tot en met 1 juni 2017. We zijn met name geïnteresseerd in specifieke veranderingen in huishoudenssamenstelling die statushouders doormaken, al dan niet in het kader van gezinshereniging uit het land van herkomst: alleenstaanden die gaan samenwonen met een partner, met of zonder kinderen; partners die er na een scheiding of overlijden alleen voor komen te staan; thuiswonende kinderen die het huis uit gaan. We gaan ook in op de timing van deze ontwikkelingen, en kijken bijvoorbeeld of deze veranderingen tijdens de opvang op een coA-locatie plaatsvinden of daarna.

2.1.2 Verhuisbewegingen van Syrische statushouders

Een ander gebied waarop voor nieuwe statushouders veel verandert na het verkrijgen van een verblijfsvergunning, is de woonsituatie. Statushouders worden binnen twee weken na het verkrijgen van een verblijfsvergunning door het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (coA) gekoppeld aan de gemeente waar zij gehuisvest zullen worden. Het Rijk, provincies en gemeenten hebben afspraken gemaakt over het aantal statushouders dat in een gemeente gehuisvest moet worden, op basis van het aantal inwoners van die gemeente. De gemeente is verantwoordelijk voor het begeleiden van de statushouders bij huisvesting, het aanvragen van toeslagen en het wegwijs maken in de gemeente en de Nederlandse gezondheidszorg (vng 2018). Om statushouders de beste integratieperspectieven te bieden in de nieuwe gemeente, verzamelt het coA tijdens gesprekken met de statushouder informatie over aspecten als gezinsgrootte, land van herkomst en taalvaardigheid (Rijks-overheid 2018). Daarnaast zijn vanaf medio 2016 in een klein aantal gemeenten pilots gestart op het gebied van screening en matching van statushouders op basis van opleiding en arbeidsverleden, met als doel om statushouders na het verlaten van de coA-opvanglocatie gericht te kunnen plaatsen in een gemeente waar zij de grootste kans op werk hebben (coA 2016). Hoewel deze procedure op het cohort 2014-2016 nog niet van toepassing is, kan het in kaart brengen van de verhuisbewegingen in deze groep wel informatie geven over de mate waarin plaatsing vanuit de coA-locatie in een gemeente succesvol was voordat screening en matching werd toegepast. Wanneer blijkt dat statushouders veel verhuizen in de eerste periode na plaatsing vanuit de coA-locatie, zou dit erop kunnen wijzen dat de toewijzing van woningen beter afgestemd kan worden op de situatie en voorkeuren van

de statushouder. Eerder onderzoek onder asielmigranten die in de jaren 1995-1999 naar Nederland kwamen, laat zien dat veel van deze migranten in eerste instantie verspreid over Nederland werden gehuisvest, maar dat velen van hen in de loop der tijd naar de grotere steden verhuisden (Maliepaard et al. 2017). De vier grote steden – Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht – waren onder deze groep migranten erg populaire bestemmingen, maar ook de concentratie van asielmigranten in andere steden nam in de periode 2000-2012 steeds verder toe. Recenter onderzoek naar de groep asielzoekers die in de periode januari 2014 tot en met juni 2017 een verblijfsvergunning asiel kreeg, laat zien dat ook deze statushouders na het verlaten van de coA-opvanglocatie in eerste instantie redelijk verspreid over Nederland wonen (CBS 2018). In dit onderzoek was een sterke concentratie van statushouders in stedelijke gebieden echter (nog) niet te zien.

In dit hoofdstuk kijken we specifiek naar de verhuisbewegingen tussen gemeenten van de groep Syrische statushouders in vergunningscohort 2014-2016. We zijn geïnteresseerd in het aantal verhuisbewegingen in de waarneemperiode en eventuele opvallende bestemmingen bij deze verhuizingen. Hoewel we op basis van eerder onderzoek (CBS 2018) niet verwachten dat er voor deze groep al veel verhuizingen naar stedelijke gebieden te zien zullen zijn, kunnen we kijken of de verhuizingen die wel plaatsvinden zich concentreren rond de grote steden. Ook kunnen we mogelijk andere opvallende bestemmingen, zoals bepaalde provincies, identificeren. Tot slot kijken we naar eventuele verschillende verhuisbewegingen voor personen in verschillende typen huishoudens. Zo is het denkbaar dat gezinnen met (schoolgaande) kinderen minder vaak naar een andere gemeente verhuizen dan huishoudens zonder kinderen. Daarnaast zouden ook de verhuisbestemmingen kunnen verschillen tussen huishoudentypen; mogelijk verhuizen alleenstaanden bijvoorbeeld vaker naar stedelijke gebieden dan gezinnen met kinderen. Het identificeren van dit soort trends biedt nieuwe inzichten in de behoeften van statushouders tijdens de eerste jaren in Nederland. Op basis van de beschikbare data kunnen we alleen daadwerkelijke verhuisbewegingen, maar geen verhuisintenties tussen Nederlandse gemeenten in kaart brengen. In een volgende survey onder statushouders zullen ook verhuisintenties aan de orde komen.

2.2 Data en methoden

In dit hoofdstuk wordt gebruikgemaakt van registerdata van Syrische statushouders. Het gebruikte bestand is samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) op basis van verschillende registraties. De belangrijkste bronnen voor de informatie in dit hoofdstuk zijn de Basisregistratie Personen (BRP), de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) en het coA.

De groep statushouders die we volgen bestaat uit ruim 45.000 Syriërs die tussen januari 2014 en juni 2016 een verblijfsvergunning asiel hebben gekregen in Nederland. Deze groep vergelijken we met alle statushouders met een andere nationaliteit dan de Syrische die in dezelfde periode een verblijfsvergunning toegekend kregen. In totaal bestaat deze referentiegroep uit 24.640 personen, waarvan veruit de meeste uit Eritrea komen (51%), gevolgd door Somaliërs (8%) en Irakezen (7%). De overige 34% van deze groep bestaat uit kleinere groepen statushouders uit andere landen. Zowel de Syrische als de overige statushouders kunnen we vanaf het moment van instroom tot 1 juni 2017 maandelijks door de tijd volgen. We hanteren in onze analyses geen leeftijdsafbakening, maar kijken naar de totale groep statushouders.

2.2.1 Operationalisering

Huishoudenssamenstelling

Om veranderingen in huishoudenssamenstelling te kunnen nagaan, kijken we per peilmaand naar de plaats van een persoon in het huishouden ten opzichte van de maand ervoor. De categorieën die we hanteren zijn: Kind in een gezin met ouders, Alleenstaand, Partner in een paar zonder kinderen, Partner in een paar met kinderen, Ouder in een eenoudergezin, Overig lid gezin, en Onbekend. Deze informatie is afkomstig uit twee verschillende bronnen. Voor personen die al een verblijfsvergunning hebben, maar nog in een coA-opvang verblijven, geldt de samenstelling zoals die door het coA opgesteld is. Voor de personen die een eigen woonruimte hebben gekregen en bij de gemeente ingeschreven staan, wordt de plaats in het huishouden afgeleid uit de BRP.

Onder partners worden zowel gehuwde als ongehuwde partners gerekend. Onder overige gezinsleden worden bijvoorbeeld broers en/of zussen verstaan, maar ook niet-verwante personen bij wie een statushouder inwoont, zoals pleegouders. Per persoon zijn meerdere veranderingen in huishoudenssamenstelling mogelijk in de periode tot 1 juni 2017.

De tijd tot gezinshereniging berekenen we vanaf de datum waarop de verblijfsvergunning van de aanvrager ingaat tot het moment dat familieleden zich inschrijven in de BRP (in het geval van gezinshereniging) of een verblijfsvergunning ontvangen (in het geval van nareis). In het enkele geval dat beide data ontbreken, hanteren we 1 januari van het betreffende immigratiejaar als immigratiedatum.

Verhuizingen

Met betrekking tot verhuizingen bekijken we alleen verhuizingen tussen verschillende gemeenten. De verhuizingen binnen gemeenten kunnen we niet waarnemen in de beschikbare registerdata. De initiële verhuizing vanuit de COA-opvanglocatie naar een zelfstandige woonruimte laten we in dit hoofdstuk buiten beschouwing, omdat statushouders op dat moment niet kunnen kiezen in welke gemeente ze komen te wonen. De daaropvolgende verhuizingen bieden dus meer inzicht in de gebieden die door statushouders als aantrekkelijk of minder aantrekkelijk worden gezien. Als startpunt hanteren we daarom de eerste zelfstandige woning in een gemeente. Om een verhuizing vast te stellen, bekijken we per maand in welke gemeente een persoon woonde volgens de BRP. Als een persoon in twee opeenvolgende maanden in verschillende gemeenten woonde, zien we dat als een verhuizing.

Wat betreft de mate van stedelijkheid van de gemeenten hanteren we de volgende categorieën: zeer sterk stedelijk (meer dan 2500 omgevingsadressen per km²); sterk stedelijk (1500 tot 2500 omgevingsadressen per km²); matig stedelijk (1000 tot 1500 omgevingsadressen per km²); weinig stedelijk (500 tot 1000 omgevingsadressen per km²); en niet stedelijk (minder dan 500 omgevingsadressen per km²).

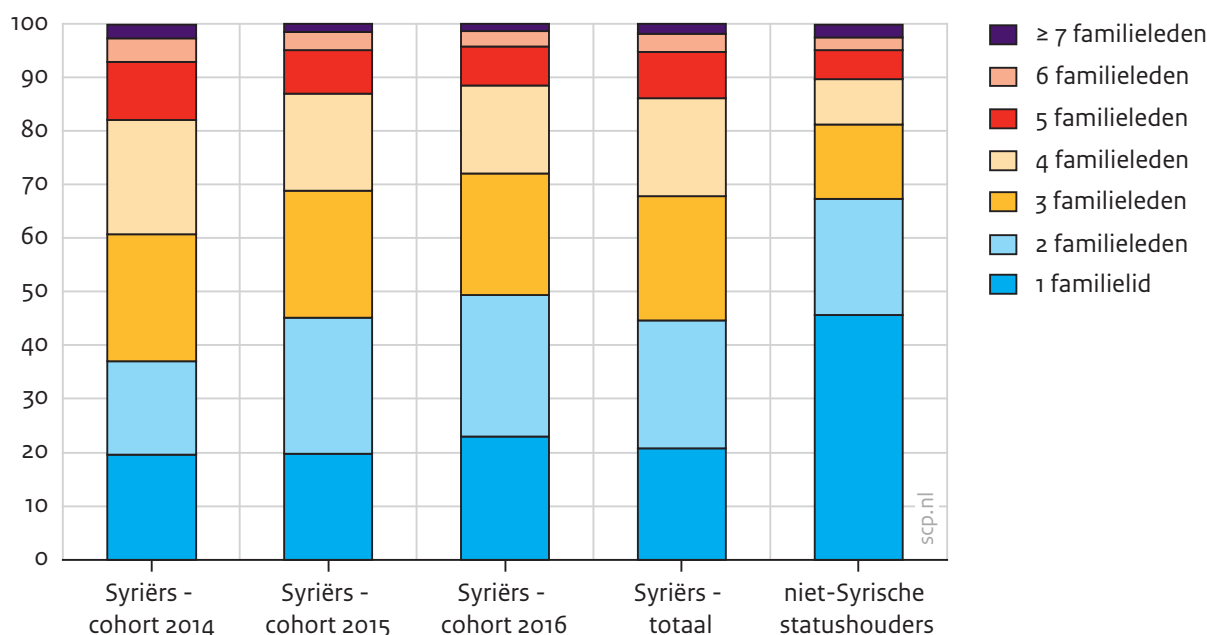
2.3 Dynamiek in de huishoudenssamenstelling

2.3.1 Gezinshereniging

Van de ruim 29.250 Syrische statushouders die in de periode 2014-2016 een verblijfsvergunning kregen en zelf niet als gezinshereniger of nareiziger naar Nederland kwamen, heeft 40% in de periode tot 1 juni 2017 een of meerdere familieleden laten overkomen in het kader van gezinshereniging of de nareisregeling. Voor statushouders met een andere nationaliteit ligt dit percentage op 18%. Net als in eerdere rapporten (CBS 2018; Dagevos et al. 2018) zien we dat gezinshereniging onder Syriërs, in vergelijking met asielzoekers uit andere landen, relatief snel plaatsvindt. Na het verkrijgen van de verblijfsvergunning duurde het gemiddeld acht maanden voordat gezinsherenigers of nareizigers naar Nederland kwamen (tegenover veertien maanden voor Eritreeërs en elf maanden voor statushouders uit andere landen).¹ Gemiddeld laten Syrische statushouders bij wie gezinshereniging plaatsvindt drie personen overkomen naar Nederland. In figuur 2.1 is te zien dat ruim 80% van de personen in de vergunningscohorten 2014-2016 bij wie gezinshereniging plaatsvond, één tot vier familieleden heeft laten overkomen naar Nederland. Een klein deel van de statushouders liet zelfs meer dan zeven personen overkomen. Voor niet-Syrische statushouders die in dezelfde periode instroomden, was het aantal familieleden dat in het kader van gezinshereniging overkwam naar Nederland op 1 juni 2017 (nog) aanzienlijk lager.

Figuur 2.1

Het aantal familieleden dat statushouders in de periode tot 1 juni 2017 lieten overkomen uit het land van herkomst^a (in procenten)

- a In deze figuur zijn alleen personen opgenomen die ten minste één gezinslid hebben laten overkomen naar Nederland (Syriërs: N = 11.765; overige statushouders: N = 3.835). Voor de overige 33.280 Syrische en 20.805 niet-Syrische statushouders vond in de waarneemperiode (nog) geen gezinshereniging plaats.

Bron: CBS (2018)

2.3.2 Verandering in huishoudenssamenstelling

Naast gezinshereniging hebben ook andere belangrijke levensgebeurtenissen, zoals geboorte, trouwen en sterfte, veranderingen in huishoudenssamenstelling van statushouders tot gevolg. Zo kregen 3875 Syrische statushouders (8%) en 2305 niet-Syrische statushouders (9%) in de cohorten 2014-2016 een kind in Nederland.² Recente cijfers toonden al aan dat Syriërs, in vergelijking met andere statushouders (voornamelijk afkomstig uit Eritrea), vaak in een gezin wonen en minder vaak alleenstaand zijn (Dagevos et al. 2018), maar er is nog weinig zicht op veranderingen in huishoudenssamenstelling van statushouders in de eerste jaren na het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Van de Syrische statushouders maakte 64% in de periode vanaf het moment dat ze een verblijfsvergunning toegekend kregen tot 1 juni 2017 een of meerdere veranderingen in huishoudenssamenstelling mee. In 46% van de gevallen wonen statushouders ten tijde van een dergelijke verandering nog in een coA-opvanglocatie; 54% van de veranderingen vindt plaats als personen zelfstandig in een gemeente wonen. Niet-Syrische statushouders wonen ten tijde van veranderingen in huishoudenssamenstelling al iets vaker zelfstandig buiten de coA-opvanglocatie, namelijk in 64% van de gevallen.

Figuur 2.2 laat zien dat het grootste deel van de Syrische statushouders drie maanden nadat ze als asielzoeker instroomden in een coA-opvanglocatie, met hun ouders (33%) of

als alleenstaande (35%) woont. Van de alleenstaanden is op dat moment 6% minderjarig. Een maand na verhuizing vanuit de opvanglocatie naar een zelfstandige woonruimte is het aandeel alleenstaanden afgenomen tot 29% (waarvan 3% minderjarig); het aandeel personen dat samenleeft met een partner (met name in een gezin met kinderen) is op dat moment sterk toegenomen. Een jaar na het verlaten van de coA-opvanglocatie woont 70% van de statushouders in een gezin met kinderen (als ouder of als kind) en is nog maar 17% van hen alleenstaand. Het aandeel minderjarigen onder deze alleenstaanden is op dat moment 4%. Het aandeel alleenstaande ouders is op alle drie de meetmomenten relatief laag. Voor statushouders met een andere herkomst zien we dat de huishoudenssamenstelling over deze drie momenten vrij stabiel blijft. Binnen deze groep neemt met name het aandeel alleenstaanden, net als onder Syriërs, in de loop der tijd af, van 58% drie maanden na instroom bij het coA tot 42% een jaar na het verlaten van de opvanglocatie. Deze verandering lijkt voornamelijk gedreven door het grote aandeel alleenstaanden onder statushouders uit Eritrea – de grootste herkomstgroep binnen de niet-Syrische statushouders. Onder de niet-Syrische statushouders neemt het aandeel alleenstaande minderjarigen in de loop van de periode af van 17% drie maanden na instroom als asielzoeker tot 7% een jaar na het verlaten van de coA-opvanglocatie.

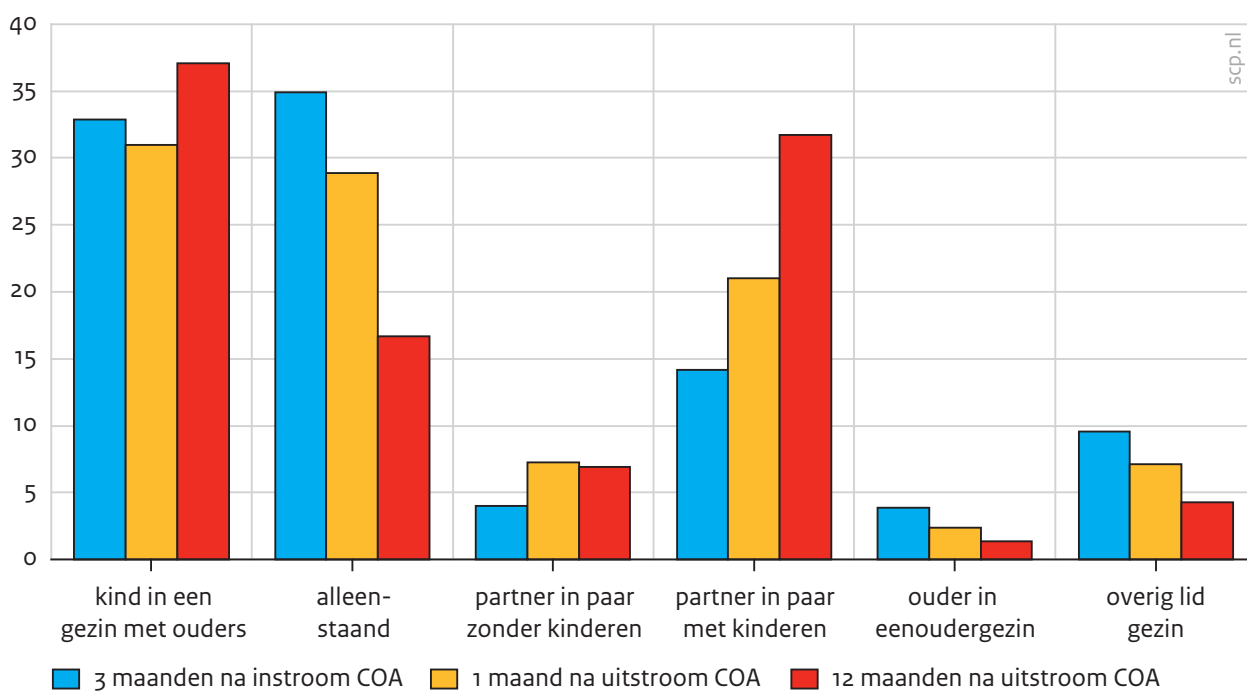
In totaal maakten 28.950 Syrische statushouders in de waarneemperiode een of meerdere veranderingen in huishoudenssamenstelling mee. Tabel 2.1 laat tien meest voorkomende veranderingen in de plaats in het huishouden zien voor deze statushouders. De veranderingen waarbij de plaats in het huishouden voor of na de verandering onbekend was, zijn hier buiten beschouwing gelaten.

In figuur 2.2 was al te zien dat veranderingen in huishoudenssamenstelling met name resulteren in een sterke afname van het aantal alleenstaanden. Tabel 2.1 maakt duidelijk dat deze alleenstaanden in de meeste gevallen samen met een partner gaan wonen, vaker met kinderen dan zonder kinderen. Daarnaast maken personen die eerst ouder in een eenoudergezin of een partner in een paar zonder kinderen zijn, vaak de verandering naar partner in een paar met kinderen mee.

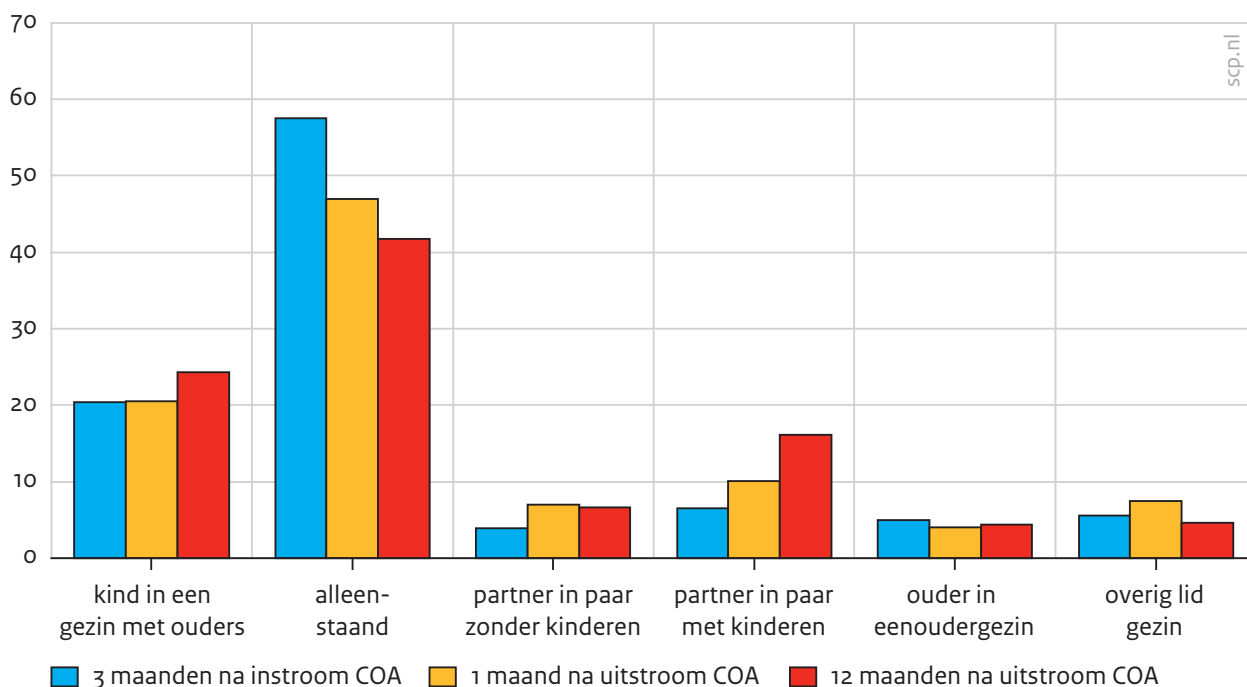
Figuur 2.2

Plaats in het huishouden van Syrische en niet-Syrische statushouders op drie peilmomenten over cohorten (in procenten)

Syrische statushouders

Niet-Syrische statushouders

Bron: CBS (2018)

Tabel 2.1

Meest voorkomende veranderingen in plaats in het huishouden onder Syrische statushouders (in aantallen en procenten)^a

van	naar	aantal	% van het totale aantal Syrische statushouders
alleenstaand	partner in paar met kinderen	6515	14
alleenstaand	partner in paar zonder kinderen	3750	8
overig lid gezin	alleenstaand	3220	7
ouder in eenoudergezin	partner in paar met kinderen	2700	6
kind in een gezin met ouders	overig lid gezin	1830	4
partner in paar zonder kinderen	partner in paar met kinderen	1760	4
alleenstaand	overig lid gezin	1495	3
overig lid gezin	kind in een gezin met ouders	1455	3
partner in paar zonder kinderen	alleenstaand	1265	3
overig lid gezin	partner in paar zonder kinderen	840	2

a In deze figuur zijn alleen de veranderingen meegenomen waarbij de plaats in het huishouden voor en na de verandering bekend is.

Bron: CBS (2018)

Ook het tegenovergestelde proces, namelijk partners die uit elkaar gaan, is in tabel 2.1 terug te zien. Eerder onderzoek suggereert dat scheidingen en relatiebreuken veel voorkomen onder statushouders, doordat relaties als gevolg van bijvoorbeeld traumatische ervaringen tijdens de vlucht onder druk komen te staan (Sterckx en Fessehazion 2018). Ongeveer 1265 Syrische statushouders in het hier gevolgde cohort maken de verandering van partner in een paar zonder kinderen naar alleenstaande mee. Van de personen die eerst partner in een paar met kinderen zijn, maken er 730 de verandering naar alleenstaande mee en 380 de verandering naar ouder in een eenoudergezin (niet afgebeeld in tabel 2.1). Dit komt neer op een totaal van 2375 Syriërs (5% van het totale cohort) die in de loop van de waarneemperiode vanuit een huishouden met een partner alleen komen te wonen. Op 1 juni 2017 zijn ruim 450 Syriërs volgens de burgerlijke staat officieel gescheiden (1% van alle Syriërs in het cohort), terwijl dat aantal een maand na het verlaten van de coa-opvanglocatie nog op 200 (0,4%) lag.³ Dit wijst erop dat ten minste 250 Syrische statushouders in de periode na aankomst in Nederland officieel scheidden.

Hoewel het percentage statushouders dat samenwoont met hun ouders over het algemeen toeneemt naarmate personen langer in Nederland wonen (zie figuur 2.2), zijn er ook voor deze thuiswonende kinderen veranderingen over de tijd te zien. In 1830 van de gevallen gaan deze personen samenwonen met andere gezinsleden dan hun ouders, zoals broers/zussen of niet-verwante huisgenoten; in 530 van de gevallen gaan zij op zichzelf wonen. Onder niet-Syrische statushouders laten veranderingen in huishoudenssamenstelling voor thuiswonende kinderen en personen die samen met een partner en kinderen wonen een vergelijkbaar patroon zien.

2.4 Verhuizingen

De periode na het verkrijgen van een verblijfsvergunning is tegelijkertijd het begin van een periode waarin statushouders kunnen starten met het opbouwen van een bestaan in Nederland op een plek waar ze voor henzelf en hun familieleden de meeste kansen zien. Uit eerder onderzoek (CBS 2018) bleek dat de verwachte trend van verhuizingen naar meer stedelijke gebieden voor de groep asielzoekers die in de jaren 2014 tot en met 2017 een vergunning kreeg, nog niet gaande is – niet zo vreemd, gezien de korte periode die deze groep op dat moment in Nederland verblijft. Daarnaast vervalt de verantwoordelijkheid van de gemeente voor het begeleiden van de statushouders bij onder andere huisvesting, het aanvragen van toeslagen en het wegwijs maken in de gemeente en de gezondheidszorg op het moment dat een statushouder verhuist (VNG 2018). Dit zou voor statushouders een reden kunnen zijn om niet (snel) te verhuizen.

Wanneer we de uitplaatsing vanuit de COA-opvanglocatie naar een zelfstandige woonruimte buiten beschouwing laten, zijn ook bij de ruim 45.000 Syrische statushouders die we volgen nog maar weinig verhuizingen naar andere gemeenten te zien. Tijdens de waarneemperiode van 2014 tot medio 2017 vinden er onder Syriërs 2815 verhuizingen plaats, waarbij 2485 personen betrokken zijn. Sommige statushouders verhuizen in deze periode dus meerdere keren. Op peildatum 1 juni 2017 heeft 8% van de Syriërs die in 2014 een vergunning kregen, een verhuizing van de ene gemeente naar de andere meegemaakt. Voor de cohorten 2015 en 2016 liggen die percentages op respectievelijk 5% en 4%. Deze personen zijn dan ook minder lang in Nederland in vergelijking met cohort 2014 en hebben in deze periode wellicht andere prioriteiten, zoals de hereniging met familieleden uit het land van herkomst en het wennen aan een nieuw land. Ook de financiële situatie van statushouders biedt mogelijk niet veel ruimte voor verhuizingen (Dagevos et al. 2018). Voor de niet-Syrische statushouders liggen de percentages verhuizingen iets hoger (zie tabel 2.2). Ter vergelijking: 5% van de totale Nederlandse bevolking verhuisde in 2017 naar een andere gemeente. De meeste Syrische statushouders (98%) zijn tijdens de waarneemperiode al wel in een zelfstandige woonruimte in de gemeente ingetrokken. Tijdens de waarneemperiode vertrokken 890 Syriërs (2%) volgens de BRP- en COA-registratie weer uit Nederland; onder de niet-Syrische statushouders vertrokken 540 personen (2%) in deze periode. Het is onduidelijk of deze personen teruggekeerd zijn naar het land van herkomst, naar een ander EU-land vertrokken zijn of in de illegaliteit zijn terechtgekomen.

Tabel 2.2

Aantal statushouders dat is verhuisd op 1 juni 2017, uitgesplitst naar cohort (in aantallen en procenten)

	Syriërs verhuisd	%	overige statushouders verhuisd	%
cohort 2014	770	8	805	9
cohort 2015	1145	5	780	7
cohort 2016	570	4	315	6
totaal	2485	6	1900	8

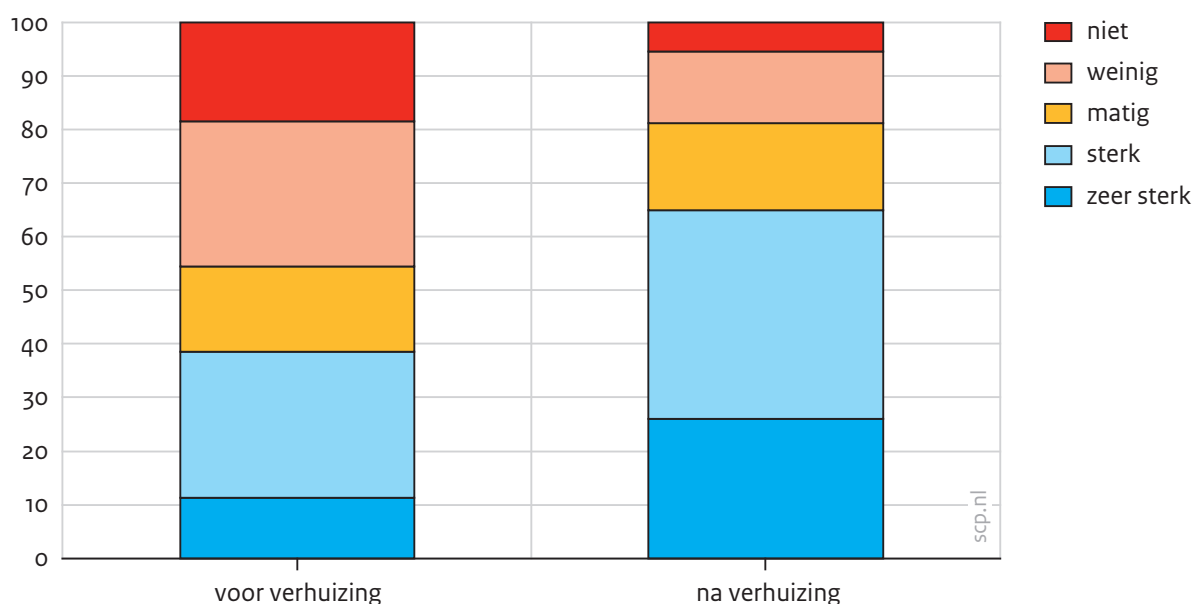
Bron: CBS (2018)

2.4.1 Verhuizingen naar stedelijke gebieden

Wanneer we alleen kijken naar de Syriërs die ten minste één verhuizing hebben meege- maakt tot 1 juni 2017, dan zien we dat personen in bijna 60% van de gevallen in een meer stedelijke gemeente gaan wonen dan de gemeente waar men in de maand daarvoor woonde.⁴ In figuur 2.3 is te zien dat nog geen 20% van de verhuizers bij een verhuizing kiest voor een niet of weinig stedelijke gemeente en twee derde voor een sterk of zeer sterk stedelijke gemeente. Voor de statushouders met een andere nationaliteit dan de Syrische zien we een vergelijkbaar beeld.

Figuur 2.3

Stedelijkheid van de gemeente vóór en ná de verhuizing van Syrische statushouders (in procenten)

Bron: CBS (2018)

In tabel 2.3 staan de tien gemeenten waar de meeste Syrische statushouders naartoe verhuizen.⁵ Hier is te zien dat relatief veel Syrische statushouders naar de vier grootste steden (G4: Den Haag, Rotterdam, Amsterdam en Utrecht) verhuizen. Ook andere grote steden zoals Eindhoven, Arnhem en Groningen zijn populaire bestemmingen. Steden als Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven en Arnhem komen echter ook voor in het rijtje met steden waar Syrische statushouders vaak vertrekken. Een opvallende bestemming is Enschede: 4% van de verhuizingen betreft een verhuizing naar deze gemeente. Mogelijk maakt de grote Suryoyo-gemeenschap die in Twente gevestigd is (Murre-van den Berg 1999) de gemeente Enschede aantrekkelijk voor Syrische statushouders. Deze gemeenschap bestaat uit Syrisch-Orthodoxe christenen waarvan er velen in de jaren zeventig als asielzoeker naar Nederland kwamen, omdat zij in het overwegend islamitische land van herkomst onderdrukt werden (Andriessen 2006). Van de ongeveer 10.000 Suryoye in Nederland woont het grootste deel in het noordoosten van het land. Niet-Syrische statushouders verhuizen slechts in 0,4% van de gevallen naar deze gemeente.

Tabel 2.3

Tien gemeenten waar de meeste Syrische statushouders naartoe verhuizen (in procenten)

	% van het totale aantal verhuizingen van Syrische statushouders
Den Haag	5
Rotterdam	4
Enschede	4
Amsterdam	3
Eindhoven	2
Apeldoorn	2
Arnhem	2
Groningen	2
Utrecht	2
Deventer	2

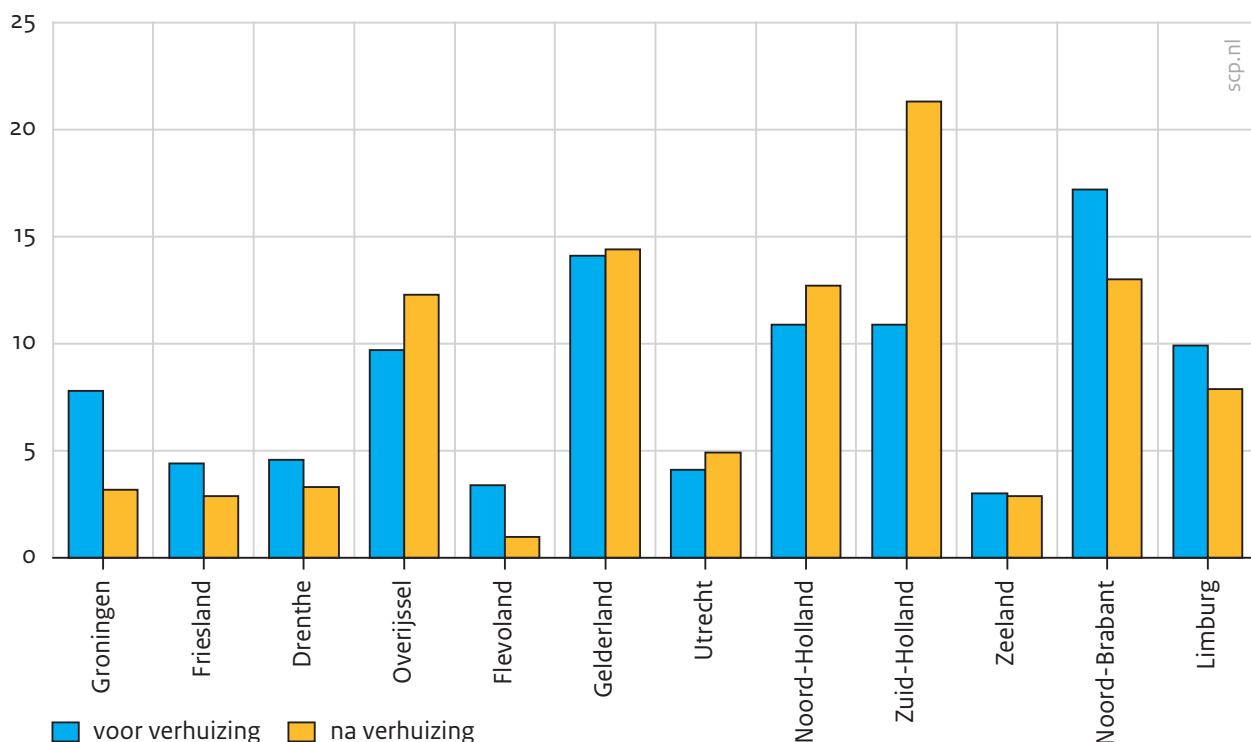
Bron: CBS (2018)

2.4.2 Verhuizingen tussen provincies

Wat betreft verhuizingen tussen provincies, zien we wederom dat Syrische statushouders relatief vaak verhuizen naar dichtbevolkte gebieden in Nederland (figuur 2.4). Met name Zuid-Holland is een populaire bestemming. Na verhuizing woont ruim 20% van de Syriërs in Zuid-Holland, ten opzichte van 11% voor verhuizing. Meer landelijke provincies als Groningen, Noord-Brabant en Friesland zijn provincies waar Syrische statushouders in dit cohort juist vaak wegtrekken.

Figuur 2.4

Verdeling van Syrische statushouders over provincies in de maand voor en na een verhuizing (in procenten; N = 2815)

Bron: CBS (2018)

2.4.3 Verhuizingen voor verschillende huishoudenssamenstellingen

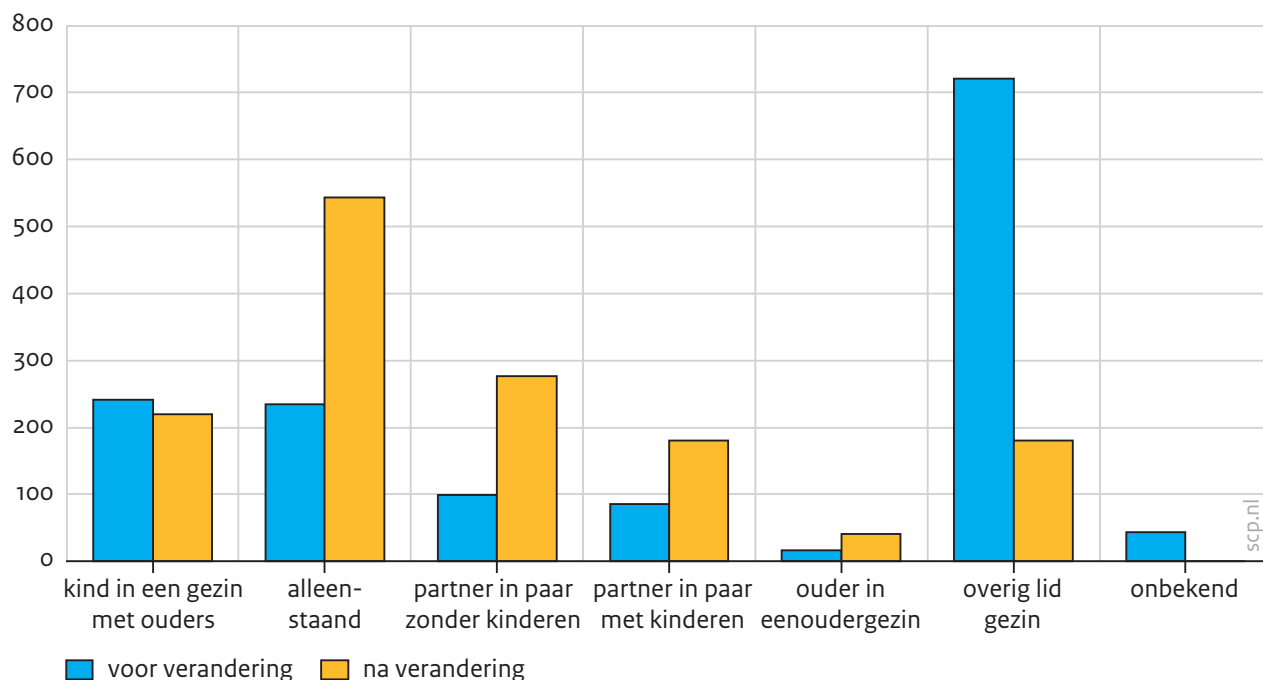
Ook is het interessant om de samenhang tussen verhuisbewegingen en veranderingen in huishoudenssamenstelling in kaart te brengen, om na te gaan of veranderingen in huishoudenssamenstelling, bijvoorbeeld als gevolg van gezinshereniging en gezinsvorming, samengaan met een verhuizing naar een andere gemeente. Daarnaast zijn we geïnteresseerd in de vraag of de specifieke samenstelling van het huishouden invloed heeft op deze verhuisbewegingen.

Allereerst hebben we voor de groep Syrische en niet-Syrische statushouders die in de waarneemperiode verhuisd is, gekeken of er in de maanden voor en na de verhuizing een verandering in het huishouden heeft plaatsgevonden, om zo in kaart te brengen of verhuisbewegingen op gang komen naar aanleiding van een (aanstaande) verandering in huishoudenssamenstelling. Van de 2485 Syrische statushouders die in de waarneemperiode verhuizen, maakt 58% in de zes maanden voor deze verhuizing een verandering in huishoudenssamenstelling mee. De huishoudenssamenstelling van deze personen voor en na deze verandering staat afgebeeld in figuur 2.5. In de maanden voorafgaand aan een verhuizing worden de meesten van deze personen alleenstaand of gaan als partner in een paar zonder kinderen wonen, nadat ze eerder als overig gezinslid, bijvoorbeeld als pleegkind, oom of neef in een huishouden woonden. Vergelijkbare veranderingen in huishoudenssamenstelling zien we ook in de zes maanden na een verhuizing. Verhuizingen gaan dus in veel gevallen samen met veranderingen in huishoudenssamenstelling, waarbij

personen in veel gevallen alleen of samen met een partner gaan wonen, bijvoorbeeld als gevolg van gezinshereniging of scheidingen. Voor de niet-Syrische statushouders zien we een vergelijkbaar beeld.

Figuur 2.5

Veranderingen in huishoudenssamenstelling van Syrische statushouders in de zes maanden voorafgaand aan een verhuizing (in aantallen)

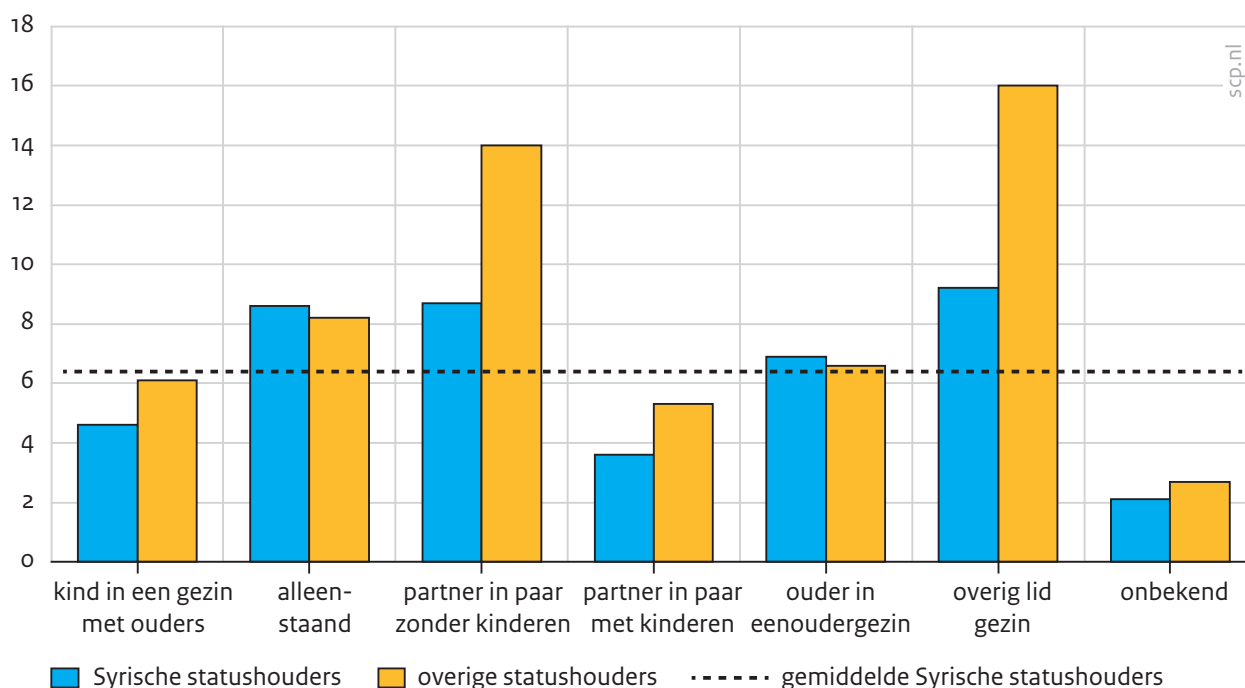

Bron: CBS (2018)

Tot slot is het denkbaar dat de specifieke huishoudenssamenstelling van personen samenhangt met de mate waarin zij naar een andere gemeente verhuizen. Figuur 2.6 laat het aandeel Syrische statushouders zien dat op enig moment in de waarneemperiode tussen gemeenten verhuisde, ten opzichte van statushouders met een andere herkomst in verschillende huishoudenssamenstelling (gemeten in de maand waarin de verhuizing plaatsvond). In deze figuur is wederom te zien dat niet-Syrische statushouders vaker verhuizen dan Syriërs. Met name niet-Syrische stellen zonder kinderen (14%) en personen die als overig gezinslid in een huishouden wonen (16%), zijn vaker verhuisd dan Syriërs in dezelfde huishoudenssamenstelling (in beide gevallen 9%). Ook is te zien dat zowel Syrische als niet-Syrische gezinnen met kinderen iets minder vaak verhuizen dan alleenstaanden en gezinnen zonder kinderen. In de keuze voor meer stedelijke gemeenten bij verhuizingen zien we geen verschillen tussen personen in verschillende huishoudenssamenstellingen; in alle groepen neemt het aandeel dat in een sterk of zeer sterk stedelijk gebied woont na verhuizing toe. Alleenstaanden kiezen bij een verhuizing dus even vaak voor een stedelijke gemeente als gezinnen.

Figuur 2.6

Aandeel personen dat tijdens de waarneemperiode verhuisde per huishoudenssamenstelling (op 1 juni 2017) voor Syrische en niet-Syrische statushouders over alle cohorten (in procenten)

Bron: CBS (2018)

2.5 Samenvatting en discussie

In dit hoofdstuk keken we naar de dynamiek in huishoudenssamenstelling en verhuisbewegingen van Syrische statushouders die in 2014-2016 een verblijfsvergunning kregen. We vergeleken deze processen onder Syriërs met die in een groep statushouders met een andere nationaliteit. Net als in eerder onderzoek vonden we dat gezinshereniging onder Syriërs, vergeleken met andere statushouders, relatief snel plaatsvindt. Ook het aantal familieleden dat in het kader van gezinshereniging uit het land van herkomst overkomt, ligt onder Syriërs hoger dan onder andere statushouders. Specifieke veranderingen in huishoudenssamenstelling over de tijd laten zien dat met name het aandeel alleenstaanden onder statushouders in de loop der tijd afneemt. Gedurende de waarneemperiode wonen steeds meer Syriërs in een gezin met partner en kinderen. Uit onze bevindingen blijkt dat, naast gezinshereniging, ook andere processen, zoals scheidingen en kinderen die het huis uit gaan, de huishoudenssamenstelling in deze groep beïnvloeden. Zo kwam ongeveer 5% van de Syrische statushouders gedurende de waarneemperiode alleen te wonen, nadat zij in eerste instantie samen met een partner woonden. Zoals in eerder onderzoek al werd aangetoond (Sterckx en Fessehazion 2018; Sterckx et al. 2014), wijzen deze bevindingen erop dat relaties onder statushouders vaak stranden, mogelijk als gevolg van spanningen binnen het gezin door vervreemding of traumatische ervaringen tijdens de vlucht.

Wat betreft verhuisbewegingen zien we in deze groep Syrische statushouders nog relatief weinig verhuizingen vergeleken met statushouders uit andere landen. Gezien de korte periode waarin we deze groep in Nederland kunnen volgen, was een groot aantal verhuizingen wellicht ook nog niet te verwachten. Wel zien we in het huidige cohort dat de kleine groep Syriërs die wél verhuist, over het algemeen naar meer stedelijke gebieden in Nederland trekt, waarbij Enschede een opvallende bestemming onder de meest populaire steden is. Op provincieniveau zijn dichtbevolkte provincies als Zuid-Holland populair; in minder dichtbevolkte provincies neemt het percentage Syriërs over de tijd juist af. Naarmate we deze groep statushouders langer kunnen volgen, wordt het interessant om te zien of ook deze groep zich na verloop van tijd op grotere schaal meer in de stedelijke gebieden gaat concentreren, zoals ook te zien was bij eerdere groepen statushouders die naar Nederland kwamen (Maliepaard et al. 2017). Ook kunnen we verhuisbewegingen in deze groep in de toekomst vergelijken met verhuizingen in latere cohorten om het succes van recent beleid op het gebied van screening en matching (voor het huidige cohort nog niet aan de orde) te evalueren.

Daarnaast laten onze bevindingen zien dat verhuizingen tussen gemeenten in veel gevallen samengaan met veranderingen in huishoudenssamenstelling, bijvoorbeeld als gevolg van gezinshereniging. Wat betreft het aantal verhuizingen voor verschillende huishoudenssamenstellingen zien we over het algemeen dat gezinnen met kinderen minder vaak verhuizen dan alleenstaanden en personen met partner maar zonder kinderen. Dit zou erop kunnen wijzen dat de plaatsing van gezinnen met kinderen in een bepaalde gemeente in eerste instantie meer succesvol verloopt dan de plaatsing van personen zonder kinderen. Het is echter ook mogelijk dat de drempel om van woonplaats te veranderen voor gezinnen met (schoolgaande) kinderen over het algemeen hoger is dan voor huishoudens zonder kinderen. Om hierover uitspraken te kunnen doen, is het belangrijk om in toekomstig onderzoek meer inzicht te krijgen in de verhuisintenties van statushouders en de belangrijkste overwegingen in de keuze om wel of niet naar een andere gemeente te gaan. In de keuze voor meer stedelijke gebieden bij verhuizingen zien we geen verschil tussen verschillende typen huishoudens. Tot slot zien we dat 2% van zowel de Syrische als niet-Syrische statushouders in de loop van de waarneemperiode niet meer geregistreerd is als inwoner van Nederland; dit wijst erop dat personen zijn teruggekeerd naar het land van herkomst, vertrokken zijn naar een ander EU-land of in de illegaliteit terechtgekomen zijn.

Uit de bevindingen in dit hoofdstuk kunnen we concluderen dat er in de eerste periode in Nederland op meerdere fronten veel veranderingen plaatvinden voor de Syriërs die een verblijfsvergunning hebben gekregen. Deze veranderingen zorgen er mogelijk voor dat Syrische statushouders zich niet volledig kunnen focussen op de integratie in de Nederlandse samenleving en bieden mogelijk een verklaring waarom veel van hen nog aan het begin van hun integratie staan. Het is daarom gewenst dat processen als gezinshereniging zo snel mogelijk plaatsvinden, zodat statushouders zich vervolgens volledig kunnen richten op het integreren in de Nederlandse samenleving.

Noten

- 1 Personen die op 1 juni 2017 nog steeds wachtten op toestemming om familieleden te laten overkomen, zijn in deze analyse niet meegenomen. Het is dus mogelijk dat het herenigingsproces in werkelijkheid gemiddeld langer duurt dan uit deze analyse blijkt.
- 2 Omdat we niet na kunnen gaan in hoeveel van de gevallen beide ouders deel uitmaken van het hier gevolgde cohort, is aan de hand van onze data niet te zeggen om hoeveel kinderen het in totaal gaat.
- 3 Voor sommige statushouders in ons bestand (bv. personen in cohort 2016) is de periode tussen het verlaten van de opvanglocatie en het einde van de waarneemperiode relatief kort. Mogelijk ligt het aantal scheidingen onder statushouders in de eerste jaren in Nederland dus hoger dan we hier kunnen waarnemen.
- 4 Wanneer personen meer dan een keer verhuizen, worden hier alle verhuizingen meegenomen. Het aandeel statushouders in deze groep dat meer dan één keer verhuist, is echter klein (11%).
- 5 De eerste verhuizing vanuit de coa-opvanglocatie naar een zelfstandige woonruimte is hier buiten beschouwing gelaten.

Literatuur

- Andriessen, I. (2006). *Socio-cultural factors and school engagement: A study among Turkish, Moroccan, Assyrian and native Dutch youth in the Netherlands*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- coa (2016). *Screening en matching op arbeid en opleiding*. Geraadpleegd 6 februari 2019 via www.coa.nl/sites/www.coa.nl/files/paginas/media/bestanden/screening_en_matching_op_arbeid_en_opleiding-december2016_o.pdf.
- CBS (2017). *Van opvang naar integratie. Cohortstudie van recente asielmigranten*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2018). *Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Maliepaard, M., B. Witkamp en R. Jennissen (2017). *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Murre-van den Berg, H.L. (2000). Religieuze en etnische identiteit van Syrisch-Orthodoxen uit Turkije en Syrië in Nederland. In: J. Frishman, K.D. Jenner en G.A. Wiegiers (red.), *Godsdienstvrijheid en de religieuze identiteit van joden, moslims en christenen: verwachting en realiteit*. Kampen: Kok (Leidse Studiën van de Godsdienst, deel 3).
- Rijksoverheid (2018). *Huisvesting asielzoekers met verblijfsvergunning*. Geraadpleegd 6 februari 2019 via www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/asielbeleid/huisvesting-asielzoekers-met-verblijfsvergunning.
- Sterckx, L. en M. Fessehazion (2018). *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sterckx, L., J. Dagevos, W. Huijnk en J. van Lisdonk (2014). *Huwelijksmigratie in Nederland. Achtergronden en leef-situatie van huwelijksmigranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- VNG (2018). *Raadgever Asiel en integratie*. Geraadpleegd 3 december 2018 via vng.nl/raadgevers/inclusieve-samenleving/asiel-en-integratie.

3 Verblijfsintenties van Syrische statushouders in Nederland

Sanne Noyon en Mieke Maliepaard (wodc)

Migratie wordt vaak gezien als een proces dat begint met de beslissing tot vertrek en eindigt met vestiging in een ander land. Onderzoek wijst echter uit dat dit een versimpeld beeld is van de realiteit. Zo is van alle migranten die tien jaar geleden naar Nederland kwamen, inmiddels 58% alweer vertrokken (wodc 2018). Dit zijn veelal gezins- en arbeidsmigranten, voor een groot deel uit landen die lid zijn van de Europese Unie (ibid.). Toch geldt ook voor asielmigranten dat een deel van hen na vestiging in Nederland door- of terugreist. Van de grote groep asielmigranten die zich in de tweede helft van de jaren negentig in Nederland vestigde, was zo'n vijftien jaar later nog maar 61% in Nederland (Maliepaard et al. 2017). Ook van de (kleinere groep) asielmigranten die zich tien jaar geleden in Nederland vestigden, is een derde inmiddels vertrokken (wodc 2018). Een deel van de mensen die vertrekken, reist door naar een derde land. Zo bleek voor veel Somalische vluchtelingen die in de jaren negentig naar Nederland kwamen, ons land slechts een tussenstation op weg naar Engeland (Van Liempt 2011). Hoewel terugkeer voor vluchtelingen vaak, zeker op korte termijn, minder haalbaar is, keren ook vluchtelingen terug naar landen van herkomst (bv. Fransen en Kuschminder 2012; zie ook hoofdstuk 2 in deze publicatie).

In dit hoofdstuk onderzoeken we de verblijfsintenties van de relatief omvangrijke groep Syrische asielmigranten die tussen januari 2014 en juni 2016 een verblijfsstatus in Nederland kregen. Geldt ook voor deze groep dat binnen afzienbare tijd een groot deel weer zal zijn vertrokken? Of zullen zij zich langdurig in Nederland vestigen? Deze vragen zijn relevant in het kader van integratiebeleid. Zo zijn er aanwijzingen dat nieuwkomers die hun toekomst in Nederland zien, over het algemeen beter geïntegreerd zijn (bv. Engbersen et al. 2013; De Vroome en Van Tubergen 2014). Verblijfsintenties en integratie gaan waarschijnlijk hand in hand: mensen die zich al meer onderdeel voelen van de Nederlandse maatschappij, zullen vaker willen blijven. Tegelijkertijd kunnen we aannemen dat mensen die de intentie hebben om te blijven zich waarschijnlijk meer in zullen zetten om te integreren. Ook de vraag wie er wil blijven is relevant. Nederland streeft ernaar kennismigranten aan te trekken (zie bv. Buers et al. 2018) en de vraag is of het creëren van een positief vestigingsklimaat voor kennismigranten ook leidt tot sterkere verblijfsintenties onder hoogopgeleide migranten die reeds in ons land verblijven.

Hoe verblijfsintenties zich verhouden tot daadwerkelijk gedrag is een vraag die in deze analyse buiten beschouwing blijft. We kunnen aannemen dat deze zich niet 1:1 tot elkaar verhouden, aangezien de huidige situatie in Syrië maakt dat vragen over een mogelijke terugkeer naar het land van herkomst voor een grote groep vooralsnog hypothetisch zullen zijn. Het is de vraag in hoeverre intenties om in Nederland te blijven zich vertalen in daadwerkelijk gedrag wanneer terugkeer wel een mogelijkheid vormt. Daarbij hebben statushouders maar tot op zekere hoogte inspraak in het land waar zij zich op de lange termijn

vestigen. Dit omdat verblijfsvergunningen op grond van asiel in eerste instantie voor vijf jaar worden verstrekt, waarna de situatie opnieuw beoordeeld wordt. Dit vertekent de relatie tussen verblijfsintenties en daadwerkelijk vertrek: er zullen mensen zijn die willen maar niet kunnen blijven. Verblijfsintenties zijn echter ook op zichzelf relevant. Dit is ten eerste vanwege het hiervoor beschreven verband tussen verblijfsintenties en participatie. Daarbij kunnen verblijfsintenties inzicht bieden in de afwegingen die ten grondslag liggen aan het besluit om al dan niet te vertrekken (Alberts en Hazen 2005).

Hoewel de Syrische statushouders nog maar kort in Nederland zijn, geeft het overgrote deel aan dat indien terugkeer naar Syrië niet mogelijk zou zijn, zij in Nederland zouden blijven; ook het idee om naar een ander land door te reizen leeft niet sterk (Dagevos en Maliepaard 2018). Mocht terugkeer naar Syrië wel een mogelijkheid zijn, dan zou zo'n 20% hiervoor kiezen; een percentage dat niet veel afwijkt van dat voor gevestigde vluchtelingengroepen in Nederland, bij wie het percentage dat terug zou willen naar het land van herkomst tussen de 20% en 36% ligt (Muller 2011). In dit hoofdstuk bieden we een gedetailleerder beeld van de verblijfsintenties van Syrische statushouders door beide vragen in parallel te beschouwen. We richten ons dus op de vraag of mensen in Nederland zouden willen blijven, zelfs als terugkeer naar Syrië een optie was. Wie heeft de intentie te blijven? En welke factoren spelen hierbij een rol?

Uit de literatuur over verblijfsintenties komt naar voren dat juist hoogopgeleide migranten vaker (willen) vertrekken (zie bv. Gundel en Peters 2008; De Haas en Fokkema 2011). Dit is opvallend, vooral gezien het arbeidsmarktpotentieel dat deze groep vaak wordt toegedicht. In het tweede deel van dit hoofdstuk gaan we daarom dieper in op de verblijfsintenties van specifiek de hogeropgeleide statushouders.

3.1 Verblijf- en terugkeerintenties van migranten

Hoe kunnen we verklaren dat een deel van de Syrische statushouders de intentie heeft in Nederland te blijven, terwijl dit voor de anderen niet geldt? Zijn het vaker de ouderen, mensen met kinderen of hoogopgeleiden die weg willen? En wordt dit bijvoorbeeld beïnvloed door de waarden die zij meebrengen en hun ervaringen in Nederland of zijn er nog andere factoren in het spel? De bestaande wetenschappelijke literatuur over vertrek(intenties) van (asiel)migrantengroepen geeft ons handvatten om deze vragen te beantwoorden. Aan de hand van verwachtingen uit de literatuur proberen we de verschillen in vertrekintentie onder Syriërs te verklaren, te beginnen bij demografische kenmerken.

3.1.1 Premigratiefactoren en demografische kenmerken

Eerder onderzoek laat zien dat mannen vaker dan vrouwen door- of terugmigreren (zie bv. Carling en Pettersen 2014; Kazemier et al. 2017). Kazemier en collega's (2017) betogen dat onder asielmigrantengroepen vrouwen mogelijk minder vaak vertrekken omdat zij vaker in gezinsverband wonen, terwijl mannen vaker alleen zijn gekomen en dus flexibeler zijn. Voor migrantengroepen die met hun gezin wonen, is de beslissing om door of terug te migreren vaak een gezamenlijk besluit, waarbij het welzijn van het gezin en in het bijzonder van de kinde-

ren voorop staat (bv. Weine et al. 2011). Uit verschillende studies blijkt dat immigranten met kinderen minder geneigd zijn te vertrekken (Dustmann 2003; Jensen en Pedersen 2007; Mak 1997). We zullen onderzoeken of er verschillen zijn in vertrekintentie tussen mannen en vrouwen, terwijl we tegelijkertijd kijken naar de gezinssamenstelling. De verwachting is dat vooral vrouwen en mensen met kinderen vaker van plan zijn in Nederland te blijven.

In een studie onder migranten met uiteenlopende migratiemotieven vinden Carling en Pettersen (2014) een verband tussen leeftijd en vertrekintenties, waarbij vooral jongeren en ouderen vaker de intentie tot vertrek hebben dan migranten van middelbare leeftijd. Kazemier et al. (2017) daarentegen vinden onder asielmigrantten geen verschil in uitstroom naar leeftijd. Dit verschil in bevindingen hangt mogelijk samen met het feit dat asielmigrantten over het algemeen relatief jong zijn – zo krijgt meer dan de helft van de asielmigrantten in Nederland hun asielvergunning als ze jonger zijn dan 25 (Huisman et al. 2018). We onderzoeken hier in hoeverre leeftijd en verblijfsintenties samenhangen voor de Syrische statushouders in ons onderzoek.

Statushouders worden door de overheid evenredig verdeeld over Nederlandse gemeentes en hebben dus geen vrije keus in hun woonplaats (Rijksoverheid 2018). De woonplaats kan echter een sterke invloed hebben op tevredenheid en mogelijk op verblijfsintenties. Zo laat Van Liempt (2011) in een kwalitatief onderzoek zien dat Somalische statushouders Nederland vaak verlaten omdat ze het missen om tussen landgenoten te zijn. Dit geldt vooral voor diegenen die in kleine dorpen met weinig Somaliërs geplaatst zijn. Overigens zullen ook andere factoren die gerelateerd zijn aan stedelijkheid, zoals de aanwezigheid van voorzieningen, van invloed kunnen zijn op verblijfsintenties. Als eenzelfde mechanisme ten grondslag ligt aan de verblijfsintenties van Syrische statushouders, kunnen we verwachten dat mensen die in minder stedelijke gemeentes wonen, minder vaak willen blijven.

De groep Syrische statushouders is divers en afkomstig uit alle geledingen van de bevolking. Hoewel velen van hen op dit moment nog werkloos zijn (CBS 2018), bekleedden veel Syriërs voor hun vlucht beroepen in de middenklasse of daarboven (Huijnk 2018a). Er is weinig bekend over hoe deze verschillende achtergronden doorwerken in verblijfsintenties. Enerzijds kunnen we verwachten dat de vaardigheden van mensen met een hogere sociaaleconomische status in Syrië maar in beperkte mate aansluiten bij de Nederlandse arbeidsmarkt (vgl. Chiswick en Miller 2009; Kanas et al. 2009), waardoor ze relatief meer kansen hebben in hun land van herkomst. Het is goed mogelijk dat deze groep ook meer financiële middelen heeft om terug of door te reizen. Onderzoek onder asielmigrantten in Engeland laat bovendien zien dat de asielervaring met name schokkend was voor degenen met een hoge sociaaleconomische status in het thuisland, vanwege het scherpe contrast met hun uitgangssituatie (Phillimore 2011). De combinatie van financiële middelen, (relatieve) kansen in het thuisland en een moeizame start in het gastland door een statusval doet verwachten dat mensen met een hogere beroepsstatus in Syrië vaker van plan zullen zijn Nederland te verlaten. Anderzijds passen zij zich juist door hun vaardigheden misschien gemakkelijker aan de Nederlandse arbeidsmarkt aan, vergeleken met Syriërs met een

lagere sociaaleconomische status en zullen zij daardoor gemakkelijker integreren (vgl. Ten Teije et al. 2013). Dit leidt tot een tegenovergestelde verwachting. De invloed van opleidingsniveau is een terugkerend onderwerp in de literatuur over verblijfsintenties en verschillende onderzoekers rapporteren vergelijkbare resultaten. Zo vinden Gundel en Peters (2008) in een longitudinale studie onder migranten in Duitsland dat hooggeschoolden vaker vertrekken en rapporteren De Haas en Fokkema (2011) een soortgelijk verband voor Afrikaanse migranten in Spanje en Italië. Deze bevinding wordt soms verklaard op basis van economische motieven, zoals mogelijkheden om in het buitenland opgedaan menselijk kapitaal toe te passen in het land van herkomst (ibid.) of kansen op een baan die meer aansluit bij het opleidingsniveau elders (Nekby 2006). Deze verklaringen betreffen echter met name arbeidsmigranten, en we kunnen aannemen dat vluchtelingen, gezien hun migratiereden, minder belang hechten aan economische motieven. Toch vinden Di Saint Pierre en haar collega's (2015) in een onderzoek onder vluchtelingen in Nederland ook voor deze groep dat een hoger opleidingsniveau gerelateerd is aan lagere verblijfsintenties. Zij verklaren dit deels op basis van de integratieparadox, die verder wordt besproken in paragraaf 3.1.3. Gezien de overeenkomsten tussen de onderzoeksgroep in de laatstgenoemde studie en de huidige, verwachten we lagere verblijfsintenties te vinden voor hoogopgeleiden.

3.1.2 Kenmerken van het leven in Nederland

Behalve premigratie- en demografische factoren is er ook een aantal andere zaken die verblijfsintenties zouden kunnen beïnvloeden. We kijken hier allereerst naar waardeoriëntaties en religie, om daarna in te gaan op persoonlijke ervaringen en contacten met vrienden en familie buiten Nederland.

In de migratieliteratuur worden waardeoriëntaties regelmatig gebruikt als indicator voor (culturele) integratie; hierbij is de verwachting dat mensen die verder van de ontvangende samenleving afstaan wat betreft hun normen en waarden, minder makkelijk participeren op allerlei terreinen in de ontvangende samenleving (bv. Huijnk et al. 2015; De Vroome et al. 2014b). Er zijn ook aanwijzingen dat mensen met een grotere culturele afstand tot de ontvangende samenleving minder vaak blijven, en eerder terug- of doorreizen. Zo vonden Alberts en Hazen (2005) in onderzoeken onder internationale studenten in de Verenigde Staten dat de verschillen tussen de Amerikaanse cultuur en die van hun thuisland een reden waren om terug te keren; in een tweede studie werd vervreemding (*alienation*) van de Amerikaanse cultuur genoemd als belangrijkste nadeel van het verblijven in de vs (Hazen en Alberts 2006). Dit geldt niet alleen voor studenten. In een grootschalig onderzoek onder Afrikaanse migranten in Europa laten De Haas en Fokkema (2011) zien dat sociaal-culturele integratie (in brede zin)¹ sterk samenhangt met verblijfsintentie, veel sterker dan economische integratie of transnationale banden. Ook voor vluchtelingen en andere migranten in Nederland spelen waardeoriëntaties een belangrijke rol in hun intenties al dan niet te vertrekken (De Vroome en Van Tubergen 2014). Onderzoek onder moslimgroepen in Nederland wijst uit dat er een verband is tussen religiositeit en sociaal-culturele afstand (Huijnk 2018b). We verwachten daarom dat Syrische statushouders die minder progressieve waar-

den aanhangen, en Syrische statushouders die een hogere religieuze betrokkenheid tonen, minder vaak in Nederland zullen willen blijven.

Syrische statushouders hebben zich na een vaak heftige reis in Nederland gevestigd. Zij beoordelen Nederland over het algemeen positief, en hun buurt als veilig (Dagevos et al. 2018). Toch zijn de ervaringen van statushouders in Nederland niet enkel positief. Mensen met een migratieachtergrond, met name niet-westerse migranten, ervaren in Nederland regelmatig discriminatie op grond van afkomst of geloof (Andriessen et al. 2014; Maliepaard et al. 2015). Dit kan op allerlei terreinen plaatsvinden, bij het vinden van werk/stage, op de woningmarkt, of gewoon in het dagelijks leven. Hoewel Syrische statushouders pas kort in Nederland zijn, hebben ook zij soms al discriminatie ervaren (Dagevos et al. 2018). Verschillende studies laten zien dat migranten die zich gediscrimineerd voelen, minder positief staan tegenover (leden van) de ontvangende samenleving (Ten Teije et al. 2013; De Vroome et al. 2014a). Maar hebben deze ervaringen van discriminatie ook gevolgen voor de verblijfsintentie van migranten? Eerder onderzoek onder vluchtelingen laat zien dat racisme en discriminatie inderdaad een belangrijke rol spelen in verblijfsintenties (Di Saint Pierre et al. 2015) en daadwerkelijk vertrek (Ahrens et al. 2016). We verwachten in navolging hiervan dat Syrische statushouders die meer discriminatie ervaren, minder geneigd zijn om in Nederland te blijven.

In onderzoek onder reguliere migrantengroepen is te zien dat het maatschappelijk klimaat in Nederland door niet-westerse migranten, met name jongeren, somber wordt gezien (Huijnk et al. 2015), en dat dit beeld in de afgelopen jaren iets negatiever is geworden (Huijnk en Andriessen 2016). Het beeld van Syrische statushouders over het maatschappelijk klimaat is positiever (Dagevos en Maliepaard 2018). Maar hoewel een groot deel van de statushouders het maatschappelijk klimaat positief beoordeelt, is er ook een (kleine) groep die hier kritischer tegenover staat. Het is de vraag of dit doorwerkt op de intentie om in Nederland te blijven. Van Liempt (2011) interviewde Somaliërs die na langer verblijf in Nederland naar Engeland waren vertrokken. Voor hen bleek de (ervaren) afnemende tolerantie voor andere culturen en religies onder autochtone Nederlanders een reden te zijn geweest om weg te gaan. We verwachten dat statushouders die meer acceptatie van migranten in Nederland ervaren, meer geneigd zijn om in Nederland te blijven.

Hoewel de literatuur laat zien dat binding met het thuisland die met een nieuw land niet in de weg hoeft te staan (zie bv. Dagevos en Gijsberts 2008; Engbersen et al. 2013), is het mogelijk dat sociale contacten met familie en vrienden in het buitenland (of dat nou Syrië of een ander land is) kunnen bijdragen aan een intentie om Nederland te verlaten. De wens kan bestaan om zich weer bij de familie te voegen, indien die is achtergebleven in het land van herkomst of in een ander land terecht is gekomen (Harvey 2009; zie ook Ahrens et al. 2016). Tevens kunnen familie en vrienden in het buitenland informatie verstrekken over mogelijkheden om daar te wonen en werken, en helpen bij het opstarten van het nieuwe leven op een nieuwe bestemming (bv. Kobayashi en Preston 2007). Op basis hiervan verwachten we dat mensen die sterkere transnationale banden hebben, minder vaak in ons land denken te blijven.

3.1.3 De ‘integratieparadox’ en verblijfsintenties

Eerder beschreven we al hoe uit een aantal onderzoeken naar voren komt dat het de laagopgeleiden zijn die vaker de intentie hebben om zich permanent in het bestemmingsland te vestigen, terwijl hoogopgeleiden vaker door of terug willen migreren. Het is belangrijk om te weten of dit voor Syriërs in Nederland ook geldt, en indien dat zo is, om te kijken of we kunnen verklaren waarom hogeropgeleiden minder vaak zouden willen blijven.

In de integratieliteratuur is er de afgelopen jaren veel geschreven over de zogeheten ‘integratieparadox’ (Buijs et al. 2006, zie ook bv. Van Doorn et al. 2013; De Vroome et al. 2014a). De integratieparadox houdt in dat juist hogeropgeleide migranten, die over het algemeen relatief succesvol meedraaien in de maatschappij, meer uitsluiting ervaren dan lageropgeleide migranten. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat hoogopgeleiden zich meer bewust zijn van het politieke en publieke discours rondom migratie, maar ook doordat zij meer risico lopen op discriminatie omdat zij zich vaker bewegen in kringen met veel autochtone Nederlanders (bv. op het werk of in de vrije tijd). Bovendien is het mogelijk dat hogeropgeleiden ook hogere verwachtingen hebben, en daardoor eerder frustratie ervaren wanneer behaalde posities niet aan lijken te sluiten op bijvoorbeeld het opleidingsniveau (Buijs et al. 2006; zie ook bv. Van Doorn et al. 2013; Ghorashi en Van Tilburg 2006). Verschillende onderzoekers hebben zich op uiteenlopende aspecten van uitsluiting gericht, en de integratieparadox wordt op deze verschillende terreinen (ervaren discriminatie, ervaren acceptatie, ervaren respect) en onder allerlei etnische groepen bevestigd: hogeropgeleiden ervaren meer discriminatie en minder acceptatie en staan daardoor negatiever tegenover de autochtone bevolking (Ten Teije et al. 2013) en zijn minder tevreden met het leven in Nederland (De Vroome et al. 2014a).

Er zijn aanwijzingen dat de integratieparadox ook vertrekintenties van hogeropgeleiden zou kunnen verklaren. Di Saint Pierre et al. (2015) hebben in hun onderzoek laten zien dat hogeropgeleiden minder graag in Nederland willen blijven doordat zij zich vaker gediscrimineerd voelen. Of algemeen ervaren acceptatie (een andere indicator van de integratieparadox) een vergelijkbare invloed heeft op verblijfsintenties is nog niet bekend. Op basis van de eerdere studies valt echter te verwachten dat Syrische statushouders met een hoger opleidingsniveau minder vaak de intentie zullen hebben om in Nederland te blijven, en dat dit (deels) kan worden toegeschreven aan het feit dat zij een negatievere houding ten opzichte van migranten waarnemen.²

De integratieparadox is gestoeld op de gedachte dat hogeropgeleiden gemiddeld genomen beter geïntegreerd zijn in de samenleving (bv. in termen van taalbeheersing en participatie op de arbeidsmarkt). Hoogopgeleiden hebben daarnaast, ongeacht hun herkomst, gemiddeld genomen progressievere waardeoriëntaties dan laagopgeleiden (Bolzendahl en Myers 2004; Thijs et al. 2017; Thornton et al. 1983). Zoals hiervoor uiteengezet, is normatieve afstand een factor die verblijfsintenties beïnvloedt. Als hoogopgeleide Syriërs progressiever zijn dan laagopgeleide Syriërs, zou daaruit logisch volgen dat zij vaker in Nederland zouden willen blijven. Om de paradox goed te meten, zullen we daarom waardeoriëntaties en ervaren acceptatie samen toetsen. De verwachting is dat hogeropge-

leide statushouders enerzijds progressievere waarden hebben, waardoor hun verblijfsintenties sterker worden, maar anderzijds minder acceptatie ervaren, waardoor zij minder geneigd zijn om in Nederland te blijven. Deze – tegengestelde – verwachtingen zullen worden getoetst met een mediatiemodel. In paragraaf 3.2 bespreken we dit model en de overige analyses in meer detail.

3.2 Methode

We richten ons op de intentie om in Nederland te blijven en meten deze met een variabele die is gebaseerd op de antwoorden op twee vragen: 1) ‘Stel, u kunt niet terug naar Syrië. Zou u dan over vijf jaar nog in Nederland willen wonen?’ en 2) ‘Zou u voor altijd in Syrië willen wonen? Het gaat erom of u dat wilt, niet of dat nu mogelijk is.’ Zoals eerder gerapporteerd (Dagevos en Maliepaard 2018) beantwoordde 93% van de respondenten de eerste vraag bevestigend en gaf 20% aan weer in Syrië te willen wonen als dat mogelijk zou zijn. In deze analyse beschouwen we beide vragen in parallel. Met andere woorden, door de antwoorden op beide vragen te combineren, krijgen we een beeld van hoeveel mensen er in Nederland zouden willen wonen, zelfs als terugkeer naar Syrië mogelijk was.

We stelden een dichotome variabele op voor verblijfsintentie die als 1 wordt gecodeerd als mensen zowel de eerste vraag bevestigend beantwoordden (en dus over vijf jaar nog in Nederland zouden willen wonen) als de tweede vraag ontkennend beantwoordden (en dus niet meer in Syrië zouden willen wonen, zelfs als dat een mogelijkheid zou zijn). Voor mensen die aangaven niet in Nederland te willen blijven, terug naar Syrië te willen als dat mogelijk was, of die op een van de twee vragen de optie ‘weet niet’ kozen, werd de variabele voor verblijfsintentie als 0 gecodeerd. 55% van de Syriërs in ons onderzoek heeft volgens deze definitie de intentie om in Nederland te blijven. We kunnen met deze aanpak overigens niet uitsluiten dat een deel van de statushouders over meer dan vijf jaar in een ander land dan Nederland of Syrië zou willen gaan wonen.

We onderzoeken onze hypothesen met de NSN2017-surveydata gekoppeld aan de registergegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide beschrijving). Om het aantal observaties constant te houden tussen de verschillende modellen, zijn respondenten die op een of meerdere gebruikte variabelen een missende waarde hadden, uit de analyses verwijderd. Dit betrof in totaal 222 personen. De variabele met het hoogste aantal missende waarden was religiositeit (3% van de totale onderzoeksgroep). Het aantal resterende respondenten was 3005.

Alle hypothesen zijn getoetst aan de hand van gewogen logistische regressies in Stata 14. Waar we in de tekst percentages noemen, zijn dit percentages waarbij gecorrigeerd is voor de andere variabelen in het model (margins). De margins voor categorische variabelen presenteren we ook in de tabellen. Margins voor enkele voorbeeldwaarden van continue variabelen bespreken we enkel in de tekst.

We controleren in alle modellen voor verblijfsduur in maanden. Om te corrigeren voor een mogelijk niet-lineair effect van leeftijd op verblijfsintenties, controleren we ook voor leeftijd kwadraat.³ In het eerste model kijken we naar de volgende demografische kenmerken

en premigratiefactoren: geslacht, gezinssituatie, leeftijd, stedelijkheid van de woon-gemeente,⁴ beroepsstatus in Syrië en gevolgde opleiding buiten Nederland.⁵ In het tweede model kijken we daarbij naar de volgende postmigratiefactoren: progressieve normen,⁶ belang van religie,⁷ discriminatie,⁸ ervaren acceptatie⁹ en contacten met vrienden en familie buiten Nederland.¹⁰ Na deze twee modellen presenteren we een mediatiemodel om de integratieparadox te testen. Mediatie in de logistische regressies is uitgevoerd met behulp van het `ldecomp` command in Stata (Buis 2010).

3.3 Resultaten

De logistische regressieanalyses zijn uitgevoerd in een aantal stappen. In de eerste stap bekijken we demografische kenmerken, om de vraag te beantwoorden wie er in Nederland wil blijven. Daarna nemen we waardeoriëntaties, ervaringen in Nederland en positie in Nederland mee in beschouwing, om te weten te komen welke factoren bijdragen aan verblijfsintenties. In een laatste stap kijken we naar de integratieparadox (het mediatiemodel).

3.3.1 Wie heeft er de intentie om in Nederland te blijven?

In tegenstelling tot resultaten uit eerder onderzoek vinden we geen verschillen in verblijfsintenties naar geslacht (zie tabel 3.1). De gezinssituatie is wel van belang. Anders dan we verwachtten, lijkt het erop dat juist mensen met thuiswonende kinderen vaker de intentie hebben uit Nederland weg te gaan dan mensen zonder (thuiswonende) kinderen. Waar 59% van degenen zonder (thuiswonende) kinderen in Nederland zou willen blijven, is dit het geval voor slechts 51% van de Syrische statushouders met thuiswonende kinderen. Hoewel er meer onderzoek nodig is om deze verrassende bevinding te duiden, is het mogelijk dat dit vooral ouders betreft met jonge kinderen die nog niet in de schoolgaande leeftijd zijn en daarom nog minder geaard zijn in Nederland (vgl. Harvey 2009).

We vinden geen verband tussen leeftijd en verblijfsintenties. Anders dan bij Somalische vluchtelingen in Nederland (Van Liempt 2011) speelt ook de woongemeente geen rol in de verblijfsintenties van Syrische statushouders. Het maakt voor verblijfsintenties daarnaast niet uit of mensen in Syrië werkzaam waren of niet. Kennelijk spelen demografische kenmerken voor de Syriërs op dit moment niet zo'n belangrijke rol. Zoals verwacht, vinden we wel dat hoogopgeleide statushouders in ons onderzoek minder vaak in Nederland willen blijven dan laagopgeleiden. Waar 52% van de hogeropgeleiden de intentie heeft in Nederland te blijven, geldt dit voor 57% van de lageropgeleide Syriërs. In paragraaf 3.5 zullen we verder ingaan op het mechanisme achter dit verband tussen opleidingsniveau en verblijfsintenties.

Tabel 3.1

Logistische regressie van demografische kenmerken op verblijfsintenties van Syrische statushouders, 2017 (N = 3005)^a

		odds ratio	standaard error	margins	95% betrouwbaarheidsinterval
geslacht	man (ref.)	–		0,56	[0,54 - 0,58]
	vrouw	0,89	0,09	0,53	[0,50 - 0,57]
gezinssituatie	geen thuiswonende kinderen (ref.)	–		0,59	[0,56 - 0,62]
	(ook) thuiswonende kinderen	0,72**	0,07	0,51	[0,49 - 0,54]
leeftijd		1,03	0,02		
stedelijkheid woongemeente	zeer sterk	1,05	0,13	0,57	[0,54 - 0,61]
	sterk	0,99	0,11	0,56	[0,53 - 0,59]
	matig (ref.)	–		0,56	[0,52 - 0,61]
	weinig	0,80	0,10	0,51	[0,47 - 0,55]
	niet	0,98	0,16	0,56	[0,49 - 0,62]
beroepsstatus in Syrië	betaald werk (ref.)	–		0,55	[0,52 - 0,58]
	werkloos	1,01	0,13	0,55	[0,50 - 0,61]
	scholier of student	1,01	0,13	0,55	[0,51 - 0,60]
gevolgde opleiding	lager onderwijs (ref.)	–		0,57	[0,54 - 0,59]
	hoger onderwijs	0,82*	0,07	0,52	[0,48 - 0,55]

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

a In dit model is gecontroleerd voor verblijfsduur en leeftijd².

Bron: scp/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

3.3.2 Welke factoren dragen bij aan de intentie om in Nederland te blijven?

Waar de verschillen tussen groepen op basis van demografische kenmerken maar beperkt bleken, laten onze analyses zien dat postmigratiefactoren een grotere rol spelen. We verwachtten te vinden dat normatief-culturele afstand meespeelt in verblijfsintenties, en onze resultaten zijn hiermee in lijn. Zo komt uit de analyses naar voren dat Syriërs die progressievere waarden aanhangen, inderdaad meer geneigd zijn om in Nederland te blijven (tabel 3.2). Waar 46% van de mensen met de minst progressieve normen in Nederland denkt te blijven, is dit het geval voor 61% van de mensen met de meest progressieve normen. Dit verband bestaat naast dat tussen verblijfsintenties en het belang van religie, dat eenzelfde beeld schetst: 67% van de mensen voor wie religie helemaal niet belangrijk is denkt in Nederland te blijven, tegenover slechts 49% van degenen die voor wie religie heel belangrijk is. Aanvullende analyses (niet weergegeven) laten zien dat dit geldt ongeacht of de respondent moslim of christen is. Het feit dat beide verbanden naast elkaar bestaan – en losstaan van de religie in kwestie – suggereert dat religiositeit niet alleen gerelateerd is aan verblijfsintenties vanwege normen die geassocieerd worden met religie, maar ook doordat mensen voor wie religie een grotere rol speelt, zich mogelijk minder thuis voelen in een betrekkelijk seculiere samenleving als Nederland (vgl. Schmeets 2018). Deze bevin-

dingen samengenomen bevestigen het idee dat mensen die in termen van waarde-oriëntaties minder overeenkomen met de ontvangende samenleving, minder geneigd zijn om zich langdurig te vestigen.

We keken ook naar de ervaringen die mensen in Nederland hebben opgedaan. In tegenstelling tot onze verwachtingen is de invloed van ervaren discriminatie op verblijfsintenties beperkt. Mensen die zich vaker gediscrimineerd voelen, zijn niet eerder geneigd om te vertrekken dan mensen die geen of weinig discriminatie hebben ervaren. Discriminatie komt echter relatief weinig voor bij deze groep (Dagevos en Maliepaard 2018) en mogelijk wordt het effect van discriminatie weggenomen doordat mensen die meer discriminatie ervaren ook het maatschappelijk klimaat negatiever beoordelen.¹¹ In overeenstemming met onze verwachtingen vinden we namelijk dat Syriërs die het maatschappelijk klimaat in Nederland als negatiever beoordelen, minder geneigd zijn om hier te blijven wonen. Waar 64% van degenen die zich volledig geaccepteerd voelen de intentie heeft in Nederland te blijven, is dit het geval voor 50% van degenen die zich gedeeltelijk geaccepteerd voelen en slechts 37% van degenen die de vragen over acceptatie van migranten neutraal beantwoordden.¹² De manier waarop in Nederland wordt omgegaan met migranten werkt dus door in de toekomstplannen van de statushouders.

Zoals verwacht spelen ook contacten met vrienden en familie buiten Nederland een belangrijke rol. Frequenter contact met vrienden en familie buiten Nederland hangt samen met lagere verblijfsintenties: deze variëren van 68% voor mensen die nooit contact hebben tot 51% voor mensen die dagelijks contact onderhouden. Hoewel er een sterk verband is tussen frequentie van contact en verblijfsintenties, blijft het *waarom* van dit verband voor nu onbeantwoord. Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat frequent contact een uitdrukking is van een wens om zich bij familie te voegen, of om op een gegeven moment een toekomst op te bouwen in het land van herkomst. Het zou ook zo kunnen zijn dat mensen die sowieso weg willen (bv. omdat ze moeite hebben om te aarden in Nederland), vaker contact zoeken met bekenden in het buitenland. Meer onderzoek is nodig om deze relatie verder te duiden.

Tabel 3.2

Logistische regressie van postmigratiefactoren op verblijfsintenties van Syrische statushouders, 2017
(N = 3005)^a

		odds ratio	standaard error	margins	95% betrouwbaarheidsinterval
progressieve normen		1,18***	0,07		
belang van religie gediscrimineerd	(bijna) nooit (ref.)	–		0,55	[0,54 - 0,57]
	af en toe tot zeer vaak	0,86	0,11	0,52	[0,46 - 0,58]
ervaren acceptatie contacten met Syriërs buiten Nederland		1,79***	0,08		
		0,82***	0,03		

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

a In dit model is gecontroleerd voor de onderzochte factoren uit model 1.

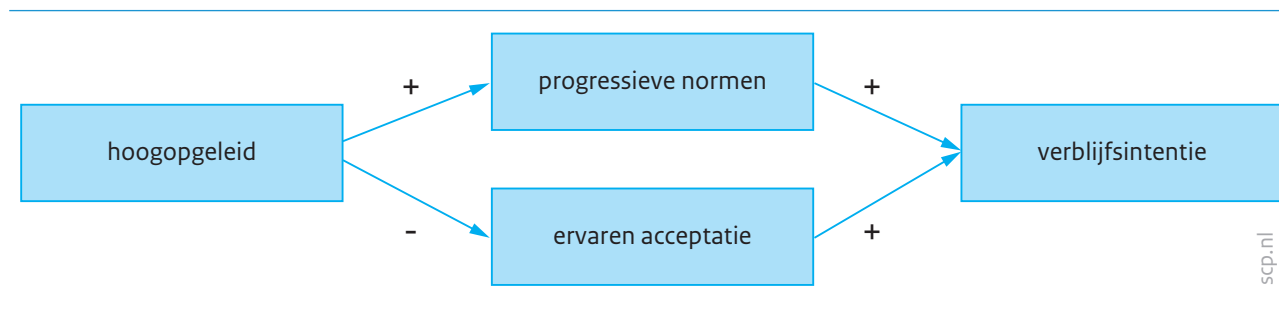
Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

3.3.3 Het verband tussen onderwijsniveau en verblijfsintenties nader verklaard

Zoals al te zien was in tabel 3.1, zijn hogeropgeleide Syriërs minder geneigd om in Nederland te blijven dan lageropgeleiden. In de nu volgende analyse onderzoeken we een mogelijke verklaring voor dit verband. We verwachten dat hogeropgeleiden minder acceptatie ervaren, wat leidt tot lagere verblijfsintenties. Daarnaast verwachten we dat hogeropgeleiden progressievere normen hebben, waardoor ze juist vaker in Nederland willen blijven. We verwachten dus twee (tegengestelde) indirecte paden van opleiding naar verblijfsintentie te vinden. Om deze hypothesen te toetsen, voeren we een mediatiemodel uit waarin we de invloed van beide factoren tegelijk analyseren. Zoals schematisch weergegeven in figuur 3.1, blijkt er inderdaad sprake te zijn van meervoudige mediatie.¹³

Figuur 3.1

Mediatie-model

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens)

Zoals verwacht hebben hogeropgeleide Syriërs progressievere waarden vergeleken met de lageropgeleiden. Het indirecte effect is significant, en positief. Dit wil zeggen dat hogeropgeleiden progressievere waarden hebben, en dat zij om die reden liever in Nederland willen blijven. Hogeropgeleide Syriërs ervaren echter, zoals verwacht op basis van de integratieparadox, tegelijkertijd minder acceptatie van migranten in Nederland dan lageropgeleiden. Dit verklaart deels waarom hogeropgeleiden minder vaak dan lageropgeleiden in Nederland willen blijven: hogeropgeleiden ervaren minder acceptatie, en mensen die minder acceptatie ervaren blijven minder graag in Nederland. Ook dit mediatiepad is significant. De twee tegengestelde mediatiepaden heffen elkaar op (zie bijlage 3, tabel B3.1, model 3 op www.scp.nl).

Hoewel de gevonden verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden op het eerste gezicht klein waren (zie tabel 3.1), heeft ervaren acceptatie een belangrijke invloed op verblijfsintenties (zie tabel 3.2). Rekening houdend met de resultaten van de hier beschreven mediatieanalyse, kunnen we concluderen dat ook opleidingsniveau indirect samenhangt met verblijfsintenties.

3.4 Discussie en conclusie

De groep Syrische statushouders is pas relatief kort in Nederland en is nog bezig hun leven hier op te bouwen. Toch kijken zij ook naar de toekomst: ligt die in Nederland, in Syrië of ergens anders? In een eerdere publicatie rapporteerden we dat ongeveer de helft van de Syrische statushouders in Nederland denkt te blijven (Dagevos en Maliepaard 2018), waarmee zij gemiddeld wat vaker dan andere vluchtelingengroepen denken Nederland te verlaten (Muller 2011). In dit hoofdstuk gingen we in op de vraag wie de mensen zijn die in Nederland zouden willen blijven, en waar deze intentie mee samenhangt.

Onze analyses wijzen uit dat de invloed van demografische kenmerken op verblijfsintenties beperkt is. Zo vinden wij, in tegenstelling tot eerder onderzoek, geen verband tussen geslacht en de intentie om in Nederland te blijven. Ook woonsituatie, leeftijd en de beroepsstatus in het land van herkomst bleken geen rol te spelen in het verklaren van de verblijfsintentie. De gezinssituatie bleek wel van invloed op de verblijfsintenties van Syrische statushouders. Verrassend genoeg bleken juist mensen met thuiswonende kinderen vaker de intentie te hebben Nederland te verlaten. Op basis van de literatuur is hier momenteel geen sluitende verklaring voor.

Factoren gerelateerd aan het leven in Nederland blijken meer invloed te hebben op verblijfsintenties van Syrische statushouders in Nederland. Zo vinden we dat Syriërs die progressievere normen aanhangen, zich meer geaccepteerd voelen en dat degenen voor wie religie een minder belangrijke rol speelt, vaker in Nederland denken te blijven. Mensen die vaak contact hebben met vrienden en familie in het buitenland, zien daarentegen hun toekomst minder vaak in ons land. Er kunnen meerdere achterliggende redenen zijn voor dit verband, bijvoorbeeld de wens om in de toekomst weer bij familieleden te wonen (zie bv. Harvey 2009). Bovendien zou veelvuldig contact met familie en vrienden in het buitenland een indicatie kunnen zijn dat mensen zich richten op het land van herkomst (hoewel

eerder onderzoek aantoonde dat dit binding met Nederland niet per definitie uitsluit; zie bv. Engbersen et al. 2013). Toekomstig onderzoek kan dienen om meer inzicht te bieden in de relatie tussen transnationale banden en verblijfsintenties.

We vinden geen verband tussen ervaren discriminatie en verblijfsintenties; mogelijk omdat discriminatie sterk samenhangt met ervaren acceptatie. Onder statushouders is de mate van ervaren discriminatie overigens, vergeleken met andere etnische groepen, betrekkelijk laag; ook zijn zij over het algemeen te spreken over het maatschappelijk klimaat (Dagevos en Maliepaard 2018). Mettertijd kan dit echter veranderen, zoals we zien bij meer gevestigde groepen (en leden van de tweede generatie; vgl. Huijnk en Andriessen 2016). Op basis van onze bevindingen op dit terrein is dan de verwachting dat de vertrekintenties eerder toe- dan af zullen nemen.

Een belangrijke bevinding van dit onderzoek is dat (in overeenstemming met eerder onderzoek) statushouders met een hoger opleidingsniveau vaker voornemens zijn Nederland te verlaten. Mediatieanalyses laten zien dat de afstand tot de waardeoriëntaties van de gemiddelde Nederlander kleiner is voor hogeropgeleide dan voor lageropgeleide Syriërs. Zoals hiervoor genoemd, willen Syriërs met progressievere denkbeelden op hun beurt vaker in Nederland blijven. De positieve invloed van progressieve normen voor hoogopgeleiden wordt echter tenietgedaan doordat deze groep zich minder geaccepteerd voelt in Nederland, waardoor zij vaker denken ons land te verlaten. Dit patroon, dat overeenkomsten vertoont met de zogenoemde integratieparadox (Buijs et al. 2006), impliceert selectieve emigratie van hoogopgeleiden uit Nederland. Zeker gezien het streven om een positief vestigingsklimaat te creëren voor kennismigranten in ons land (Buers et al. 2018), is het mogelijke vertrek van hoogopgeleide migranten een aandachtspunt.

De vraag wie er in Nederland wil blijven is uiteraard van belang voor de statushouders die persoonlijk in deze situatie zitten. Nu het moment dichterbij komt dat veel Syriërs een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd kunnen krijgen, is het echter ook voor beleidsmakers van belang om te weten wie hier zou willen blijven en wie niet, bijvoorbeeld met het oog op integratiebeleid. Zoals elders in dit rapport besproken, zijn hoogopgeleiden vaak gemotiveerd om te participeren in Nederland (zie hoofdstuk 6). Als juist dit de groep is die vaker uit Nederland vertrekt, dan drukt dat de vooruitzichten op het gebied van integratie van de Syrische groep als geheel. Verder is het goed mogelijk dat mensen die niet voornemens zijn in Nederland te blijven, minder investeren in hun participatie in de maatschappij. Overigens zou ook het tegenovergestelde van toepassing kunnen zijn: mensen die moeite hebben om bijvoorbeeld aan het werk te komen of op een andere manier deel te nemen in de samenleving, overwegen misschien eerder een toekomst elders. Dit spreekt voor het recent ingevoerde screening- en matchingbeleid, waarbij statushouders geplaatst worden in regio's met een hoge kans op werk voor hun individuele vaardigheden. Een efficiënt plaatsingsbeleid kan potentieel van invloed zijn op verblijfsintenties. Toekomstig onderzoek moet meer inzicht bieden in dit verband tussen participatie en verblijfsintenties en de manier waarop de twee elkaar beïnvloeden.

Het onderscheid tussen vertrekintenties en daadwerkelijk vertrek is overigens belangrijk om in het achterhoofd te houden bij het interpreteren van de hier beschreven resultaten.

Hoewel mensen die vertrekken in eerste instantie vaak ook die intentie hadden, is het omgekeerde niet altijd waar: er zijn dus mensen die de intentie hebben Nederland te verlaten maar dit uiteindelijk niet doen. Hoewel deze discrepantie voor sommige onderzoekers reden is om zich exclusief op daadwerkelijk vertrek te richten (zie bv. de discussie in Gundel en Peters 2008), zijn verblijfsintenties ook op zichzelf relevant. Dit is in eerste instantie vanwege het hiervoor beschreven verband tussen verblijfsintenties en motivatie om te participeren (Carling en Pettersen 2014), maar ook omdat een focus op intenties meer inzicht biedt in de factoren en afwegingen die ten grondslag liggen aan het besluit te vertrekken (vgl. Alberts en Hazen 2005). Bij toekomstige dataverzamelingsrondes zal blijken wat het verband is tussen intenties en daadwerkelijk vertrek voor de Syrische respondenten in ons onderzoek, en hoe deze intenties hun ervaringen in Nederland kleuren. Uiteindelijk zijn verblijfsintenties een samenspel van tevredenheid met het leven in Nederland en de aantrekkelijkheid van het alternatief: zolang de situatie in Syrië onveilig blijft, is terugkeer voor veel mensen geen realistische optie, ongeacht hun tevredenheid met het leven hier. Dit zou mede kunnen verklaren waarom de verschillen in verblijfsintenties die we vinden tussen verschillende groepen, betrekkelijk klein zijn. Bij een mogelijke verbetering van de situatie in Syrië kunnen we verwachten dat factoren die samenhangen met verblijfsintenties, zoals tevredenheid met het leven in Nederland, een doorslaggevende rol gaan spelen in het formuleren van intenties – en mogelijk in daadwerkelijk vertrek.

Noten

- 1 De Haas en Fokkema (2011) gebruiken een brede index, waarin naast culturele waardeoriëntaties ook identificatiepatronen, taalvaardigheid en contacten zijn opgenomen.
- 2 Veel auteurs hebben bij onderzoek naar de integratieparadox gekeken naar ervaren discriminatie. Wij richten ons in het mediatiemodel op ervaren acceptatie, omdat de overgrote meerderheid van onze respondenten (bijna) nooit discriminatie heeft ervaren (vgl. Dagevos en Maliepaard 2018), wat statistische analyses bemoeilijkt. We staan in die keuze niet geheel alleen, want – hoewel niet veel – er zijn studies die ervaren acceptatie hanteren in het onderzoeken van de integratieparadox (zie bv. Ten Teije et al. 2012; De Vroome et al. 2014b).
- 3 Het effect van verblijfsduur en leeftijd kwadraat op verblijfsintenties is in geen van de modellen statistisch significant.
- 4 Voor stedelijkheid van de woongemeente volgen we de indeling van het CBS en onderscheiden we de categorieën zeer sterk stedelijk (ten minste 2500 omgevingsadressen per km²), sterk stedelijk (1500 tot 2500 omgevingsadressen per km²), matig stedelijk (1000 tot 1500 omgevingsadressen per km²), weinig stedelijk (500 tot 1000 omgevingsadressen per km²) en niet stedelijk (minder dan 500 omgevingsadressen per km²).
- 5 Opleidingsniveau is gemeten met een dichotome variabele die als 1 werd gecodeerd als de respondent hoger onderwijs (vergelijkbaar met hbo of universiteit) heeft gevolgd buiten Nederland en als 0 wanneer de respondent dit niet heeft gedaan. Aangezien de oorlog in Syrië voor veel mensen een onderbreking in hun onderwijscarrière betekende, gaan we uit van het hoogste niveau dat de respondent heeft gevolgd en niet van het hoogst behaalde diploma.
- 6 Progressieve normen zijn gemeten door te kijken naar waardeoriëntaties omtrent man-vrouwrollen. We construeerden een schaal gebaseerd op de volgende vier stellingen: ‘De man kan het beste de verantwoordelijkheid voor het geld hebben’, ‘Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen’, ‘Beslissingen over grote aankopen kan de man het beste nemen’ en ‘Een

vrouw moet stoppen met werken als ze een kind krijgt'. Een hogere score op de schaal correspondeert met progressievere waarden. De Cronbach's α voor de schaal was 0,72.

- 7 Mensen konden op een vijfpuntschaal aangeven in hoeverre ze het eens waren met de stelling: 'Mijn geloof is heel belangrijk voor mij.' Deze variabele is gebruikt als proxy om de mate van religiositeit te meten. De variabele werd zo gecodeerd dat een hogere score een hoger persoonlijk belang van religie uitdrukte. Mensen die aangaven niet religieus te zijn, kregen de waarde 1 toegewezen.
- 8 Ervaren discriminatie is gemeten met een dichotome variabele gebaseerd op de vraag of mensen zelf wel eens gediscrimineerd zijn door Nederlanders. Mensen die nooit of bijna nooit gediscrimineerd zijn door Nederlanders, kregen de waarde 0, en mensen die af en toe, vaak of zeer vaak gediscrimineerd zijn, kregen de waarde 1 op deze variabele.
- 9 Het algemene beeld dat mensen hebben van Nederland met betrekking tot acceptatie van migranten, is gemeten met een schaal die is gebaseerd op antwoorden op de volgende stellingen: 'In Nederland krijg je als migrant alle kansen', 'In Nederland worden je rechten als migrant gerespecteerd', 'Nederland is een gastvrij land voor migranten' en 'Nederland staat open voor andere culturen.' Alle stellingen werden op een vijfpuntschaal beoordeeld, waarbij een hogere waarde een positiever beeld van Nederland uitdrukt. De Cronbach's α voor de schaal was 0,77.
- 10 Transnationale banden werden gemeten met de surveyvraag: 'Hoe vaak heeft u contact met vrienden of familie buiten Nederland?' (vijfpuntschaal met de opties: elke dag, elke week, elke maand, een paar keer per jaar, nooit/minder dan een keer per jaar).
- 11 Als we de relatie tussen verblijfsintenties en discriminatie bekijken zonder te controleren voor andere factoren, zien we dat mensen die niet gediscrimineerd zijn significant vaker in Nederland zouden willen blijven dan mensen die wel gediscrimineerd zijn. Dit suggereert dat het effect inderdaad weggenomen wordt door de opname van andere factoren in het model.
- 12 Het aantal respondenten dat zich niet of helemaal niet geaccepteerd voelt, is te verwaarlozen; reden om deze groep hier niet te bespreken (zie ook de beschrijving van variabelen in hoofdstuk 1).
- 13 Zie bijlage 3, tabel B3.1 voor de effecten in de mediatiemodellen. In de gebruikte methode (Idecomp) kunnen mediatie-effecten (in een logistische regressie) wel simultaan worden geschat, maar wordt enkel het totale indirecte effect (som van beide indirecte effecten) getoond (zie Buis 2010). Om de aparte indirecte effecten te verkrijgen zijn daarom aanvullend twee mediatiemodellen geschat, één met progressieve waarden als mediator, controlerend voor ervaren acceptatie; en één met ervaren acceptatie als mediator, controlerend voor progressieve waarden. Daarnaast is in de modellen gecontroleerd voor alle overige variabelen uit de voorgaande analyses.

Literatuur

- Ahrens, J., D. Kelly en I. van Liempt (2016). Free movement? The onward migration of EU citizens born in Somalia, Iran, and Nigeria. In: *Population, Space and Place*, jg. 22, nr. 1, p. 84-98.
- Alberts, H.C. en H.D. Hazen (2005). "There are always two voices...": International students' intentions to stay in the United States or return to their home countries. In: *International Migration*, jg. 43, nr. 3, p. 131-154.
- Andriessen, I., H. Fernee en K. Wittebrood (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bolzendahl, C.I. en D.J. Myers (2004). Feminist attitudes and support for gender equality: Opinion change in women and men, 1974-1998. In: *Social Forces*, jg. 83, nr. 2, p. 759-789.
- Buers, C., J. Klaver en B. Witkamp (2018). *Aantrekkelijkheid van Nederland voor kennismigranten. Een onderzoek naar hoe aantrekkelijk kennismigranten Nederland vinden als potentieel vestigings- en carrièreland*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

- Buijs, F.J., F.A. Demant en A.H. Hamdy (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Buis, M. (2010). Direct and indirect effects in a logit model. In: *The Stata Journal*, jg. 10, nr. 1, p. 11-29.
- Carling, J. en S.V. Pettersen (2014). Return migration intentions in the integration-transnationalism matrix. In: *International Migration*, jg. 52, nr. 6, p. 13-30.
- CBS (2018). *Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Chiswick, B.R. en P.W. Miller (2009). The international transferability of immigrants' human capital. In: *Economics of Education Review*, jg. 28, nr. 2, p. 162-169.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (2008). Over dubbele bindingen en verbinden en verheffen. Sociale contacten van minderheden en de relatie met sociale cohesie en sociaaleconomische positie. In: P. Schnabel, R. Bijl en J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie*. Sociaal en Cultureel Rapport 2008 (p. 281-304). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en M. Maliepaard (2018). Oriëntatie op Nederland en op het herkomstland. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 156-173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Di Saint Pierre, F., B. Martinovic en T. de Vroome (2015). Return wishes of refugees in the Netherlands: The role of integration, host national identification and perceived discrimination. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 41, nr. 11, p. 1836-1857.
- Doorn, M. van, P. Scheepers en J. Dagevos (2013). Explaining the integration paradox among small ethnic groups in the Netherlands. In: *Journal of International Migration and Integration*, jg. 14, nr. 2, p. 381-400.
- Dustmann, C. (2003). Children and return migration. In: *Journal of Population Economics*, jg. 16, nr. 4, p. 815-830.
- Engbersen, G., A. Leerkes, I. Grabowska-Lusinska, E. Snel en J. Burgers (2013). On the Differential Attachments of Migrants from Central and Eastern Europe: A Typology of Labour Migration. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 39, nr. 6, p. 959-981.
- Fransen, S. en K. Kuschminder (2012). *Back to the land: the long-term challenges of refugee return and reintegration in Burundi*. Genève: United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (Research Paper No. 242).
- Ghorashi, H. en M. van Tilburg (2006). "When is my Dutch good enough?" Experiences of refugee women with Dutch labour organizations. In: *Journal of International Migration and Integration*, jg. 7, nr. 1, p. 51-70.
- Gundel, S. en H. Peters (2008). *What determines the duration of stay of immigrants in Germany? Evidence from a longitudinal duration analysis*. Berlijn: Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW) (SOEP papers on multidisciplinary panel data research, nr. 79).
- Haas, H. de, en T. Fokkema (2011). The effects of integration and transnational ties on international return migration intentions. In: *Demographic Research*, jg. 25, nr. 24, p. 755-782.
- Harvey, H.S. (2009). British and Indian scientists in Boston considering returning to their home countries. In: *Population, Space and Place*, jg. 15, nr. 6, p. 493-508.
- Hazen, H.D. en H.C. Alberts (2006). Visitors or immigrants? International students in the United States. In: *Population, Space and Place*, jg. 12, nr. 3, p. 201-216.
- Huijnk, W. (2018a). Werk, bijstand en de ervaren financiële situatie. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 113-129). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. (2018b). *De religieuze beleving van moslims in Nederland. Diversiteit en verandering in beeld*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. en I. Andriessen (2016). *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Huijnk, W., J. Dagevos, M. Gijsberts en I. Andriessen (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huisman, C., H. Nicolaas en J. Ooijevaar (2018). Demografie. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 39-52). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jensen, P. en P.J. Pedersen (2007). To stay or not to stay? Out-migration of immigrants from Denmark. In: *International Migration*, jg. 45, nr. 5, p. 87-113.
- Kanas, A., F. van Tubergen en T. van der Lippe (2009). Immigrant self-employment testing hypotheses about the role of origin- and host-country human capital and bonding and bridging social capital. In: *Work and Occupations*, jg. 36, nr. 3, p. 181-208.
- Kazemier, B., H. Nicolaas en T. de Vroome (2017). Demografische kenmerken cohort en onderzoeksgroep. In: M. Maliepaard, B. Witkamp en R. Jennissen (red.), *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek* (p. 27-38). Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Kobayashi, A. en V. Preston (2007). Transnationalism through the life course: Hong Kong immigrants in Canada. In: *Asia Pacific Viewpoint*, jg. 48, nr. 2, p. 151-167.
- Liempt, I. van (2011). 'And then one day they all moved to Leicester': the relocation of Somalis from the Netherlands to the UK explained. In: *Population, Space and Place*, jg. 17, nr. 3, p. 254-266.
- Mak, A.S. (1997). Skilled Hong Kong immigrants' intention to repatriate. In: *Asian and Pacific Migration Journal*, jg. 6, nr. 2, p. 169-184.
- Maliepaard, M., M. Gijsberts en K. Phalet (2015). Islamic gatherings: experiences of discrimination and religious affirmation across established and new immigrant communities. In: *Ethnic and Racial Studies*, jg. 38, nr. 15, p. 2635-2651.
- Maliepaard, M., B. Witkamp en R. Jennissen (2017). *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Muller, P. (2011). Band met het land van herkomst. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 207-211). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Nekby, L. (2006). The emigration of immigrants, return vs onward migration: evidence from Sweden. In: *Journal of Population Economics*, jg. 19, nr. 2, p. 197-226.
- Phillimore, J. (2011). Refugees, acculturation strategies, stress and integration. In: *Journal of Social Policy*, jg. 40, nr. 3, p. 575-593.
- Rijksoverheid (2018). *Hoe worden asielzoekers met een verblijfsvergunning verdeeld over gemeenten?* Geraadpleegd 21 november 2018 via www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/asielbeleid/vraag-en-antwoord/verdeling-vergunninghouders-over-gemeenten.
- Schmeets, H. (2018). *Wie is religieus, en wie niet?* Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Teije, I. ten, M. Coenders en M. Verkuyten (2013). The paradox of integration: Educational attainment and immigrants' attitudes towards the native population. In: *Social Psychology*, jg. 44, nr. 4, p. 278-288.
- Thijs, P., M. te Grotenhuis en P. Scheepers (2017). The relationship between societal change and rising support for gender egalitarianism among men and women: Results from counterfactual analyses in the Netherlands, 1979-2012. In: *Social Science Research*, jg. 68, p. 176-194.
- Thornton, A., D.F. Alwin en D. Camburn (1983). Causes and Consequences of Sex-Role Attitudes and Attitude Change. In: *American Sociological Review*, jg. 48, nr. 2, p. 211-227.
- Vroome, T. de, en F. van Tubergen (2014). Settlement intentions of recently arrived immigrants and refugees in the Netherlands. In: *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, jg. 12, nr. 1, p. 47-66.
- Vroome, T. de, B. Martinovic en M. Verkuyten (2014a). The integration paradox: Level of education and immigrants' attitudes towards natives and the host society. In: *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, jg. 20, nr. 2, p. 166-175.

- Vroome, T. de, M. Verkuyten en B. Martinovic (2014b). Host national identification of immigrants in the Netherlands. In: *International Migration Review*, jg. 48, nr. 1, p. 1-27.
- Weine, S.M., Y. Hoffman, N. Ware, T. Tugenberg, L. Hakizimana, G. Dahnweigh, M. Currie en M. Wagner (2011). Secondary migration and relocation among African refugee families in the United States. In: *Family Process*, jg. 50, nr. 1, p. 27-46.
- wodc (2018). *Migratie in Beeld*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

4 Inzicht in psychische ongezondheid

Alet Wijga (RIVM), Mieke Maliepaard (WODC), Willem Huijnk (SCP) en Ellen Uiters (RIVM) (m.m.v. drs. Evert Bloemen, arts, adviseur/trainer bij Pharos)

4.1 Inleiding

In de studie *Syriërs in Nederland* vonden we dat 41% van de Syrische statushouders psychisch ongezond is: ze zijn bijvoorbeeld vaak somber, down of erg zenuwachtig en niet vaak kalm, rustig en gelukkig (Uiters en Wijga 2018, bijdrage aan het onderzoek van Dagevos et al. 2018). Het doel van dit verdiepende onderzoek is om factoren in kaart te brengen die verband houden met de psychische gezondheid van statushouders. We onderzoeken zowel potentiële risicofactoren die te maken hebben met de vlucht, als factoren die gerelateerd zijn aan de eerste opvang in Nederland en aan het leven hier als statushouder. We onderzoeken deze factoren in de totale groep van Syrische statushouders, maar ook apart voor mannen en vrouwen. Zowel in de algemene bevolking van Nederland als bij de Syrische statushouders komt psychische ongezondheid meer voor bij vrouwen dan bij mannen. Bovendien kunnen bijvoorbeeld de vluchtervaringen verschillen tussen vrouwen en mannen (Abubakar et al. 2018). Van de vrouwelijke statushouders is ruim de helft nareiziger (van de mannen 8%) en, naar verwachting, verschillen zij van de niet-nareizigsters wat betreft hun ervaringen vóór en tijdens de reis en direct na aankomst in Nederland. Naast aandacht voor eventuele man-vrouwverschillen, besteden we in dit hoofdstuk daarom ook aandacht aan mogelijke verschillen in risicofactoren en psychische gezondheid tussen vrouwen die wel en die niet als nagereiziger zijn gekomen. Zowel voor zorgverleners als voor beleidsmakers is het van belang om zich in hun werk te kunnen baseren op inzichten in de risicofactoren voor psychische ongezondheid, specifiek voor verschillende subgroepen binnen de groep Syrische statushouders. Inzicht in de rol van factoren gerelateerd aan de opvang en het leven als statushouder in Nederland is daarbij extra van belang omdat deze factoren mogelijk door beleid en in de individuele hulpverlening te beïnvloeden zijn.

Psychische ongezondheid bij vluchtelingen

Psychische problemen komen veel voor onder vluchtelingen. Hoewel er grote variatie is tussen studies wat betreft onderzoeksgroepen en -methoden, is dit een consistente bevinding uit de grote hoeveelheid wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp. Recent is een aantal publicaties verschenen waarin een overzicht wordt gegeven van deze literatuur. In 2016 maakten Ikram en Stronks een literatuuroverzicht ten behoeve van het *Briefadvies Geestelijke gezondheid van vluchtelingen* van de Gezondheidsraad (Ikram en Stronks 2016). In 2017 publiceerden Turrini et al. (2017) een *umbrella review* waarin ze de bevindingen samenbrachten van 27 eerder uitgevoerde systematische reviewstudies over psychische ongezondheid onder asielzoekers en vluchtelingen. In *Nieuwe wegen voor vluchtelingen in Nederland* beschrijven Muller-Dugic en Braakman op basis van (inter)nationale literatuur de

mentale gezondheid van vluchtelingen (Muller-Dugic en Braakman 2018). In elk van deze drie overzichtsstudies wordt geconstateerd dat het beschikbare onderzoek overwegend gericht is geweest op psychiatrische stoornissen, vooral op posttraumatische stressstoornis (PTSS) en daarnaast ook op depressie en angststoornissen. Muller-Dugic en Braakman pleiten er op basis van hun literatuuronderzoek voor (en Turrini et al. doen dat ook, zij het minder nadrukkelijk) om een bredere definitie te hanteren van psychische gezondheid: een definitie die zich niet beperkt tot de afwezigheid van psychiatrische stoornissen. In het onderzoek *Syriërs in Nederland* (Uiter en Wijga 2018, bijdrage aan Dagevos et al. 2018) gebruiken we de MHI-5 (Mental Health Inventory 5), een meetinstrument dat een beeld geeft van de gemoedstoestand van mensen in de afgelopen vier weken (Berwick et al. 1991; Rumpf et al. 2001). Statushouders die aangeven dat ze (heel) vaak somber, down of erg zenuwachtig zijn en (bijna) nooit kalm, rustig en gelukkig, worden geclassificeerd als ‘psychisch ongezond’. ‘Psychisch ongezond’ duidt op basis van deze definitie op een laag emotioneel welbevinden en hoeft dus niet te betekenen dat er sprake is van een psychiatrische ziekte of stoornis. (Voor meer informatie over de meting van psychische gezondheid en de gehanteerde definitie van psychische ongezondheid, zie kader 4.1).

De recente overzichtsstudies laten zien dat de onderzochte psychiatrische stoornissen bij vluchtelingen veel meer voorkomen dan in de algemene bevolking, maar ook dat de prevalenties die in verschillende studies worden gevonden, sterk uiteenlopen. Turrini et al. rapporteren bijvoorbeeld de volgende prevalenties uit de 27 systematische reviews die zij includeerden: 9%-36% voor posttraumatische stressstoornis (PTSS), 4%-40% voor angststoornissen en 5%-44% voor depressie (Turrini et al. 2017). Deze verschillen in prevalentie hangen deels samen met verschillen in de onderzoeksmethoden, maar vooral met grote verschillen tussen landen van herkomst, met verschillen in de redenen voor de vlucht en met factoren in het land van aankomst. Enerzijds is dus duidelijk dat psychische problemen veel voorkomen onder vluchtelingen, maar anderzijds ook dat er grote verschillen zijn tussen verschillende vluchtelingengroepen en dat voor beleidsdoeleinden dus voor iedere specifieke groep gericht onderzoek nodig is.

Potentiële risicofactoren voor psychische ongezondheid bij Syrische statushouders

In de algemene bevolking van Nederland was in 2017 (gemeten met hetzelfde instrument) 11% van de mensen van 12 jaar en ouder psychisch ongezond (CBS (2019)), terwijl dat percentage onder de Syrische statushouders bijna viermaal zo hoog is (Uiters en Wijga 2018). Voor de Syrische statushouders onderzoeken we, in lijn met de migratieliteratuur, potentiële risicofactoren voor psychische ongezondheid in vier domeinen: demografische kenmerken en premigratiefactoren, migratiefactoren (factoren die gerelateerd zijn aan de vlucht), postmigratiefactoren (factoren die gerelateerd zijn aan de opvang na aankomst als asielzoeker in Nederland) en factoren die gerelateerd zijn aan het leven als statushouder in Nederland. Bij de selectie van de te onderzoeken risicofactoren hebben we, naast de inzichten uit eerder onderzoek, ook het belang van ‘eigen regie’ in aanmerking genomen. Het belang van eigen regie voor de psychische gezondheid is in uiteenlopende culturen aangetoond (Deci en Ryan 2008) en de migratie van vluchtelingen wordt in hoge mate

gekenmerkt door een verlies daaraan. Vluchtelingen zijn door oorlog gedwongen hun thuis te verlaten, waren op de vlucht veelal overgeleverd aan mensensmokkelaars, en worden onderweg getroffen door ervaringen als schipbreuk en beroving. In Nederland zijn zij veilig en wordt in hun basisbehoeften voorzien, maar hebben ze nog niet de regie over hun leven terug. Ze verblijven voor onbepaalde duur in een asielzoekerscentrum (AZC) en worden van AZC naar AZC verplaatst, in afwachting van een beslissing die anderen over hun toekomst gaan nemen. Na het verkrijgen van een verblijfsstatus, krijgen ze een woonplaats toegewezen en ‘landen’ ze, meestal afhankelijk van een bijstandsuitkering, in een samenleving waarin ze de weg (nog) niet weten.

De rol van demografische kenmerken en premigratiefactoren

In gezondheidsonderzoek worden geslacht, leeftijd en opleidingsniveau standaard als potentiële risicofactoren gehanteerd. Ook in dit onderzoek nemen we deze ‘standaard’ kenmerken in aanmerking. Voor de algemene bevolking geldt dat psychische ongezondheid meer voorkomt bij vrouwen dan bij mannen en meer bij laagopgeleiden dan bij hoogopgeleiden, terwijl er – anders dan bij lichamelijke gezondheid – geen duidelijk verband is met leeftijd (CBS 2019). We onderzoeken, naast deze drie standaardkenmerken, ook alleen wonen en nareizigerschap als mogelijke risicofactoren. In de algemene bevolking van Nederland komt psychische ongezondheid ruim twee keer zoveel voor bij alleenstaanden als bij mensen met een partner (CBS 2019) en ook bij vluchtelingen is gebleken dat alleenstaanden een slechtere psychische gezondheid hebben (Bakker 2016; Beiser en Hou 2017). Specifiek voor onze onderzoeksgroep kijken we ook naar de sociaaleconomische positie in Syrië als mogelijk beïnvloedende factor. Een deel van de statushouders had in Syrië hooggekwalificeerd werk dat hen welvaart en sociaal aanzien verschafte. Uit een meta-analyse uit 2005 (Porter en Haslam 2005) bleek dat vluchtelingen die een hogere sociaaleconomische status hadden in het land van herkomst, lager scoorden op indicatoren van mentale gezondheid. We onderzoeken of, in lijn met de bevindingen uit deze meta-analyse, een betere sociaaleconomische positie in Syrië en een daarmee samenhangende grotere achteruitgang in sociaaleconomische positie een nadelige invloed op de psychische gezondheid heeft.

De rol van migratiefactoren

Migratiefactoren zijn bij uitstek de factoren die vluchtelingen onderscheiden van de algemene bevolking in het land van aankomst. Dat zijn dan ook de factoren die uitgebreid zijn onderzocht in relatie tot de psychische gezondheid van vluchtelingen (zie de literatuuroverzichten van Ikram en Stronks (2016) en van Muller-Dugic en Braakman (2018)). Hoewel de exacte vraagstellingen varieerden tussen de verschillende studies, is (niet verrassend) het algemene beeld dat uit deze studies naar voren komt dat ervaringen met oorlog en terreur, de noodgedwongen vlucht en ontworteling, en de gevaren doorgemaakt tijdens de vlucht het risico op psychische stoornissen verhogen. In het onderzoek *Syriërs in Nederland* (Uiters en Wijga 2018, bijdrage aan Dagevos et al. 2018) hebben we geen gegevens over de ervaringen van de respondenten gedurende de oorlog in Syrië of in eventuele opvangkampen

in buurlanden. Wat betreft de vlucht onderzoeken we in onze studie de volgende mogelijke risicofactoren voor psychische ongezondheid: hoe lang mensen onderweg zijn geweest van Syrië naar Nederland, hoe de omstandigheden waren tijdens de reis en of ze gebeurtenissen als beroving, mishandeling of schipbreuk hebben meegemaakt.

De rol van postmigratiefactoren

Onder postmigratiefactoren verstaan we factoren die zich voordoen in het land van aankomst, maar die direct gerelateerd zijn aan de vlucht (het gaat om factoren die zich niet voordoen bij de mensen die geen migratieachtergrond hebben). Concreet betreft dit de opvang in een asielzoekerscentrum. Uit verschillende studies, waaronder de Nederlandse studies van Laban et al. (2004) en Bakker (2016), blijkt dat langdurig verblijf in een asielzoekerscentrum nadelige gevolgen heeft voor de mentale gezondheid en een risicofactor is voor angst en depressie. In vergelijking met andere groepen vluchtelingen hebben de Syrische statushouders gemiddeld minder lang in een AZC doorgebracht, maar moesten zij relatief vaak van de ene naar de andere opvang verhuizen. Recent onderzoek in Rotterdam laat zien dat de mentale gezondheid van statushouders minder goed is naarmate ze tijdens de AZC-periode vaker moesten verhuizen (Weeda et al. 2019). We onderzoeken daarom zowel de rol van de duur van het AZC-verblijf als de mogelijke invloed van het aantal verhuizingen op de psychische gezondheid. Daarnaast zijn we geïnteresseerd in de mogelijke samenhang tussen een actieve invulling van de periode in het AZC (bv. door het leren van de taal) en de psychische gezondheid. In eerder onderzoek bleek inactiviteit gedurende de periode in de opvang samen te gaan met aspecten van mentaal welzijn als passiviteit, apathie, demotivatie en een verlaagd zelfvertrouwen (Bakker 2016).

Leven als statushouder in Nederland

Ook na het verkrijgen van een (tijdelijke) verblijfsvergunning in een veilig land, verkeren vluchtelingen nog in omstandigheden die hun psychische gezondheid nadelig kunnen beïnvloeden. Hun situatie wordt gekenmerkt door verlies van eigen regie, onzekerheid over de toekomst, zorgen om achtergebleven naasten en in sommige gevallen ook verlies van sociale status. Naar factoren gerelateerd aan het leven als nieuwe statushouder in Nederland is in Nederland tot nu minder onderzoek gedaan dan naar (pre)migratiefactoren, maar internationaal onderzoek laat zien dat dit soort factoren kunnen bijdragen aan de psychische ongezondheid van vluchtelingen (zie de literatuuroverzichten van Ikram en Stronks (2016) en van Muller-Dugic en Braakman (2018)). Muller-Dugic en Braakman concluderen op basis van hun overzicht van de literatuur dat het belang van factoren in het land van aankomst vaak wordt onderschat. Naast de factoren die te maken hebben met de eerste opvang, worden in het literatuuroverzicht van Ikram en Stronks ook als risicofactoren genoemd: financiële zorgen, werkloosheid, laag inkomen, sociaal isolement, problemen met de culturele aanpassing en ervaren discriminatie (Ikram en Stronks 2016). In onderzoek in Nederland werd naast deze factoren ook gezinsproblematiek aangemerkt als factor die de psychische gezondheid kan beïnvloeden (Laban et al. 2005). Factoren die de psychische gezondheid gunstig kunnen beïnvloeden zijn het beheersen van de taal van

het nieuwe land en sociale contacten met personen uit de ontvangende samenleving (Berry et al. 1987). Deze factoren kunnen namelijk de ‘acculturatiestress’, stress ten gevolge van migratie en cultuurverandering (Berry 1997), verlagen.

In onze studie onderzoeken we de volgende aspecten van de situatie van vluchtelingen die recent een verblijfsvergunning hebben gekregen: het al dan niet financieel rond kunnen komen, tevredenheid met de huisvesting, sociale contacten (met autochtone Nederlanders en met Syriërs), de beheersing van de Nederlandse taal en ervaringen met discriminatie en onveiligheid.

Aandacht voor man-vrouwverschillen en voor nareizigers

De resultaten van ons onderzoek presenteren we apart voor mannen en vrouwen. We gaan daarbij niet alleen na of specifieke risicofactoren vaker voorkomen bij mannen of juist bij vrouwen, maar ook of er man-vrouwverschillen zijn in de associaties van de verschillende risicofactoren met psychische ongezondheid. Op het gebied van gezondheid en ziekte hebben mannen en vrouwen vele overeenkomsten, maar zijn er ook belangrijke verschillen, zowel biologisch, als psychisch, sociaal en cultureel. Wereldwijd wordt onderschreven dat op het gebied van vrouwspecifieke gezondheidszorg een achterstand is ontstaan en de Wereldgezondheidsorganisatie who heeft ‘women’s health’ tot ‘urgent priority’ benoemd. Voor wetenschappelijk onderzoek zijn de Sex and Gender Equity in Research (SAGER) richtlijnen opgesteld, die aangeven hoe man-vrouwverschillen een plaats moeten krijgen in de studieopzet, data-analyse en rapportage en interpretatie van de bevindingen (Heidari et al. 2016). Voor het gezondheidsonderzoek onder statushouders is man-vrouwspecifieke data-analyse en rapportage bij uitstek relevant. Vrouwen zijn namelijk een minderheid binnen de groep statushouders; in ons onderzoek maken zij 32% uit van de totale onderzoeksgroep. Prevalentiecijfers over de totale populatie worden daardoor gedomineerd door de prevalenties bij mannen.

Tot slot besteden we speciale aandacht aan nareizigers. Van de Syrische statushouders die aanvankelijk alleen in Nederland aankwamen, heeft, in vergelijking met andere vluchtelingengroepen, een aanzienlijk percentage gezinshereniging gerealiseerd (zie hoofdstuk 2). Van de vrouwelijke respondenten in de studie *Syriërs in Nederland* is meer dan de helft als nareiziger gekomen (Dagevos et al. 2018). Hun (pre)migratie ervaringen zijn, naar verwachting, wezenlijk anders dan die van eerstgekommenen. Terwijl degenen die als eerste de vlucht ondernamen meestal (deels) over land naar Nederland zijn gekomen met alle gevaren van dien, is voor nareizigers de reis waarschijnlijk grotendeels veilig geweest. Daar staat tegenover dat zij voor langere tijd achterbleven in Syrië waar ze veelal in afwezigheid van de kostwinner in gevaar, angst en onzekerheid hebben verkeerd. Van de mannen kwam slechts 8% als nareiziger, en dit waren voornamelijk jongeren (ruim de helft was jonger dan 25 jaar).

4.2 Data en methoden

We baseren ons in dit hoofdstuk op zelf gerapporteerde gegevens uit de survey NSN2017, aangevuld met een enkel kenmerk uit de CBS-registers (nareizigerschap).

Psychische ongezondheid

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is psychische ongezondheid. Psychische gezondheid is gemeten met de Mental Health Inventory 5 (MHI-5). Als uitkomstvariabele van de analyses gebruiken we de dichotome variabele psychisch ongezond (ja/nee). Om onderscheid te maken tussen psychisch gezond en psychisch ongezond gebruiken we de internationaal gebruikelijke grenswaarde die ook wordt gehanteerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (Voor meer informatie over de meting van psychische gezondheid en de gehanteerde definitie van psychische ongezondheid, zie kader 4.1.)

Kader 4.1 Psychische ongezondheid

Psychische ongezondheid is gemeten met de RAND Mental Health Inventory (MHI-5), een veel gebruikte korte vragenlijst over psychisch welbevinden. Deze vragenlijst is ook opgenomen in de Gezondheidsenquête van het CBS (zie Driessen 2011), zodat vergelijking van de psychische gezondheid van Syrische statushouders en de algemene bevolking van Nederland mogelijk is. In de MHI-5 wordt gevraagd hoe men zich voelde in de afgelopen vier weken wat betreft de volgende vijf gemoedstoestanden: erg zenuwachtig; neerslachtig en somber; kalm en rustig; zo erg in de put (down) dat niets u kon opvrolijken; gelukkig. Respondenten kunnen voor iedere vraag kiezen uit de volgende zes antwoordcategorieën: voortdurend, meestal, vaak, soms, zelden of nooit.

Op basis van de antwoorden kan een somscore worden berekend (Van der Zee en Sanderman 1993). Bij de positief geformuleerde vragen (gelukkig en kalm/rustig) worden voor de verschillende antwoordcategorieën respectievelijk de waarden 5, 4, 3, 2, 1 en 0 toegekend. Bij de negatief geformuleerde vragen geldt precies het tegenovergestelde. Per persoon worden vervolgens de waarden van alle vijf vragen bij elkaar opgeteld en vermenigvuldigd met 4. Op die manier is de minimale somscore van een persoon gelijk aan 0 en de maximale score gelijk aan 100. Hoe lager de score, hoe slechter de psychische gezondheid van de persoon zoals gemeten met de MHI-5.

Een somscore onder een vastgesteld afkappunt duidt op psychische ongezondheid. Er is veel onderzoek gedaan naar het optimale afkappunt voor de MHI-5, maar er is internationaal (nog) geen consensus over een standaard afkappunt. In dit onderzoek is, evenals in de Gezondheidsenquête van het CBS, de veel gebruikte somscore van 60 punten als afkappunt gehanteerd (zie Driessen 2011).

Conform de terminologie die het CBS gebruikt, noemen we in dit hoofdstuk mensen met een score onder dit afkappunt 'psychisch ongezond'. Bij een score onder het afkappunt hoeft echter geen sprake te zijn van een gediagnosticeerde psychische stoornis. Het gaat om mensen die bijvoorbeeld hebben aangegeven dat ze zich vaak erg zenuwachtig of somber voelen. De MHI-5 is nadrukkelijk niet bedoeld om er psychiatrische diagnoses mee te stellen. Het meetinstrument is ontworpen om in de algemene bevolking een beeld te kunnen schetsen van de psychische gezondheid. Met de MHI-5 kunnen verschillen in psychische gezondheid tussen verschillende bevolkingsgroepen zichtbaar worden gemaakt. Bovendien kan het instrument worden gebruikt om te achterhalen of er zich in de loop van de tijd een bepaalde trend heeft voorgedaan in het psychisch welzijn (Talala et al. 2007).

Hoewel de MHI-5 geen diagnostisch instrument is, is uit diverse onderzoeken gebleken dat met de MHI-5 zelf gerapporteerde psychische ongezondheid wel sterk correleert met diagnoses die door psychiaters worden gesteld (Hoeymans et al. 2004; Means-Christensen et al. Meagher 2005; Rumpf et al. 2001). De MHI-5 is vooral een goede voorspeller voor de prevalentie van stemmingsstoornissen en/of angststoornissen. Psychische problemen die te maken hebben met een middenstoornis zoals een alcohol- of drugsverslaving, komen via de MHI-5 niet goed naar voren.

De MHI-5 is een standaardinstrument dat wereldwijd wordt gebruikt om psychische gezondheid te meten. De MHI-38, een langere versie van de hier gebruikte MHI-5, is onlangs ook gevalideerd in een Arabische context en werd in die studie een betrouwbare en valide schaal bevonden om emotioneel welzijn te meten (Al Mutair et al. 2018). Enige voorzichtigheid blijft echter geboden bij cross-culturele vergelijkingen van gerapporteerde opvattingen, ervaringen en gevoelens. De MHI-5-vragen gaan over gemoedstoestanden en het kan zijn dat identieke gemoedstoestanden (voor zover die bestaan) verschillend worden beleefd, herinnerd en gerapporteerd door mensen uit verschillende culturen en sociale groepen. Echter, gegeven wat de Syriërs hebben doorgemaakt en gezien alle onzekerheden in hun nieuwe bestaan in Nederland, lijkt het uiterst onwaarschijnlijk dat bijvoorbeeld het grote verschil in psychische ongezondheid met de algemene bevolking het gevolg is van culturele verschillen in beleving en rapportage.

Potentiële risicofactoren

Als potentiële risicofactoren hebben we voor dit onderzoek de volgende variabelen geselecteerd:

- demografische kenmerken en premigratiefactoren: geslacht, leeftijd, hoogst gevolgde opleiding (in Syrië en/of in Nederland), beroepsstatus in Syrië, huishoudenssamenstelling (alleen- of samenwonend), nareizigerschap;
- migratiefactoren: reisduur, ongunstige omstandigheden onderweg (te weinig eten, drinken en onderdak), aantal slechte ervaringen onderweg (afpersing/financieel bedrog, beroving, seksueel geweld, mishandeling, schipbreuk en kidnapping), ervaren veiligheid tijdens de reis;
- postmigratiefactoren: duur van het azc-verblijf, aantal verhuizingen in de opvangperiode, aantal activiteiten ondernomen in het azc (Nederlandse taalles gevolgd, zelf Nederlands geleerd, vrijwilligerswerk gedaan, betaald werk gedaan, scholing/opleiding gevolgd);
- factoren gerelateerd aan het leven in Nederland: wel/niet uitkomen met geld, tevredenheid met de woning/huisvesting, frequentie van sociale contacten met autochtone Nederlanders en met Syriërs (op basis van een aantal vragen over contacten met vrienden/kennissen en burenbuurtgenoten), Nederlandse taalbeheersing (in een gesprek in het Nederlands vaak/soms/nooit moeite met de Nederlandse taal), slachtoffer geweest van een misdrijf en ervaren discriminatie (weleens gediscrimineerd door autochtone Nederlanders).

Statistische analyses

Van de 3198 beschikbare vragenlijsten zijn er 289 (9%) in dit hoofdstuk niet gebruikt vanwege missende waarden op een of meer variabelen (op geen van de afzonderlijke variabelen was het percentage missende waarden meer dan 3%). De totale studiepopulatie bestaat daarmee uit 2909 personen: 1980 mannen en 929 vrouwen. Door het verschil in de gebruikte studiepopulatie kunnen er kleine verschillen zijn tussen de prevalentiecijfers in het rapport *Syriërs in Nederland* (Dagevos et al. 2018) en de cijfers in dit rapport.

De gegevens zijn geanalyseerd met logistische regressie in Stata 14. De statistische modellen zijn stapsgewijs opgebouwd. Als eerste stap zijn in univariate analyses de percentages met psychische ongezondheid berekend voor de verschillende categorieën van elk van de onderzochte risicofactoren. Deze percentages presenteren we voor de totale onderzoeksgroep, apart voor vrouwen en mannen en binnen de groep vrouwen apart voor nareizigers en niet-nareizigers. Van de mannen is slechts 8% als nareiziger gekomen en deze subgroep is niet apart geanalyseerd. Vervolgens zijn multivariate regressieanalyses uitgevoerd. Op basis van deze analyses presenteren we percentages die zijn geschat, rekening houdend met alle andere variabelen in de modellen. In bijlage 4, tabel B4.1 op www.scp.nl worden dezelfde resultaten gepresenteerd als odds ratio's. De multivariate analyses zijn uitgevoerd voor drie 'blokken' van risicofactoren:

- blok 1: demografische kenmerken en premigratiefactoren;
- blok 2: migratiefactoren en postmigratiefactoren;
- blok 3: factoren gerelateerd aan het leven in Nederland.

In deze analyses zijn risicofactoren in blok 1 geanalyseerd rekening houdend met alle andere factoren in blok 1; risicofactoren in blok 2 zijn geanalyseerd rekening houdend met de factoren in blok 1 en met alle andere factoren in blok 2; en risicofactoren in blok 3 zijn geanalyseerd rekening houdend met de factoren in blok 1 en met alle andere factoren in blok 3. Deze analyses zijn uitgevoerd voor de totale populatie en apart voor mannen en vrouwen. Daarnaast is onderzocht of verbanden bij mannen en vrouwen significant van elkaar verschillen, door het testen van modellen met interactietermen. Multivariate analyses apart voor de subgroepen nareizigers en niet-nareizigers zijn niet mogelijk door de relatief kleine aantallen in deze subgroepen.

In een aanvullende analyse is ook nog gekeken naar opvattingen over man-vrouwrollen als indicator voor culturele afstand tot de Nederlandse samenleving. Hierbij is de veronderstelling dat migranten met andere dan de in Nederland gangbare denkbare beelden over man-vrouwrollen een grotere culturele afstand hebben tot de Nederlandse samenleving dan migranten met opvattingen die meer lijken op de opvattingen die in Nederland gebruikelijk zijn (zie Huijnk et al. 2015).

Ten slotte zijn sensitiviteitsanalyses uitgevoerd om na te gaan hoe robuust de bevindingen zijn. Allereerst door te kijken in hoeverre het opnemen van continue variabelen in plaats van variabelen in categorieën van invloed is op de resultaten. Daarnaast door de analyses

uit te voeren zonder de groep die met het vliegtuig naar Nederland is gekomen (dit betreft 562 personen).

We presenteren onze resultaten in de vorm van percentages met betrouwbaarheidsintervallen. De betrouwbaarheidsintervallen laten zien hoe groot de onzekerheid is rondom de geschatte percentages. Of een verschil tussen twee groepen (bv. alleenwonenden en niet alleenwonenden) statistisch significant is, hangt af van de grootte van het verschil en van de onzekerheid rondom de schatting. Naarmate het aantal respondenten kleiner is, is die onzekerheid groter. Zo kan het zijn dat een verschil in dezelfde orde van grootte bij mannen wel en bij vrouwen niet statistisch significant is doordat het aantal vrouwen in ons onderzoek veel kleiner is dan het aantal mannen.

Interpretatie van de onderzochte verbanden

Ons onderzoek is cross-sectioneel en over het algemeen is het moeilijk om op basis van cross-sectioneel onderzoek uitspraken te doen over oorzaak en gevolg. Een voorbeeld: als we vinden dat bij statushouders die al in het AZC veel activiteiten ondernamen psychische ongezondheid minder voorkomt dan bij degenen die dat niet deden, kunnen we de kip-eivraag niet beantwoorden. Activiteiten en de bijbehorende contacten kunnen een gunstig effect hebben op de psychische gezondheid, maar – andersom – kan psychische ongezondheid de oorzaak zijn dat iemand niet tot activiteit komt. Hetzelfde geldt voor het aangaan van sociale contacten buiten de eigen gemeenschap. We hebben echter ook risicofactoren onderzocht waarvoor een effect op psychische gezondheid zeer aannemelijk is, terwijl psychische ongezondheid als oorzaak onwaarschijnlijk is. Dat geldt bijvoorbeeld voor de vluchtervaringen: het is aannemelijk dat ervaringen als schipbreuk lijden de psychische gezondheid schaden, terwijl psychische ongezondheid als oorzaak van schipbreuk onwaarschijnlijk is. Psychische ongezondheid als oorzaak van langdurig AZC-verblijf en frequente verhuizingen is eveneens onwaarschijnlijk. Dan zijn er ook nog factoren waarbij psychische ongezondheid een rol kan spelen bij de perceptie en beleving van ervaringen. Dat geldt bijvoorbeeld voor factoren als ervaren veiligheid tijdens de vlucht en tevredenheid over de woning. Psychische ongezondheid zal niet de kwaliteit van de woning beïnvloeden (zoals psychische ongezondheid het aangaan van contacten kan beïnvloeden), maar kan wel de perceptie van de woning ‘kleuren’: iemand die door andere oorzaken erg somber is, is misschien ook somber over gebreken aan een woning waar iemand met een goede psychische gezondheid gemakkelijker overheen zou stappen. Ook bij bijvoorbeeld ervaren discriminatie kan de beleving door psychische ongezondheid gekleurd worden. Daar staat weer tegenover dat het niet aannemelijk is dat gebreken aan een woning of discriminatie uitsluitend bestaan in de perceptie van psychisch ongezonde mensen.

Samenvattend: met het oog op beleidsaanbevelingen moet voor elk van de onderzochte risicofactoren de causaliteit van de relatie met psychische gezondheid zorgvuldig worden geïnterpreteerd.

4.3 Resultaten

Tabel 4.1 laat zien hoe vaak de onderzochte risicofactoren voorkomen bij mannen en vrouwen en (binnen de groep vrouwen) bij nareizigsters en niet-nareizigsters.

Risicofactoren: verschillen tussen mannen en vrouwen

Het valt op dat vrouwen en mannen weinig van elkaar verschillen in opleidingsniveau, maar dat veel meer vrouwen dan mannen geen betaald werk hadden in Syrië. Van de vrouwen die wel werkten, had een aanzienlijk deel (39%) een beroep met een hoge status, terwijl dat percentage bij de werkende mannen 26% was. In Nederland wonen maar weinig Syrische vrouwen alleen (9%), terwijl dat bij een derde van de Syrische mannen het geval is. Het valt op dat er ook onder de nareizigsters alleenwonenden zijn. Mogelijk is dit deels te verklaren door scheidingen (zie ook hoofdstuk 2). Vrouwen gaven wat vaker dan mannen aan dat ze weleens door autochtone Nederlanders zijn gediscrimineerd (13% versus 9%).

Risicofactoren: verschillen tussen nareizigsters en niet-nareizigsters

Als we niet-nareizigsters met nareizigsters vergelijken, zien we bij de niet-nareizigsters een hoger percentage 45-plussers (24% versus 10%), meer alleenwonenden en meer vrouwen die in Syrië een beroep met een hoge status hadden. De verschillen tussen nareizigsters en niet-nareizigsters zitten daarnaast vooral in de (post)migratiefactoren. Nareizigsters zijn korter onderweg geweest, hun reis was over het algemeen veilig en ze verbleven korter in een azc. Aangezien meer dan de helft van de vrouwen nareizigster is, zijn deze verschillen in de (post)migratiefactoren ook terug te zien in de man-vrouwverschillen in deze factoren.

Tabel 4.3 laat zien hoe de onderzochte risicofactoren samenhangen met het percentage psychisch ongezonde statushouders. Tabel 4.4 laat eveneens deze samenhang zien, maar de percentages in die tabel zijn verkregen uit statistische modellen waarin meerdere risicofactoren gecombineerd zijn geanalyseerd. Vergelijking van de tabellen 4.3 en 4.4 laat dus zien of de verbanden in tabel 4.3 – zoals het verband tussen leeftijdsgroepen en psychische ongezondheid – (mede) te maken hebben met achterliggende factoren.

Tabel 4.1

Kenmerken van de onderzoekspopulatie van Syrische statushouders (in procenten; N = 2909)

kenmerken	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)	na- reizigsters (N = 537) (%)	niet- nareizigsters (N = 392) (%)
demografische kenmerken en premigratiefactoren					
mannen	68	100			
vrouwen	32		100	100	100
leeftijdsgroepen					
15-24 jaar	26	27	26	27	25
25-34 jaar	34	33	35	38	31
35-44 jaar	23	23	23	24	20
≥ 45 jaar	17	17	17	10	24
hoogst gevolgde opleiding					
lager onderwijs	18	19	16	17	15
middelbaar onderwijs	51	50	54	56	52
hoger onderwijs	31	31	30	28	32
sociaaleconomische status in Syrië					
niet werkend	45	32	72	77	67
werk, status onbekend	16	18	11	10	12
werk met lage status	24	32	5	4	7
werk met hoge status	16	18	11	8	14
alleenwonend (in Nederland)	25	33	9	6	13
nareiziger	24	8	57	100	0
migratiefactoren					
reisduur					
< 1 maand	21	17	31	40	19
1 maand	23	25	19	14	23
2-12 maanden	23	25	18	13	25
1-2 jaar	14	14	13	12	15
> 2 jaar	19	19	19	21	18
ongunstige omstandigheden onderweg	19	24	9	–	19
slechte ervaringen onderweg (aantal)					
0	40	28	66	89	36
1-2	41	49	23	9	41
3-6	19	23	11	2	22

Tabel 4.1

(Vervolg)

kenmerken	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)	na- reizigers (N = 537) (%)	niet- nareizigers (N = 392) (%)
voelde zich tijdens de reis veilig					
altijd/meestal/soms	40	29	62	90	28
nooit	60	71	37	10	72
postmigratiefactoren					
duur azc-verblijf					
0	6	2	13	–	5
0-3 maanden	15	8	30	–	5
4-7 maanden	24	24	24	–	24
8-11 maanden	27	31	18	–	34
≥ 12 maanden	29	36	15	–	31
hoeveel verschillende azc's					
0-2	33	21	58	–	25
3-4	40	46	27	–	44
≥ 5	27	33	15	–	31
aantal activiteiten in het azc					
0	22	13	40	51	26
1-2	51	55	43	37	52
3-5	27	31	16	12	22
leven in Nederland					
komt uit met geld					
komt uit	56	59	50	50	50
komt niet uit	39	37	44	44	44
geen antwoord	5	5	6	6	6
tevredenheid met woning/ huisvesting					
(zeer) tevreden	72	72	72	70	74
neutraal	12	12	13	13	13
(zeer) ontevreden	16	17	15	17	13
moeite met een gesprek in het Nederlands					
ja, vaak	38	36	41	40	43
ja, soms	54	54	53	54	52
nee, nooit	7	9	6	6	5

Tabel 4.1

(Vervolg)

kenmerken	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)	na- reizigers (N = 537) (%)	niet- nareizigers (N = 392) (%)
sociale contacten met autochtone Nederlanders					
< 1× per week	74	72	78	78	78
≥ 1× per week	26	28	22	22	22
sociale contacten met Syriërs					
< 1× per week	52	51	56	53	59
≥ 1× per week	48	49	44	47	41
weleens slachtoffer geweest van een misdrijf	6	7	4	4	5
weleens gediscrimineerd door autochtone Nederlanders	10	9	13	13	14

- Als aantallen in een of meer categorieën ≤ 10 zijn, dan zijn voor de betreffende variabele geen percentages vermeld.

Bron: SCP/CBS (NSN 2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

4.3.1 Demografische kenmerken en premigratiefactoren

Psychische ongezondheid in brede lagen van de Syrische bevolkingsgroep

Psychische ongezondheid komt veel voor in alle geledingen van de Syrische statushouders. Er zijn weliswaar verschillen in psychische ongezondheid tussen mannen en vrouwen en tussen leeftijdsgroepen, maar in geen enkele groep is het percentage psychische ongezondheid lager dan 30%. In de algemene bevolking van Nederland is het percentage met psychische ongezondheid 11%. Anders dan in de algemene bevolking van Nederland is bij de Syriërs het percentage psychische ongezondheid niet wezenlijk lager naarmate het opleidingsniveau hoger is; het percentage is hoog bij alle opleidingsniveaus (zie tabel 4.3 en 4.4). Ook zagen we dat psychische ongezondheid ongeveer evenveel voorkomt bij nareizigers als bij niet-nareizigers.

Meer psychische ongezondheid bij mannen onder de 25 jaar en bij vrouwen boven de 35

Psychische ongezondheid komt vaker voor bij vrouwen dan bij mannen. Dat is het geval in de algemene bevolking van Nederland (vrouwen 13% en mannen 9% op basis van de MHI-5) (CBS 2019) en ook bij de groep Syrische statushouders die voor dit hoofdstuk is onderzocht: vrouwen 44% en mannen 39% (zie tabel 4.3). Verschillen per leeftijdsgroep zijn in de algemene bevolking van Nederland voor psychische gezondheid – anders dan voor lichamelijke gezondheid – gering en dat is ook het geval in de groep Syrische statushouders. Als we echter apart kijken naar mannen en vrouwen, zien we wel verschillen per

leeftijdsgroep: bij mannen komt psychische ongezondheid het meest voor bij de 15-24-jarigen (44%) terwijl bij de Syrische vrouwen het percentage met psychische ongezondheid juist hoog is in de leeftijdsgroepen 35-44 jaar en 45-plus (52% en 55%) (zie tabel 4.3).

Wanneer we rekening houden met de andere demografische en premigratiekenmerken, zien we bij de mannen niet langer een hoger percentage psychische ongezondheid bij de 15-24-jarigen (zie tabel 4.4). Dit suggereert dat het verschil in psychische gezondheid niet met de leeftijd zelf te maken heeft, maar met andere factoren die specifiek bij deze leeftijdsgroep voorkomen. Dat neemt echter niet weg dat jonge mannen als risicogroep beschouwd kunnen worden. Onder jonge mannen zijn alleenwonenden oververtegenwoordigd en het zou kunnen dat dat deels het relatief hoge percentage psychische ongezondheid in deze groep verklaart. Bij vrouwen blijft ook wanneer we rekening houden met de andere demografische en premigratiefactoren, het percentage met psychische ongezondheid hoger in de twee hoogste leeftijdsgroepen dan bij de jongere vrouwen (zie tabel 4.4). Mogelijk hangt dit patroon samen met fysieke-gezondheid-gerelateerde beperkingen in het dagelijks functioneren die bij vrouwen relatief veel en met toenemende leeftijd steeds vaker voorkomen (zie Uiters en Wijga 2018 en kader 4.2). Cultureel gezien leunen vrouwen in deze leeftijdsgroep mogelijk meer op vrouwelijke familieleden; die steun ontberen ze nu en ook dat zou een rol kunnen spelen.

Kader 4.2 Lichamelijke en psychische gezondheid

Lichamelijke en psychische gezondheid hangen sterk met elkaar samen. Enerzijds kunnen lichamelijke klachten, zoals pijnklachten, bijdragen aan een ook psychisch minder goede gezondheid. Anderzijds kan psychische ongezondheid lichamelijke klachten veroorzaken. Lichamelijke gezondheid en het 'twee-richtingen'-verband tussen lichamelijke en psychische gezondheid vallen buiten het bestek van dit hoofdstuk. Inzicht in deze samenhang kan echter voor zorgverleners van belang zijn. De eerstelijnszorg is een belangrijke setting om psychische problemen vroegtijdig te herkennen, ook als die door betrokkenen niet als psychisch benoemd worden.

Tabel 4.2

Aandelen psychische ongezondheid naar aspecten van lichamelijke gezondheid van Syrische statushouders (in procenten)

aspecten van lichamelijke gezondheid ^a	psychisch ongezond (%)		
	totale populatie	mannen	vrouwen
ervaren gezondheid			
(zeer) goed	34	33	36
minder dan (zeer) goed	59	55	65
langdurige aandoeningen			
nee	37	36	40
ja	55	51	63

Tabel 4.2
(Vervolg)

aspecten van lichamelijke gezondheid ^a	psychisch ongezond (%)		
	totale populatie	mannen	vrouwen
klachten bewegingsapparaat			
nee	33	33	34
ja	54	51	61
beperkingen functioneren			
nee	35	34	36
ja	58	55	61
goed geslapen			
voortdurend, meestal, vaak	25	23	29
soms, zelden, nooit	70	69	73

a Gebaseerd op de volgende vragen:

- Hoe is over het algemeen uw gezondheid? (zeer goed/goed/gaat wel/slecht/zeer slecht);
- Heeft u een of meer langdurige ziekten, handicaps of gezondheidsproblemen? *Langdurig is (naar verwachting) zes maanden of langer.* (ja/nee);
- Had u in de afgelopen twaalf maanden langdurige klachten aan rug, nek, schouders, pols, heupen, knieën of enkels? (ja/nee);
- Kon u in de afgelopen vier weken door uw lichamelijke gezondheid of door pijn bepaald werk of bepaalde bezigheden niet doen? *Het gaat om zowel werk buitenshuis als huishoudelijk werk.* (ja/nee);
- Hoe vaak heeft u in de afgelopen vier weken goed geslapen? (voortdurend/meestal/ vaak/soms/zelden/nooit).

Bron: RIVM/WODC/SCP

Zeker wanneer taal- en cultuurverschillen een rol spelen in de zorgverlening, kunnen lichamelijke klachten en bijvoorbeeld slaapproblemen een signaalfunctie hebben. In tabel 4.2 is te zien hoe de psychische gezondheid van Syrische statushouders samenhangt met een aantal aspecten van hun lichamelijke gezondheid en met slaapproblemen.

Psychische ongezondheid hangt niet samen met opleiding

In de algemene bevolking van Nederland is psychische ongezondheid sterk gerelateerd aan opleiding: het percentage loopt op van 7% bij mensen met een afgeronde masteropleiding naar 11% bij mensen met een opleiding op havo/vwo/mbo-niveau tot 20% bij mensen die alleen basisschool hebben (CBS 2019). Bij de Syrische statushouders zien we zulke verschillen niet: een hoog opleidingsniveau biedt bij hen geen bescherming tegen psychische ongezondheid. Dit verschil tussen de Syriërs en de algemene bevolking van Nederland kan mogelijk verklaard worden doordat opleidingsniveau in deze beide groepen niet dezelfde consequenties heeft voor werk en inkomen. In Nederland is opleidingsniveau sterk gerelateerd aan inkomen en aan de werk- en woonsituatie, factoren die op hun beurt van invloed kunnen zijn op de psychische gezondheid. Voor de Syrische statushouders betekent een hoge opleiding (vooralsnog) niet dat zij in Nederland een goed inkomen en een gunstige

positie op de arbeids- en woningmarkt hebben. 90% van hen heeft een bijstandsuitkering (Dagevos et al. 2018). Het kan zelfs zijn dat voor de hogeropgeleide Syriërs de achteruitgang in sociaaleconomische positie relatief groot is met mogelijke nadelige gevolgen voor de psychische gezondheid, zoals naar voren kwam uit de meta-analyse van Porter en Haslam (2005). Juist hogeropgeleiden hebben veel verloren, wat ze hier niet gemakkelijk kunnen terugwinnen. Op den duur kan verbittering over het moeilijk aan het werk komen in het eigen vak een rol gaan spelen voor de psychische ongezondheid. Onze eigen data suggereren dat de psychische gezondheid van statushouders die in Syrië werk met een lage status hadden, inderdaad mogelijk wat beter is dan van degenen die werk met een hoge status hadden (zie tabellen 4.3 en 4.4).

Psychische ongezondheid komt evenveel voor bij nareizigers als bij niet-nareizigers

Het valt op dat psychische ongezondheid niet minder voorkomt bij nareizigers dan bij degenen die niet als nareiziger zijn gekomen en die veelal een gevaarlijke reis hadden. Van de Syrische vrouwen kwam ruim de helft als nareiziger (van de mannen 8%) en psychische ongezondheid komt bij hen evenveel voor als bij vrouwen die niet als nareiziger naar Nederland zijn gekomen, hoewel de nareizigsters meestal veilig reisden. We hebben geen data over de omstandigheden waarin nareizigsters verkeerden in Syrië of in kampen in buurlanden voorafgaand aan de gezinshereniging, maar het ligt voor de hand dat onzekerheid, angst en mogelijk ook oorlogsgeweld in die periode aan de orde waren. Eenmaal in Nederland kan ook gezinsproblematiek een oorzaak zijn van psychische ongezondheid bij nareizigers. Uit de literatuur is bekend dat de komst van de partner soms aanleiding geeft tot spanningen binnen het gezin. Partners zijn vaak lang van elkaar gescheiden geweest, moeten weer aan elkaar wennen in een geheel nieuwe situatie en hebben soms verschillende verwachtingen over hun leven in Nederland. Het niet kunnen delen van ervaringen kan eveneens leiden tot spanningen tussen partners (Brummel-Ahlaloum et al. 2018).

Alleenwonenden, en vooral alleenwonende vrouwen, vaker psychisch ongezond

Zowel in de algemene bevolking van Nederland als bij de Syrische statushouders zijn er aanzienlijke verschillen in psychische ongezondheid tussen alleenstaanden en niet-alleenstaanden. In de algemene bevolking van Nederland is in de leeftijdsgroep tot 40 jaar het percentage met psychische ongezondheid 20% voor alleenstaanden en 8% voor mensen met een partner (CBS 2019). In de groep Syrische statushouders is vooral voor vrouwen die niet als nareiziger zijn gekomen, alleen wonen een sterke risicofactor voor psychische ongezondheid. Slechts 9% van de Syrische vrouwen woont alleen, maar rekening houdend met de andere demografische en premigratiekenmerken is 59% van hen psychisch ongezond in vergelijking met 43% van de vrouwen die niet alleen wonen (zie tabel 4.4). Voor mannen is het verschil tussen alleenwonenden en samenwonenden minder uitgesproken en het neemt nog af wanneer rekening we rekening houden met de andere demografische en premigratiekenmerken (zie tabel 4.4).

Tabel 4.3

Risicofactoren voor psychische ongezondheid in de onderzoekspopulatie van Syrische statushouders op basis van univariate logistische regressie (in procenten; N = 2909)

risicofactoren	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)	na- reizigers (N = 537) (%)	niet- nareizigers (N = 392) (%)
demografische kenmerken en premigratiefactoren					
<i>mannen</i>	39				
<i>vrouwen</i>	44**				
leeftijdsgroepen					
15-24 jaar	43	44	39	38	40
25-34 jaar	39	39	39 ^b	40 ^b	37 ^b
35-44 jaar	40	35**	52*** ^a	50	54 ^a
≥ 45 jaar	42	36*	55*** ^a	66* ^a	49
hoogst gevolgde opleiding					
<i>lager onderwijs</i>	41	37	51	53	48
<i>middelbaar onderwijs</i>	40	39	42	42	42
<i>hoger onderwijs</i>	42	40	46	46	45
sociaaleconomische status in Syrië					
<i>niet werkend</i>	45	45	44	–	43
<i>werk, status onbekend</i>	42 ^b	40 ^b	47	–	45
<i>werk met lage status</i>	34*** ^a	34*** ^a	36	–	40
<i>werk met hoge status</i>	40 ^b	37*	51	–	47
alleen wonend (in Nederland)					
<i>nee</i>	40	37	43	45	41
<i>ja</i>	44*	43*	56*	45	63**
nareiziger					
<i>nee</i>	40	39	44		
<i>ja</i>	43	39	45		
migratiefactoren					
reisduur					
< 1 maand	43	38	50	50	48
1 maand	40	39	45	44	46
2-12 maanden	42 ^b	42 ^b	44	49	40
1-2 jaar	42 ^b	42	44	40	49
> 2 jaar	36*** ^a	35 ^a	37**	35*	39

Tabel 4.3

(Vervolg)

risicofactoren	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)	na- reizigers (N = 537) (%)	niet- nareizigers (N = 392) (%)
ongunstige omstandigheden					
onderweg					
nee	40	38	45	–	44
ja	42	42	41	–	43
slechte ervaringen onderweg (aantal)					
0	39	34	43	–	36
1-2	41 ^b	40*	45	–	45
3-6	46 ^{**a}	44**	55*	–	55**
voelde zich tijdens de reis veilig					
altijd/meestal/soms	39	36	43	45	35
nooit	42	40	47	47	47
postmigratiefactoren					
duur azc-verblijf					
0	40	45	38	–	–
0-3 maanden	39	40	39 ^a	–	–
4-7 maanden	43	40	48 ^b	–	–
8-11 maanden	41	38	50 ^{*b}	–	–
≥ 12 maanden	41	39	47	–	–
hoeveel verschillende azc's					
0-2	39	34	43	–	43
3-4	40	39	46	–	42
≥ 5	43	43**	47	–	47
activiteiten in het azc					
0	42	42	43	43	43
1-2	42	41 ^b	44	49	40 ^b
3-5	38	35 ^a	49	41	54 ^a
leven in Nederland komt uit met geld					
komt uit	35	34	37	37	38
komt niet uit	49***	47***	52***	53***	51*
geen antwoord	47**	48**	46	48	45

Tabel 4.3

(Vervolg)

risicofactoren	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)	na- reizigers (N = 537) (%)	niet- nareizigers (N = 392) (%)
tevredenheid met woning/ huisvesting					
(zeer) tevreden	38	35	43	43	43
neutraal	46**	49***	42 ^a	43	40
(zeer) ontevreden	51***	49***	54 ^{a,b}	55*	53
moeite met een gesprek in het Nederlands					
ja, vaak	46	43	51	53	47
ja, soms	38***	38*	40**	40**	40
nee, nooit	33***	30**	41	29*	60
sociale contacten met autochtone Nederlanders					
< 1 × per week	44	42	47	47	48
≥ 1 × per week	33***	32***	35**	38	29**
sociale contacten met Syriërs					
< 1 × per week	39	37	44	43	45
≥ 1 × per week	43	42*	45	47	42
weleens slachtoffer geweest van een misdrijf					
nee	40	38	44	–	–
ja	56***	55***	61*	–	–
weleens gediscrimineerd door autochtone Nederlanders					
nee	38	37	41	42	39
ja	64***	61***	69***	65***	75***

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

Verskil met de referentiegroep (cursief weergegeven) is statistisch significant, waarbij statistische significantie is bepaald op basis van de odds ratio's.

a Percentages voor de categorieën met a verschillen statistisch significant van de percentages voor categorieën met b.

b Percentages voor de categorieën met a verschillen statistisch significant van de percentages voor categorieën met b.

– Aantallen zijn te klein om tot een betrouwbare schatting te komen.

Bron: SCP/CBS (NSN 2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

4.3.2 Migratiefactoren

Van de onderzochte migratiefactoren zijn vooral ervaringen onderweg (afpersing/financieel bedrog, beroving, seksueel geweld, mishandeling, schipbreuk en kidnapping) sterk van invloed op de psychische gezondheid. Een meerderheid van de statushouders (72% van alle mannen en 66% van de vrouwen die niet als nareizigster kwamen) maakte zulke dingen mee (zie tabel 4.1) en zowel bij vrouwen als bij mannen komt psychische ongezondheid meer voor naarmate ze meer slechte ervaringen hadden onderweg (zie tabel 4.3 en 4.4). Rekening houden met de demografische en premigratiefactoren en met de andere migratiefactoren heeft weinig invloed op deze verbanden (zie tabel 4.4). In tegenstelling tot de hiervoor genoemde ervaringen tijdens de vlucht lijken de omstandigheden als de beschikbaarheid van onderdak, voldoende eten en schoon drinkwater niet van invloed op de psychische gezondheid. Ook voor de vraag of de vluchtelingen zich veilig hadden gevoeld tijdens hun reis, zagen we geen verband met psychische ongezondheid. Wat betreft de reisduur (gerekend vanaf de datum van vertrek uit Syrië tot de datum van aankomst in Nederland) valt op dat onder degenen die een reisduur van meer dan twee jaar hadden, het percentage met psychische ongezondheid lager is dan onder degenen met een reisduur van minder dan twee jaar. Mogelijk gaat het hier om mensen die, bijvoorbeeld voor werk of studie of als vluchteling in een buurland, al langere tijd buiten Syrië verbleven en minder van de oorlog hebben meegemaakt.

4.3.3 Postmigratiefactoren: de opvangperiode

In vergelijking met andere groepen vluchtelingen hebben de Syrische statushouders gemiddeld minder lang in een azc doorgebracht, maar moesten zij relatief vaak van de ene naar de andere opvang verhuizen (Dagevos en Miltenburg 2018). Voor de mannen lijkt niet de duur van de opvang maar wel het aantal verhuizingen ongunstig te zijn voor de psychische gezondheid (zie tabel 4.3). Wanneer we rekening houden met de demografische en premigratiefactoren en met de andere (post)migratiefactoren wordt dat verband voor mannen statistisch significant (zie tabel 4.4). In de opvang kunnen activiteiten worden ondernomen en worden ook sociale contacten gelegd; verhuizingen verstoren die en versterken het ervaren gebrek aan eigen regie van de betrokkene. Bij vrouwen lijkt er een trend te zijn van meer psychische ongezondheid naarmate ze langer in de opvang verbleven (zie tabel 4.3 en 4.4), maar zien we geen verband tussen het aantal verhuizingen en psychische ongezondheid. Bij mannen die al gedurende de opvangperiode veel (drie of meer) verschillende activiteiten, zoals Nederlands leren of vrijwilligerswerk, ondernamen, komt psychische ongezondheid minder voor dan bij mannen die dat niet deden. Het verband tussen enerzijds psychisch ongezond en anderzijds inactief zijn is zeer waarschijnlijk een wisselwerking: mensen die erg in de put zitten, zullen moeilijk tot activiteiten komen, terwijl activiteiten en contacten juist gunstig kunnen zijn voor de psychische gezondheid. Bij de vrouwen zagen we, rekening houdend met de duur in de opvang en het aantal verhuizingen, geen verband tussen activiteiten in de opvangperiode en psychische gezondheid.

4.3.4 Factoren gerelateerd aan het leven in Nederland

Financiële problemen, (on)tevredenheid met de woning en psychische ongezondheid

Ongeveer 80% van de statushouders heeft geld moeten lenen om de vlucht te bekostigen en zij beginnen dus met schulden aan hun leven in Nederland. 90% van de statushouders in ons onderzoek heeft hier een bijstandsuitkering. Zo'n 40% geeft aan dat zij te weinig geld hebben om rond te komen. Werkloosheid en geldgebrek bleken al eerder in internationaal onderzoek risicofactoren te zijn voor psychische ongezondheid bij vluchtelingen (Gezondheidsraad 2016). In ons onderzoek blijkt niet uitkomen met geld ook onder de Syrische statushouders in Nederland een sterke risicofactor te zijn voor de psychische ongezondheid (zie tabel 4.3), ook wanneer we rekening houden met andere risicofactoren (zie tabel 4.4). Een systematische review van studies over de psychische gezondheid van oorlogsvluchteling op de langere termijn (5-22 jaar na de vlucht) laat zien dat dan nog steeds werkloosheid en laag inkomen risicofactoren zijn voor psychische ongezondheid (Bogic et al. 2015). Ontevredenheid met de huisvesting gaat eveneens samen met psychische ongezondheid, maar zoals eerder aangegeven is dit typisch een factor waarbij de beleving/perceptie door de gemoedstoestand gekleurd kan zijn. De ontevredenheid kan veroorzaakt worden door feitelijke kenmerken van de woning, maar iemand die door andere oorzaken erg somber is, is misschien ook somber over gebreken aan een woning waar iemand met een goede psychische gezondheid gemakkelijker overheen zou stappen.

Samenhang psychische ongezondheid met taalbeheersing, sociale contacten en discriminatie

Bij Syriërs die weinig moeite hebben met het voeren van een gesprek in het Nederlands en die frequente sociale contacten hebben met autochtone Nederlanders, komt psychische ongezondheid aanzienlijk minder voor dan bij degenen die vaak moeite hebben met de taal en weinig contacten hebben met autochtone Nederlanders. Eerder onderzoek liet al zien dat taalbeheersing en psychisch welzijn elkaar kunnen versterken, onder andere via vermindering van de acculturatiestress en versterking van zelfredzaamheid (Chen et al. 2008). Sociale contacten met personen uit de ontvangende samenleving kunnen een buffer vormen tegen aspecten van acculturatiestress (Jasinskaja-Lahti et al. 2006) en kunnen nieuwkomers helpen hun weg te vinden in de nieuwe samenleving. Tegelijkertijd is het ook zo dat psychische ongezondheid het aangaan van sociale contacten buiten de eigen herkomstgroep kan belemmeren. Opvallend is dat bij statushouders met frequente sociale contacten met Syriërs juist wat meer psychische ongezondheid voorkomt. Mogelijk zoeken Syriërs die zich psychisch niet goed voelen extra steun in eigen kring. Die contacten kunnen hen helpen om zich staande te houden in hun nieuwe situatie, maar anderzijds kan blijven hangen in de eigen groep ook samengaan met het samen 'herkauwen' van slechte ervaringen en dingen die in Nederland niet lukken, wat voor de psychische gezondheid ongunstig kan zijn.

Gediscrimineerd worden komt veel minder voor dan de hiervoor besproken factoren, maar als het mensen overkomt, is het een sterke risicofactor voor psychische ongezondheid. Een

op de tien respondenten gaf aan weleens door autochtone Nederlanders gediscrimineerd te zijn en van hen is ongeveer 60% psychisch ongezond.

Tabel 4.4

Risicofactoren voor psychische ongezondheid in de onderzoekspopulatie van Syrische statushouders, op basis van multivariate logistische regressie (in procenten met betrouwbaarheidsintervallen; N = 2909)^a

risicofactoren	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)
blok 1: demografische kenmerken en premigratiefactoren			
<i>mannen</i>	40 (37-42)		
<i>vrouwen</i>	43 (39-47)		
leeftijdsgroepen			
15-24 jaar	40 (35-44)	41 (35-46)	38 (31-45)
25-34 jaar	39 (36-42)	39 (35-43)	39 (34-44)
35-44 jaar	43 (39-47)	38 (33-43) ^b	52 (45-59) ^{**b}
≥ 45 jaar	45 (40-49)	39 (33-44) ^b	55 (47-64) ^{**b}
hoogst gevolgde opleiding			
<i>lager onderwijs</i>	44 (39-48)	41 (36-47)	50 (42-59)
<i>middelbaar onderwijs</i>	40 (37-42)	39 (35-42)	42 (38-47)
<i>hoger onderwijs</i>	41 (37-44)	39 (35-43)	44 (38-51)
sociaaleconomische status in Syrië			
<i>niet werkend</i>	44 (41-48)	44 (39-49)	44 (40-48)
<i>werk, maar status onbekend</i>	42 (37-46)	41 (36-46)	45 (35-55)
<i>werk met lage status</i>	34 (30-38) ^{***}	34 (30-38) ^{**}	35 (21-49)
<i>werk met hoge status</i>	40 (36-45)	38 (33-43) ^b	48 (38-58) ^b
alleen wonend (in Nederland)			
<i>nee</i>	39 (37-41)	38 (35-41)	43 (40-46)
<i>ja</i>	46 (42-50) ^{**}	41 (37-46)	59 (48-70) [*]
nareiziger			
<i>nee</i>	41 (38-43)	39 (37-42)	42 (37-47)
<i>ja</i>	41 (37-46)	38 (30-46)	46 (42-50)
blok 2: migratiefactoren en postmigratiefactoren			
reisduur			
< 1 maand	43 (39-47)	39 (34-44)	50 (45-56)
1 maand	41 (37-44)	40 (35-44)	44 (36-51)
2-12 maanden	42 (38-46)	41 (37-46)	43 (36-51)
1-2 jaar	42 (37-47)	41 (35-47)	44 (36-53)
> 2 jaar	35 (31-39) ^{**}	34 (29-39)	36 (29-44) ^{**}

Tabel 4.4

(Vervolg)

risicofactoren	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)
ongunstige omstandigheden onderweg			
nee	41 (39-43)	38 (36-41)	45 (42-48)
ja	42 (37-46)	41 (37-46)	39 (28-50)
slechte ervaringen onderweg (aantal)			
0	36 (33-40)	34 (29-38)	42 (37-46)
1-2	42 (39-45)*	40 (37-43)*	47 (39-54)
3-6	48 (43-53)***	44 (39-49)**	57 (46-68)*
voelde zich tijdens de reis veilig			
altijd/meestal/soms	39 (35-42)	38 (33-42)	42 (37-47)
nooit	42 (39-45)	40 (37-42)	48 (41-55)
duur azc-verblijf			
0	39 (30-48)	51 (33-69)	37 (27-47)
0-3 maanden	36 (31-42)	40 (31-49)	36 (29-42)
4-7 maanden	43 (39-46)	40 (36-45)	48 (41-55)
8-11 maanden	41 (37-45)	37 (33-41) ^b	55 (46-64)* ^b
≥ 12 maanden	42 (38-45)	39 (35-43)	51 (41-61)
hoeveel verschillende azc's			
0-2	37 (34-41)	33 (27-38)	45 (40-50)
3-4	41 (38-44)	39 (36-42)*	43 (37-50)
≥ 5	45 (41-48)*	43 (39-47)**	44 (35-54)
activiteiten in het azc			
0	44 (39-48)	44 (38-50)	46 (40-52)
1-2	42 (39-44)	41 (38-44)	42 (37-47)
3-5	37 (33-40)*	34 (30-38)**	46 (38-54)
blok 3: leven in Nederland			
komt uit met geld			
komt uit	36 (34-39)	35 (32-38)	39 (35-44)
komt niet uit	47 (44-50)***	45 (41-48)***	50 (46-55)**
geen antwoord	45 (37-53)	45 (35-55)*	45 (31-59)
tevredenheid met woning/huisvesting			
(zeer) tevreden	39 (37-41)	36 (34-39)	44 (40-48)
neutraal	44 (39-50)	47 (40-53)* ^b	39 (31-48) ^b
(zeer) ontevreden	48 (43-52)***	46 (40-51)**	51 (43-59)

Tabel 4.4

(Vervolg)

risicofactoren	totale populatie (N = 2909) (%)	mannen (N = 1980) (%)	vrouwen (N = 929) (%)
moeite met een gesprek in het Nederlands			
ja, vaak	45 (42-48)	45 (41-49)	48 (43-53)
ja, soms	39 (37-41)**	37 (34-40)**	42 (38-47)
nee, nooit	32 (26-39)**	28 (21-35)***	41 (27-54)
sociale contacten met autochtone Nederlanders			
< 1× per week	43 (41-45)	41 (39-44)	47 (44-51)
≥ 1× per week	34 (31-38)***	33 (29-37)**	35 (28-42)**
sociale contacten met Syriërs			
< 1× per week	39 (36-41)	37 (34-40)	42 (38-46)
≥ 1× per week	43 (41-46)*	42 (39-45)*	47 (43-52)
weleens slachtoffer geweest van een misdrijf			
nee	40 (38-42)	38 (36-40)	44 (41-47)
ja	53 (45-60)**	52 (43-60)**	52 (35-68)
weleens gediscrimineerd door autochtone Nederlanders			
nee	39 (37-40)	37 (35-40)	41 (38-44)
ja	60 (54-66)***	56 (48-63)***	68 (59-77)***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Verschil met de referentiegroep (cursief weergegeven) is statistisch significant, waarbij statistische significantie is bepaald op basis van de odds ratio's (zie tabel B4.1 in de bijlage).

- In deze analyses zijn risicofactoren in blok 1 geanalyseerd rekening houdend met alle andere factoren in blok 1; risicofactoren in blok 2 zijn geanalyseerd rekening houdend met de factoren in blok 1 en met alle andere factoren in blok 2; en risicofactoren in blok 3 zijn geanalyseerd rekening houdend met de factoren in blok 1 en met alle andere factoren in blok 3.
- Voor deze risicofactoren zijn de associaties met psychische ongezondheid verschillend voor mannen en vrouwen (de interactieterm is getoetst en statistisch significant).

Bron: scp/CBS (nsn 2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Uit de analyse met opvattingen over man-vrouwrollen – als indicator voor culturele afstand – komt naar voren dat psychische ongezondheid meer voorkomt bij Syriërs met minder egalitaire opvattingen over man-vrouwrollen dan bij Syriërs met meer egalitaire opvattingen op dit vlak. Dit verband werd gevonden voor mannen, maar niet voor vrouwen. De resultaten van deze analyses staan in tabel B4.2 in de bijlage.

Uit de sensitiviteitsanalyses blijkt dat 1) het opnemen van continue variabelen in plaats van categorische variabelen in de analyses en 2) exclusie van de statushouders die per vliegtuig naar Nederland zijn gekomen niet leidt tot wezenlijk andere bevindingen of conclusies.

4.4 Samenvatting en discussie

Er is al veel literatuur over (determinanten van) psychische ongezondheid bij vluchtelingen. Deze studie draagt nieuwe inzichten bij door het gebruik van een brede definitie van psychische gezondheid, een definitie die zich niet beperkt tot afwezigheid van psychiatrische stoornissen. Verder besteedden we speciale aandacht aan verschillen in psychische gezondheid en in de factoren die daarop van invloed zijn tussen vrouwen en mannen en tussen nareizigsters en niet-nareizigsters. Ten slotte biedt deze studie nieuwe kennis over risicofactoren gerelateerd aan het leven als recente statushouder in Nederland, factoren die in Nederland tot nu toe minder uitgebreid zijn onderzocht dan factoren gerelateerd aan de vlucht en de eerste opvang. Voor beleidsmakers en zorgverleners is vooral van belang dat onze studie inzichten en aanknopingspunten biedt specifiek voor de grote groep Syriërs die hier recent een verblijfsstatus hebben verkregen.

Opmerking bij de interpretatie van de bevindingen

Zoals we aangaven in de methoden moet de causaliteit van de gevonden verbanden voorzichtig worden geïnterpreteerd: terwijl voor sommige factoren een causaal verband waarschijnlijk is (bijvoorbeeld voor de vluchtervaringen) is bij andere factoren (zoals activiteiten tijdens de opvangperiode) een wisselwerking met psychische ongezondheid waarschijnlijker.

Psychische ongezondheid in brede lagen van de Syrische bevolkingsgroep

Psychische ongezondheid komt veel voor in alle geledingen van de Syrische groep. Er zijn weliswaar verschillen in psychische ongezondheid tussen mannen (39%) en vrouwen (44%) en tussen leeftijdsgroepen, maar in alle groepen is het percentage psychische ongezondheid veel hoger dan in de algemene bevolking van Nederland (waar het percentage met psychische ongezondheid, gemeten met hetzelfde instrument, in 2017 op 11% ligt). Terwijl in de algemene bevolking van Nederland het percentage met psychische ongezondheid sterk afneemt naarmate het opleidingsniveau hoger is, komt bij de Syriërs psychische ongezondheid bij de hoogopgeleiden bijna net zoveel voor als bij de laagopgeleiden.

Ervaringen tijdens de vlucht trekken wissel op psychische gezondheid

Zoals verwacht, en in lijn met de bevindingen uit eerder onderzoek, bleken slechte ervaringen tijdens de vlucht (afpersing/financieel bedrog, beroving, seksueel geweld, mishandeling, schipbreuk, kidnapping) sterk van invloed op de psychische gezondheid. Een meerderheid van de statushouders maakte zulke dingen mee. Zowel bij vrouwen als bij mannen komt psychische ongezondheid meer voor naarmate ze meer slechte ervaringen hadden onderweg. Bij mannen loopt het percentage met psychische ongezondheid op van 34% bij

degenen zonder slechte reiservaringen tot 44% bij degenen die drie of meer van de genoemde ervaringen hadden. Bij vrouwen waren de betreffende percentages 42% en 57%.

Psychische ongezondheid komt evenveel voor bij nareizigers als bij niet-nareizigers

Gezien het belang van de vluchtervaringen voor de psychische gezondheid is het opvallend dat psychische ongezondheid evenveel voorkomt bij nareizigers als bij degenen die niet als nareiziger zijn gekomen, hoewel de nareizigers over het algemeen een veilige reis hadden. Van de Syrische vrouwen kwam ruim de helft als nareiziger (van de mannen 8%) en psychische ongezondheid komt bij hen evenveel voor als bij vrouwen die niet als nareiziger naar Nederland zijn gekomen. Zij hadden weliswaar een veilige reis, maar daar staat tegenover dat zij voor langere tijd zijn achtergebleven in Syrië, of in een van de buurlanden, waar ze, veelal in afwezigheid van de kostwinner, vermoedelijk in gevaar, angst en onzekerheid hebben verkeerd en vaak geen toegang hadden tot medische voorzieningen.

Meer psychische ongezondheid bij alleenwonenden, vooral bij alleenwonende vrouwen

Net als in de algemene bevolking van Nederland zijn er bij de Syriërs – en vooral bij de Syrische vrouwen – verschillen in psychische ongezondheid tussen alleenstaanden en mensen die samenwonen. Van de Syrische vrouwen woont 9% alleen, en van hen is 59% psychisch ongezond vergeleken met 43% van de vrouwen die niet alleen wonen. Bij de Syrische mannen is het verschil kleiner (41% versus 38%), maar is het aandeel alleenwonenden groter: een derde van de Syrische mannen woonde alleen ten tijde van de survey.

Aantal verhuizingen tussen opvanglocaties bij mannen van invloed op psychische gezondheid

Voor de Syrische mannen in dit onderzoek was niet de duur van het AZC-verblijf maar wel het aantal verhuizingen van invloed op de psychische gezondheid: het percentage met psychische ongezondheid was 37% bij de mannen die maximaal twee keer verhuisden en 45% bij degenen die meer dan vier keer moesten verhuizen. Bij de vrouwen (die gemiddeld korter in de opvang verbleven en van wie de meerderheid maximaal twee verhuizingen meemaakte) zagen we geen verband tussen het aantal verhuizingen en de psychische gezondheid.

Actief zijn in de opvangperiode gaat samen met betere psychische gezondheid

Bij statushouders die al tijdens de opvangperiode drie of meer verschillende activiteiten ondernamen, bijvoorbeeld het leren van de taal of het verrichten van (vrijwilligers)werk, komt psychische ongezondheid minder voor dan bij degenen die dat niet deden. Een zinvolle en een op de toekomst gerichte invulling van de tijd in de opvang lijkt dus gunstig voor de psychische gezondheid. Tegelijkertijd kan psychische ongezondheid een actief leven in de opvang in de weg staan. Men is er dan simpelweg nog niet aan toe om een nieuwe taal te leren of andere activiteiten te ondernemen.

Samenhang tussen financiële problemen en psychische ongezondheid

Nadat zij de oorlog, maar ook hun thuis, hebben achtergelaten en de vlucht hebben doorstaan, zijn de statushouders in Nederland veilig voor oorlogsgeweld. Onze resultaten laten echter zien dat ook aspecten van het leven in Nederland samenhangen met psychische ongezondheid. Een sterke risicofactor is te weinig geld hebben om rond te komen. Dat is ook het geval in de algemene bevolking, maar voor de Syriërs is deze factor extra belangrijk aangezien de groep die in een financieel kwetsbare situatie verkeert, heel groot is: 90% van de statushouders in ons onderzoek heeft hier een bijstandsuitkering, zo'n 80% heeft bovendien schulden moeten maken om de vlucht te bekostigen en veel statushouders dragen de financiële zorg voor verwanten die nog in Syrië of in buurlanden zijn. Ongeveer 40% van de statushouders gaf aan niet uit te komen met het geld dat zij te besteden hebben en van hen is 45% psychisch ongezond vergeleken met 36% van degenen die wel rond kunnen komen.

Moeite met Nederlands, weinig sociale contacten met autochtone Nederlanders en ervaren discriminatie gaan samen met meer psychische ongezondheid

In de acculturatieliteratuur worden discriminatie, sociale contacten en het beheersen van de taal gezien als belangrijke factoren in het integratieproces. Bij de Syrische statushouders zagen we dat deze factoren ook samenhangen met de psychische gezondheid. De hoogste percentages psychische ongezondheid – boven de 60%, zowel bij mannen als bij vrouwen – zagen we bij de statushouders die aangaven weleens door Nederlanders gediscrimineerd te zijn. Betere beheersing van de Nederlandse taal en frequentere sociale contacten met autochtone Nederlanders lijken daarentegen gunstig voor de psychische gezondheid. Het kan echter ook zijn dat psychisch gezonde statushouders beter in staat zijn om contacten aan te gaan buiten de eigen groep en om Nederlands te leren en/of om met beperkte kennis van het Nederlands toch gesprekken te voeren.

Overwegingen voor beleid

Het verlies van regie over het eigen leven is over het algemeen een belangrijke risicofactor voor psychische ongezondheid en dit is bij statushouders nadrukkelijk aan de orde. Veel statushouders zijn door de oorlog gedwongen hun thuis te verlaten, waren op de vlucht veelal overgeleverd aan mensensmokkelaars, en zijn onderweg mogelijk getroffen door ervaringen als schipbreuk en beroving. In Nederland zijn zij veilig en wordt in hun basisbehoeften voorzien, maar ze hebben de regie over hun leven nog niet terug. De duur en locatie(s) van de opvang en in welke woonplaats men terecht komt: het ligt grotendeels niet in eigen handen. Daarnaast is er de stress die gepaard gaat met het vinden van de weg in een samenleving waarvan de formele en sociale regels grotendeels onbekend zijn. Beleid in Nederland kan niets meer veranderen aan de traumatische ervaringen opgedaan in de oorlog en tijdens de vlucht, maar kan wel, vanaf het moment dat voet op Nederlandse bodem wordt gezet, het verdere traject beïnvloeden.

Wat betreft de eerste fase na aankomst wees onderzoek onder Rotterdamse statushouders (Weeda et al. 2018) al op een relatie tussen het aantal verschillende opvanglocaties en psy-

chische ongezondheid. Die bevinding wordt voor mannen bevestigd in deze studie.

Frequente overplaatsingen van AZC naar AZC kunnen zowel de continuïteit van beginnende zinvolle activiteiten en prille sociale contacten hinderen, als de continuïteit in eventueel geïnitieerde psychische zorgverlening bemoeilijken. Het opvangbeleid zou hier zoveel mogelijk rekening mee kunnen houden, liefst ook in tijden van hoge instroom, want juist dan is het aantal keren dat asielzoekers van locatie veranderen groot.

In de afgelopen jaren is het beleid bij gemeenten, het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (coA) en het Rijk er steeds meer op gericht om al in de opvang de mogelijkheden voor het leren van de taal en voor vrijwilligerswerk te vergroten ('waardevolle wachttijd'). In deze studie zagen we dat het benutten van zulke mogelijkheden door al in de opvang veel activiteiten te ondernemen, samengaat met een betere psychische gezondheid. Het is echter ook belangrijk om te bedenken dat niet alle net gearriveerde vluchtelingen op eigen kracht de stap naar zulke activiteiten zullen kunnen zetten. Een aanzienlijk deel van de statushouders (41%) is psychisch ongezond: ze zijn somber, down, of erg zenuwachtig. Zij zullen waarschijnlijk extra ondersteuning nodig hebben om de stap te nemen naar taallessen, het verrichten van vrijwilligerswerk en het kennismaken met autochtone Nederlanders. Daar komt nog bij dat psychische ongezondheid veelal samengaat met lichamelijke klachten en beperkingen die ook het leren van de taal en het aangaan van sociale contacten in de weg kunnen staan. Met extra inzet op 'activering op maat' zou ook voor deze groep mogelijk winst te behalen zijn in termen van participatie en psychische gezondheid.

Onze bevindingen over het leven als statushouder in Nederland laten meer psychische ongezondheid zien bij statushouders die discriminatie hebben ervaren en bij statushouders die moeite hebben met rondkomen, terwijl frequente sociale contacten met autochtone Nederlanders samengaan met een betere psychische gezondheid. Deze bevindingen bevestigen het belang van het beleidsstreven naar een inclusieve samenleving en het bevorderen van de arbeidsmarktparticipatie van statushouders.

Ten slotte zijn er specifieke risicogroepen, zoals alleenstaande statushouders en vrouwen van middelbare leeftijd (35-plus). Opvallend is verder dat de psychische gezondheid van hoogopgeleiden of van nareizigers – anders dan veelal wordt verondersteld – niet beter is dan die van lageropgeleiden of migranten die 'zelfstandig' de vlucht naar Nederland hebben gemaakt. Er kan dus allerminst bij voorbaat vanuit worden gegaan dat deze groepen geen psychische problemen kennen.

Aandacht in de zorg

Psychische ongezondheid is wijd verbreid in brede lagen van de groep Syrische statushouders, maar tegelijkertijd maakt slechts een beperkt deel van hen gebruik van geestelijke gezondheidszorg (zie hoofdstuk 5). Waarschijnlijk spelen factoren aan beide kanten hier een rol (o.a. stigma rond psychische ziekten, onbekendheid met het Nederlandse zorgsysteem en taalproblemen aan de kant van Syrische statushouders en wachtlijsten in de GGZ en onvoldoende expertise bij zorgverleners aan de 'aanbod'kant).

De eerste Nederlandse contacten van statushouders zijn veelal contacten met mensen die hen op weg helpen in Nederland en in de gemeente, zoals (vrijwillige) begeleiders, taal-

docenten en klantmanagers van de gemeente. Zij zien vaak als eerste signalen van psychische problemen, maar hebben meestal geen achtergrond in de zorg. Een handreiking van Pharos over onder meer toeleiding naar verschillende vormen van behandeling kan in deze situatie houvast bieden (Pharos 2017). In sommige gevallen kunnen eenvoudige activiteiten in het dagelijks leven, zoals vrijwilligerswerk of een wandelclub al helpen om niet in verdere apathie, somberheid en eenzaamheid te vervallen. De maatschappelijk begeleider kan een belangrijke rol spelen bij de toeleiding naar zulke activiteiten en bij het opbouwen van een sociaal netwerk.

Een meerderheid van de statushouders bezoekt een of meerdere keren per jaar de huisarts. Daarmee is de eerstelijnszorg een belangrijke setting om psychische problemen vroegtijdig te herkennen, ook als die door betrokkenen niet als psychisch benoemd worden. Zeker wanneer taal- en cultuurverschillen een rol spelen in de zorgverlening, kunnen lichamelijke klachten en bijvoorbeeld slaapproblemen – die een sterke samenhang vertonen met psychische ongezondheid – een signaalfunctie hebben. Specialistische behandeling bij een psychiater of psycholoog houden vluchtelingen soms af vanwege de huiver om in hun eigen gemeenschap als ‘gestoord’ te worden gezien, maar ook vanwege de kosten (het eigen risico). Dit maakt aanbod van psychische hulp in de eerste lijn extra belangrijk. Idealerweise kan een Praktijkondersteuner-ggz samen met de huisarts en met ondersteuning door een wijkteam veel betekenen voor vluchtelingen met psychische problemen (Pharos 2018). Een gratis en eenvoudig toegankelijke tolkenvoorziening, niet alleen voor de huisarts maar ook voor bijvoorbeeld de maatschappelijk begeleiders, wordt in de praktijk als een essentiële voorwaarde beschouwd om tijdig te kunnen signaleren en goed te kunnen behandelen en/of doorverwijzen.

Hoewel niet voor elke vorm van psychische ongezondheid specialistische behandeling nodig is, is de grote discrepantie tussen het hoge percentage statushouders met psychische ongezondheid en het lage gebruik van de specialistische ggz een punt van zorg. Het vervolg van dit onderzoek zal daarover meer inzicht opleveren. In de volgende vragenlijst vragen we de statushouders naar hun behoefte aan hulp en begeleiding bij het omgaan met stress, somberheid of angsten en naar hun eventuele ervaringen met de geestelijke gezondheidszorg dan wel hun eventuele overwegingen om daar geen gebruik van te maken.

Literatuur

- Abubakar, I., R.W. Aldridge, D. Devakumar, M. Orcutt, R. Burns, M.L. Barreto, P. Dhavan, F.M. Fouad, N. Groce, Y. Guo, S. Hargreaves, M. Knipper, J.J. Miranda, N. Madise, B. Kumar, D. Mosca, T. McGovern, L. Rubenstein, P. Sammonds, S. M. Sawyer, K. Sheikh, S. Tollman, P. Spiegel en C. Zimmerman (2018). The ucl-Lancet Commission on Migration and Health: the health of a world on the move. In: *Lancet*, jg. 392, nr. 10164, p. 2606-2654 (doi:10.1016/s0140-6736(18)32114-7).
- Al Mutair, A., M. Al Mohaini, R. Fernandez, L. Moxham, S. Lapkin en W.T. Ham-Baloyi (2018). Psychometric testing of the mental health inventory in an Arabian context: Cross-cultural validation study. In: *Nurs Open*, jg. 5, nr. 3, p. 376-383 (doi:10.1002/nop2.149).
- Bakker, L. (2016). *Seeking sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

- Beiser, M. en F. Hou (2017). Predictors of positive mental health among refugees: Results from Canada's General Social Survey. In: *Transcult Psychiatry*, jg. 54, nr. 5-6, p. 675-695 (doi:10.1177/1363461517724985).
- Berry, J. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. In: *Applied Psychology*, jg. 46, nr. 1, p. 5-34.
- Berry, J., U. Kim, T. Minde en D. Mok (1987). Comparative studies of acculturative stress. In: *International migration review*, jg. 21, nr. 3, p. 491-511.
- Berwick, D.M., J.M. Murphy, P.A. Goldman, J.E. Ware Jr., A.J. Barsky en M.C. Weinstein (1991). Performance of a five-item mental health screening test. In: *Med Care*, jg. 29, nr. 2, p. 169-176.
- Bogic, M., A. Njoku en S. Priebe (2015). Long-term mental health of war-refugees: a systematic literature review. In: *BMC Int Health Hum Rights*, jg. 15, nr. 29 (doi:10.1186/s12914-015-0064-9).
- Brummel-Ahlaloum, J., T. Andriessen, E. Smal en R. Kawous (2018). *Welzijn en gezondheid van gezinsherenigers – Een verkenning*. Utrecht: Pharos.
- CBS (2019). *Gezondheid en zorggebruik; persoonskenmerken*. Geraadpleegd januari 2019 via opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83005NED/table?ts=1515873513316.
- Chen, S., V. Benet-Martínez en M. Harris Bond (2008). Bicultural Identity, bilingualism, and psychological adjustment in multicultural societies: immigration-based and globalization-based acculturation. In: *Journal of personality*, jg. 76, nr. 4, p. 803-838.
- Dagevos, J. en E. Miltenburg (2018). Periode in de opvang. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 68-79). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Deci, E.L. en R.M. Ryan (2008). Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. In: *Canadian Psychology*, jg. 49, nr. 3, p. 182-185.
- Driessen, M. (2011). *Geestelijke ongezondheid in Nederland in kaart gebracht. Een beschrijving van de MHI-5 in de gezondheids-module van het Permanent Onderzoek Leefsituatie*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Gezondheidsraad (2016). *Briefadvies Geestelijke gezondheid van vluchtelingen*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Heidari, S., T.F. Babor, P. De Castro, S. Tort en M. Curno (2016). Sex and Gender Equity in Research: rationale for the SAGER guidelines and recommended use. In: *Research Integrity and Peer Review*, jg. 1, nr. 2 (doi:10.1186/s41073-016-0007-6).
- Hoeymans, N., A.A. Garssen, G.P. Westert en P.F.M. Verhaak (2004). Measuring mental health of the Dutch population: a comparison of the GHQ-12 and the MHI-5. In: *Health and Quality of Life Outcomes*, jg. 2, nr. 23.
- Huijnk, W., J. Dagevos, M. Gijsberts en I. Andriessen (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ikram, U. en K. Stronks (2016). Preserving and Improving the Mental Health of Refugees and Asylum Seekers. A Literature Review for the Health Council of the Netherlands. In: Gezondheidsraad (2016), *Briefadvies Geestelijke gezondheid van vluchtelingen* (p. 8-75). Den Haag: Gezondheidsraad.
- Jasinskaja-Lahti, I., K. Liebkind, M. Jaakkola en A. Reuter (2006). Perceived Discrimination, Social Support Networks, and Psychological Well-being Among Three Immigrant Groups. In: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, jg. 37, nr. 3, p. 293-311.
- Laban, C.J., H.B. Gernaat, I.H. Komproe, B.A. Schreuders en J.T. de Jong (2004). Impact of a long asylum procedure on the prevalence of psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in The Netherlands. In: *Journal of Nervous & Mental Disease*, jg. 192, nr. 12, p. 843-851.
- Laban, C.J., H.B. Gernaat, I.H. Komproe, I. van der Tweel en J.T. de Jong (2005). Postmigration living problems and common psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in the Netherlands. In: *Journal of Nervous & Mental Disease*, jg. 193, nr. 12, p. 825-832.
- Means-Christensen, A.J., R.C. Arnau, A.M. Tonidandel, R. Bramson en M.W. Meagher (2005). An Efficient Method of Identifying Major Depression and Panic Disorder in Primary Care. In: *Journal of Behavioral Medicine*, jg. 28, nr. 6, p. 565-572.

- Muller-Dugic, J. en M. Braakman (2018). Psychiatrische problematiek als belemmering van integratie en participatie bij vluchtelingen. In: J. Dagevos, A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (red.), *Nieuwe wegen voor vluchtelingen in Nederland. Over opvang, integratie en beleid* (p. 83-100). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Pharos (2017). *Handreiking Preventie psychische problemen en behoud veerkracht van statushouders. Wat kan uw gemeente doen?* Geraadpleegd februari 2019 via www.pharos.nl/wp-content/uploads/2018/09/Preventie_psychische_problemen_en_behoud_veerkracht_van_statushouders_handreiking_Pharos.pdf.
- Pharos (2018). *Handreiking Wijkgericht werken aan de psychische gezondheid van mensen met een vluchtelingenachtergrond.* Geraadpleegd februari 2019 via www.pharos.nl/wp-content/uploads/2018/09/Wijkgericht_werken_aan_de_psychische_gezondheid_van_mensen_met_een_vluchtelingenachtergrond_handreiking_Pharos.pdf.
- Porter, M. en N. Haslam (2005). Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: a meta-analysis. In: *Jama*, jg. 294, nr. 5, p. 602-612 (doi:10.1001/jama.294.5.602).
- Rumpf, H.J., C. Meyer, U. Hapke en U. John (2001). Screening for mental health: validity of the MHI-5 using DSM-IV Axis I psychiatric disorders as gold standard. In: *Psychiatry Res*, jg. 105, nr. 3, p. 243-253.
- Talala, K., T. Huurre, H. Aro, T. Martelin en R. Prattala (2007). *Socio-demographic Differences in Self-reported Psychological Distress Among 25- to 64-Year-Old Finns*. Helsinki: National Public Health Institute.
- Turrini, G., M. Purgato, F. Ballette, M. Nose, G. Ostuzzi en C. Barbui (2017). Common mental disorders in asylum seekers and refugees: umbrella review of prevalence and intervention studies. In: *International Journal of Mental Health Systems*, jg. 11, nr. 51 (doi:10.1186/s13033-017-0156-0).
- Uiters, E. en A. Wijga (2018). Gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 181-199). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weeda, L., M. van der Linden en J. Dagevos (2018). Breekt de zon door in het azc? De rol van de azc-periode voor de mentale gezondheid en sociale integratie van statushouders in Rotterdam. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 93, nr. 4, p. 313-342.
- Zee, K.I. van der, en R. Sanderma (1993). *Het meten van de algemene gezondheidstoestand met de RAND-36. Een handleiding*. Groningen: Research Institute SHARE.

5 Zorggebruik in beeld

Willem Huijnk (SCP), Ellen Uiters (RIVM) en Alet Wijga (RIVM)

5.1 Inleiding

Gezondheidsproblemen komen bij statushouders, vooral op het psychische vlak, relatief vaak voor (Bakker 2016; Goosen 2014; zie hoofdstuk 4). Dit geldt ook voor de Syrische statushouders. Lichamelijk zijn de wat oudere Syriërs duidelijk minder gezond dan leeftijdsgenoten in de algemene bevolking (Uiters en Wijga 2018). Daarnaast zijn Syrische statushouders (41%) in vergelijking met de algemene bevolking van Nederland (11%) aanzienlijk vaker psychisch ongezond: ze zijn vaak somber, down of erg zenuwachtig. Dat psychische problemen relatief vaak bij statushouders voorkomen is vanuit hun achtergrond goed te begrijpen. Naast algemene migratiefactoren, zoals de stress als gevolg van cultuurverandering of ervaringen met discriminatie, hebben migranten die gevlucht zijn vaak te maken met aanvullende gezondheidsbedreigende factoren, zoals traumatische ervaringen in het herkomstland of tijdens de vlucht, de periode in de opvang en de zorgen over achtergebleven familieleden (Huijnk et al. 2017; zie hoofdstuk 4).

In hoofdstuk 4 staan de factoren achter de psychische gezondheid van Syrische statushouders centraal, in dit hoofdstuk richten we ons op hun zorggebruik. Dit wordt, voor zowel statushouders als andere migranten en autochtone Nederlanders, vooral bepaald door de (ervaren) gezondheid (Kunst et al. 2008; Plaisier en De Klerk 2015; Uiters 2007). Tegelijkertijd is dat niet het hele verhaal. Niet alle groepen weten de weg naar zorgvoorzieningen even goed te vinden. Bij migranten, zowel met als zonder een vluchtelingenachtergrond, is het relatief vaak bezoeken van de huisarts en een ‘onderconsumptie’ van de geestelijke gezondheidszorg geconstateerd (Kunst et al. 2008; Schellingerhout 2011). Ook bij Syrische statushouders lijkt hiervan sprake. Ondanks hun psychische gezondheidsproblemen maken zij relatief weinig gebruik van geestelijke zorg (Uiters en Wijga 2018). Daar staat tegenover dat zij wat meer contact met de huisarts en de specialist hebben dan de algemene bevolking van Nederland, wat past bij de minder goede gezondheid van de wat oudere Syriërs (Uiters en Wijga 2018).

Zowel individuele kenmerken van de mensen als kenmerken van het zorgaanbod spelen een rol bij het daadwerkelijke zorggebruik. Uit eerder onderzoek kwam bijvoorbeeld naar voren dat minder zorggebruik te maken kan hebben met vermijding door bijvoorbeeld traumatisering, onbekendheid met de geestelijke gezondheidszorg, taboe en schaamte rond psychische klachten, taalproblemen en sociaal-culturele verschillen (Van Berkum et al. 2016; Gerritsen et al. 2006; Haker et al. 2016).

In dit hoofdstuk beschrijven we welke subgroepen (bv. vrouwen, jongeren, nareizigers) onder de Syriërs meer of juist minder zorg gebruiken. Daarnaast onderzoeken we welke factoren bijdragen aan het zorggebruik of dit belemmeren. Dit doen we door na te gaan welke factoren van invloed zijn op het zorggebruik, rekening houdend met de ervaren

(psychische) gezondheidssituatie. We richten ons in dit hoofdstuk op demografische en premigratiefactoren en op kenmerken van het leven in Nederland, zoals de gezondheidstoestand en de financiële situatie, evenals op sociaal-culturele factoren, zoals de sociale netwerken, het beheersen van de Nederlandse taal en het vertrouwen in de Nederlandse zorg.¹ Drie vormen van zorg staan centraal. Hierbij is gekeken of Syriërs het afgelopen jaar gebruik hebben gemaakt van een huisarts, een medisch specialist of een psycholoog/psychiater². De frequentie van het contact is niet onderzocht. De toegankelijkheid van de zorg wordt gezien als een belangrijke factor voor de gezondheidssituatie van statushouders (Babitsch et al. 2012; Campbell et al. 2014). Inzicht in welke factoren het zorggebruik mogelijk belemmeren dan wel bevorderen is dus zeer relevant voor zowel beleidsmakers als zorgverleners.

5.2 Theoretische achtergronden van zorggebruik

5.2.1 Verklaringen voor verschillen in zorggebruik

Het gebruik van medische voorzieningen verschilt tussen (eerdere) statushouders en autochtone Nederlanders (Haker et al. 2016). Het beeld is niet eenduidig en hangt af van het type zorg. Statushouders (en andere migrantengroepen) blijken bijvoorbeeld relatief vaak een huisarts te bezoeken, ook als rekening wordt gehouden met hun gezondheidstoestand (Feldmann et al. 2007; Schellingerhout 2011). Tegelijkertijd lijkt er, gegeven de psychische ongezondheid, sprake van ondergebruik van de geestelijke gezondheidszorg (Gerritsen et al. 2006; Haker et al. 2016; Lamkaddem et al. 2013; Witkamp et al. 2019). Net als voor andere groepen is voor statushouders het zorggebruik in belangrijke mate afhankelijk van de (ervaren) gezondheid (Kunst et al. 2008; Schellingerhout 2011; Uiters 2007). Hoewel een minder goede gezondheid niet betekent dat er altijd behoefte is aan professionele zorg, ligt het ook in de lijn der verwachting dat Syriërs die psychisch ongezond zijn vaker gebruikmaken van de geestelijke gezondheidszorg dan degenen die psychisch gezond zijn. Het is ook waarschijnlijk dat bij de Syriërs de gemiddeld minder goed ervaren gezondheid in vergelijking met de autochtone bevolking (Uiters en Wijga 2018) bijdraagt aan een hogere behoefte aan professionele zorg.

Tegelijkertijd veronderstellen we dat gezondheidsverschillen niet het hele verhaal vertellen. Om meer inzicht te krijgen in het zorggebruik van Syrische statushouders sluiten we onder meer aan bij theorieën over de wisselwerking tussen kenmerken van het individu (de zorgvraag) en kenmerken van het zorgaanbod (het zorgsysteem) (Foets et al. 2007; Plaisier en De Klerk 2015). Deze wisselwerking heeft zijn weerslag op de toegankelijkheid, effectiviteit en kwaliteit van de zorg. Het niet eenduidige beeld van het gebruik van bepaalde typen zorg kan wijzen op het bestaan van aansluitingsproblemen tussen de vraag van Syriërs naar zorg en het aanbod van zorg in Nederland. Uit eerder onderzoek bleek bijvoorbeeld dat voor statushouders de behoeften, verwachtingen en mogelijkheden niet altijd goed aansluiten bij het zorgaanbod (Devillé 2010; Haker et al. 2016).

5.2.2 Individuele kenmerken: demografische en sociaaleconomische kenmerken

Sekse, leeftijd, opleidingsniveau, het sociale netwerk, het inkomen en de woongemeente kunnen, onafhankelijk van iemands gezondheid, het zorggebruik beïnvloeden (Plaisier en De Klerk 2015). De behoefte aan zorg wordt mede ingekleurd door gezondheidsopvattingen, de verwachtingen en de houding van de zorgvrager tegenover de zorg. In steden zijn sommige zorgvoorzieningen (bv. de geestelijke zorg) vaak dichtbij, wat het gebruik ervan vergemakkelijkt (Steenbekkers en Van Campen 2013). Vrouwen maken meer gebruik van de gezondheidszorg dan mannen (Bertakis et al. 2000; Haker et al. 2016; Hofstede et al. 2013). Ook een hogere leeftijd gaat, bij dezelfde gezondheidssituatie, samen met meer gebruik van zorg (Hofstede et al. 2013).

Daarnaast kunnen gezondheidsvaardigheden (*health literacy*) gerelateerd zijn aan het zorggebruik. Over wat hier precies onder verstaan wordt en hoe dit gemeten kan worden, is discussie (Nutbeam 2008). Tegelijkertijd verwijzen gezondheidsvaardigheden doorgaans naar de cognitieve (o.a. kennis) en sociale vaardigheden die nodig zijn om informatie over het bevorderen of behouden van een goede gezondheid te begrijpen, te verkrijgen en toe te passen. Gezondheidsvaardigheden houden bijvoorbeeld verband met zowel de leefstijl als het zorggebruik, de toegang tot de zorg, de communicatie met de zorgverlener en het medicijngebruik.

Een hoger opleidingsniveau gaat vaak samen met betere gezondheidsvaardigheden. Steun uit het sociale netwerk, binnen of buiten het huishouden (gezin dan wel familie of vrienden), kunnen zowel leiden tot meer als tot minder zorggebruik (Plaisier en De Klerk 2015). De steun kan de (psychische) gezondheid versterken of een alternatief vormen voor professionele vormen van zorg en dus minder zorggebruik tot gevolg hebben. Tegelijkertijd kan het sociale netwerk eraan bijdragen dat de weg naar zorgverleners beter gevonden wordt, vooral voor personen die minder zelfredzaam zijn, en dus leiden tot meer gebruik van zorg (Haker et al. 2016; Lamkaddem et al. 2013).

Individuele kenmerken van statushouders; de weg vinden in een nieuwe omgeving

Net als op andere gebieden in hun nieuwe leven, moeten statushouders (en andere recente migranten) hun weg zien te vinden in het Nederlandse zorgsysteem. Dit gaat niet altijd (direct) goed. Vaak ontbreekt het statushouders aan voldoende gezondheidsvaardigheden (Devillé 2010; Gele et al. 2016). In lijn hiermee zien we dat het gebruik van geestelijke gezondheidszorg toeneemt naarmate vluchtelingen langer in Nederland verblijven (Haker et al. 2016). Factoren die (mogelijk) van invloed zijn op de weg vinden in het zorgsysteem in Nederland zijn culturele nabijheid, de sociale netwerken en het beheersen van de taal (Haker et al. 2016; Lamkaddem et al. 2012).

Culturele verschillen

De behoefte aan zorg, het beeld dat men heeft van gezondheid en ziekte en de wijze waarop klachten worden gepresenteerd en gecommuniceerd hangen onder meer samen met de cultuur waarin men is geworteld (Devillé 2010). Belangrijk is bijvoorbeeld in hoeverre het zorgstelsel in het land van herkomst als referentiepunt wordt gehanteerd en

dit verwachtingen oproept die niet overeenstemmen met het nieuwe zorgstelsel. Statushouders zijn een ander zorgsysteem gewend en hebben daardoor andere verwachtingen en kennis over gezondheid en zorg (Devillé 2010). Ze zijn bijvoorbeeld vaak niet bekend met de typerende poortwachtersfunctie van de huisarts in het Nederlandse stelsel. Men is gewend direct naar een specialist te gaan. Ook de terughoudendheid van Nederlandse huisartsen om antibiotica en andere medicijnen voor te schrijven is een praktijk waar veel statushouders niet vertrouwd mee zijn (Uiters en Wijga 2018; Witkamp et al. 2019). De ervaringen en verwachtingen gebaseerd op het gezondheidssysteem in het herkomstland zijn hier niet altijd even bruikbaar. Andere normen, beelden en verwachtingen over wat zorg(verlening) is, kunnen een barrière zijn voor toegang tot (goede) zorg. Dit geldt ook voor het hebben van beperkt vertrouwen in de zorg (Whetten et al. 2006). Onderzoek onder zowel Syriërs als andere vluchtelingengroepen liet overigens zien dat het gerapporteerde vertrouwen in de Nederlandse zorg gemiddeld relatief groot was (Lamkaddem et al. 2013; Uiters en Wijga 2018). Daarnaast kunnen psychische gezondheidsproblemen door zowel statushouders als zorgverleners niet als zodanig herkend of benoemd worden. In bepaalde culturen zijn psychische problemen een taboe, onder meer omdat ze worden geassocieerd met zwakte en gekte (Witkamp et al. 2019). Psychische klachten blijven daardoor vaak verborgen, of er wordt in algemene termen over gesproken (geen energie, geen zin, te moe, overal pijn). Een gevolg hiervan is dat psychische klachten worden gesomatiseerd. Hulp wordt dan gezocht bij de huisarts en niet bij de ggz (Feldmann et al. 2007).

Sociale netwerken

Het sociale netwerk waarover iemand beschikt, is belangrijk om de weg vinden in het Nederlandse zorgsysteem. Medewerkers uit de opvang en uit vluchtelingenorganisaties zijn vooral in het begin belangrijke informatiebronnen over het Nederlandse zorgsysteem (Lamkaddem et al. 2013). Statushouders die maar weinig of geen informatie en cursussen hebben gehad, verdienen dus mogelijk bijzondere aandacht. Waarschijnlijk geldt dit voor nareizigers, die doorgaans slechts kort in de opvang hebben gezeten. Daar staat tegenover dat nareizigers vanzelfsprekend al familie hebben in Nederland die hen kan informeren en ondersteunen op dit vlak. De samenstelling van de netwerken in de periode na de opvang lijkt ook relevant. Vooral contacten met autochtone Nederlanders kunnen zinvol zijn voor het vergaren van kennis over het zorgsysteem. Sociale netwerken kunnen mogelijk ook belemmerend werken voor zorggebruik, bijvoorbeeld als er in het netwerk sprake is van gebrek aan kennis of vooroordelen en taboes op het gebruik van bepaalde zorg.

Taal en communicatie

Het niet spreken van de dominante taal in het vestigingsland kan een belangrijke barrière zijn bij het gebruik van zorg door statushouders (Van Berkum et al. 2016; Bischoff et al. 2003; Lamkaddem et al. 2013; Mangrio et al. 2018). Het (zelfstandig) beheersen van de taal vergroot evenwel de zelfredzaamheid en de gezondheidsvaardigheden en daarmee de toegankelijkheid van (passende) zorg (Van Berkum et al. 2016). Deels kan de taalbarrière

worden geslecht door het gebruik van informele contacten (bv. familie) of professionele tolken. Uit onderzoek onder eerdere statushouders bleek het relatief hoge bezoek van de huisarts deels te verklaren door communicatieproblemen (Schellingerhout 2011). De taalbarrière kan een goede uitleg van het probleem aan de zorgverlener belemmeren, waardoor er meer tijd en meer dan één consult nodig is.

5.2.3 Kenmerken van het zorgaanbod

Naast individuele kenmerken zijn kenmerken van het zorgstelsel bepalend voor het zorggebruik. De eerder genoemde centrale plek die de huisarts inneemt als verwijzer naar verschillende andere gezondheidsvoorzieningen is een belangrijk kenmerk van het Nederlandse systeem. Een goede toegankelijkheid van de eerstelijnszorg is dus essentieel. De kosten van zorg – bijvoorbeeld de hoogte van de eigen bijdrage voor het gebruik van bepaalde zorg – kunnen een drempel vormen voor zorggebruik. Ook bij statushouders spelen financiële middelen (om aan het eigen risico te voldoen) een rol bij het al dan niet gebruiken van zorg (Haker et al. 2016; Lamkaddem et al. 2013). Zodra statushouders een verblijfsvergunning hebben gekregen en niet meer in een coa-opvanglocatie verblijven, kunnen zij van de reguliere zorgsystemen gebruikmaken. Zij zijn daarnaast ook verplicht, in het kader van de Zorgverzekeringswet (zvw), een basisverzekering af te sluiten.³ Ook de aanwezigheid en nabijheid van bepaalde gezondheidsvoorzieningen zijn van belang voor toegankelijke zorg. In steden zijn bijvoorbeeld vaak meer zorgvoorzieningen dan in kleinere gemeenten of dorpen.

Passende zorg; aandacht voor sociaal-culturele verschillen

Zorggebruik is ook gerelateerd aan de mate waarin het aanbod is toegesneden op de vraag van de patiënt. Statushouders (en andere migranten) ondervinden extra barrières in de toegang tot (passende) zorg (Haker et al. 2016). Een aantal kenmerken van de zorg is hierbij van belang, zoals de complexiteit van procedures, de tijd die de zorgverlener heeft, voorzieningen zoals een tolk of vertaalde informatie, cultureel sensitieve methodieken, interculturele competenties en de diversiteit van het personeel (Bekker en Van Mens-Verhulst 2008; Bhatia en Wallace 2007; Burnett en Peel 2001; Joshi et al. 2013). Voor een effectieve communicatie tussen statushouders en zorgverleners is het van belang dat er aansluiting is bij het begrip, de verwachtingen en de belevingswereld van de statushouder (cultuursensitieve communicatie). Statushouders hebben soms verwachtingen van de gezondheidszorg, ziektebeleving en hulpzoekgedrag die niet altijd overeenkomen met die van zorgverleners (O'Donnell et al. 2007). Andersom leven er ook bij zorgverleners verwachtingen, bijvoorbeeld over zelfredzaamheid, die niet altijd reëel zijn.

De inzichten samengevat en vertaald naar een analyse van zorggebruik van Syriërs

Voor statushouders geldt, net als voor andere groepen, dat het gebruik van zorgvoorzieningen vooral wordt verklaard door de ervaren gezondheid. Daarbovenop spelen andere individuele factoren een rol, zowel demografisch en sociaaleconomisch als direct verband houdend met de migratiegeschiedenis. Ook kenmerken van het zorgaanbod zijn

van belang. Statushouders maken wellicht minder gebruik van de geestelijke gezondheidszorg dan verwacht mag worden op basis van hun psychische gezondheid. Vraag en aanbod sluiten niet altijd goed aan.

Statushouders ondervinden bijvoorbeeld drempels voor zorg door een beperkte kennis van het zorgsysteem, taalbarrières, culturele verschillen en de soms beperkte mogelijkheden van zorgaanbieders om ‘zorg op maat’ te leveren.

In de analyses gaan we niet direct in op de invloed van kenmerken van het Nederlandse zorgstelsel en de aansluiting tussen vraag en aanbod. Wel gaan we bijvoorbeeld in op de nabijheid van zorgvoorzieningen afgemeten aan de stedelijkheid van de woonomgeving. Daarnaast veronderstellen we dat sociale netwerken, een kleinere culturele afstand, een positiever beeld over de Nederlandse gezondheidszorg en het beheersen van de Nederlandse taal de kennis over het zorgsysteem en een effectieve communicatie tussen zorgverlener en zorgbehoevende vergroten. Op basis van de theoretische inzichten verwachten we dat de sociaal-culturele factoren van belang zijn voor alle vormen van zorg, maar wellicht nog het meest voor het gebruik van de geestelijke gezondheidszorg.

5.3 Data en metingen

In dit hoofdstuk maken we gebruik van de NSN2017 (Nieuwe Statushouders in Nederland) surveydata. Aanvullend is er informatie vanuit de registers over het al dan niet nareiziger zijn en de stedelijkheid van de woongemeente.

Syriërs hebben in 2017 aangegeven of zij de afgelopen twaalf maanden in contact zijn geweest met een huisarts,⁴ een medisch specialist of een psycholoog/psychiater. Het zorggebruik is dus retrospectief gemeten, wat van invloed kan zijn op de gevonden verbanden. De behandeling of het contact kan al enige tijd (maximaal twaalf maanden) geleden hebben plaatsgevonden en in de tussentijd kunnen andere kenmerken, waaronder de gezondheid, veranderd zijn.

We zijn geïnteresseerd in hoe het zorggebruik verband houdt met andere factoren.

Zoals gezegd onderscheiden we demografische kenmerken, premigratiefactoren en aspecten van het leven in Nederland. In de analyses wordt geen vergelijking gemaakt tussen de Syriërs en autochtone Nederlanders of andere migrantengroepen, die informatie ontbreekt simpelweg. In die zin kunnen we dus niet kijken of de groep Syriërs bepaalde zorg meer of minder gebruikt dan andere groepen in de Nederlandse samenleving. Wel krijgen we zicht op welke factoren samenhangen met het zorggebruik binnen de groep van Syrische statushouders.

Concreet kijken we naar de volgende factoren:

- Demografische kenmerken en premigratiefactoren: geslacht, leeftijd, hoogst gevolgde opleiding buiten Nederland, alleenwonend, stedelijkheid van de woonomgeving,⁵ nareiziger⁶ en verblijfsduur.
- Gezondheidsaspecten: algemene beoordeling van de gezondheid⁷ en de psychische gezondheid op basis van MHI-5 (Mental Health Inventory 5), een meetinstrument dat

een beeld geeft van de gemoedstoestand van mensen in de afgelopen vier weken (zie ook kader 4.1 in hoofdstuk 4).

- Het leven in Nederland: tevredenheid met de financiële situatie,⁸ vertrouwen in het Nederlandse zorgsysteem,⁹ sociale contacten met Syriërs en Nederlanders, opvattingen over man-vrouwrollen¹⁰ en beheersing van de Nederlandse taal.

De culturele afstand is gemeten aan de hand van opvattingen over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. De veronderstelling is dat meer egalitaire opvattingen over man-vrouwrollen corresponderen met een geringe culturele afstand tot de mainstream Nederlandse samenleving (Huijnk et al. 2015). Idealiter hadden we het concept van culturele afstand met meerdere waardenoriëntaties gemeten, bijvoorbeeld hoe mensen denken over de vrijheid van meningsuiting, de scheiding van kerk en staat en het recht op zelfbeschikking. Deze kunnen worden gezien als basiswaarden van de Nederlandse samenleving¹¹ (Huijnk et al. 2015; szw 2014).

In de beschrijvingen kijken we hoe het zorggebruik verschilt voor verschillende groepen; eventuele verschillen zijn getoetst op significantie. In de analyses zijn multivariate logistische regressies uitgevoerd om de relatie tussen de determinanten en het zorggebruik in onderlinge samenhang in beeld te brengen.¹² De effecten worden weergegeven in odds ratio's (or). Een odds ratio groter dan 1 betekent een grotere kans (t.o.v. de referentiegroep voor categorische variabelen) om zorg te hebben gebruikt. Een odds ratio kleiner dan 1 betekent een kleinere kans. De ratio's geven niet aan hoeveel groter of kleiner deze kansen ten opzichte van elkaar precies zijn. Aanvullend hebben we een aantal sensitiviteitsanalyses uitgevoerd, onder andere om te kijken of bepaalde concepten beter als interval of als categorische variabele kunnen worden meegenomen in de analyse.

5.4 Resultaten

5.4.1 Bivariate verschillen in gerapporteerd zorggebruik

Tabel 5.1 geeft een beeld van welke Syrische subgroepen meer of juist minder zorg gebruiken. Van de Syrische statushouders heeft 68% de afgelopen twaalf maanden contact gehad met een huisarts, 37% met een specialist en 8% met een psycholoog/psychiater (tabel 5.1).¹³ In vergelijking met soortgelijke leeftijdsgroepen uit de algemene bevolking hebben meer Syriërs contact gehad met de huisarts en de specialist, maar juist minder contact met de geestelijke gezondheidszorg.¹⁴ Gezien de hoge prevalentie van psychische problematiek onder Syrische statushouders is het opmerkelijk dat relatief weinig Syriërs (8%) contact hadden met een psychiater of psycholoog.

Minder jongeren bezoeken een huisarts of een specialist dan ouderen, maar dat geldt niet voor een psycholoog of psychiater. Meer vrouwen dan mannen hebben contact gehad met een huisarts of een specialist. In tegenstelling tot in de algemene bevolking (mannen: 7,7%, vrouwen 10,5%; CBS Statline) zien we dat ongeveer evenveel Syrische mannen als vrouwen ten minste één keer contact hebben gehad met een psycholoog of psychiater. De hoogst gevolgde opleiding vertoont weinig verband met het zorggebruik. Zowel een slechtere

fysieke als een slechtere psychische gezondheid hangt samen met alle drie de vormen van zorggebruik. Tegelijkertijd zien we dat slechts 13% van de Syriërs die psychisch ongezond zijn, contact heeft gehad met een psycholoog of psychiater.

Een langere verblijfsduur en een grotere financiële ontevredenheid gaan samen met meer statushouders die gebruik hebben gemaakt van alle drie de vormen van zorggebruik, terwijl sociale contacten met zowel autochtone Nederlanders als Syriërs bivariaat geen verband houden met het contact met de huisarts, specialist of de psycholoog/psychiater. Syriërs die moeite hebben met de Nederlandse taal, hebben minder contact met een huisarts of een specialist. Meer progressieve opvattingen over man-vrouwrollen gaan alleen samen met een hoger aandeel van mensen die gebruikmaken van de huisarts. Vooral Syriërs met minder vertrouwen in de zorg zijn naar de psycholoog/psychiater geweest. Deze beschrijvende statistieken zeggen niet zo veel over de onderliggende mechanismen die aan de relatie ten grondslag liggen. Uit hoofdstuk 4 bleek bijvoorbeeld dat sociale contacten met autochtone Nederlanders en culturele nabijheid samengaan met een betere psychische gezondheid. Enerzijds is het dus te verwachten dat personen die sociaal-cultureel beter geïntegreerd zijn, minder gebruikmaken van de zorg, omdat ze in een betere gezondheid verkeren. Maar anderzijds is de verwachting dat een meer sociaal-culturele inbedding in Nederland drempelverlagend kan zijn voor het gebruik van zorg en dus samenhangt met een hoger zorggebruik. Omdat er meerdere invloeden tegelijkertijd een rol spelen is er mogelijk bivariaat sprake van een onderdrukt verband (suppressie-effect).

Tabel 5.1

Beschrijving van zorggebruik naar achterliggende kenmerken van Syrische statushouders, 2017
(in procenten)

	huisarts	specialist	psycholoog/ psychiater
totale groep van Syrische statushouders	68	37	8
<i>demografische kenmerken en premigratiefactoren</i>			
leeftijd			
15-24 jaar (ref.)	56	26	7
25-34 jaar	70*	38*	7
35-44 jaar	74*	43*	9
≥ 45 jaar	73*	48*	8
geslacht			
man	61	32	8
vrouw	82*	49*	7*
hoogst gevolgde opleiding			
max. basisschool (ref.)	69	41	10*
lager middelbaar onderwijs	65	35*	7
hoger middelbaar onderwijs	65	35*	6
hoger onderwijs	71	39	9

Tabel 5.1

(Vervolg)

	huisarts	specialist	psycholoog/ psychiater
stedelijkheid			
niet/matig stedelijk	67	38	6
(zeer) stedelijk	68	37	9*
alleenwonend			
niet alleenwonend	72	41	6
alleenwonend	55*	26*	11*
nareiziger			
geen nareiziger	64	35	8
nareiziger	78*	46*	6
<i>gezondheid</i>			
psychische gezondheid			
psychisch gezond	65	33	4
psychisch ongezond	71*	43*	13*
ervaren gezondheid			
geen goede gezondheid	82	60	15
(zeer) goede gezondheid	62*	29*	5*
<i>het leven in Nederland</i>			
verblijfsduur in Nederland			
< 2 jaar	65	34	6
≥ 2 jaar	69*	40*	9*
financiële tevredenheid			
(zeer) ontevreden/neutraal	69	39	8
(zeer) tevreden	65*	34*	7*
vertrouwen in de zorg (1-10)			
onvoldoende vertrouwen (< 5)	68	39	9
voldoende vertrouwen (≥ 6)	68	37	7*
opvattingen over man-vrouwrollen (1-5)			
niet progressief < 4	66	37	7
progressief ≥ 4	71*	38	9
sociale contacten met Nederlanders (1-5)			
niet veel contact < 4	67	38	8
veel contact ≥ 4	69	35	8
sociale contacten met Syriërs (1-5)			
niet veel contact < 4	68	39	8
veel contact ≥ 4	67	36	7
beheersing van de Nederlandse taal			
geen/soms moeite	62	32	6
vaak moeite	69*	39*	8

* Significant verschil met de referentiegroep op basis van $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Gezondheid is voor alle typen zorg belangrijke determinant

De volgende stap is om in beeld te krijgen hoe de relaties tussen de verschillende kenmerken en zorggebruik eruit zien als we rekening houden met de onderlinge samenhangen tussen die verklarende kenmerken (zie tabel 5.2).

De gezondheidstoestand hangt duidelijk samen met gebruik van alle drie de zorgvormen. Als we nagaan of mensen in de afgelopen twaalf maanden minimaal één keer een arts of psycholoog/psychiater bezocht hebben, dan blijkt dat onder Syriërs met een betere ervaren en een betere psychische gezondheid minder vaak het geval te zijn.

Het is vooral interessant welke kenmerken er bovenop de gezondheidstoestand nog gerelateerd zijn aan het zorggebruik. In algemene zin is het zo dat het bezoeken van de specialist – dat alleen kan plaatsvinden op basis van een verwijzing van de huisarts – vooral gerelateerd is aan de gezondheidstoestand en in vergelijking met de twee andere vormen van zorg verband houdt met minder andere factoren.

Demografische en premigratiekenmerken

Een langere verblijfsduur in Nederland gaat bij Syriërs samen met een hogere kans op gebruik van alle drie de vormen van zorg. Dit is in lijn met het integratie-idee: het kost tijd voor recente migranten om hun weg te vinden in het Nederlandse zorglandschap. Hoe meer stedelijk de omgeving, des te hoger de kans op zorggebruik. Dit kan wijzen op ruimtelijke verschillen in het aanbod. Het ontbreken van zorgaanbieders dichtbij huis kan een extra drempel vormen voor het zorggebruik van Syriërs in minder stedelijke omgevingen (Steenbekkers en Campen 2013). Behalve door het aanbod zou hoger gebruik in stedelijke omgeving ook door een andere zorgbehoefte kunnen komen van mensen die in de stad wonen. Bij de Syriërs ligt dit minder voor de hand, omdat statushouders worden uitgeplaatst en er nog relatief weinig statushouders verhuisd zijn (zie hoofdstuk 2). Ook is in de analyse rekening gehouden met verschillen in achtergrondkenmerken zoals leeftijd en opleidingsniveau.

Vrouwen en nareizigers hebben een hogere kans om contact te hebben gehad met de huisarts en de specialist dan mannen en niet-nareizigers, voor de psychologische hulp is dit onderscheid er niet. Dat vrouwen een hogere kans hebben om zorg gebruikt te hebben dan mannen komt overeen met de bevindingen uit eerder onderzoek (Plaisier en De Klerk 2015). De zorg dat nareizigers een risicogroep vormen voor het vinden van de weg in het Nederlandse zorgsysteem, bijvoorbeeld omdat zij minder informatie hebben gehad over het zorgstelsel van medewerkers van de opvang (Brummel-Ahlaloum et al. 2018) wordt hier dus niet direct bevestigd. Kennis over het zorgstelsel kan ook verkregen worden door de referent en vaak is de maatschappelijke begeleiding ook een belangrijke bron van informatie (Brummel-Ahlaloum et al. 2018). Opleiding vertoont nauwelijks een verband met het zorggebruik, alleen onder de hoogst opgeleiden is de kans op contact met de huisarts hoger in vergelijking met Syriërs zonder opleiding of maximaal basisschool. Ook de huishoudenssamenstelling is gerelateerd aan het zorggebruik. Syriërs die alleen wonen hebben een kleinere kans op contact met de huisarts of medisch specialist dan degenen die niet alleen wonen. Met betrekking tot contact met de psycholoog/psychiater is dit patroon

omgekeerd. Eerder onderzoek liet zien dat de sociale steun van een partner en/of kinderen samengaat met een lager zorggebruik. Wellicht is de behoefte aan formele vormen van psychische zorg kleiner als mensen thuis hun verhaal kwijt kunnen en (psychische) steun van de partner ervaren (Plaisier en De Klerk 2015). Het is daarnaast mogelijk dat de directe sociale omgeving de stap tot het zoeken van zorg bemoeilijkt als er sprake is van een taboe of schaamte. Misschien durven alleenstaande Syriërs eerder de stap naar de geestelijke gezondheidszorg te maken dan Syriërs die samenwonen met anderen.

Het leven in Nederland

De sociaal-culturele positie houdt ook verband met het zorggebruik. Bij een gelijke gezondheid hebben Syriërs met meer egalitaire opvattingen over man-vrouwrollen en Syriërs met meer sociale contacten met autochtone Nederlanders een hogere kans op contact met een huisarts of met een psycholoog/psychiater. De Nederlandse taalbeheersing en de sociale contacten met Syriërs hebben geen zelfstandig verband met het zorggebruik. Sociale contacten binnen de herkomstgroep lijken de gang naar formele vormen van zorg dus te bevorderen noch te belemmeren. Mogelijk speelt naast het uitwisselen van informatie en kennis ook sociale controle een rol wanneer psychische problemen en zorg een taboe vormen. Een verklaring voor het 'ontbreken' van het taaleffect kan zijn dat de spreiding in de taalbeheersing nog niet zo groot is bij de recente Syrische statushouders en/of dat taal samenhangt met andere kenmerken zoals de sociale contacten met autochtone Nederlanders. Ook zorgt het gebruik van tolken ervoor dat taalproblemen kunnen worden overbrugd. Een grotere tevredenheid met de financiële situatie hangt positief samen met het contact met een psycholoog/psychiater. Meer vertrouwen in de zorg gaat samen met meer contact met een huisarts en een specialist. Voor de rest laat het contact met de medische specialist zich niet verklaren door de factoren uit het leven in Nederland.

Tabel 5.2

Determinanten voor het zorggebruik van Syrische statushouders, 2017 (in odds ratio's en betrouwbaarheidsintervallen)

	huisarts	specialist	psycholoog/ psychiater
<i>demografische kenmerken en premigratiefactoren</i>			
leeftijd (in jaren)	1,01 (1,00-1,02)	1,01 (1,00-1,02)	0,98 (0,96-0,99)*
vrouw	2,41 (1,91-3,03)***	1,80 (1,47-2,19)***	0,87 (0,60-1,26)
hoogst gevolgte opleiding (max. basisschool = ref.)			
lager middelbaar onderwijs	1,01 (0,77-1,33)	1,05 (0,81-1,36)	0,91 (0,57-1,46)
hoger middelbaar onderwijs	0,94 (0,73-1,20)	0,96 (0,76-1,21)	0,64 (0,41-1,00)
hoger onderwijs	1,31 (1,01-1,69)*	1,24 (0,97-1,58)	1,01 (0,66-1,54)
(zeer) sterk stedelijk (ref. = niet zeer sterk stedelijk)	1,22 (1,03-1,44)*	1,02 (0,87-1,20)	1,40 (1,03-1,89)*
alleenwonend (ref. = niet alleenwonend)	0,65 (0,53-0,79)***	0,67 (0,55-0,83)***	1,92 (1,35-2,73)***

Tabel 5.2
(Vervolg)

	huisarts	specialist	psycholoog/ psychiater
nareiziger verblijfsduur in Nederland (in maanden)	1,30 (1,01-1,66)*	1,24 (1,00-1,55)*	1,10 (0,73-1,68)
	1,02 (1,01-1,03)**	1,02 (1,01-1,03)**	1,03 (1,01-1,05)**
<i>gezondheid</i>			
ervaren gezondheid (1-5)	0,60 (0,54-0,67)***	0,50 (0,45-0,55)***	0,51 (0,43-0,61)***
psychische gezondheid (0-100)	0,99 (0,99-1,00)*	1,00 (0,99-1,00)	0,97 (0,96-0,98)***
<i>het leven in Nederland</i>			
financiële tevredenheid (1-5)	0,97 (0,89-1,05)	0,95 (0,88-1,03)	1,21 (1,04-1,41)*
vertrouwen in de zorg (1-10)	1,05 (1,01-1,09)*	1,05 (1,02-1,09)**	1,02 (0,95-1,08)
opvattingen over man- vrouwrollen (1-5)	1,12 (1,02-1,24)*	1,00 (0,91-1,10)	1,29 (1,08-1,53)**
sociale contacten met autochtone Nederlanders (1-5)	1,13 (1,04-1,23)**	1,03 (0,95-1,12)	1,18 (1,01-1,38)*
sociale contacten met Syriërs (1-5)	1,01 (0,93-1,10)	1,00 (0,93-1,09)	0,87 (0,75-1,01)
beheersing van de Nederlandse taal (1-3)	0,88 (0,73-1,05)	0,97 (0,81-1,16)	0,80 (0,57-1,13)

Tweezijdig getoetst: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Bron: scp/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Aanvullend hebben we een aantal sensitiviteitsanalyses gedaan. Hieruit bleek dat de relatie tussen opvattingen over genderrollen en zorggebruik niet significant verschilt tussen mannen en vrouwen. Ook leidt het opnemen van de continue variabelen als categorische variabelen niet tot betere schattingen. Het opnemen van de dichotome variabele 'psychische ongezondheid' (zie hoofdstuk 4) leidt bijvoorbeeld niet tot sterkere relaties dan het opnemen van de continue variabele 'psychische gezondheid'. Ook is bekeken of vrijwilligerswerk een relatie vertoont met zorggebruik. Het verrichten van vrijwilligerswerk kan fungeren als een potentiële copingstrategie voor mensen met een minder goede psychische gezondheid. Tegelijkertijd kunnen psychisch ongezonde personen minder goed in staat zijn of gemotiveerd zijn om vrijwilligerswerk te doen. Uit de aanvullende analyses bleek dat er geen relatie is tussen vrijwilligerswerk en het zorggebruik. Ook is onderzocht of de relaties tussen verblijfsduur en de drie vormen van zorggebruik veranderen zonder de Syriërs die korter dan twaalf maanden in Nederland verblijven ($n = 37$). Dit was niet zo.

5.5 Samenvatting en discussie

Het opbouwen van een nieuw leven vraagt veel van statushouders. De weg vinden in de nieuwe samenleving heeft betrekking op allerlei gebieden, waaronder de gezondheidszorg. Dit is zeker op het gebied van de psychische gezondheid zeer relevant, aangezien relatief veel Syrische statushouders een minder goede gezondheid hebben op dit vlak. De centrale vraag van dit hoofdstuk is welke factoren bovenop de gezondheidstoestand verband houden met het zorggebruik. Dit geeft inzicht in het gebruik en de toegankelijkheid van de Nederlandse zorg voor Syriërs en in welke individuele kenmerken deze vergroten dan wel verkleinen.

De resultaten laten een consistent verband zien tussen de gezondheidssituatie en het zorggebruik. De minder gezonde statushouders zijn degenen die vaker ten minste één keer in het afgelopen jaar contact hebben gehad met verschillende vormen van zorg.

Daarbovenop hangen verschillen in zorggebruik tussen statushouders samen met demografische kenmerken zoals sekse en, in mindere mate, leeftijd.

Een belangrijke bevinding is dat ook migratiegerelateerde kenmerken verband houden met het zorggebruik. Migranten die langer in Nederland verblijven, lijken hun weg in het Nederlandse zorglandschap beter te vinden: een groter deel van hen maakte in de afgelopen twaalf maanden gebruik van de zorgvoorzieningen. Verder gaat een grotere sociaal-culturele afstand samen met een kleinere kans op zorggebruik. Bij statushouders met minder sociale contacten met autochtone Nederlanders en met minder egalitaire opvattingen over man-vrouwrollen was de kans op contact met de huisarts en psycholoog/psychiater kleiner dan bij degenen die dat in meerdere mate hadden. Dat een langere verblijfsduur en minder sociaal-culturele afstand drempels tot zorg kunnen verlagen is in lijn met eerdere, voornamelijk kwalitatieve studies (Haker et al. 2016; Witkamp et al. 2019). Deze stellen dat deze factoren kunnen bijdragen aan de kennis over en bekendheid met het zorgsysteem en het taboe op en schaamte over (psychische) zorg kunnen verlagen.

Opvallend is dat de beheersing van de Nederlandse taal of het opleidingsniveau geen zelfstandige relatie hebben met het zorggebruik, terwijl ze doorgaans worden gezien als belangrijke factoren voor het zorggebruik van statushouders (Haker et al. 2016). Beide worden onder meer in verband gebracht met grotere gezondheidsvaardigheden. Het ontbreken van het opleidingseffect kan te maken hebben met het feit dat Syrische statushouders relatief jong zijn en voor een deel hun opleiding hebben moeten afbreken in het thuisland, waardoor opleiding een minder goede indicator is van de sociaaleconomische positie. Het kan daarnaast zijn dat er geen additioneel verband met het beheersen van de Nederlandse taal of het opleidingsniveau is vanwege de samenhang met andere bepalende kenmerken, zoals de opvattingen of de sociale contacten met autochtone Nederlanders.

Tegelijkertijd geeft 40% van de Syrische statushouders aan dat taalproblemen meestal of vaak een rol spelen wanneer zij een huisarts bezoeken (Uiters en Wijga 2018). Hoewel wij in dit onderzoek geen aanwijzing vinden dat taal – onafhankelijk van andere factoren waaronder verblijfsduur en sociale contacten met Nederlanders – van invloed is op het gebruik van zorg, zijn taalbarrières dus (mogelijk) wel degelijk van invloed in de zorgverlening.

Vaak zal het dan gaan om vervolcontacten en -consulten. Deze zijn in dit hoofdstuk buiten beschouwing gebleven.

De wijze waarop de gezinssituatie en contacten binnen de herkomstgroep van invloed zijn op het zorggebruik is minder goed te duiden. Alleenstaande Syriërs maken minder gebruik van de huisarts en specialistische zorg, maar juist meer van de geestelijke gezondheidszorg. Dat alleenstaanden vaker gebruikmaken van de geestelijke gezondheidszorg kan komen doordat het wonen in gezinsverband een belemmering is voor vormen van zorg die gevoelig liggen in de Syrische gemeenschap en gepaard gaan met taboes en schaamte. Veel Syriërs zijn sterk verbonden met hun familie en hun gemeenschap. Het sociale systeem kan een bron van steun vormen, maar in de toeleiding naar zorg en in de behandelrelatie kan juist dat ook weer belemmeringen geven (GGZ 2018). Meer onderzoek is nodig om dit te duiden.

Hoewel de bevindingen uit dit hoofdstuk aanwijzingen geven voor de gedachte dat Syrische statushouders niet altijd de weg weten te vinden naar zorgvoorzieningen, is voorzichtigheid met de interpretatie geboden. Ondanks dat we goede informatie hebben over de ervaren gezondheid en de psychische gezondheid is bijvoorbeeld de zorgbehoefte zelf niet direct gemeten en weten we niet of alternatieve vormen van zorg worden gebruikt. Het beleid in Nederland is erop gericht psychische klachten in eerste instantie in de eerste lijn te behandelen of te voorkomen. De huisarts heeft hierbij een sleutelrol als eerste aanspreekpunt, als poortwachter en deels ook als behandelaar. De huisarts maakt een inschatting van de aard en ernst van de problematiek. Waar mogelijk wordt de patiënt binnen de huisartsenzorg behandeld, door de huisarts en/of een Praktijkondersteuner Huisarts Geestelijke Gezondheidszorg (POH-ggz). Zo nodig wordt de patiënt door de huisarts verwezen naar maatschappelijk werk, eerstelijnszorg (de basis generalistische ggz) of de tweede lijns ggz (de gespecialiseerde ggz). Het verdient aanbeveling om naast de huisarts ook het maatschappelijk werk en de rol van de POH-ggz in vervolgonderzoek te betrekken en om het verwijzingsproces aan een nadere analyse te onderwerpen.

Beleid

De bevindingen wijzen erop dat Syrische statushouders relatief weinig in contact komen met de geestelijke gezondheidszorg. Nu heeft niet elke persoon die psychisch ongezond is, dat wil zeggen vaak somber, down of erg zenuwachtig is, zorg van een psycholoog of psychiater nodig. Een deel zal de problemen bijvoorbeeld met steun van de eigen sociale kring en het gezin proberen op te lossen. Dat niet-alleenstaande Syriërs minder gebruikmaken van de psychische zorg is hier waarschijnlijk een indicatie van. Van de Syriërs die wél professionele zorg zoeken, zal ook niet iedereen bij de psycholoog of psychiater terecht komen.

Niettemin is het zo dat in vergelijking met de algemene bevolking relatief weinig Syriërs gebruik lijken te maken van deze zorg en dat een (groot) deel de weg naar de geestelijke gezondheidszorg niet goed weet te vinden. Van de totale bevolking is 12% psychisch ongezond en maakt 10% gebruik van psycholoog of psychiater (CBS 2019). Bij de specifieke groep van Syriërs die psychisch ongezond zijn, is dit percentage niet veel hoger dan 10%.

Slechts een op de acht Syriërs (13%) die psychisch ongezond zijn, is namelijk in contact (geweest) met een psycholoog of psychiater.

Eerder onderzoek onder statushouders liet zien dat psychische problemen vaak niet erkend en gezien worden door zowel henzelf als de huisarts. Dit kan ertoe leiden dat de huisarts relatief vaak bezocht wordt, terwijl men eigenlijk naar de psycholoog of psychiater zou moeten gaan.

In lijn hiermee laat dit onderzoek zien dat een grotere sociaal-culturele afstand samengaat met minder kans op zorggebruik. Wat daar precies achter zit – bijvoorbeeld taboe, miscommunicatie, of onbekendheid met de zorgaanbieders – kunnen we op basis van de bevindingen uit deze studie niet zeggen. Uit eerder onderzoek kwam naar voren dat de Nederlandse gezondheidszorg niet altijd voldoende is afgestemd op culturele verschillen in ziektebeleving. Het rekening houden met mogelijke taal- en culturele barrières lijkt belangrijk te zijn in het faciliteren van de toegang tot zorgvoorzieningen (Haker et al. 2016; Novak-Zezula et al. 2005). Ook het woonachtig zijn in niet-stedelijke gebieden en financiële problemen vormen (mogelijk) een barrière voor zorggebruik.

Voor het welzijn van Syriërs is het van belang om psychische problemen zo vroeg mogelijk te signaleren en op een cultuursensitieve manier bespreekbaar te maken. De aanpak van de psychische problematiek is belangrijk vanwege de wisselwerking tussen de (psychische) gezondheid en de activiteiten op andere terreinen in het leven, zoals het onderwijs, het vinden van werk, het aangaan van sociale relaties, het leren van het Nederlands. Gezondheid werkt als een katalysator. Een vroege inzet op de aanpak van potentiële gezondheidsproblemen kan dus een belangrijke bijdrage leveren aan de positie op tal van andere levensgebieden.

Noten

- 1 Theoretisch verwachten we dat de (post)migratiefactoren zoals negatieve ervaringen tijdens de vlucht of de duur van de opvangperiode verband houden met de psychische gezondheid, maar het is minder evident waarom deze factoren daarbovenop nog een zelfstandig effect hebben op het zorggebruik.
- 2 Andere vormen van zorg, zoals fysiotherapie, jeugdzorg of de tandarts, komen niet expliciet aan bod.
- 3 Van alle statushouders van 18 jaar of ouder uit 2014 had in 2015 95% de verplichte basisverzekering afgesloten.
- 4 Vrijwel alle respondenten (94%) gaven aan dat zij zijn ingeschreven bij een huisartsenpraktijk.
- 5 De stedelijkheid van de gemeente varieert van 1 niet (< 500 omgevingsadressen/km²) tot 5 zeer sterk (≥ 2500 omgevingsadressen/km²). In de analyse is een dummy opgenomen met de antwoordcategorieën 0 niet (zeer) sterk stedelijk en 1 (zeer) sterk stedelijk.
- 6 Dit zijn de nareizigers aangevuld met de statushouders die als gezinshereniger naar Nederland zijn gekomen.
- 7 Aan respondenten is gevraagd: 'Hoe is over het algemeen uw gezondheid?' De (gecodeerde) antwoordcategorieën variëren van 1 zeer slecht tot 5 zeer goed.
- 8 Aan respondenten is gevraagd hoe tevreden zij zijn met de financiële situatie: 1 zeer ontevreden – 5 zeer tevreden.
- 9 Gevraagd is hoeveel vertrouwen een respondent heeft in de gezondheidszorg in Nederland. Zij konden dit uitdrukken in een cijfer van 1 geen/minimaal vertrouwen tot 10 heel veel vertrouwen.

- 10 De opvattingen over man-vrouwrollen zijn gemeten op basis van vier stellingen waarvan een schaal (1-5) is geconstrueerd ($\Omega = 0,72$): 'De man kan het beste de verantwoordelijkheid voor het geld hebben', 'Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen', 'Beslissingen over grote aankopen kan de man het beste nemen' en 'Een vrouw moet stoppen met werken als ze een kind krijgt'. Een hogere waarde correspondeert met meer egalitaire opvattingen over man-vrouwrollen.
- 11 Het vooropstellen van gedeelde normen en waarden als indicator voor verschil en afstand is vatbaar voor kritiek. De vraag kan bijvoorbeeld worden gesteld welke opvattingen er precies gedeeld dienen te worden. De nadruk op gedeelde opvattingen laat ogenschijnlijk weinig ruimte voor diversiteit en ook de autochtone bevolking is divers in opvattingen, normen en waarden. Bovendien kan door het benadrukken van de culturele verschillen (culturalisering) de aandacht vooral uitgaan naar het anders-zijn van migranten; dit kan stigmatiserend werken (Schinkel 2008).
- 12 De missende waarden zijn geschat op basis van multiple imputatie; de analyses zijn uitgevoerd op 3.198 Syrische statushouders.
- 13 Bij dit soort vragen kan er sprake zijn van een recall bias. Het kan zijn dat de herinneringen van de respondent over het zorggebruik niet helemaal overeenstemmen met hoe het in de werkelijkheid is gegaan.
- 14 Zie cijfers op basis van de Gezondheidsenquête van 2017 (CBS 2019).

Literatuur

- Babitsch, B., D. Gohl en T. von Lengerke (2012). Re-revisiting Andersen's Behavioral Model of Health Services Use: a systematic review of studies from 1998-2011. In: *GMS Psycho-Social-Medicine*, jg. 11, nr. 9, p. 1-15.
- Bakker, L. (2016). *Seeking sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bekker, M. en J. van Mens-Verhulst (2008). *GGZ en Diversiteit: Prevalentie en Zorgkwaliteit*. Programmeringsstudie 'Etniciteit en gezondheid' voor ZonMw. Tilburg: Universiteit van Tilburg/GGZ Nederland.
- Berkum, M. van, E. Smulders, M. van den Muijsenbergh, F. Haker, E. Bloemen, J. van Wieringen, B. Looman, D. Geraci en J. Jansen (2016). *Zorg, ondersteuning en preventie voor nieuwkomende vluchtelingen: Wat is er nodig?* Utrecht: Pharos.
- Bertakis, K., R. Azari, L. Helms, E. Callahan en J. Robbins (2000). Gender differences in the utilization of health care services. In: *Journal of family practice*, jg. 49, nr. 2, p. 147-147.
- Bhatia, R. en P. Wallace (2007). Experiences of refugees and asylum seekers in general practice: a qualitative study. In: *BMC Family Practice*, jg. 8, nr. 1, p. 48-48.
- Bischoff, A., T. Perneger, P. Bovier, L. Loutan en H. Stalder (2003). Improving communication between physicians and patients who speak a foreign language. In: *British Journal of General Practice*, jg. 53, nr. 1, p. 541-546.
- Brummel-Ahlaloum, J., T. Andriessen, E. Smal en R. Kawous (2018). *Welzijn en gezondheid van gezinsherenigers. Een verkenning*. Utrecht: Pharos.
- Burnett, A. en M. Peel (2001). Asylum seekers and refugees in Britain: Health needs of asylum seekers and refugees. In: *British Medical Journal*, jg. 322 nr. 1, p. 544-547.
- Campbell, R., A. Klei, B. Hodges, D. Fisman en S. Kitto (2014). A comparison of health access between permanent residents, undocumented immigrants and refugee claimants in Toronto, Canada. In: *Journal of Immigrant and Minority Health*, jg. 16, nr. 1, p. 165-176.
- CBS (2019). *Gezondheid en zorggebruik; persoonskenmerken*. Geraadpleegd maart 2019 via statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=83005ned&D1=0-1,62,74-75&D2=0-2&D3=0&D4=3-4&HDR=G2,G3,T&STB=G1&VW=T.
- Devillé, W. (2010). *Diversiteit in de Nederlandse gezondheidszorg: de migrant als klant*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Feldmann, C., J. Besing, A. de Ruijter en H. Boeije (2007). Afghan refugees and their general practitioners in The Netherlands: to trust or not to trust. In: *Sociology of Health & Illness*, jg. 29, nr. 4, p. 515-535.
- Foets, M., J. Suurmond en K. Stronks (2007). De relatie tussen etnische herkomst en gezondheid(szorg). Een conceptualisering. In: M. Foets, J. Schuster en K. Stronks (red.), *Gezondheids(zorg)onderzoek onder allochtone bevolkingsgroepen. Een praktische introductie* (p. 29-50). Amsterdam: Aksant.
- Gele, A., K. Pettersen, L. Torheim en B. Kumar (2016). Health literacy: the missing link in improving the health of Somali immigrant women in Oslo. In: *BMC Public Health*, jg. 16, nr. 1, p. 1134.
- Gerritsen, A., I. Bramsen, W. Devillé, L. van Willigen, J. Hovens en H. van der Ploeg (2006). Use of health care services by Afghan, Iranian, and Somali refugees and asylum seekers living in The Netherlands. In: *The European Journal of Public Health*, jg. 16, nr. 4, p. 394-399.
- GGZ (2018). *Generieke modules. Diversiteit. Inleiding*. Geraadpleegd maart 2019 via www.ggzstandaarden.nl/generieke-modules/diversiteit/inleiding.
- Goosen, E. (2014). *A Safe and Healthy Future? Epidemiological Studies on the Health of Asylum Seekers and Refugees in the Netherlands* (proefschrift). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Haker, F., M. van den Muijsenbergh, M. Torensma, M. van Berkum, E. Smulders, B. Looman, J. van Wieringen, E. Bloemen en R. van Bokhoven (2016). *Kennissynthese Gezondheid van nieuwkomende vluchtelingen en indicaties voor zorg, preventie en ondersteuning*. Utrecht: Pharos.
- Hofstede, J., M. Cardol en M. Rijken (2013). *Ontwikkelingen in ondersteuning van mensen met lichamelijke beperkingen en de effecten van ondersteuning op participatie* (Tweede Wmo-evaluatie, deelrapport mensen met lichamelijke beperkingen). Den Haag/Utrecht: Sociaal en Cultureel Planbureau/NIVEL.
- Huijnk, W., J. Dagevos, M. Gijsberts en I. Andriessen (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., J. Dagevos en E. Miltenburg (2017). Een staalkaart van statushouders. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 92, nr. 4, p. 359-394.
- Joshi, C., G. Russell, I. Cheng, M. Kay, K. Pottie, M. Alston en S. Wahidi (2013). A narrative synthesis of the impact of primary health care delivery models for refugees in resettlement countries on access, quality and coordination. In: *International journal for equity in health*, jg. 12, nr. 1, p. 88.
- Kunst, A., J. Mackenbach, M. Lamkaddem, J. Rademakers en W. Devillé (2008). *Overzicht en evaluatie van resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar etnische verschillen in gezondheid, gezondheidsrisico's en zorggebruik in Nederland*. Rotterdam/Utrecht: Erasmus MC/NIVEL.
- Lamkaddem, M., P. Spreeuwenberg, W. Devillé, M. Foets en P. Groenewegen (2012). Importance of quality aspects of GP care among ethnic minorities: role of cultural attitudes, language and healthcare system of reference. In: *Scandinavian journal of public health*, jg. 40, nr. 1, p. 25-34.
- Lamkaddem, M., M. Essink-Bot en K. Stronks (2013). *Gevlucht-gezond? – II: Ontwikkelingen in gezondheid en zorggebruik van vluchtelingen in Nederland*. Eindrapport. Amsterdam: Academisch Medisch Centrum.
- Mangrio, E., E. Carlson en S. Zdravkovic. (2018). Understanding experiences of the Swedish health care system from the perspective of newly arrived refugees. In: *BMC research notes*, jg. 11, nr. 1, p. 616.
- Novak-Zezula, S., B. Schulze, U. Karl-Trummer, K. Krajic en J. Pelikan (2005). Improving interpreting in clinical communication: models of feasible practice from the European project 'Migrant-friendly Hospitals'. In: *Diversity in Health & Social Care*, jg. 2, nr. 3, p. 223-232.
- Nutbeam, D. (2008). The evolving concepts of health literacy. In: *Social Science & medicine*, jg. 67, nr. 12, p. 2072-2078.
- O'Donnell, C., M. Higgins, R. Chauhan en K. Mullen (2007). "They think we're ok and we know we're not". A Qualitative study of asylum seekers' access, knowledge and views to health care in the UK. In: *BMC Health Services Research*, jg. 7, nr. 1, 75.
- Plaisier, I. en M. de Klerk (2015). *Zicht op zorggebruik*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Schellingerhout, R. (2011). Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 142-164). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Schinkel, W. (2008). *De gedroomde samenleving*. Kampen: Klement.
- Steenbekkers, A. en C. van Campen (2013). Gezond en wel, maar zorgen om zorg. In: A. Steenbekkers en L. Vermeij (red.), *De dorpenmonitor. Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners* (p. 203-228). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- szw (2014). *Kernwaarden van de Nederlandse samenleving*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Uiters, E. (2007). *Primary health care use among ethnic minorities in the Netherlands: a comparative study*. Utrecht: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
- Uiters, E. en A. Wijga (2018). Gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren in Nederland* (p. 174-192). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Whetten, K., J. Leserman, R. Whetten, J. Ostermann, N. Thielman, M. Swartz en D. Stangl (2006). Exploring lack of trust in care providers and the government as a barrier to health service use. In: *American journal of public health*, jg. 96, nr. 4, p. 716-721.
- Witkamp, B., J. Klaver, I. Razenberg, M. de Gruijter, B. Panhuijzenen en S. Verweij (2019). *Gezondheid en participatie. Een verkennende studie naar de rol van gezondheid van vergunninghouders bij de gemeentelijke dienstverlening richting werk en participatie*. Amsterdam: Regioplan.

6 Variatie in participatie

Emily Miltenburg en Jaco Dagevos (SCP)

6.1 Overheid streeft naar combinaties van participatie

Met de instroom van grote aantallen Syrische statushouders in Nederland in de jaren rond 2015 ontstond in het beleid al snel een breed gedeeld streven om de integratie van de huidige groep beter te laten verlopen dan die van de groepen statushouders die eerder naar Nederland waren gekomen. Dat heeft in het beleid doorwerking gehad. Het is onmiskenbaar dat gedurende de afgelopen jaren tal van initiatieven zijn ontplooid om de integratie van statushouders te bevorderen (Razenberg en De Gruijter 2016; Razenberg et al. 2017; Razenberg et al. 2018b; SER 2016; SER 2018). In essentie is het beleid erop gericht om vroegtijdig en intensief in asielzoekers en statushouders te investeren. De tijd in de opvang kan beter worden benut door de mogelijkheden te verruimen voor het leren van de Nederlandse taal, het doen van vrijwilligerswerk en het verrichten van betaald werk. Ook na de periode in de opvang is intensief en gericht beleid voor statushouders het devies. Dat zou onder meer gestalte moeten krijgen door diverse vormen van participatie zoals het leren van Nederlands, het volgen van een opleiding en werk te combineren. Dit laatste was een van de kernaanbevelingen van het rapport *Geen tijd verliezen* (Engbersen et al. 2015: 40): ‘Een andere manier om het integratieproces op tempo te houden is om aanpakken te bedenken waarin het leren van de taal, het volgen van een opleiding en (het vinden van) werk niet na elkaar, maar op hetzelfde moment plaatsvinden. Een parallelle aanpak heeft nadrukkelijk de voorkeur boven een sequentiële aanpak.’

In dit hoofdstuk willen we kijken wat er terechtkomt van het streven om diverse vormen van participatie te combineren. Combineren statushouders verschillende activiteiten of kiezen ze overwegend voor één vorm van participatie? Aan de hand van een latenteklassen-analyse (Latent Class Analysis, LCA) bekijken we of er betekenisvolle clusters van participatie (participatieprofielen) te onderscheiden zijn. We onderzoeken verder welke kenmerken (demografische kenmerken, premigratie- en postmigratiefactoren) van de statushouders samenhangen met deze verschillende participatieprofielen.

Vormen van participatie

Participatie is een breed begrip, dat voor toepassing in dit hoofdstuk nadere afbakening behoeft. In het beleid en in beleidsadviezen (Bakker et al. 2018; Dagevos et al. 2018; Engbersen et al. 2015; SER 2016; SER 2018) ligt een sterke nadruk op participatie in de vorm van het leren van de Nederlandse taal, het volgen van een opleiding en het (zoeken naar) betaald werk. Ook worden stages en vrijwilligerswerk door vluchtelingen aangemoedigd, met het idee dat deze vormen van participatie hen een kans bieden om beter Nederlands te leren en andere mensen te ontmoeten, en zodoende hopelijk een springplank naar betaald werk kunnen zijn (szw 2016).¹ We kijken dus breder dan de arbeidsmarktpositie,

aangezien het nog te vroeg is om hier uitspraken over te doen: maar weinigen werken en als ze het doen, hebben ze vaak flexibele, kleine banen zonder vast arbeidscontact (Huijnk 2018).

Deze activiteiten sluiten aan op drie in de literatuur onderscheiden vormen van participatie.² Het zoeken naar of hebben van betaald werk en/of het doen van een stage vallen onder *economische participatie*. *Onderwijsparticipatie* omvat het volgen van regulier onderwijs en/of een taalcursus en het doen van vrijwilligerswerk valt te scharen onder *maatschappelijke participatie*. In de literatuur worden daarnaast sociale en politieke participatie onderscheiden (Jager-Vreugdenhil 2011). Sociale participatie omvat informele, ongeorganiseerde verbanden van burgers, zoals het onderhouden van sociale contacten, waar deze contacten vaak het doel op zich zijn. Deze vorm onderscheidt zich van maatschappelijke participatie in formeel georganiseerde verbanden (actieve deelname van mensen in verenigingen of andere vrijwilligersorganisaties), vaak met een breder maatschappelijk of publiek doel. In dit hoofdstuk blijven de sociale en politieke participatie van statushouders buiten beschouwing. Informele hulp (mantelzorg) kan ook een belangrijke vorm van participatie zijn, maar blijft buiten beschouwing in het hoofdstuk, omdat hierover geen gegevens zijn verzameld. Sociale participatie, tot uiting komend in sociale contacten van statushouders, komt aan bod in het hoofdstuk over sociaal-culturele typologieën (hoofdstuk 7).

We omschrijven participatie in dit hoofdstuk dus als activiteiten die overwegend plaatsvinden binnen georganiseerd verband – (taal)school, bedrijf, vrijwilligersorganisatie – en de vorm aannemen van economische, onderwijs- of maatschappelijke participatie. De centrale vragen van dit hoofdstuk zijn:

- Hoe staat het met de economische-, onderwijs- en maatschappelijke participatie van Syrische statushouders?
- In hoeverre valt er in de verschillende vormen van participatie (economisch, onderwijs- en maatschappelijk) een structuur waar te nemen (participatieprofielen)?
- In hoeverre is er een verband tussen de participatieprofielen en individuele kenmerken van de statushouders?

6.2 Theoretische achtergronden van de mate van participatie

In dit hoofdstuk gaan we op zoek naar participatieprofielen, waarbij onze interesse in het bijzonder uitgaat naar de vraag of statushouders meerdere vormen van participatie combineren of dat ze overwegend actief zijn in één vorm van participatie. Het zal blijken dat het ene participatieprofiel uit meer activiteiten bestaat dan het andere. Om inzicht te krijgen in welke factoren mogelijk van belang zouden kunnen zijn voor de verschillen in participatie, hebben we vooral aansluiting gezocht bij bestaand onderzoek en theorievorming over structurele integratie van migrantengroepen en van statushouders in het bijzonder.

Menselijk kapitaal: hulpbronnen als drijvende kracht achter participatie

In onderzoek naar structurele integratie is het gangbaar om gebruik te maken van de *human capital*-theorie. De beschikbaarheid van hulpbronnen – menselijk kapitaal – is van

invloed op de positieverwerving op de arbeidsmarkt en, zo veronderstellen we, ook op andere vormen van participatie. In het onderzoek onder migranten wordt onderscheid gemaakt in pre- en postmigratie human capital (Friedberg 2000). Vanwege de korte verblijfsduur van Syrische statushouders in dit onderzoek is aandacht voor *pre-migratiefactoren* zeker relevant. We kijken in dit verband naar het hoogst gevolgde opleidingsniveau buiten Nederland en naar de hoofdactiviteit (waaronder werkzaam en schoolgaand) in Syrië. Bezigheden in het land van herkomst kunnen voor vroege integratieprocessen van belang zijn. Zo blijkt uit onderzoek naar vrijwilligerswerk door asielzoekers en statushouders die in de opvang verblijven, dat bewoners met meer menselijk kapitaal (hogere opleiding, werkervaring in Syrië) vaker deelnemen aan vrijwilligerswerk tijdens hun verblijf in de opvang (Bakker et al. 2018). We verwachten dat het niet anders is buiten de opvang: personen die in Syrië werkzaam of scholier waren, zullen meerdere participatievormen combineren. Syriërs die een hogere opleiding hebben gevolgd, zullen naar verwachting eveneens actiever zijn op het gebied van (vrijwilligers)werk en stage en mogelijk ook de weg naar de arbeidsmarkt hebben gevonden.

Postmigratie human capital verwijst onder meer naar een Nederlands diploma en sterk verblijfsrecht (Nederlands paspoort, permanente verblijfsvergunning), factoren waarvan bekend is dat ze sterk bijdragen aan de structurele integratie van statushouders en ander migranten (zie voor onderzoek naar het belang van diploma's van het ontvangende land Bakker 2016; Connor 2010; Dagevos 2011; Kanas en Van Tubergen 2009; De Vroome en Van Tubergen 2010 en voor onderzoek naar het belang van verblijfsrecht Bakker et al. 2016; Peters et al. 2018). Deze vormen van postmigratie human capital zijn voor de Syrische statushouders in dit onderzoek nog niet van belang, want bijna niemand beschikt over een Nederlands diploma en iedereen heeft een voorlopige verblijfsvergunning. De beheersing van de Nederlandse taal is een andere vorm van postmigratie human capital. Hoewel gemiddeld gesproken de Syrische statushouders hun eigen beheersing van het Nederlands als onvoldoende waarden (Dagevos en Miltenburg 2018a), is wel sprake van een behoorlijke spreiding van de beheersing van het Nederlands, zodat we kunnen onderzoeken in hoeverre deze factor samenhangt met bepaalde participatieprofielen. Ook een betere beheersing van het Engels zorgt er naar verwachting voor dat men meerdere participatievormen combineert.

In onderzoek naar statushouders is het gebruikelijk om het belang te onderzoeken van de (psychische) gezondheid, die als vorm van human capital kan worden beschouwd. Veel statushouders kampen met een ongunstige psychische gezondheid, onder meer als gevolg van gebeurtenissen in het herkomstland die aanleiding waren voor de vlucht, de vlucht zelf en het doorbrengen van een lange periode in de opvang. Onderzoek laat zien dat de psychische gezondheid samenhangt met de structurele en sociale integratie (Bakker 2016; COA 2012; Connor 2010; Phillimore 2011; De Vroome en Van Tubergen 2010; Weeda et al. 2018). In dit hoofdstuk bekijken we of dit ook geldt voor participatieprofielen.

Verder onderscheiden we sociaal kapitaal. In het onderzoek naar migranten wordt het belang benadrukt van contacten met de bevolking van het ontvangende land. Zij beschikken over informatie over de arbeidsmarkt, maar ook over trainings- en scholingsmogelijk-

heden (Aguilera en Massey 2003), informatie die bij de herkomstgroep zelf doorgaans niet aanwezig is. Verder is er een duidelijke samenhang tussen het hebben van contacten met de autochtone bevolking en het leren van de taal van het ontvangende land (Chiswick en Miller 2001). Ook zijn sociale netwerken buiten de herkomstgroep belangrijk voor de identificatie met het land van aankomst (Dagevos en Gijsberts 2008; De Vroome en Van Tubergen 2014). Zulke contacten kunnen ervoor zorgen dat migranten zich geaccepteerd voelen in de nieuwe samenleving, wat vervolgens bij kan dragen aan identificatie met het land van aankomst (De Vroome en Van Tubergen 2014). Aan sociale contacten met de autochtone bevolking worden dus diverse gunstige effecten toegeschreven. Het is onze verwachting dat contact met autochtone Nederlanders samenhangt met de participatieprofielen; het overbruggende contact is van belang om verder te komen en levert informatie op over mogelijkheden om (taal)onderwijs te volgen en werk te vinden, ook omdat de Syrische groep zelf waarschijnlijk weinig functionele contacten heeft.

Factoren gerelateerd aan het toelatings- en integratiebeleid

Verder onderscheiden we postmigratiefactoren die te maken hebben met het toelatings- en integratiebeleid. Bijna alle Syrische statushouders in dit onderzoek hebben in de opvang gezeten (Dagevos en Miltenburg 2018b). In de literatuur worden aan het verblijf in de opvang overwegend ongunstige gevolgen toegeschreven (Weeda et al. 2018). Het zou leiden tot inactiviteit en minder zelfvertrouwen en gevoelens van stress en neerslachtigheid versterken (ACVZ 2013; Ghorashi 2005; Larruina en Ghorashi 2016; Da Lomba 2010; Phillimore 2011; Ryan et al. 2008), met als gevolg dat langdurig verblijf in de opvang de participatie nadelig beïnvloedt (Bakker et al. 2013). In de afgelopen jaren zijn in het Nederlandse opvangbeleid echter diverse veranderingen doorgevoerd. Zo zijn de mogelijkheden uitgebreid om activiteiten te ondernemen zoals vrijwilligerswerk en het leren van de Nederlandse taal (De Lange et al. 2017; SER 2016). Ook is de asielprocedure aanzienlijk korter dan in het verleden, al hebben Syrische statushouders nog altijd gemiddeld negen maanden in de opvang gezeten (Dagevos en Miltenburg 2018b). We verwachten dat bij een langer verblijf in de opvang en vele verhuizingen de participatie langzamer op gang komt. Daarnaast verwachten we dat degenen die aangeven actief te zijn geweest in de opvang, ook daarbuiten meer participeren: zij hebben handvatten gekregen om de participatie in Nederland vorm te geven, hebben mogelijk sociaal kapitaal opgebouwd en zijn meer vertrouwd geraakt met de gebruiken in Nederland.

Het toelatingsbeleid is ook van invloed op de omvang en het tempo van gezinshereniging. We verwachten dat de situatie rondom gezinshereniging of nareizen ertoe doet: personen die als nareiziger naar Nederland komen, worden niet altijd individueel begeleid vanuit de gemeente (Razenberg et al. 2018a). Anderzijds kan iemand die zich bij een gezinslid voegt, gebruikmaken van de hulpbronnen van de persoon die de gezinshereniging heeft aangevraagd, al blijkt uit onderzoek onder huwelijksmigranten dat de aanvrager niet altijd een positieve invloed heeft op de integratie van de partner (Sterckx et al. 2014). In welke richting de relatie precies verloopt is dus niet goed te voorspellen. Wel verwachten we dat de participatieprofielen van gezinsherenigers en nareizigers verschillen van die van referenten

(statushouder waarbij gezinshereniging heeft plaatsgevonden). Verder blijkt uit de literatuur dat gezinshereniging veel tijd en energie kost. Onduidelijkheid over waar de partner of kinderen zijn en onzekerheid of zij mogen overkomen kan mensen zodanig in beslag nemen dat andere activiteiten op de achtergrond raken (Sterckx en Fessehazion 2018). We verwachten daarom dat personen die bezig of voornemens zijn om een partner en/of kind over te laten komen naar Nederland, mogelijk minder participeren, terwijl de participatie van personen die al enige tijd samen zijn met hun gezin vermoedelijk meer op gang zal zijn gekomen.

Voor statushouders vormt de inburgering de belangrijkste vorm van integratiebeleid. Statushouders dienen binnen drie jaar na de statusverlening hun inburgeringsexamen te hebben behaald. Het leren van de Nederlandse taal maakt het belangrijkste deel uit van de inburgering, maar ook Kennis van de Nederlandse maatschappij, Oriëntatie op de arbeidsmarkt en het ondertekenen van de participatieverklaring zijn onderdelen van de inburgering. De inburgering is bedoeld om zelfredzaamheid en participatie te vergroten. We verwachten dat degenen die hun inburgeringsexamen nog niet hebben behaald, zich vaker overwegend met taal bezighouden. Andere vormen van participatie komen naar verwachting minder vaak voor, omdat daarvoor de tijd ontbreekt – statushouders gaan vaak een aantal dagen per week naar een taalschool – en toegang tot bijvoorbeeld een opleiding en (vrijwilligers)werk wordt belemmerd vanwege de geringe beheersing van het Nederlands. We weten dat nog maar een klein aandeel van de recente statushouders hun inburgeringsexamen heeft behaald (CBS 2018b). Van hen verwachten we dat ze een ander participatieprofiel hebben dan degenen die het examen nog niet hebben behaald.

De wijze van participatie kan verschillen al naar gelang de gemeente waar men woont. Grotere gemeenten hebben meer maatregelen genomen om statushouders naar werk toe te leiden dan kleinere gemeenten (Razenberg et al. 2018b). We verwachten daarom dat statushouders in meer stedelijke gebieden meer activiteiten combineren.

In het onderzoek kijken we ook naar verschillen tussen mannen en vrouwen. Die kunnen te maken hebben met verschillen in hulpbronnen, maar ook met verschillen in werking van het beleid. Het is bekend dat het gemeentelijk beleid zich vaak richt op de uitstroom van één persoon uit het huishouden, doorgaans de man (Gemeente Rotterdam 2018; Razenberg et al. 2018b). Ook verschillen in opvattingen over de rollen van mannen en vrouwen kunnen van belang zijn voor de wijze waarop participatie vorm krijgt. Eerder onderzoek onder vluchtelingengroepen wijst op een samenhang met verschillen in arbeidsparticipatie (Gijsberts en Dagevos 2016). Verder verwachten we dat de mate van ervaren acceptatie van migranten in Nederland samenhangt met de participatieprofielen. Ook de verblijfsduur zal van invloed zijn op de mate van participatie, al is de richting niet eenduidig: enerzijds zullen statushouders bij langer verblijf mogelijk meer handvatten hebben om meer te participeren, anderzijds geldt de eerste periode na aankomst doorgaans als een drukke periode waarin de statushouder taallessen volgt en deze mogelijk combineert met andere activiteiten.

6.3 Data en methode

We maken in dit hoofdstuk gebruik van de NSN2017-surveydata, verrijkt met registergegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Voor de participatiematen en de meeste individuele kenmerken maken we gebruik van de surveygegevens. Gegevens over gerealiseerde gezinshereniging en nareiziging, het behalen van het inburgerings-/NT2-examen en stedelijkheid van gemeenten komen uit de registers. Het gaat om statushouders van 15 jaar en ouder. De onderzoeksvraag over een structuur in participatie (participatieprofielen) hebben we door middel van een latenteklassen-analyse onderzocht (zie kader 6.1). Naast het onderscheiden van verschillende participatieprofielen willen we vaststellen welke kenmerken samenhangen met het participatieprofiel waar iemand onder valt (op basis van onze cross-sectionele gegevens kunnen we geen uitspraken doen over causale relaties). We doen dat allereerst bivariaat (beschrijvend) door achtergrondkenmerken tussen de participatieprofielen te vergelijken (zie kader 6.1 voor meer toelichting). Ook zullen we aan de hand van een multivariate multinomiale logistische regressie kijken naar de samenhang tussen achtergrondkenmerken en het thuishoren in een bepaalde klasse (in vergelijking met de grootste klasse, gecontroleerd voor onderlinge correlaties tussen achtergrondkenmerken).

Kader 6.1 Latenteklassen-analyse en vergelijking van participatieprofielen op basis van individuele kenmerken

Aan de hand van een latenteklassen-analyse onderzoeken we of er op basis van de participatievormen van statushouders achterliggende, niet geobserveerde participatieprofielen zijn te identificeren. Deze analysemethode is een systematische manier om personen in te delen in homogene, gelijksoortige groepen met bepaalde kenmerken, waarbij wordt uitgegaan van het meest waarschijnlijke klassenlidmaatschap. De toewijzing tot de klassen is omgeven met een zekere mate van onzekerheid. De groepen of latente klassen worden afgeleid uit de data en bieden een schets van de werkelijkheid, het zijn geen bestaande groepen.

Sommige personen behoren op basis van hun kenmerken mogelijk tot meerdere klassen, de LCA-methode classificeert individuen echter op basis van het meest waarschijnlijke klassenlidmaatschap. Met deze onzekerheid dienen we rekening te houden in de verdere analyses. Om te bekijken welke kenmerken samenhangen met het lidmaatschap van een bepaald participatieprofiel hanteren we allereerst de *BCH methode* in Mplus (bivariate, beschrijvende analyse). Deze methode gebruikt gewichten die de meetfouten in classificatie van personen aan klassen weerspiegelen. De methode vergelijkt deze gewogen gemiddelden/proporities van achtergrondkenmerken tussen de verschillende klassen (Asparouhov en Muthén 2014; Bakk en Vermunt 2016). Tot slot presenteren we latenteklassen-regressie met hulpvariabelen (R3STEP) met de grootste klasse als referentiecategorie. Met behulp van deze multivariate multinomiale regressie kijken we naar de invloed van achtergrondkenmerken op de kans om tot een bepaalde klasse te behoren in vergelijking met de grootste klasse, gecontroleerd voor onderlinge correlaties tussen achtergrondkenmerken.

We maken onderscheid tussen verschillende *demografische kenmerken* (geslacht, leeftijd, verblijfsduur in Nederland, samenwonend met partner, inwonende kinderen, situatie rondom gezinshereniging of nareiziging³), *premigratiefactoren* (menselijk kapitaal in de vorm van hoogst gevolgde opleiding en werkzaamheden buiten Nederland), *postmigratiefactoren* gerelateerd aan het verblijf in de opvang en het integratiebeleid (verblijfsduur in het AZC, aantal AZC's en aantal activiteiten in het AZC,⁴ stedelijkheid gemeente,⁵ het eerder gevolgd hebben van een taalcursus en behalen van het inburgerings-/NT2-examen) en *postmigratiefactoren* gerelateerd aan het leven in Nederland in de vorm van menselijk kapitaal (psychische ongezondheid,⁶ beheersing van het Nederlands en Engels⁷), sociaal kapitaal in de vorm van contacten met de autochtone Nederlanders,⁸ opvattingen over man-vrouwrollen (als indicator voor culturele afstand)⁹ en ervaren acceptatie van migranten in Nederland.¹⁰

6.4 Resultaten

6.4.1 Verschillende vormen van participatie gemeten

We besteden in dit hoofdstuk aandacht aan de economische participatie, onderwijsparticipatie en maatschappelijke participatie van Syrische statushouders.¹¹ Voor de economische participatie van statushouders kijken we naar twee indicatoren. Allereerst de activiteiten op de formele arbeidsmarkt: 1) het hebben van betaald werk,¹² 2) het willen van werk en actief op zoek zijn naar werk, of 3) geen van beide, dat wil zeggen niet werkzaam en niet werkzoekend zijn (zie kader 6.2 voor een uitgebreide toelichting). We beschouwen dit als een rangorde van economische participatie: het werkzaam zijn getuigt van meer economische participatie dan zoeken naar werk en meer dan het niet werkzaam en niet werkzoekend zijn. De andere indicator van economische participatie is het doen van een stage. De bevindingen (zie tabel 6.1) wijzen erop dat betaald werk niet de belangrijkste vorm van participatie is. De groep Syrische statushouders is nog maar net in Nederland en een betrekkelijk gering aandeel heeft werk. Ook is een groot deel niet op zoek naar werk. Ruim een kwart van de Syrische statushouders loopt op dit moment stage.

Tabel 6.1

Economische participatie van Syrische statushouders, 2017 (in procenten)

arbeidsmarkt	
niet werkzaam en niet werkzoekend	67
werkzoekend	22
werkzaam	11
doet een stage	28

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Kader 6.2 Economische participatie toegelicht

Tot de groep die *niet werkzaam en niet werkzoekend* is, rekenen we personen die geen betaald werk hebben en aangeven niet te willen of kunnen werken. Ook personen die geen betaald werk hebben, en wel willen werken maar de afgelopen vier weken niet naar werk gezocht hebben rekenen we tot deze groep.

Tot de *werkzoekenden* rekenen we personen die geen betaald werk hebben, maar wel werk willen en de afgelopen vier weken gezocht hebben naar werk. Ook personen die werk willen en in afwachting zijn van een uitslag van een sollicitatie en personen die reeds nieuw werk hebben gevonden maar nog niet werkzaam zijn rekenen we tot de werkzoekende groep. Al deze varianten getuigen van een economische participatie waaruit blijkt dat men niet alleen wil werken maar ook daadwerkelijk op zoek is naar werk. Onze definitie is wel minder strikt dan de formele definitie van de werkloze beroepsbevolking, die bestaat uit mensen die geen betaald werk hebben, wel willen werken, actief op zoek zijn naar een baan en daar op korte termijn (binnen twee weken) ook beschikbaar voor zijn. In onze definitie van werkzoekenden laten we buiten beschouwing of iemand binnen twee weken beschikbaar is, de enige voorwaarde is dat men wel recent heeft gezocht (het alleen beschikbaar zijn voor werk is niet afdoende om tot de groep werkzoekenden te behoren). Door deze ruimere afbakening is onze groep werkzoekenden groter dan het aandeel Syrische statushouders dat behoort tot de werkloze beroepsbevolking (Huijnk 2018). Deze groep, die wel de afgelopen vier weken heeft gezocht maar niet direct beschikbaar is, wordt tot het onbenut arbeidspotentieel binnen de niet-beroepsbevolking gerekend (CBS 2018a).

Iedereen met betaald werk wordt gezien als *werkzaam* (ongeacht aantal uren en contractvorm of type bedrijf, maar een stage telt niet mee).¹³ Personen (met en zonder betaald werk) wordt gevraagd welke van de omschreven activiteiten op dat moment (nog meer) bij hen passen. De categorie 'doet een stage' is een van die activiteiten.

Voor de *onderwijsparticipatie* van statushouders kijken we naar twee indicatoren: het volgen van reguliere schoolopleidingen¹⁴ en het volgen van taalcursussen (volgt iemand op het moment een cursus Nederlandse taal).¹⁵ Bij reguliere schoolopleidingen kiezen we ervoor om personen die ten minste een schakelklas voortgezet onderwijs volgen, als onderwijs-deelnemers te zien¹⁶ en nemen bij deze classificatie hun huidige opleiding als uitgangspunt.¹⁷ Syrische statushouders zijn in overgrote meerderheid bezig met het volgen van een Nederlandse taalcursus (zie tabel 6.2). De participatie in het reguliere onderwijs is echter betrekkelijk gering.

Tabel 6.2

Onderwijsparticipatie van Syrische statushouders, 2017 (in procenten)

volgt regulier onderwijs	15
volgt een taalcursus	80

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Onder *maatschappelijke participatie* scharen we het doen van vrijwilligerswerk.¹⁸ Aan de statushouders is gevraagd of en zo ja, hoe vaak ze vrijwilligerswerk hebben gedaan.¹⁹

We combineren deze twee maten tot een maat van maatschappelijke participatie waar rangorde in zit: het doen van dagelijks/wekelijks vrijwilligerswerk getuigt van meer maatschappelijke participatie dan het maandelijks/paar keer per jaar of nooit doen van vrijwilligerswerk. Een kleine twee derde van de Syrische statushouders doet geen vrijwilligerswerk en meer dan een kwart doet dit tamelijk frequent (zie tabel 6.3).

Tabel 6.3

Maatschappelijke participatie van Syrische statushouders, 2017 (in procenten)^a

doet geen vrijwilligerswerk	62
maandelijks/paar keer per jaar vrijwilligerswerk	10
dagelijks/wekelijks vrijwilligerswerk	27

a Exclusief personen met een missende waarde op vrijwilligerswerk (1,5%). In de LCA worden deze automatisch geïmputeerd.

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Tabel 6.4 laat zien waar de statushouders die vrijwilligerswerk deden, dat hebben gedaan. Bij negen op de tien van hen bleef dit beperkt tot één locatie, vaak een zorginstelling of een organisatie voor buurtactiviteiten. Een aanzienlijk deel (15%) gaf aan andere nieuwkomers in hun gemeente te ondersteunen en veel tolkenwerk te verrichten. Verder was de categorie ‘anders’ zeer divers, maar werk voor kringloopwinkels, voor de gemeente en voor restaurants worden vaak genoemd.

Tabel 6.4

Waar Syrische statushouders vrijwilligerswerk hebben gedaan, 2017 (in procenten)^a

bij een sportvereniging	5
bij een kerk of moskee	6
bij een zorg-/welzijnsinstelling (bv. koffie schenken, wandelen met ouderen)	22
bij een organisatie van buurtactiviteiten	23
bij een school	17
voor COA (in Azc)/VluchtelingenWerk/tolken	15
anders	25

a Meer dan één antwoord is mogelijk, de percentages tellen niet op tot 100%. Exclusief personen met een missende waarde op vrijwilligerswerk (1,5%).

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

6.4.2 Variatie in de mate van participatie

Uit het overzicht van de economische-, onderwijs- en maatschappelijke participatie van Syrische statushouders blijkt dat een zeer grote groep bezig is met het leren van de Nederlandse taal. Deze vorm van participatie is dominant, andere vormen komen veel minder vaak voor. Nog maar weinig Syriërs hebben werk of zijn daarnaar op zoek, ruim een kwart

doet een stage. De participatie in het reguliere onderwijs is eveneens beperkt. Ruim een kwart doet dagelijks of wekelijks vrijwilligerswerk, maar de grootste groep is niet actief op dit vlak.

Om een beeld te schetsen van de combinaties van economische, onderwijs- en maatschappelijke participatie, kijken we eerst hoeveel participatievormen er tegelijkertijd voorkomen en welke combinaties zich het vaakst voordoen (dit is dezelfde aanpak als in de participatiemonitor, zie Meulenkamp et al. 2011). Elke respondent krijgt op elke indicator de score 0 (geen participatie) of 1 (wel participatie, bij vrijwilligerswerk houden we geen rekening met de frequentie). De totale participatiescore is de somscore op de totale set van indicatoren gedeeld door het aantal indicatoren met een niet-missende waarde. Aangezien werkzaam en werkzoekend niet tegelijk kunnen voorkomen, kan een statushouder nul tot vijf participatievormen tegelijkertijd uitvoeren.²⁰ Het blijkt dat de mediaan ligt op twee van de vijf activiteiten. Bijna 6% doet geen van de genoemde activiteiten, hij/zij is dus niet werkzaam, zoekt niet naar werk, doet geen stage, volgt geen taalcursus, volgt geen regulier onderwijs en doet geen vrijwilligerswerk. Bijna 32% doet één activiteit, terwijl 35% twee activiteiten combineert. Nog geen 20% combineert drie vormen van participatie, 7% combineert vier participatievormen en minder dan 1% doet vijf activiteiten tegelijkertijd (deze personen zijn dus werkzoekend of werkzaam, doen een stage, doen een taalcursus, volgen regulier onderwijs en doen vrijwilligerswerk).

Van deze participatievormen zijn er in totaal 48 combinaties mogelijk, waarvan we de top 10 in tabel 6.5 weergeven (die driekwart van de statushouders beslaat). Ongeveer een kwart van de respondenten blijkt alleen een taalcursus te volgen. Verder komt het regelmatig voor dat mensen een taalcursus met een andere participatievorm combineren, meestal met vrijwilligerswerk.

Tabel 6.5

Een top 10 van participatiecombinaties van Syrische statushouders, 2017 (in procenten)^a

1	volgt alleen een taalcursus	25
2	volgt een taalcursus en doet vrijwilligerswerk	12
3	volgt een taalcursus en doet een stage	8
4	volgt een taalcursus, doet een stage en vrijwilligerswerk	6
5	doet aan geen enkele participatievorm	6
6	volgt een taalcursus en zoekt naar werk	5
7	volgt een taalcursus, zoekt naar werk en doet vrijwilligerswerk	5
8	volgt een taalcursus, zoekt naar werk, doet vrijwilligerswerk en een stage	3
9	volgt een taalcursus en is werkzaam	3
10	volgt een taalcursus, zoekt naar werk en doet een stage	2

a Exclusief personen met een missende waarde op vrijwilligerswerk (1,5%).

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

We zien dat het aantal combinaties omvangrijk is, maar het beeld is nogal versplinterd. De top 10 maakt duidelijk dat een aanzienlijk deel van de Syrische statushouders bezig is

met alleen taal of met taal en een of meer andere activiteiten, maar biedt geen inzicht in hoe de verschillende participatievormen clusteren en of er verschillende participatieprofielen zijn te herkennen. Daar gaan we in paragraaf 6.4.3 op in.

6.4.3 Vier participatieprofielen onder Syrische statushouders

De tweede onderzoeksvraag stelt aan de orde in hoeverre we een structuur kunnen ontdekken in de vormen van economische, onderwijs- en maatschappelijke participatie. Daarvoor hebben we een latenteklassen-analyse (LCA) uitgevoerd (zie kader 6.1 voor een toelichting) uitgevoerd.²¹ Die wijst uit of er een indeling in klassen ofwel participatieprofielen te maken is, waarbij de klassen onderling zoveel mogelijk verschillen maar intern juist homogeen zijn.

De LCA laat zien dat er vier participatieprofielen te onderscheiden zijn voor Syrische statushouders (in tabel B6.1 in bijlage 6 op www.scp.nl is de totstandkoming tot het optimale aantal klassen toegelicht). Tabel 6.6 en figuur 6.1 tonen de vier profielen die we op basis van de LCA hebben vastgesteld en de geschatte kansen op de onderliggende participatiematen. De geschatte kans dat een statushouder in de eerste klasse werkzaam is, is bijvoorbeeld 21%. Op basis van het meest waarschijnlijke klassenlidmaatschap (zie kader 6.1) zien we dat ongeveer 17% van de statushouders tot het eerste profiel behoort, ongeveer 66% tot het tweede profiel en 11% tot het derde. Het vierde profiel is met 6% het kleinst.²²

Tabel 6.6

Geschatte kansen voor participatievormen per participatieprofiel van Syrische statushouders, 2017 (in procenten)

	1 voor- zichtige start (17%)	2 taal (66%)	3 actieve zoekers (11%)	4 leer- gierigen (6%)
<i>economische participatie</i>				
arbeidsmarkt				
niet werkzaam en niet werkzoekend	61	78	44	44
werkzoekend	18	14	49	25
werkzaam	21	8	7	30
doet een stage	2	23	50	59
<i>onderwijsparticipatie</i>				
volgt regulier onderwijs	26	6	6	90
volgt een taalcursus	0	100	88	62
<i>maatschappelijke participatie</i>				
doet geen vrijwilligerswerk	74	73	22	62
maandelijks/paar keer per jaar vrijwilligerswerk	3	8	22	13
dagelijks/wekelijks vrijwilligerswerk	22	20	56	25

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Vier participatieprofielen: voorzichtige start, taal, actieve zoekers en leergierigen

Statushouders in het eerste profiel, *voorzichtige start* (17%), kenmerken zich vooral doordat ze geen taalcursus volgen. Verder valt op dat ze weliswaar redelijk hoog scoren wat betreft werk en participatie in het reguliere onderwijs, maar dat tegelijkertijd een aanzienlijk deel niet werkzaam of werkzoekend is en dat de meesten geen vrijwilligerswerk doen. Alles bijeengenomen domineert het beeld van een betrekkelijk geringe participatie van statushouders. Het merendeel heeft weliswaar eerder een taalcursus gevolgd (zie tabel 6.7), maar de vervolgstappen zijn nog betrekkelijk beperkt.

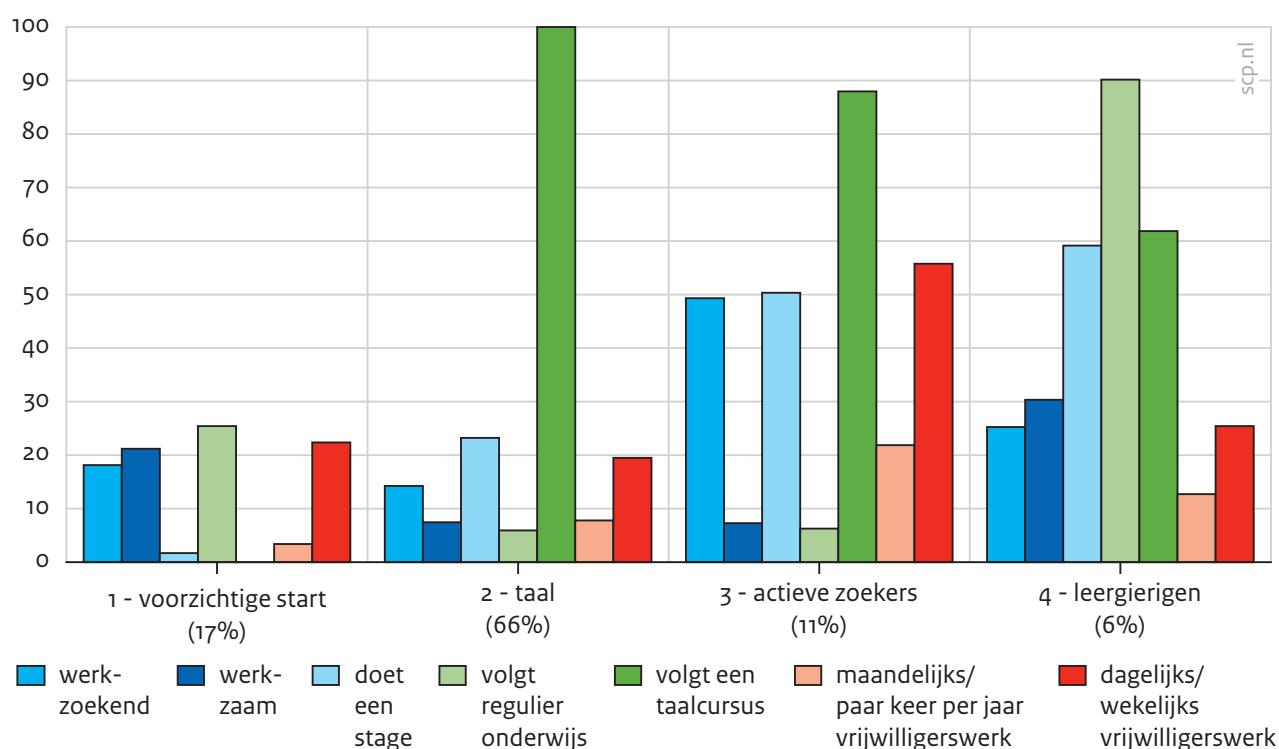
Het tweede profiel, *taal*, is verreweg het grootste (66%) en kenmerkt zich doordat iedereen een taalcursus volgt. Op de andere participatievormen scoort men relatief laag.

In het derde profiel, *actieve zoekers* (11%), ontplooit men allerlei activiteiten en is men het meest op zoek naar een baan. Men is vaak dagelijks of wekelijks actief in het vrijwilligerswerk en een stage komt vaak voor. Maar weinig mensen participeren in het reguliere onderwijs, wel is men nog volop bezig met taalcursussen.

Het vierde profiel, *leergierigen*, is het kleinst (6%) en kenmerkt zich vooral door de hoge participatie in het reguliere onderwijs. Een groot deel volgt daarnaast nog een taalcursus. Bovendien participeert men ook op andere vlakken: de kans om werkzaam te zijn en een stage te doen is relatief hoog. Net als in het profiel actieve zoekers lijkt het profiel leergierigen veel activiteiten te combineren. Figuur 6.1 geeft de geschatte kansen voor participatievormen in de vier profielen nogmaals weer.

Figuur 6.1

Geschatte kansen voor participatievormen per participatieprofiel van Syrische statushouders, 2017 (in procenten)

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Om een beter beeld te krijgen van de vier participatieprofielen hebben we ze in verband gebracht met het gemiddelde aantal participatievormen dat men tegelijkertijd uitvoert en de top 10 van participatiecombinaties (tabel 6.5) (zie tabel B6.4 en B6.5 in bijlage 6 op www.scp.nl). Enige voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie, omdat deze kruising geen rekening houdt met de onzekerheid in de indeling in participatieprofielen (we gaan uit van het meest waarschijnlijke klassenlidmaatschap van statushouders). Met deze kanttekening in het achterhoofd bevestigt deze verkenning het beeld dat we hiervoor beschreven. Gemiddeld is er binnen de profielen actieve zoekers (gemiddeld 3,3 activiteiten) en leergierigen (gemiddeld 3,6) het vaakst sprake van een combinatie van meerdere activiteiten, in de profielen voorzichtige start (gemiddeld 1,0) en taal (gemiddeld 1,8) is het aantal activiteiten veel lager. Ook de kruising van de participatieprofielen met de top 10 van participatiecombinaties uit tabel 6.5 sluit aan bij het voorgaande: personen die aan geen enkele participatievorm doen vallen bijvoorbeeld in het profiel voorzichtige start, terwijl de combinaties waarbij alle participatievormen tegelijkertijd plaatsvinden in het profiel leergierigen vallen. De twee combinaties waarbij men een taalcursus volgt, op zoek is naar werk en vrijwilligerswerk doet (en een stage) vallen onder actieve zoekers, de andere combinaties van taal en een of meer andere activiteiten vallen in het taalprofiel.

6.4.4 Participatieprofielen naar achtergrondkenmerken

De derde en laatste onderzoeksvraag is in hoeverre er een verband bestaat tussen de participatieprofielen en individuele kenmerken van de statushouders. Tabel 6.7 toont de (gewogen) gemiddelden/proporities voor diverse kenmerken tussen verschillende profielen (zie kader 6.1).²³ Dit zijn beschrijvende analyses, waarbij er niet gecontroleerd is voor andere achtergrondkenmerken.

De vier profielen hebben een aantal opvallende overeenkomsten en verschillen. Tot de eerste twee (voorzichtige start en taal, de profielen waarbinnen men gemiddeld genomen weinig participatievormen combineert) behoren relatief veel vrouwen. De hoogst gevolgde opleiding buiten Nederland is in beide profielen redelijk gemiddeld vertegenwoordigd en er zijn naar verhouding veel personen die niet werkzaam waren buiten Nederland. Daarnaast ondernam men relatief weinig activiteiten in de opvang en heeft men minder contact met autochtone Nederlanders. Ook zijn er enkele verschillen ten opzichte van de andere profielen: in het profiel *voorzichtige start* valt op dat men gemiddeld het langste in Nederland verblijft en in minder stedelijke gebieden woont. Men heeft vaker eerder een taalcursus gevolgd en een inburgeringsexamen behaald. Hoewel de verschillen klein zijn, is men in dit profiel vaker psychisch ongezond en is de ervaren acceptatie relatief wat lager. In het profiel *taal* verblijft men gemiddeld juist het kortste in Nederland en woont het merendeel samen met een partner en/of heeft inwonende kinderen. Men houdt er de minst progressieve normen op na met betrekking tot man-vrouwrollen. Niet verrassend geeft men zichzelf in het taalprofiel het laagste taalcijfer.

Tabel 6.7

Participatieprofielen naar achtergrondkenmerken van Syrische statushouders, bivariaat (BCH-procedure), 2017 (in gemiddelden en procenten)

	1 voor- zichtige start (a)	2 taal (b)	3 actieve zoekers (c)	4 leer- gierigen (d)	totaal
<i>demografische kenmerken</i>					
vrouw	37 ^{c,d}	40 ^{c,d}	6 ^{a,b,d}	25 ^{a,b,c}	32
leeftijd (in jaren)	33,5 ^{c,d}	33,5 ^{c,d}	36,9 ^{a,b,d}	19,0 ^{a,b,c}	33,1
verblijfsduur (in maanden) ^e	31,3 ^{b,c,d}	25,1 ^{a,c,d}	29,0 ^{a,b}	27,8 ^{a,b}	27,0
woont samen met partner	47 ^{b,c,d}	62 ^{a,d}	66 ^{a,d}	8 ^{a,b,c}	57
heeft inwonende kinderen	44 ^{b,c,d}	58 ^{a,d}	56 ^{a,d}	6 ^{a,b,c}	52
gezinshereniging/nareiziging					
geen gezinshereniger/ nareiziger, geen referent, niet bezig/van plan hereniging te realiseren	38	36	35	32	36
is een gezinshereniger/ nareiziger	26 ^c	26 ^c	5 ^{a,b,d}	35 ^c	23
is een referent	28 ^c	31 ^c	54 ^{a,b,d}	30 ^c	35
mee bezig/van plan hereniging te realiseren	8 ^d	7	6	3 ^a	7
tijd sinds eerste hereniging					
geen gezinshereniging/nareiziging gerealiseerd	69 ^c	66 ^c	44 ^{a,b,d}	70 ^c	63
< 1 jaar geleden eerste hereniging	9 ^b	22 ^{a,c}	14 ^b	15	18
1-2 jaar geleden eerste hereniging	8 ^c	8 ^c	20 ^{a,b}	11	11
> 2 jaar geleden eerste hereniging	15 ^{b,d}	4 ^{a,c}	22 ^{b,d}	5 ^{a,c}	9
<i>premigratiefactoren</i>					
hoogst gevolgte opleiding buiten Nederland ^e					
geen opleiding/basisonderwijs	23 ^{c,d}	24 ^{c,d}	14 ^{a,b}	5 ^{a,b}	21
lager middelbaar onderwijs	21 ^{c,d}	19 ^{c,d}	11 ^{a,b,d}	44 ^{a,b,c}	20
hoger middelbaar en beroepsonderwijs	28	32	24 ^d	37 ^c	30
hoger onderwijs	29 ^{c,d}	24 ^{c,d}	52 ^{a,b,d}	14 ^{a,b,c}	29
activiteiten in Syrië ^e					
geen werk	22 ^{c,d}	21 ^{c,d}	0 ^{a,b}	1 ^{a,b}	15
werk	40 ^{b,c,d}	49 ^{a,c,d}	99 ^{a,b,d}	18 ^{a,b,c}	55
scholier	39 ^{b,c,d}	30 ^{a,c,d}	3 ^{a,b,d}	81 ^{a,b,c}	30
<i>postmigratiefactoren (opvang/integratiebeleid)</i>					
stedelijkheid gemeente (niet-sterk stedelijk, 1-5) ^e	3,3 ^b	3,5 ^a	3,5	3,4	3,4
verblijfsduur in AZC (maanden)	7,2 ^{b,c}	8,4 ^{a,c,d}	9,5 ^{b,c,d}	6,6 ^{b,c}	8,3
aantal AZC's	3,2 ^{b,c}	3,4 ^{a,c,d}	3,9 ^{b,c,d}	2,8 ^{b,c}	3,4
aantal activiteiten in AZC (somscore, 0-5)	1,4 ^{c,d}	1,3 ^{c,d}	2,6 ^{a,b}	2,5 ^{a,b}	1,7
heeft eerder taal cursus gevolgd ^f	71 ^{b,c,d}	0 ^{a,c,d}	11 ^{a,b,d}	26 ^{a,b,c}	13
heeft inburgerings-/NT2-examen behaald	18 ^{b,c,d}	0 ^{a,c,d}	10 ^{a,b}	5 ^{a,b}	4

Tabel 6.7
(Vervolg)

	1 voor- zichtige start (a)	2 taal (b)	3 actieve zoekers (c)	4 leer- gierigen (d)	totaal
<i>leven in Nederland</i>					
psychisch ongezond	46 ^d	41	40	34 ^a	41
taalcijfer Nederlands (1-10)	5,0 ^{b,d}	4,0 ^{a,c,d}	5,1 ^{b,d}	7,3 ^{a,b,c}	4,6
nooit moeite met Engels	21 ^{c,d}	17 ^{c,d}	36 ^{a,b}	35 ^{a,b}	23
contacten met autochtone Nederlanders (1-5)	3,1 ^{c,d}	3,1 ^{c,d}	3,8 ^{a,b}	3,7 ^{a,b}	3,3
houding t.o.v. man-vrouwrollen (1-5) ^e	3,5 ^{b,c}	3,3 ^{a,c,d}	3,7 ^{a,b}	3,5 ^b	3,4
ervaren acceptatie (1-5) ^e	4,2 ^b	4,4 ^a	4,3	4,4	4,3

a Significant verschil met klasse 1 'voorzichtige start' ($p < 0,05$), BCH-methode, test van *equality of means*.

b Significant verschil met klasse 2 'taal' ($p < 0,05$), BCH-methode, test van *equality of means*.

c Significant verschil met klasse 3 'actieve zoekers' ($p < 0,05$), BCH-methode, test van *equality of means*.

d Significant verschil met klasse 4 'leergierigen' ($p < 0,05$), BCH-methode, test van *equality of means*.

e Op verblijfsduur, gevolgd onderwijs en activiteiten buiten Nederland, stedelijkheid gemeente, ervaren acceptatie en houding t.o.v. man-vrouwrollen zijn er enkele missende waarden (nooit meer dan 1% per factor).

f Heeft eerder taal cursus gevolgd (afgerond en niet afgerond zijn samengenomen).

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Voor de laatste twee profielen (actieve zoekers en leergierigen, de profielen waarbinnen men vaker meerdere participatievormen combineert) valt op dat men vrij actief was in de opvang en veel contact heeft met autochtone Nederlanders. Een aanzienlijk deel geeft aan nooit moeite met het Engels te hebben. Maar ook deze profielen verschillen onderling: de groep *actieve zoekers* bestaat uit bijna alleen maar mannen. Het merendeel heeft nareiziging of gezinshereniging gerealiseerd, ook heeft het merendeel hoger onderwijs buiten Nederland gevolgd. Vrijwel iedereen was werkzaam buiten Nederland en hun houding met betrekking tot man-vrouwrollen is naar verhouding progressief. In de groep *leergierigen* zitten vooral jongeren, die maar zelden samenwonen met een partner of inwonende kinderen hebben. Anders dan in de groep actieve zoekers zijn er onder de leergierigen vrij veel gezinsherenigers of nareizigers en heeft men relatief kort in de opvang gezeten. Deze mensen waren overwegend schoolgaand in Syrië en velen hebben lager middelbaar, hoger middelbaar of beroepsonderwijs gevolgd (voor het volgen van hoger onderwijs in Syrië waren zij waarschijnlijk nog te jong). Hoewel de verschillen klein zijn, is deze groep het meest psychisch gezond. De leergierigen geven zichzelf veruit het hoogste taalcijfer voor het Nederlands.

6.4.5 Multivariate analyse van de participatieprofielen

Om multivariaat te bezien hoe kenmerken samenhangen met de vier participatieprofielen gebruiken we een multivariate latenteklassen-analyse (zie kader 6.1 voor een toelichting).

We bespreken de samenhang tussen de profielen en achtergrondkenmerken, dat wil zeggen demografische kenmerken, premigratiefactoren, postmigratiefactoren gerelateerd aan het verblijf in de opvang en het integratiebeleid, en postmigratiefactoren gerelateerd aan het leven in Nederland. De resultaten worden besproken in termen van verhoging of verlaging van de kans om tot een bepaald participatieprofiel te behoren ten opzichte van de referentiegroep: het taalprofiel (gecontroleerd voor onderlinge correlaties tussen achtergrondkenmerken in verschillende blokken,²⁴ zie uitleg in tabel 6.8 waar de resultaten van de regressie zijn weergegeven).²⁵ In de tabel zijn relative risk ratios weergegeven. Een relative risk ratio (rrr) groter dan 1 betekent een grotere kans (t.o.v. de referentiegroep voor categorische variabelen) om tot een bepaald profiel te behoren ten opzichte van het profiel 'taal'. Een rrr kleiner dan 1 betekent een kleinere kans.

Vrouwen behoren minder tot de groep actieve zoekers dan tot de groep taal. Ook leeftijd speelt een rol: oudere statushouders vallen eerder onder het profiel voorzichtige start en minder onder het profiel leergierigen. Ook is er een verband tussen de verblijfsduur en het participatieprofiel waartoe iemand behoort: naarmate men langer in Nederland verblijft is het aannemelijker dat men zich in een ander profiel dan het taalprofiel bevindt. Het hebben van inwonende kinderen en samenwonen met een partner verlaagt de kans om bij de groep voorzichtige start te horen. De situatie rondom gezinshereniging en nareiziging heeft, gecontroleerd voor andere kenmerken, geen zelfstandige invloed op het behoren tot een bepaald profiel ten opzichte van het taalprofiel.

Premigratiefactoren met betrekking tot de sociaaleconomische status zijn ook gerelateerd aan de participatieprofielen: mensen die hoger middelbaar en beroepsonderwijs buiten Nederland hebben gevolgd, behoren eerder tot de groep leergierigen en minder tot de voorzichtige starters. Mensen die hoger onderwijs buiten Nederland hebben gevolgd, vallen vaker in de groep actieve zoekers dan in de groep taal. Hetzelfde geldt voor de statushouders die in Syrië werkzaam waren in vergelijking met niet-werkzaam: zij zullen eerder tot de actieve zoekers behoren en juist minder snel tot de groep voorzichtige start in vergelijking met de taalprofiel.

Postmigratiefactoren gerelateerd aan het verblijf in de opvang en het integratiebeleid laten zien dat ondernomen activiteiten ertoe lijken te doen. Een langer verblijf in opvangcentra hangt alleen samen met een lagere kans dat men tot de leergierigen behoort in vergelijking met het taalprofiel, het aantal opvangcentra lijkt er niet toe te doen. Maar het ondernemen van meer activiteiten gedurende de tijd in de opvang hangt samen met het behoren tot de actieve zoekers of leergierigen. Het afronden van het inburgeringsexamen hangt samen met de behoren tot de actieve zoekers of voorzichtige start. Tot slot, hoe stedelijker het gebied waarin men woont, hoe kleiner de kans om tot de groep voorzichtige start te behoren in vergelijking met het taalprofiel.

Tabel 6.8

Multivariate multinomiale regressie van de participatieprofielen van Syrische statushouders, 2017 (in relative risk ratios (rrr))

referentiegroep: taal	voorzichtige start	actieve zoekers	leergierigen
blok 1: demografische kenmerken en premigratiefactoren (gecontroleerd voor blok 2) ^a			
<i>demografische kenmerken</i>			
vrouw	0,69	0,37*	0,75
leeftijd (in jaren)	1,03***	1,01	0,74***
verblijfsduur (in maanden) ^b	1,10***	1,04*	1,11**
woont samen met partner	0,52*	1,16	0,41
heeft inwonende kinderen	0,56**	0,48	0,91
<i>gezinshereniging/nareiziging</i>			
geen gezinshereniging/nareiziging, geen referent, niet bezig/van plan hereniging te realiseren (ref.)			
is een gezinshereniging/nareiziging	1,55	1,00	1,86
is een referent	1,24	1,32	3,07
mee bezig/van plan hereniging te realiseren	1,44	1,09	1,23
<i>premigratiefactoren</i>			
<i>hoogst gevolgde opleiding buiten Nederland^b</i>			
geen opleiding/basisonderwijs (ref.)			
lager middelbaar onderwijs	0,92	1,11	2,92
hoger middelbaar en beroepsonderwijs	0,67*	1,17	3,07*
hoger onderwijs	0,85	2,69**	2,89
<i>activiteiten in Syrië^b</i>			
geen werk (ref.)			
werk	0,48**	15,44*	2,59
scholier	0,96	1,62	0,84
blok 2: postmigratiefactoren (opvang/integratiebeleid) (gecontroleerd voor blok 1) ^a			
<i>postmigratiefactoren (opvang/integratiebeleid)</i>			
stedelijkheid gemeente ^b	0,88*	1,04	1,08
verblijfsduur in AZC	0,97	0,98	0,87*
aantal AZC's	1,02	0,94	0,90
aantal activiteiten in AZC	0,92	2,17***	2,09**
heeft inburgerings-/NT2-examen behaald	19,71***	3,28*	1,83

Tabel 6.8

(Vervolg)

referentiegroep: taal	voorzichtige start	actieve zoekers	leergierigen
blok 3: leven in Nederland (gecontroleerd voor blok 1) ^c			
<i>leven in Nederland</i>			
psychisch ongezond	1,13	1,31	0,93
taalcijfer Nederlands	1,21***	1,17	1,56**
nooit moeite met Engels	1,08	1,80*	2,21*
contacten met autochtone Nederlanders	0,93	1,61***	1,51*
houding t.o.v. man-vrouwrollen ^b	1,05	1,28	1,03
ervaren acceptatie ^b	0,73*	0,80	1,24

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

a De factoren in blok 1 en 2 zijn samen geanalyseerd, hier hebben 1,5% van de personen een missende waarde. De effecten in blok 1 zijn gecontroleerd voor blok 2 en vice versa.

b Op verblijfsduur, gevolgd onderwijs en activiteiten buiten Nederland, stedelijkheid gemeente, ervaren acceptatie en houding t.o.v. man-vrouw rollen zijn er enkele missende waarden (nooit meer dan 1% per factor).

c De factoren in blok 3 zijn geanalyseerd rekening houdend met de factoren in blok 1, hier hebben 2,6% van de personen een missende waarde.

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Wat betreft de postmigratiefactoren gerelateerd aan het leven in Nederland heeft de psychische gezondheid in de multivariate analyse, gecontroleerd voor allerlei achtergrondkenmerken, geen zelfstandige invloed op het behoren tot een ander participatieprofiel dan het taalprofiel. Wel zien we dat meer contact met autochtone Nederlanders samenhangt met het behoren tot de actieve zoekers of leergierigen. We zien verder dat een hoger taalcijfer de kans verhoogt om tot voorzichtige start en leergierigen te behoren. Statushouders die nooit moeite hebben met de Engelse taal, hebben een grotere kans om tot de actieve zoekers of leergierigen te behoren dan tot het taalprofiel. De normen met betrekking tot man-vrouwrollen hebben geen zelfstandige invloed op het behoren tot een bepaald profiel ten opzichte van het taalprofiel. Statushouders die zich meer geaccepteerd voelen, bevinden zich minder vaak in het profiel voorzichtige start.

6.5 Samenvatting en discussie

Na een periode in de opvang zijn vrijwel alle Syriërs in dit onderzoek inmiddels doorgestroomd naar een eigen woning in een gemeente. Voor veel statushouders is het contrast met de periode in de opvang groot: een drukke periode volgt, men moet wennen aan de nieuwe omgeving en vorm geven aan het leven in Nederland. Voor de meeste statushouders betekent dit in elk geval inburgeren en de Nederlandse taal leren. In het huidige beleid is er veel steun voor het idee om vormen van participatie niet na elkaar, maar met elkaar te combineren. Het mes snijdt aan twee kanten, zo is de veronderstelling: het leren

van de Nederlandse taal gaat sneller in een werk- of onderwijscontext en de statushouder doet ervaring op als werknemer of student. In dit hoofdstuk hebben we gekeken hoe vroege integratieprocessen vorm krijgen, afgemeten aan de economische, onderwijs- en maatschappelijke participatie. Hoeveel komt er terecht van het streven om verschillende participatievormen met elkaar te combineren?

Onze bevindingen laten zien dat een groot deel van de Syrische statushouders bezig is met het leren van de Nederlandse taal. Gemiddeld doet men twee activiteiten tegelijkertijd. Gunstig is, en dat constateerden we al in het beschrijvende rapport over Syrische statushouders (Dagevos et al. 2018), dat zo'n grote groep zich via taallessen voorbereidt op het leven in Nederland. Het combineren van meer dan twee activiteiten komt maar voor een minderheid uit. We kunnen grofweg onderscheid maken tussen twee groepen die gemiddeld genomen weinig participatievormen combineren (taal en voorzichtige start) en twee groepen die gemiddeld genomen meerdere activiteiten combineren (actieve zoekers, leergierigen). De twee actieve groepen zijn echter betrekkelijk klein (samen 17%). In de grootste groep, *taal* (twee derde van de statushouders), volgt iedereen een taalcursus, participatie op andere vlakken is relatief beperkt. Binnen de groep *voorzichtige start* (ruim een zesde) doet niemand een taalcursus (meer) en worden er slechts voorzichtige stappen gezet richting school en werk. Deze groep participeert het minst. Binnen de groep *actieve zoekers* is men relatief vaak werkzoekend, doet vaker vrijwilligerswerk en/of een stage, en leert men ook nog volop de taal. De kleine groep *leergierigen* kenmerkt zich door de hoge kans om te participeren in het reguliere onderwijs. Ook volgt een groot deel een taalcursus en is de kans om werkzaam te zijn en een stage te doen hier relatief hoog.

Premigratiekapitaal van belang voor mate van participatie

Wat men als premigratiekapitaal meeneemt, doet ertoe voor de wijze van participatie in Nederland. Als men buiten Nederland hoger onderwijs heeft gevolgd of werkzaam was, lijkt men vaker in het profiel actieve zoekers te vallen waarbinnen activiteiten worden ontplooid die kunnen helpen om de weg naar de arbeidsmarkt te vinden (zoals het zoeken van werk, het doen van vrijwilligerswerk en stage). De groep leergierigen heeft buiten Nederland het minst vaak hoger onderwijs gevolgd, maar dat kan verklaard worden door de gemiddeld jonge leeftijd in dat profiel: van deze leergierigen waren de meesten nog schoolier in Syrië en relatief velen hebben daar lager of hoger middelbaar of beroepsonderwijs gevolgd.

Hulpbronnen en activiteiten in Nederland doen ertoe

Naast de positie die men buiten Nederland innam, doen ook de stappen die men zet binnen Nederland ertoe. Het aantal activiteiten dat men heeft ondernomen gedurende de tijd in de opvang, contact met autochtone Nederlanders en het spreken van de Nederlandse (en Engelse) taal hangen samen met het participatieprofiel. De meest actieve groep beheerst het Nederlands goed en is bekend met het Engels (dat laatste geldt ook voor de groep actieve zoekers). Zowel de actieve zoekers als de leergierigen hebben relatief veel contact met autochtone Nederlanders en deden ook veel activiteiten in de opvang, wat een

goede voorspeller lijkt voor de mate van activiteit buiten de opvang. De groep leergierigen betreft veelal scholieren, die via het volgen Nederlands onderwijs en goede beheersing van het Nederlands naar verwachting een goede basis hebben voor de verdere integratie in Nederland. Psychische gezondheid heeft geen zelfstandig effect, maar in de minst actieve groep (voorzichtige start) is een groter aandeel psychisch ongezond dan in de meest actieve groep (leergierigen).

Combineren faciliteren

De actieve zoekers en leergierigen passen het beste bij het beleidsstreven om meerdere participatievormen te combineren. Over het geheel genomen lijken dit ook personen te zijn met gunstige kenmerken, men is relatief hoogopgeleid en nagenoeg iedereen was werkzaam of schoolgaand buiten Nederland. In Syrië kansrijke en actieve personen lijken dat ook in Nederland te zijn: zij lijken het beste hun weg te vinden in Nederland en weten verschillende vormen van participatie te combineren. Daar staat een forse groep tegenover die voornamelijk met het leren van de Nederlandse taal bezig is. Gemiddeld gesproken gaat het hier om mensen met minder gunstig premigratiekapitaal. Het streven om het integratieproces op tempo te houden door vele participatievormen (zoals werk, taal en school) parallel plaats te laten vinden lijkt dus maar voor een minderheid uit te komen, namelijk voor de overwegend hogeropgeleide en mannelijke groep actieve zoekers en de overwegend jonge groep leergierigen.

Op basis van onze analyses kunnen we niet precies bepalen waarom een deel van de Syriërs achterblijft bij het combineren van meerdere participatievormen. Het kan te maken hebben met verschillen in wat men startkapitaal zou kunnen noemen, en wat de groep actieve zoekers en leergierigen wel lijken te hebben. Ook de focus op het leren van het Nederlands kan een reden zijn. Omdat statushouders gebonden zijn aan de maximumtermijn van drie jaar om in te burgeren, ligt er een sterke nadruk op taalcursussen, waar activiteiten zoals (het zoeken naar) werk voor moeten wijken (Oostveen et al. 2018). Soms zijn taalcursussen zeer intensief of maken lestijden van taalscholen het moeilijk om ze met andere activiteiten te combineren. Onderzoek wijst uit dat de totstandkoming van duale trajecten niet eenvoudig is. In het nieuwe inburgeringsstelsel dat vanaf 2021 in werking moet treden, krijgen gemeenten meer mogelijkheden om dergelijke trajecten aan te bieden. Sommige gemeenten sorteren daar nu al op voor. Ook zijn er verschillende praktijkvoorbeelden waaruit lessen getrokken kunnen worden, zowel wat betreft opzet en organisatie als qua effectiviteit. Het belang hiervan behoeft niet te worden benadrukt: de overgrote meerderheid van de statushouders heeft de weg naar de arbeidsmarkt nog niet gevonden. Voor het beleid blijft de bevordering van de arbeidsparticipatie de belangrijkste opgave voor de komende jaren.

Noten

- 1 Deze aspecten van participatie komen dan ook terug in de participatieverklaring die statushouders als onderdeel van hun inburgeringstraject moeten ondertekenen: 'In Nederland vragen we alle burgers bij te dragen aan een prettige en veilige samenleving, bijvoorbeeld door te werken, naar school te gaan of

door vrijwilligerswerk te doen. Dat kan in de wijk, op school of in een vereniging. Het spreken van de Nederlandse taal is hierbij essentieel' (Rijksoverheid 2018).

- 2 Daarnaast richten we ons alleen op *actieve* vormen van participatie. De maatschappelijke begeleiding van statushouders door gemeenten (vaak uitgevoerd door VluchtelingenWerk of lokale welzijnsorganisaties) valt hier dus buiten, omdat deze voor de statushouder meer passief van aard is: ze worden wegwijs gemaakt in de gemeente en ontvangen praktische hulp bij de administratie.
- 3 Op basis van de registergegevens van het CBS kunnen we achterhalen of iemand een *nareiziger/gezinshereniger* is, of een *referent* (persoon die gezinshereniging of nareiziging heeft gerealiseerd). Daarnaast is op basis van de registergegevens te achterhalen hoelang het geleden is dat iemand de eerste hereniger over heeft laten komen. Uit de survey kunnen we ook te weten komen in hoeverre men bezig of voornemens is om een partner en/of kind over te laten komen naar Nederland. Deze register- en surveydata combineren we om te bekijken of iemand een gezinshereniger/nareiziger dan wel een referent is, of dat iemand bezig is of voornemens om hereniging te realiseren (of geen van dit al).
- 4 Aan respondenten is gevraagd of zij bepaalde activiteiten hebben ondernomen tijdens de periode in de opvanglocatie. Er is gevraagd naar de volgende vijf activiteiten: het volgen van Nederlandse taallessen, het zelf leren van het Nederlands, het verrichten van vrijwilligerswerk, het doen van betaald werk en het volgen van een opleiding/scholing. De kleine groep die nooit in de opvang heeft gezeten scoort een 0 op verblijfsduur, aantal opvangcentra en somscore van activiteiten. Een kleine groep van 1% geeft verder aan op het moment van interviewen nog in een opvangcentrum te wonen. De vragen naar activiteiten zijn in de verleden tijd gesteld, dus we nemen deze mee als verklarende factoren en niet als participatiematen zelf. Een robuustheidsanalyse is uitgevoerd zonder deze groep, met als resultaat dezelfde latenteklassen-analyse.
- 5 De stedelijkheid van de gemeente varieert van 1 niet (< 500 omgevingsadressen/km²) tot 5 zeer sterk (≥ 2500 omgevingsadressen/km²).
- 6 Zie kader 4.1 voor een toelichting op de meting van psychische ongezondheid aan de hand van de RAND Mental Health Inventory (MHI-5).
- 7 De respondenten is gevraagd om hun beheersing van de Nederlandse taal uit te drukken in een rapportcijfer tussen de 1 en 10. Voor Engelse taalbeheersing is gevraagd of men Engels spreekt en daar vaak, soms of nooit moeite mee heeft.
- 8 Op basis van 4 items is een schaal gemaakt van sociaal contact met autochtone Nederlanders. Deze loopt van 1 tot 5. De items zijn: "Hoe vaak heeft u contact met Nederlandse vrienden of kennissen?", "Hoe vaak heeft u contact met Nederlandse bureaus of buurtgenoten?", "Komen er vaak, soms of nooit Nederlandse vrienden of bureaus op bezoek?" en "Gaaf u in uw vrije tijd vaak, soms of nooit om met Nederlanders?". De Cronbach's α voor de schaal was 0,82.
- 9 Waardeoriëntatie omtrent man-vrouw rollen is gemeten op basis van vier stellingen waarvan een schaal is geconstrueerd: 'De man kan het beste de verantwoordelijkheid voor het geld hebben', 'Voor jongens is het belangrijker dan voor meisjes om hun eigen geld te verdienen', 'Beslissingen over grote aankopen kan de man het beste nemen' en 'Een vrouw moet stoppen met werken als ze een kind krijgt', een hogere score correspondeert met meer progressievere waarden. De Cronbach's α voor de schaal was 0,72.
- 10 Het algemene beeld dat mensen van Nederland hebben met betrekking tot ervaren acceptatie, wordt gemeten met een schaal die gebaseerd is op antwoorden op de volgende stellingen: 'In Nederland krijg je als migrant alle kansen', 'In Nederland worden je rechten als migrant gerespecteerd', 'Nederland is een gastvrij land voor migranten' en 'Nederland staat open voor andere culturen'. Alle stellingen werden op een vijfpuntschaal beoordeeld, waarbij een hogere waarde een positiever beeld van Nederland uitdrukt. De Cronbach's α voor de schaal was 0,77.
- 11 Om de participatie van statushouders zo volledig mogelijk in kaart te brengen, zijn open antwoorden op vragen omtrent arbeidsmarktparticipatie (type contract, beroep, bedrijf), type opleidingen en activi-

teiten voor (niet-)werkenden en vrijwilligerswerk nagelopen. Naar aanleiding van de antwoorden zijn enkele aanpassingen gedaan op werkzaam zijn, onderwijsparticipatie en taalcursussen. Er zullen daarom kleine verschillen zijn met de andere hoofdstukken en de eerdere rapportage over Syriërs in Nederland van Dagevos et al. (2018). De groep die aangaf werkzaam te zijn, maar op basis van de open antwoorden toch niet bleek te werken, heeft de vragen over het willen werken en het actief zoeken naar werk niet gekregen. Voor deze groep hebben we aangenomen dat ze niet werkzoekend zijn. Verder heeft de variabele 'hoofdactiviteit' voor personen die werkzaam en niet-werkend zijn een categorie '(werkloos/)werkzoekend', maar deze is niet sluitend en we gebruiken deze dan ook niet om te bepalen of iemand al dan niet werkzoekend is: veel statushouders geven aan werkzoekend te zijn, maar onze definitie is strikter: men moet aangeven werk te willen en ook actief gezocht te hebben naar werk.

- 12 Daarnaast konden statushouders ook aangeven of ze, mits ze nu geen betaald werken, in het verleden ooit betaald werk in Nederland hebben gehad (dat gaat om 4% van de statushouders). Omdat het doel van het hoofdstuk is om de parallele participatie van statushouders in de Nederlandse samenleving nader te bestuderen, nemen we alleen mee of een statushouder op het moment van interviewen betaald werk heeft.
- 13 Bijna de helft van de werkzame personen geeft bij de vraag over overige activiteiten naast werk verder aan momenteel ook nog werkzoekend te zijn (zij kregen niet de vraag of ze de afgelopen vier weken gezocht hebben naar werk, maar werden in het algemeen gevraagd naar overige activiteiten). Mogelijk zijn ze op zoek naar een beter passende baan of een baan met meer uren. Omdat de groepen anders te klein worden, maken we geen onderscheid in werkenden die wel en werkenden die niet naar werk zoeken.
- 14 Respondenten vinden het lastig om onderscheid te maken tussen participatie in het reguliere onderwijs en het volgen van taalcursussen. Het heeft onze voorkeur om de taalcursussen apart te houden van regulier onderwijs. Bij de vraag welke opleiding men momenteel volgt, koos ruim een derde voor de categorie 'anders'. Uit de open antwoorden blijkt dat bijna iedereen hiermee een taalcursus bedoelt, wat ons doet besluiten dat deze groep niet schoolgaand is in het reguliere onderwijs. Verder geeft een vijfde aan basisonderwijs te volgen, wat voor de ondervraagde leeftijdsgroep (15-75 jaar) niet aanmerkelijk is. Binnen deze groep geeft bijna iedereen aan momenteel een taalcursus te volgen, wat ook het vermoeden bevestigt dat ze niet participeren in het reguliere onderwijs. Om die reden kiezen we er bij reguliere schoolopleidingen voor om alleen personen die ten minste een schakelklas voortgezet onderwijs volgen, als onderwijsparticipanten te zien.
- 15 Statushouders kunnen ook aangeven of ze in het verleden een Nederlandse taalcursus hebben gevolgd. Ruim 13% zegt zo'n cursus te hebben gevolgd en het merendeel heeft deze ook afgerond, 7% heeft nooit een taalcursus gevolgd. Volgens dezelfde redenering als bij betaald werk, kijken we alleen naar het volgen van een cursus Nederlandse taal op het moment van interviewen.
- 16 Ook personen die zeggen dat ze schoolgaand zijn, maar vervolgens 'onbekend/weet niet' aangeven op deze variabele nemen we niet mee als onderwijsparticipanten, evenals mensen van wie de opleiding onduidelijk is. Er zijn enkele personen die een cursus volgen, deze hebben we – anders dan in een eerdere rapportage (Dagevos et al. 2018) – ook tot onderwijsvolgend gerekend. We maken geen onderscheid tussen vol- en deeltijdonderwijs (86% volgt voltijdonderwijs).
- 17 Statushouders konden ook aangeven of ze in het verleden een Nederlandse opleiding hebben gevolgd. Dit bleek bij ongeveer 5% van het geval te zijn (ruim 4% volgde eerder en ook momenteel regulier onderwijs, 1% eerder maar niet momenteel). 84% geeft aan nooit (niet eerder en niet momenteel) een Nederlandse reguliere schoolopleiding hoger dan basisonderwijs te hebben gevolgd.
- 18 Aan respondenten is gevraagd: 'Heeft u in de afgelopen twaalf maanden vrijwilligerswerk gedaan?' Strikt genomen kan dat betekenen dat respondenten op het moment van interviewen geen vrijwilligerswerk meer deden.

- 19 Van de respondenten geeft 4% aan de afgelopen 12 maanden elke dag vrijwilligerswerk te hebben gedaan, 24% elke week, 2% elke maand en 8% een paar keer per jaar. De frequentieverdeling is dus scheef en bovendien zijn de afstanden tussen de frequentiematen niet gelijk. We hebben er daarom voor gekozen om een ordinale maat te construeren, waarin we 'elke dag/elke week' samenvoegen tot 'dagelijks/wekelijks' (wat kan worden gezien als 'vaak') en 'elke maand/een paar keer per jaar' tot 'maandelijks/paar keer per jaar' (wat kan worden gezien als 'soms'). Samen met 'geen vrijwilligerswerk gedaan' vormen deze frequenties een ordinale schaal, waar wel een volgorde in zit maar waarin het verschil tussen de waarden niet gelijk is.
- 20 De vijf participatievormen zijn 1) werkend of werkzoekend, 2) doen van een stage, 3) volgen van een opleiding in het reguliere onderwijs, 4) volgen van een taalcursus en 5) vrijwilligerswerk. Vanwege de routing in de vragenlijst konden werkend en werkzoekend niet tegelijkertijd voorkomen. We maken verder geen onderscheid in de frequentie van het vrijwilligerswerk. Verder hebben we bij het berekenen van de totale participatie aangenomen dat de indicatoren optelbaar zijn en dus ook allemaal even zwaar meewegen. Omdat werkzaam en werkzoekend niet tegelijk kunnen voorkomen, is de maximale somscore 5.
- 21 Een deel van de respondenten heeft missende waarden op de vraag over vrijwilligerswerk (1,5%). Bij de latenteklassen-analyse maakt Mplus gebruik van FIML (Full Information Maximum Likelihood, een schattingsmethode), zodat alle respondenten kunnen worden meegenomen in de analyse. In de univariate beschrijving van vrijwilligerswerk en de participatiecombinaties is deze 1,5% buiten beschouwing gelaten.
- 22 Bij het benoemen van de klassen kijken we hoe de ene klasse zich verhoudt tot de andere op basis van bepaalde vormen van participatie: waarin verschillen ze? En binnen een klasse kijken we welke vorm van participatie relatief vaak voorkomt in combinatie met andere participatievormen. De meest opvallende bevindingen gebruiken we als leidraad bij de naamgeving van het profiel, maar maar dat neemt niet weg dat een profiel niet te herleiden is tot het ene kenmerk dat in de naamgeving naar voren komt (zie ook Elchardus et al. 2009).
- 23 Door afronding en BCH-procedure tellen de percentages niet altijd op tot 100%.
- 24 We kiezen ervoor om het profiel 'taal' als referentiegroep te nemen. Personen in deze groep verblijven gemiddeld het minst lang in Nederland en het volgen van een taalcursus kan worden gezien als een eerste stap in de Nederlandse samenleving. Het is vervolgens interessant te bekijken welke kenmerken de kans vergroten om tot een ander participatieprofiel dan 'taal' te behoren.
- 25 Omdat een Nederlandse taalcursus gevolgd hebben volledig samenhangt met een van de participatievormen (momenteel een Nederlandse taalcursus volgen), nemen we deze factor niet mee in de multivariate analyse. Ook de tijd sinds de eerste hereniging hangt teveel samen met de variabele die de situatie omtrent nareiziging/gezinshereniging aangeeft, daarom nemen we ook deze variabele niet mee in de multivariate analyse.

Literatuur

- ACVZ (2013). *Verloren tijd: advies over dagbesteding in de opvang voor vreemdelingen*. Den Haag: Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken.
- Aguilera, M.B. en D.S. Massey (2003). Social capital and the wages of Mexican migrants: New hypotheses and tests. In: *Social Forces*, jg. 82, nr. 2, p. 671-701.
- Asparouhov, T. en B.J.M.W.N. Muthén (2014). Auxiliary variables in mixture modeling: Using the BCH method in Mplus to estimate a distal outcome model and an arbitrary secondary model. In: *Mplus Web Notes*, jg. 21, nr. 2, p. 1-22.
- Bakk, Z. en J.K. Vermunt (2016). Robustness of stepwise latent class modeling with continuous distal outcomes. In: *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, jg. 23, nr. 1, p. 20-31.

- Bakker, L. (2016). *Seeking sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bakker, L., J. Dagevos en G. Engbersen (2013). The Importance of Resources and Security in the Socio-Economic Integration of Refugees. A Study on the Impact of Length of Stay in Asylum Accommodation and Residence Status on Socio-Economic Integration for the Four Largest Refugee Groups in the Netherlands. In: *Journal of International Migration and Integration*, jg. 15, nr. 3, p. 431-448 (doi:10.1007/s12134-013-0296-2).
- Bakker, L., S.Y. Cheung en J. Phillimore (2016). The Asylum-Integration Paradox: Comparing Asylum Support Systems and Refugee Integration in The Netherlands and the UK. In: *International Migration*, jg. 54, nr. 4, p. 118-132 (doi:10.1111/imig.12251).
- Bakker, L., R. Bekkers, J. Reitsma, C. Sederel, P. Smets en Y. Younes (2018). *Vrijwilligerswerk: stimulans voor tijdsde participatie en integratie? Monitor- en evaluatie onderzoek vrijwilligerswerk door asielzoekers en statushouders die in de opvang verblijven*. Barneveld/Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/Significant.
- CBS (2018a). *Gezocht, niet beschikbaar*. Geraadpleegd 18 december 2018 via www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-beroepsbevolking/gezocht-niet-beschikbaar.
- CBS (2018b). *Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie*. Geraadpleegd 15 maart 2019 via www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/25/van-opvang-naar-integratie-cohortstudie-asielmigranten.
- Chiswick, B.R. en P.W. Miller (2001). A model of destination-language acquisition: Application to male immigrants in Canada. In: *Demography*, jg. 38, nr. 3, p. 391-409.
- COA (2012). *De opvang: stap voor stap vanaf 1 juli 2010*. Den Haag: Centraal Orgaan opvang Asielzoekers.
- Connor, P. (2010). Explaining the refugee gap: Economic outcomes of refugees versus other immigrants. In: *Journal of Refugee Studies*, jg. 23, nr. 3, p. 377-397.
- Dagevos, J. (2011). Positie op de arbeidsmarkt. In: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (p. 108-125). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en M. Gijsberts (2008). Over dubbele bindingen en verbinden en verheffen. Sociale contacten van minderheden en de relatie met sociale cohesie en sociaaleconomische positie. In: P. Schnabel, R. Bijl en J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008* (p. 281-304). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en E. Miltenburg (2018a). Inburgering, maatschappelijke begeleiding en taal. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 80-94). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J. en E. Miltenburg (2018b). Periode in de opvang. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 68-79). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Elchardus, M., W. Smits en B. Spruyt (2009). Een typologie van maatschappelijke betrokkenheid. Vormen van maatschappelijke betrokkenheid en hun gevolgen. In: P.J. Pickery (red.), *Vlaanderen gepeild!* (p. 110-142). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Gemeenschap.
- Engbersen, G., J. Dagevos, R. Jennissen, L. Bakker, A. Leerkes, J. Klaver en A. Odé (2015). *Geen tijd verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten. WRR-Policy Brief 4*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Friedberg, R.M. (2000). You can't take it with you? Immigrant assimilation and the portability of human capital. In: *Journal of labor economics*, jg. 18, nr. 2, p. 221-251.
- Gemeente Rotterdam (2018). *Rotterdamse aanpak statushouders 2019-2022. Wonen, zorgen, leren én werken*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

- Ghorashi, H. (2005). Agents of change or passive victims: The impact of welfare states (the case of the Netherlands) on refugees. In: *Journal of Refugee Studies*, jg. 18, nr. 2, p. 181-198.
- Gijsberts, M. en J. Dagevos (2016). De integratie van vluchtelingengroepen in Nederland. In: *Economisch Statistische Berichten*, jg. 101, nr. 4730, p. 216-218.
- Huijnk, W. (2018). Werk, bijstand en de ervaren financiële situatie. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 113-129). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2011). Spraakverwarring over participatie. In: *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, jg. 20, nr. 1, p. 76-99.
- Kanas, A. en F. van Tubergen (2009). The impact of origin and host country schooling on the economic performance of immigrants. In: *Social Forces*, jg. 88, nr. 2, p. 893-915.
- Lange, T. de, E. Besselsen, S. Rahouti en C. Rijken (2017). *Van AZC naar een baan. Risico's en belemmeringen van snelle begeleiding naar de arbeidsmarkt*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Larruina, R. en H. Ghorashi (2016). The normality and materiality of the dominant discourse: Voluntary work inside a Dutch asylum seeker center. In: *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, jg. 14, nr. 2, p. 220-237.
- Lomba, S.da (2010). Legal status and refugee integration: A UK perspective. In: *Journal of Refugee Studies*, jg. 23, nr. 4, p. 415-436.
- Meulenkamp, T., L. van der Hoek en M. Cardol (2011). *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking en ouderen: rapportage participatiemonitor 2011*. Utrecht: NIVEL.
- Oostveen, A., A. Odé en A. Mack (2018). *Duale trajecten taal en werk. Inventarisatie van duale trajecten voor statushouders*. Amsterdam: Regioplan.
- Peters, F., M. Vink en H. Schmeets (2018). Anticipating the citizenship premium: before and after effects of immigrant naturalisation on employment. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 44, nr. 7, p. 1051-1080.
- Phillimore, J. (2011). Refugees, acculturation strategies, stress and integration. In: *Journal of Social Policy*, jg. 40, nr. 3, p. 575-593.
- Razenberg, I. en M. de Gruijter (2016). *Vluchtelingen aan het werk. Enquête onder gemeenten over arbeidstoeleiding van statushouders*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonkers Instituut.
- Razenberg, I., M. Kahmann en M. de Gruijter (2017). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2017*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonkers Instituut.
- Razenberg, I., M. Kahmann en M. de Gruijter (2018a). *'Mind the gap': barrières en mogelijkheden voor de arbeidsparticipatie van vluchtelingenvrouwen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonkers Instituut.
- Razenberg, I., M. Kahmann, M. de Gruijter en E. Damhuis (2018b). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2018*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonkers Instituut.
- Rijksoverheid (2018). *Bijlage 7 Regeling inburgering. Participatieverklaring*. Geraadpleegd 15 december 2018 via wetten.overheid.nl/bwbroo20657/2017-10-01#Bijlage7.
- Ryan, D., B. Dooley en C. Benson (2008). Theoretical perspectives on post-migration adaptation and psychological well-being among refugees: Towards a resource-based model. In: *Journal of Refugee Studies*, jg. 21, nr. 1, p. 1-18.
- SER (2016). *Nieuwe wegen naar een meer succesvolle arbeidsmarktintegratie van vluchtelingen*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- SER (2018). *Vluchtelingen en Werk. Een nieuwe tussenbalans*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Sterckx, L., J. Dagevos, W. Huijnk en J. van Lisdonk (2014). *Huwelijksmigratie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sterckx, L. en M. Fessehazion (2018). *Eritrese statushouders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- szw (2016). 'Beter Nederlands leren' (toespraak van minister Asscher op de conferentie 'Integreren via werk werkt!' op donderdag 27 oktober 2016 in de gemeente Westland). Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Vroome, T. de, en F. van Tubergen (2010). The Employment Experience of Refugees in the Netherlands. In: *International Migration Review*, jg. 44, nr. 2, p. 376-403 (doi:10.1111/j.1747-7379.2010.00810.x).
- Vroome, T. de, en F. van Tubergen (2014). Settlement intentions of recently arrived immigrants and refugees in the Netherlands. In: *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, jg. 12, nr. 1, p. 47-66.
- Weeda, L., M. van der Linden en J. Dagevos (2018). Breekt de zon door in het azc? De rol van de azc-periode voor de mentale gezondheid en sociale integratie van statushouders in Rotterdam. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 93, nr. 4, p. 313-342.

7 Een sociaal-culturele typologie van Syrische statushouders

Roxy Damen en Willem Huijnk (SCP)

7.1 Het belang van sociaal-culturele inbedding in een nieuwe omgeving

Bij vluchtelingengroepen gaat de aandacht veelal uit naar hun achterblijvende participatie, hoge bijstandsafhankelijkheid en problemen rondom hun (psychische) gezondheid (zie Dagevos et al. 2018; Engbersen et al. 2015; SER 2016). De weg vinden in een nieuwe samenleving heeft echter niet alleen betrekking op het vinden van werk, geschikte huisvesting of het leren van de taal, maar ook op het opnieuw vormgeven van het sociale netwerk, het aarden in de nieuwe omgeving en het kennis nemen van de gangbare normen en waarden. Aansluiting vinden in de nieuwe samenleving heeft z gezegd dus ook een sociaal-culturele kant. De sociale contacten, waardeoriëntaties en emotionele bindingen zijn bijvoorbeeld van belang voor het verwerken van of omgaan met psychische problemen, het leren van de taal en het wegwijs worden in de verschillende sferen van de samenleving, zoals in het onderwijs of op de arbeidsmarkt (Kanas en Van Tubergen 2009; Lancee 2010; Phinney et al. 2001). Ook hechte banden binnen de eigen gemeenschap ('etnisch kapitaal') kunnen – zeker in de eerste fase na migratie – belangrijk zijn voor het verkrijgen van steun en het wegwijs worden binnen de Nederlandse samenleving (Mouw 2002; Portes en Zhou 1993). Voor veel statushouders geldt dat ze in vergelijking met andere typen migranten relatief onvoorbereid naar Nederland zijn gekomen en dat velen van hen kampen met psychische problemen (zie ook hoofdstuk 4). Wellicht is juist in de eerste jaren na migratie – en specifiek voor migranten met een vluchtelingenachtergrond – de sociaal-culturele (start)positie dus extra van belang.

Sociaal-culturele (start)posities van Syrische statushouders in Nederland

De context, zowel qua beleid, als qua conjunctuur en het maatschappelijk klimaat, is van groot belang voor de wijze waarop migranten(groepen) hun nieuwe leven opbouwen en vormgeven. In Nederland ervaren migranten in toenemende mate uitsluiting en discriminatie (Huijnk en Andriessen 2016; Huijnk et al. 2015). Een deel van de autochtone Nederlanders ziet de aanwezigheid van migranten als een culturele bedreiging (Den Ridder et al. 2017). Tegelijkertijd zijn de eerste signalen over de sociaal-culturele aarding van de Syrische statushouders niet ongunstig (Dagevos et al. 2018). In verhouding tot hun relatief korte verblijfsduur heeft een aanzienlijk deel ten minste wekelijks contact met autochtone Nederlanders (Huijnk en Miltenburg 2018). Slechts een klein deel heeft nooit contact met Nederlanders. De opvattingen over man-vrouwverhoudingen zijn, zeker als het gaat om het belang van onderwijs, egalitair. De acceptatie van homoseksualiteit is beperkt, het is waarschijnlijk dat dit verband houdt met hun relatief sterke oriëntatie op het geloof. Het merendeel van de Syriërs geeft daarnaast aan ten minste wekelijks contact te hebben

met Syrische vrienden of kennissen in Nederland, en driekwart heeft contact met familie en vrienden buiten Nederland.

Een sociaal-culturele typologie?

Tegelijkertijd is er binnen de groep Syrische statushouders diversiteit op sociaal-cultureel gebied (Huijnk en Miltenburg 2018). Waar in het beschrijvende rapport van Dagevos et al. (2018) het beeld op verschillende sociaal-culturele terreinen apart is opgetekend, gaan we in dit hoofdstuk op zoek naar samenhangen tussen deze verschillende aspecten (dimensies). We stellen de vraag of er binnen de groep van Syrische statushouders op basis van hun sociaal-culturele posities (al) categorieën (een typologie) te onderscheiden zijn. Dit doen we door aan de hand van een latenteklassen-analyse (Latent Class Analysis, LCA) (zie kader 6.1 in hoofdstuk 6 voor een toelichting) de verschillende dimensies van de sociaal-culturele positie (sociaal, cultureel, emotioneel) met elkaar in verband te brengen en te kijken welke vormen vaak samen voorkomen of juist niet. Het inzoomen op de sociaal-culturele verscheidenheid is uniek voor de Syrische groep, maar voor zover bekend, is dit überhaupt niet eerder gedaan bij recente migranten(groepen).¹

Onderscheidende kenmerken van de sociaal-culturele positie

Een belangrijke vraag in het onderzoek naar de integratie van migranten is welke factoren bepalend zijn voor de wijze waarop vroege integratieprocessen bij migranten verlopen. In dit hoofdstuk proberen we bij te dragen aan dit vraagstuk door ons bij de tweede onderzoeksvraag te richten op de factoren die samenhangen met de sociaal-culturele typologie onder recente Syrische statushouders. Hierbij maken we het onderscheid tussen posities en ervaringen die hun oorsprong kennen in verschillende fases in het leven van de statushouders: vóór migratie, gedurende de vlucht, de periode in de opvang en het leven daarna in Nederland. Ook zijn we geïnteresseerd in de samenhang met factoren die waarschijnlijk een wederkerige relatie hebben met de sociaal-culturele positie, zoals het beheersen van de Nederlandse taal, de mentale gezondheid en de ervaren acceptatie. Vanzelfsprekend kunnen er op basis van onze (cross-sectionele) analyses op de NSN2017-survey geen ‘harde’ uitspraken worden gedaan over causaliteit en de richting(en) van de verbanden.

7.2 Theorie

7.2.1 Dimensies van de sociaal-culturele positie

Het onderzoek naar hoe het integratieproces bij migranten verloopt kent een lange traditie. De klassieke assimilatie-theoretici stelden dat over de tijd en per opeenvolgende generatie migranten assimileren of ingroeien in de ontvangende samenleving (zie Gordon 1964). In hun opvattingen, gedrag en posities zouden migranten zich steeds minder onderscheiden van de autochtone bevolking. Een aantal uitgangspunten van de theorie, zoals het lineaire en homogene karakter zijn fel bekritiseerd. Er zijn verschillende paden van ingroei en processen verlopen niet bij iedereen en op elk domein op een gelijk tempo. Tegenwoordig wordt bijvoorbeeld vaak het expliciete verschil gemaakt tussen enerzijds

integratie in de structurele terreinen van de samenleving en anderzijds de sociaal-culturele integratie (zie Alba en Nee 1997; Dagevos 2001; Portes en Zhou 1993; Veenman 1994). Er is – zoals bij veel sociologische concepten – geen eensluidende definitie van wat de sociaal-culturele positie exact behelst. In dit hoofdstuk sluiten we aan bij studies die de sociaal-culturele positie opvatten als een multidimensionaal concept, waarbij het onderscheid wordt gemaakt tussen de sociale, emotionele en culturele dimensie (Alba en Nee 1997; Esser 2001, 2004; Huijnk et al. 2015; Portes en Zhou 1993; Verkuyten en Martinovic 2012).

Dubbele verhoudingen: bindingen met de nieuwe samenleving en de herkomstgroep

Voor de wijze waarop migranten hun leven in het nieuwe land weten vorm te geven zijn zowel de sociale en emotionele banden met de herkomstgroep als die met de nieuwe samenleving van belang. Deze kunnen zich op verschillende manieren tot elkaar verhouden. Migrantengroepen kunnen bijvoorbeeld betrokken zijn in beide, één of geen enkele van de twee groepen als het aankomt op gedrag, sociale contacten, waarden, normen of identificatie (Berry 1997; Schwartz et al. 2010). John Berry (1980, 1997) is een van de meest prominente onderzoekers op dit vlak en onderscheidt vier verschillende combinaties op basis van enerzijds de mate waarin individuen naar een groepseigen culturele identiteit streven en anderzijds het al dan niet streven naar sociale contacten met leden uit de ontvangende samenleving: *assimilatie* (aanpassing aan de ontvangende samenleving), *integratie* (zowel cultuurbehoud als sociale participatie in ontvangende samenleving), *separatie* (zich richten op de herkomstgroep of -cultuur) of *marginalisering* (geen verbondenheid met zowel de herkomstgroep als de ontvangende samenleving).

In het model van Berry hebben de twee dimensies een verschillende focus; met betrekking tot de eigen groep gaat het om *cultureel* behoud, terwijl bij de ontvangende samenleving de *sociale* relaties centraal staan. Andere onderzoekers hebben varianten van dit model gehanteerd, waarbij wel dezelfde dimensies voor de herkomstgroep en de ontvangende samenleving werden bestudeerd (zie Bourhis et al. 1997; Hutnik 1991). We sluiten aan bij voorgaand onderzoek door ook het onderscheid te maken tussen de banden met de herkomstgroep enerzijds en de banden met de ontvangende samenleving anderzijds, en we kijken hierbij naar de drie verschillende sociaal-culturele dimensies.

Sociale contacten, emotionele bindingen en waardeoriëntaties

Sociale contacten kunnen worden onderhouden zowel binnen de herkomstgroep als met de autochtone bevolking. In dit kader wordt er ook vaak gesproken over respectievelijk *bonding* (verbindend) en *bridging* (overbruggend) sociaal kapitaal (Putnam 2007). Interetnische huwelijken worden soms gezien als de ‘ultieme’ graadmeter voor de sociale integratie van migrantengroepen (Hwang et al. 1997; Kalmijn 1998; Lieberman en Waters 1988; Spickard 1991). Ook minder hechte vormen van sociale interactie, zoals vriendschappelijke contacten of vrijetijdscontacten met burens, zijn belangrijke indicatoren van de sociale positie (Brown et al. 2007; Martinovic 2010; Quillian en Campbell 2003).

Bij de mentale en emotionele bindingen kan het gaan om gevoelens van loyaliteit, identificatie, ‘erbij horen’ en zich thuis voelen (Dagevos 2001; Esser 2001, 2004; Verkuyten en

Martinovic 2012). Via identificatie wordt het verband gelegd tussen individu en groep. Dit proces is context- en tijdgebonden. Groepsidentificatie kan een positief zelfgevoel stimuleren en functioneert als een leidraad voor het denken, voelen en doen. Na migratie, en zeker voor vluchtelingen, kan een sterke(re) etnische identificatie als houvast en anker dienen bij het omgaan met de grote veranderingen, stress en het verblijven in een ‘vreemde’ omgeving (Sam en Berry 2006; Schwartz et al. 2006).

De cultuur van een sociale groep kan gedefinieerd worden als de gemeenschappelijke waardeoriëntaties, voorkeuren of opvattingen die uit gedeelde socialisatieprocessen voortkomen (Wimmer en Soehl 2014). Wanneer de waarden en normen van een groep sterk afwijken van wat gangbaar is in de bredere samenleving, kan dit duiden op een grote onderlinge culturele afstand. Het vooropstellen van gedeelde normen en waarden is vatbaar voor kritiek. De vraag kan bijvoorbeeld worden gesteld welke opvattingen er precies gedeeld dienen te worden. De nadruk op gedeelde opvattingen laat ogenschijnlijk weinig ruimte voor diversiteit, en dit in een samenleving die steeds pluriformer is geworden (Vertovec 2007). Ook de autochtone bevolking is divers. In hoeverre kun je dan spreken over dé opvattingen of dé normen en waarden van de autochtone Nederlanders? Bovendien kan door het benadrukken van de culturele verschillen (culturalisering) de aandacht vooral uitgaan naar het anders-zijn van migranten; dit kan stigmatiserend werken (Schinkel 2008). Tegelijkertijd hebben opvattingen vaak concrete gedragsconsequenties die zowel het meedoen (participatie) als het samenleven (cohesie) beïnvloeden. Traditionele opvattingen over man-vrouwrollen vormen bijvoorbeeld een belemmering voor de participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt (Khoudja en Fleischmann 2018). Ook hebben lhbt-personen het moeilijker in gemeenschappen die niet acceptierend staan tegenover homoseksualiteit en/of seksuele diversiteit (Keuzenkamp 2010). Om deze redenen, en zonder ervan uit te gaan dat een meer progressieve waardeoriëntatie, zoals de gelijkheid van man en vrouw en de acceptatie van homoseksualiteit, het meest wenselijk is voor migranten, nemen we deze wel mee in onze typologie. Naast de gedragsconsequenties is het doel van de participatieverklaring om nieuwkomers kennis te laten nemen van een aantal ‘ononderhandelbare rechten en plichten en de fundamentele waarden van de Nederlandse samenleving’. Het gaat hierbij om vrijheid, gelijkwaardigheid, solidariteit en participatie (szw 2014). In tegenstelling tot de sociale en emotionele dimensie zijn culturele oriëntaties minder tweezijdig. Het onderschrijven van bijvoorbeeld zowel progressieve als traditionele waarden is alleen tot op bepaalde hoogte mogelijk omdat deze waarden elkaar deels uitsluiten.²

7.2.2 Een sociaal-culturele typologie: de verhouding tussen de dimensies

Voor de typologie is het van belang hoe de verschillende dimensies zich tot elkaar verhouden. Zonder expliciet hypothesen te formuleren over hoe de typologie er mogelijk uit kan zien, willen we er kort op ingaan waarom we verwachten dat de drie dimensies samenhangen. Hierbij is het van belang om te beseffen dat er een wisselwerking is tussen de diverse sociaal-culturele dimensies (Esser 2001): zij kunnen elkaar wederzijds beïnvloeden. Culturele overeenkomsten vormen een smeermiddel voor sociaal contact, terwijl culturele

beïnvloeding vaak plaatsvindt door direct (positief) contact en de blootstelling aan andere normen, opvattingen en geloofsovertuigingen (Lubbers et al. 2007). De voorkeur om met iemand om te gaan wordt mede ingegeven door de wijze waarop de ander wordt gezien als iemand van de in-group of de out-group (Ellemers et al. 1999). Andersom werken concrete sociale interacties met iemand uit een bepaalde groep, zowel positieve als negatieve, door op de emotionele band die men ervaart met de groep. Het identificeren met een groep leidt er andersom toe dat groepsnormen eerder worden geïnternaliseerd (Turner et al. 1987). Culturele afstand zet juist een rem op processen van sociale identificatie (Stephan en Stephan 2000; Zagefka en Brown 2002).

Daarnaast kunnen er mengvormen bestaan; de posities op de drie dimensies hoeven niet dezelfde richting op te wijzen. Aan de hand van de LCA kijken we welke combinaties van deze dimensies binnen de groep van Syrische statushouders vaak voorkomen. In een vergelijkbare studie onder de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders kwam een sociaal-culturele typologie naar voren met zeven verschillende categorieën (Huijnk et al. 2015). De verwachting is dat onder Syrische statushouders de diversiteit minder groot is, aangezien zij nog maar recent in Nederland verblijven en homogeen zijn in hun herkomstland.

7.2.3 Achtergronden van de typologie

Bij de vraag welke kenmerken er samenhangen met de sociaal-culturele typologie maken we onderscheid tussen vijf clusters van kenmerken: *demografische kenmerken* (geslacht, leeftijd, verblijfsduur, inwonende kinderen, samenwonend met partner, stedelijkheid van de woongemeente³ en de situatie rondom gezinshereniging of nareiziging⁴), *premigratie factoren* (herkomst uit stedelijk gebied Syrië⁵ en gevolgde opleiding/werkzaamheden buiten Nederland), *migratiefactoren* (duur van de vlucht en negatieve ervaringen tijdens de vlucht⁶), *postmigratiefactoren* (verblijfsduur in het AZC, aantal AZC's en aantal activiteiten in het AZC⁷) en *kenmerken van het leven in Nederland* (het spreken van Engels⁸ of Nederlands⁹, naar school gaan of werken in Nederland, ervaren acceptatie¹⁰, mentale gezondheid¹¹ en fysieke beperking¹², religieuze oriëntatie en het aantal keer bidden per dag). Hoewel we de invulling van de typologie niet kennen, deze moet immers eerst via de LCA worden vastgesteld, lichten we toch een aantal kenmerken uit waarvan we verwachten dat deze samenhangen met de typologie. Zo is het mogelijk dat een hogere sociaaleconomische status in Syrië verband houdt met meer interetnische contacten (Martinovic et al. 2011) en het meer openstaan voor andere culturen (Verkuyten et al. 2010). De religieuze beleving en -participatie van Syriërs, die voor het grootste deel moslim zijn (Huijnk en Miltenburg 2018), kunnen steun geven en herkomstgenoten bijeenbrengen, maar kunnen tegelijkertijd ook leiden tot een grotere sociaal-culturele afstand tot (niet-religieuze) autochtone Nederlanders (Huijnk 2018).

Hoe langer en zwaarder de vlucht en de periode in de opvang, des te langer het kan duren voor iemand er klaar voor is om zich te gaan richten op de nieuwe omgeving. Het terugval- len of leunen op de etnische herkomstgroep kan dan een mogelijk gevolg zijn. Deels zal dit verband lopen via de mentale gezondheid. Psychische problemen vormen een belemme-

ring voor het aangaan van sociale contacten en emotionele banden in het vestigingsland. Omgekeerd kunnen contacten en etnische identificatie een buffer vormen tegen migratiestress en mentale gezondheidsproblemen. Eenzaamheid en het gevoel niet thuis te horen of erbij te horen kunnen de mentale gezondheid juist schaden (Bobowik et al. 2017). Ook de activiteiten die men ontplooit in Nederland kunnen de sociaal-culturele positie tekenen. Het leren en/of beheersen van de Nederlandse taal en het verrichten van (vrijwilligers)werk (in de opvangperiode of daarna), faciliteren de mogelijkheden om in contact te komen met Nederland en de autochtone bevolking. Hier staat tegenover dat negatieve ervaringen en het gevoel niet geaccepteerd te worden kunnen leiden tot sociaal-culturele verwijdering en disidentificatie (Branscombe et al. 1999).

7.3 Onderzoek en resultaten

Dit onderzoek is gebaseerd op de data van de NSN2017-survey (Nieuwe Statushouders in Nederland) gecombineerd met registerdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (zie hoofdstuk 1 voor een uitgebreide toelichting op de data). De variabelen voor de sociaal-culturele dimensies en de meeste individuele achtergrondkenmerken komen voort uit zelf-gerapporteerde surveygegevens; gegevens over nareiziging en stedelijkheid van de gemeente in Nederland komen uit de registers. In bijlage 7, paragraaf B7.2 staat toegelicht hoe de verschillende concepten voor de sociaal-culturele dimensies gemeten zijn.

In dit hoofdstuk gebruiken we een latenteklasse-analyse om exploratief tot een typologie te komen op basis van de sociaal-culturele posities van de Syrische statushouders. De missende waarden op een van de onderliggende items zijn geschat.¹³ Om in kaart te brengen welke individuele achtergrondkenmerken samenhangen met de sociaal-culturele typologie maken we gebruik van latenteklassen-regressie (zie kader 6.1 in hoofdstuk 6).

7.3.1 Drie sociaal-culturele categorieën onder Syrische statushouders

De LCA laat zien dat de sociaal-culturele verscheidenheid onder Syrische statushouders in beeld kan worden gebracht aan de hand van drie overkoepelende typen (zie bijlage 7, paragraaf B7.1 voor een toelichting op de uitgevoerde LCA's). De Syrische statushouders worden allemaal toegewezen aan een van deze drie sociaal-culturele typen en wel bij het type dat – op basis van de hier bestudeerde kenmerken – het beste past. In tabel 7.1 zijn de drie categorieën die we op basis van de latenteklassen-analyse hebben vastgesteld, en de gemiddelde scores op de verschillende items weergegeven. Een hogere score verwijst bij de items die de sociale en de emotionele dimensie representeren, naar een sterkere emotionele of sociale band. Bij de culturele items verwijst een hogere score naar progressieve waarden. Aan de hand van de uitkomsten van tabel 7.1 bespreken we de signatuur van de drie sociaal-culturele categorieën. De scores op de afzonderlijke items schetsen een beeld van de kenmerken die bij een bepaalde categorie horen.

Gematigde separatie, gematigde integratie en gematigde assimilatie

De drie hier geïdentificeerde sociaal-culturele categorieën hebben overeenkomsten met drie groepen uit de Berry-typologie (separatie, integratie, assimilatie)¹⁴ (Berry 1997). Tegelijkertijd zijn de onderlinge scheidslijnen wat minder hard en wat minder uitgesproken. Derhalve spreken we bij alle drie de groepen over ‘gematigde’ sociaal-culturele typen. Uit de analyse blijkt dat de emotionele en sociale dimensie binnen de typen deels samenvallen; wanneer de identificatie met een groep relatief hoog is, zijn er ook frequent sociale contacten. Tevens geldt dat hoe hoger de identificatie met Nederland, des te progressiever de waarden.¹⁵

Tabel 7.1

Eigenschappen van de drie sociaal-culturele typen onder Syrische statushouders, 2017 (in gemiddelde score en percentages)

	gematigde separatie (36%)	gematigde integratie (40%)	gematigde assimilatie (24%)	gemiddelde
contact Syriërs (1-5)	3,5	3,8	2,9	3,4
contact autochtone Nederlanders (1-5)	2,8	3,5	3,6	3,3
contact andere migrantengroepen (1-5)	1,4	3,8	1,5	2,4
houding t.a.v. homohuwelijk (1-5)	2,0	2,4	3,3	2,5
houding t.o.v. man-vrouwrollen (1-5)	3,2	3,3	3,8	3,4
identificatie met Syrië (1-5)	4,2	3,9	3,1	3,8
identificatie met Nederland (1-5)	2,8	3,1	3,6	3,1
thuisvoelen ^a				
nee	2	1	1	1
soms	26	21	10	20
ja	72	77	90	78

a Omdat thuisvoelen een categorische variabele is, zijn er in de tabel geen gemiddelde scores, maar latenteklassen-kansen (latent class probabilities) weergegeven in de vorm van percentages.

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Ruim een derde van de Syrische statushouders (36%) valt binnen de groep die we labelen als ‘gematigde separatie’ (tabel 7.1). Zij identificeren zich sterk als Syriër en hebben frequent contact met andere Syriërs. Er is relatief weinig contact met autochtone Nederlanders en andere migrantengroepen en Syriërs in deze groep staan weinig positief tegenover het homohuwelijk. Syriërs die binnen de groep gematigde separatie vallen, zijn ook relatief conservatief als het gaat om man-vrouwverhoudingen en identificeren zich over het algemeen niet (sterk) als Nederlander.

Een iets grotere groep (40%) past binnen het type van ‘gematigde integratie’. Zij onderhouden frequent contact met zowel Syriërs, als met autochtone Nederlanders en andere migrantengroepen. Ze voelen zich sterk Syrisch, maar ook enigszins Nederlands. De houding ten opzichte van het homohuwelijk is in deze groep ook vrij conservatief, maar ten

opzichte van man-vrouwrollen zijn de Syriërs in deze groep over het algemeen wat progressiever.

Ten slotte is er een groep die we labelen als ‘gematigde assimilatie’. Ongeveer een kwart van de Syrische statushouders (24%) past binnen deze omschrijving. Ondanks het korte verblijf in Nederland identificeren zij zich al behoorlijk sterk met Nederland en er is ook frequent contact met autochtone Nederlanders. Daar staat tegenover dat zij relatief weinig contact hebben met andere Syriërs en hun identificatie met Syrië is niet zo sterk.

Hun opvattingen zijn naar verhouding liberaal, al is er ook onder hen niet veel steun voor het homohuwelijk.

Hoewel de Syriërs nog maar relatief kort in Nederland verblijven, laat de typologie zien dat zij een gemengde groep vormen: er is toch al een behoorlijke spreiding op hun sociaal-culturele posities.

7.3.2 Een profiel van de sociaal-culturele typen

De LCA heeft de eerste onderzoeksvraag beantwoord: het sociaal-culturele landschap van Syrische statushouders kan globaal worden samengevat op basis van drie sociaal-culturele typen. De tweede onderzoeksvraag richt zich op de onderscheidende kenmerken van elk type. Met behulp van een latenteklassen-regressie kijken we welke kenmerken samenhangen met de sociaal-culturele typologie. Dit doen we zowel bivariaat (beschrijvend) als multivariaat (verklarend). De missende waarden van de achterliggende variabelen zijn via multiële imputatie geschat. Tabel 7.2 geeft de uitkomsten van de beschrijvende (bivariate) analyse weer, voor welke we per sociaal-cultureel type de meest opvallende kenmerken bespreken: een sociaal-demografisch profiel.

In de groep *gematigde separatie* zitten relatief veel vrouwen. De Syriërs uit dit type hebben het vaakst thuiswonende kinderen en een partner waarmee men samenwoont. Het aandeel nareizigers is in deze groep relatief hoog. Het aandeel statushouders dat geen werk had in Syrië, is in deze groep het hoogst. Daarnaast hebben zij gedurende hun vlucht naar Nederland het minste aantal negatieve ervaringen gehad, al heeft dat deels ook te maken met het relatief grote aandeel nareizigers. Relatief gezien hebben personen in deze groep in minder verschillende asielzoekerscentra gezeten en zij hebben het minste aantal activiteiten ondernomen gedurende hun tijd in de opvang. De Engelse en Nederlandse taalbeheersing is binnen deze groep relatief gezien het minst sterk ontwikkeld en daarnaast is het aandeel schoolgaanden en werkenden binnen deze groep het kleinst. Als het aankomt op ervaren acceptatie geldt dat deze binnen deze groep Syriërs het minst wordt ervaren. Het aandeel mentaal ongezonde personen is in de groep gematigde separatie veruit het hoogst, evenals het aantal personen dat zich fysiek beperkt voelt in vergelijking met de gematigd geassimileerde groep. Verder is binnen deze groep het aandeel niet-gelovigen het laagste en het aantal moslims juist relatief hoog en wordt er veel gebeden.

Tabel 7.2

Sociaal-demografisch profiel per klasse van Syrische statushouders, bivariaat (BCH-procedure), 2017
(in gemiddelden en procenten)

	gematigde separatie	gematigde integratie	gematigde assimilatie
<i>demografische kenmerken</i>			
vrouw	38 ^{b, c}	29 ^a	27 ^a
leeftijd (in jaren)	34,4 ^b	31,8 ^{a, c}	33,2 ^b
verblijfsduur in Nederland (in maanden)	26,8	27,1	27,0
thuiswonende kinderen	57 ^{b, c}	50 ^a	47 ^a
samenwonend met partner	60 ^b	54 ^a	56
niet stedelijke gemeente	28	26	30
gezin incompleet	13	10	9
geen hereniging/plan	33 ^c	33 ^c	44 ^{a, b}
nareiziger	26 ^c	25 ^c	14 ^{a, b}
referent	33	36	35
mee bezig/van plan	7	6	7
<i>premigratiefactoren</i>			
herkomst stedelijk	66	63	63
hoger onderwijs in Syrië/buitenland	27 ^c	27 ^c	38 ^{a, b}
scholier in Syrië	28	32	30
werk in Syrië	52	55	59
geen werk in Syrië	20 ^{b, c}	14 ^a	11 ^a
<i>migratiefactoren</i>			
reisduur (in maanden)	11,9	13,0 ^a	9,9 ^c
aantal negatieve ervaringen tijdens vlucht	1,0 ^{b, c}	1,2 ^{a, c}	1,7 ^{a, b}
<i>postmigratiefactoren</i>			
verblijfsduur in opvang (in maanden)	8,3	8,2	8,4
aantal opvangcentra	3,3 ^c	3,4 ^c	3,7 ^{a, b}
aantal activiteiten in opvang	1,3 ^{b, c}	1,8 ^{a, c}	2,0 ^{a, b}
<i>leven in Nederland</i>			
sprekt Engels	19 ^c	20 ^c	33 ^{a, b}
sprekt Nederlands	5 ^{b, c}	10 ^{a, c}	11 ^{a, b}
schoolgaand in Nederland	8 ^{b, c}	20 ^a	16 ^a
werkend in Nederland	7 ^{b, c}	14 ^a	13 ^a
ervaren acceptatie (1-5)	4,2 ^{b, c}	4,4 ^{a, c}	4,5 ^{a, b}
psychisch ongezond	51 ^{b, c}	41 ^{a, c}	27 ^{a, b}
fysiek beperkt	26 ^c	22 ^c	17 ^{a, b}

Tabel 7.2
(Vervolg)

	gematigde separatie	gematigde integratie	gematigde assimilatie
niet gelovig	5 ^{b, c}	12 ^{a, c}	33 ^{a, b}
moslim	85 ^c	81 ^c	53 ^{a, b}
christen	8	6 ^c	11 ^b
geloof anders/onbekend	2	1	3
bidden (1-5)	3,5 ^{b, c}	3,1 ^{a, c}	1,7 ^{a, b}

a Significant verschil met gematigde separatie op basis van $p < 0,05$.

b Significant verschil met gematigde integratie op basis van $p < 0,05$.

c Significant verschil met gematigde assimilatie op basis van $p < 0,05$.

Bron: SCP/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

De groep *gematigde integratie* bestaat relatief gezien vaak uit mannen, Syriërs binnen deze groep zijn in vergelijking met de andere groepen het jongst en men woont relatief gezien minder vaak samen met een partner. Het aandeel nareizigers is in deze groep vergelijkbaar met dat in de gematigde separatie-groep, maar wel hoger dan in de gematigde assimilatie-groep. In vergelijking met de groep gematigde assimilatie zijn respondenten in de gematigde integratie-groep relatief minder vaak hoogopgeleid. Syriërs in deze groep hebben relatief gezien het langst over hun reis gedaan maar het aantal negatieve ervaringen dat zij hebben gehad is relatief gemiddeld. De hoeveelheid verschillende opvangcentra en het aantal activiteiten zijn voor de groep ook relatief gemiddeld, evenals hun Engelse en Nederlandse taalbeheersing. Daarentegen zijn Syriërs in de groep gematigde integratie relatief gezien vaker schoolgaand of werkend in Nederland. De ervaren acceptatie en mentale en fysieke gezondheid zijn relatief gemiddeld binnen deze groep. Het aandeel niet-gelovigen is binnen deze groep relatief gemiddeld, maar het aandeel moslims relatief hoog en het aantal christenen relatief laag.

Ten slotte de groep *gematigde assimilatie*, in deze groep zitten relatief gezien minder vrouwen en is de leeftijd gemiddeld. Men heeft relatief gezien minder vaak thuiswonende kinderen en het aandeel dat samen woont met een partner is gemiddeld. Het aandeel nareizigers is binnen deze groep het kleinst en het deel dat geen hereniging heeft meegeemaakt het hoogst. Syriërs in deze groep zijn het vaakst hoogopgeleid. Zij hebben relatief korter over hun reis naar Nederland gedaan, maar hebben daarbij wel het meeste aantal negatieve ervaringen gehad. Opvallend is dat personen binnen deze groep in meer verschillende opvangcentra hebben gewoond maar tegelijkertijd ook hebben geparticipeerd in de meeste activiteiten gedurende hun verblijf. Zowel de Engelse als de Nederlandse taalbeheersing is binnen deze groep het sterkst ontwikkeld. Syriërs binnen deze groep ervaren de meeste acceptatie en opvallend is dat men het minst vaak mentaal ongezond en/of fysiek beperkt is. Wat religie betreft is het aandeel niet-gelovigen het grootst binnen deze

groep, terwijl het aandeel moslims het laagst is. Relatief gezien zijn de personen binnen deze groep vaker christen en wordt er weinig gebeden.

7.3.3 Een analyse van de sociaal-culturele typologie

Om multivariaat te bezien hoe kenmerken samenhangen met de typologie gebruiken we een multivariate latenteklassen-analyse.¹⁶ De resultaten worden voor elke klasse besproken in termen van verhoging of verlaging van de kans om tot bepaald sociaal-cultureel type te behoren ten opzichte van de referentiegroep: gematigde separatie (gecontroleerd voor onderlinge correlaties tussen achtergrondkenmerken).

De individuele achtergrondkenmerken die in deze analyse zijn opgenomen, zijn te onderscheiden in vijf clusters: demografische kenmerken, premigratiefactoren, migratiefactoren, postmigratiefactoren en kenmerken van het leven in Nederland. Per cluster bespreken we welke variabelen van invloed zijn op het behoren tot een bepaald type in vergelijking met de referentiecategorie gematigde separatie. De resultaten van de multivariate latenteklassen-regressie zijn weergegeven in tabel 7.3. Een relative risk ratio (rrr) groter dan 1 betekent een grotere kans (t.o.v. de referentiegroep voor categorische variabelen) om tot een bepaald type te behoren ten opzichte van het type 'gematigde separatie'. Een rrr kleiner dan 1 betekent een kleinere kans.

Tabel 7.3

Multivariate latenteklassen-regressieanalyse van de sociaal-culturele typen van Syrische statushouders, de gematigde separatie als referentiegroep, 2017 (in relative risk ratios)^a

	gematigde assimilatie	gematigde integratie
<i>demografische kenmerken</i>		
vrouw	1,519	0,849
leeftijd	1,000	1,000
verblijfsduur in Nederland	1,001	1,001
thuiswonende kinderen	0,820	1,036
samenwonend met partner	2,212**	1,081
niet stedelijke gemeente	1,271	0,904
gezin incompleet	0,369	0,929
geen nareis/referent (= ref. cat.)	–	–
nareiziger	0,699	1,249
referent	0,575*	0,964
mee bezig/van plan	2,779	1,215
<i>premigratiefactoren</i>		
herkomst stedelijk	0,866	0,868
hoger onderwijs in Syrië/buitenland	1,330	1,064
geen werk in Syrië (= ref. cat.)	–	–
scholier in Syrië	1,129	0,776
werk in Syrië	1,306	1,082

Tabel 7.3
(Vervolg)

	gematigde assimilatie	gematigde integratie
<i>migratiefactoren</i>		
reisduur in maanden	0,996	1,002
negatieve ervaringen tijdens vlucht	1,433***	1,101
<i>postmigratiefactoren</i>		
verblijfsduur in opvang	0,935**	0,971*
aantal opvangcentra	1,045	1,022
activiteiten in opvang	1,478***	1,335***
<i>leven in Nederland</i>		
spreekt Engels	1,542*	0,861
spreekt Nederlands	1,976*	1,313
schoolgaand in Nederland	2,100*	2,406***
werkend in Nederland	1,225	1,484*
ervaren acceptatie	1,944***	1,237*
psychisch ongezond	0,389***	0,728**
fysiek beperkt	0,660	1,012
niet gelovig (= ref. cat.)	–	–
moslim	0,408**	0,537*
christen	0,763	0,414**
geloof anders/onbekend	0,490	0,303*
bidden	0,674***	0,971

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

a Ondanks dat er voor sommige variabelen op het eerste oog grote verschillen te zien zijn tussen de rrr voor gematigde assimilatie en integratie, zijn deze niet altijd significant. Een verklaring hiervoor zijn hoge standaardfouten voor deze variabelen. Bovendien gaat het hier om de rrr met gematigde separatie als referentiecategorie.

Bron: scp/CBS (NSN2017 verrijkt met registergegevens), gewogen gegevens

Demografische kenmerken

Het samenwonen met een partner verhoogt de kans om tot het type gematigde assimilatie te behoren, terwijl het zijn van een referent deze kans verlaagt in vergelijking met de andere kenmerken. De overige demografische kenmerken, zoals geslacht en leeftijd, verblijfsduur, stedelijkheid van de gemeente en andere kenmerken van de gezinssituatie vertonen – rekening houdend met de andere achtergrondkenmerken – geen relatie met het behoren tot een bepaald sociaal-cultureel type.

Sociaal-culturele typologie houdt geen verband met premigratiefactoren

Kenmerken van vóór de vlucht naar Nederland, met betrekking tot de sociaaleconomische status (opleidingsniveau en de sociaaleconomische categorie) in Syrië en de herkomstregio lijken – rekening houdend met andere kenmerken – geen directe rol te spelen voor de

sociaal-culturele positie in Nederland. Dit betekent niet dat het opleidingsniveau van migranten niet van belang is. Het opleidingsniveau hangt bijvoorbeeld mogelijk samen met de activiteiten in de opvang en de vaardigheden, zoals de beheersing van het Nederlands, en ervaringen die zijn opgedaan in Nederland.

Ervaringen tijdens de vlucht en periode in opvang lijken de sociaal-culturele startpositie te kleuren

Als we inzoomen op de kenmerken tijdens de vlucht en in de opvangperiode, zien we dat de duur van de vlucht weliswaar geen verband houdt met het behoren tot een bepaald sociaal-cultureel type, maar dat de negatieve ervaringen die men tijdens de vlucht heeft opgedaan wel een rol spelen. Syriërs die meer negatieve ervaringen hebben gehad gedurende de vlucht, hebben meer kans om tot het gematigde assimilatie-type te behoren dan tot het type gematigde separatie. Mensen met meer negatieve ervaringen lijken dus niet voornamelijk steun te zoeken binnen de eigen groep noch een belemmering te ervaren voor een oriëntatie op de ontvangende samenleving, al kan een deel van dit verband ook via de mentale gezondheid lopen.

De verblijfsduur in de opvang speelt ook een rol. Voor Syrische statushouders die langer in de opvang hebben verbleven, is de kans kleiner om tot het gematigde assimilatie- of gematigde integratie-type te behoren. Het aantal verhuizingen lijkt geen rol te spelen. Het aantal activiteiten dat men ondernam gedurende het verblijf in de opvang, is echter wel van belang. Hoe meer activiteiten men heeft ondernomen gedurende de tijd in de opvang, hoe kleiner de kans om tot het gematigde separatie-type te behoren.

Taalbeheersing, ervaren acceptatie en mentale gezondheid als voorwaarden voor banden met Nederland

We kijken ook naar de invloed van individuele kenmerken gedurende de rest van de tijd in Nederland. Hoe lang men in Nederland is en of men in een niet stedelijke gemeente woont of niet, is niet van invloed op de kans om tot een bepaald type te behoren. Een betere beheersing van het Engels en/of Nederlands gaat samen met een grotere kans om tot het gematigde assimilatie-type te behoren in vergelijking met het gematigde separatie-type. Wat betreft de structurele posities van Syriërs in Nederland zien we dat voor Syriërs die naar school gaan in Nederland de kans groter is om tot het gematigde assimilatie- of gematigde integratie-type te behoren in vergelijking met het gematigde separatie-type. Ook voor de Syriërs die betaald werk hebben in Nederland, is de kans groter om tot het gematigde integratie-type te behoren.

Syriërs die een sterkere mate van acceptatie ervaren in Nederland, behoren vaker tot het gematigde assimilatie- of gematigde integratie-type. Voor statushouders die kampen met mentale ongezondheid is de kans kleiner om tot deze typen te behoren in vergelijking met het type gematigde separatie.

Sterkere religieuze beleving faciliteert binding met de herkomstgroep

Ten slotte zien we een duidelijk verband tussen het behoren tot een sociaal-cultureel type en de mate van religieuze beleving van de Syrische statushouders. Voor Syriërs die moslim zijn, is de kans kleiner om tot het gematigde assimilatie- of gematigde integratie-type te behoren. Voor Syriërs die christelijk of anders gelovig zijn is de kans ook kleiner om tot het gematigde integratie-type te behoren in vergelijking met het gematigde separatie-type. Daarnaast hebben Syriërs die vaker bidden een kleinere kans om tot de groep gematigde assimilatie te behoren.¹⁷

7.4 Samenvatting en discussie

Het doel van dit hoofdstuk was om de sociaal-culturele diversiteit van de Syrische statushouders te portretteren aan de hand van een typologie. Ondanks dat de Syriërs relatief kort in Nederland zijn, zijn er onderling (al) verschillende sociaal-culturele posities zichtbaar. Op basis van de sociale, emotionele en culturele bindingen met de eigen groep en de ontvangende samenleving kunnen er drie sociaal-culturele typen worden onderscheiden. Deze vertonen inhoudelijk verwantschap met drie van de vier acculturatiestrategieën van Berry (1997), namelijk separatie, integratie en assimilatie. Er zijn bij de Syriërs inhoudelijke verschillen tussen deze drie sociaal-culturele typen, maar deze verschillen zijn (nog) niet heel strak afgebakend of afgetekend: we bestempelen de drie typen daarom als gematigd. Met 40% valt de grootste groep onder het type *gematigde integratie*. Syriërs in deze groep zijn op sociaal, emotioneel en cultureel vlak behoorlijk ingebed in zowel de Syrische groep als de ontvangende samenleving. Ongeveer een derde van de Syriërs valt onder het type *gematigde separatie*, zij onderhouden over het algemeen sterkere bindingen met de herkomstgroep en hebben een relatief conservatieve waardeoriëntatie. De emotionele en sociale banden met autochtone Nederland(ers) zijn beperkt. De kleinste groep, bijna een kwart, valt binnen het type *gematigde assimilatie*. Deze Syriërs koppelen een vrij sterke binding met Nederland aan een wat zwakkere sociaal-culturele inbedding in de herkomstgroep en een wat progressievere waardeoriëntatie.

Voorwaarden voor de sociaal-culturele positie: taalbeheersing, structurele participatie, mentale gezondheid en ervaren acceptatie

Daarnaast zijn we dieper ingegaan op de signatuur van de sociaal-culturele typen. Hiermee krijgen we zicht op de onderscheidende kenmerken die wellicht bepalend zijn voor de sociaal-culturele (start)posities in de nieuwe samenleving. De periode in en na de opvang lijkt van invloed op de sociaal-culturele inbedding. Een kortere verblijfsduur in het asielzoekerscentrum (AZC), het ontplooiën van activiteiten in het AZC, het spreken van de Nederlandse (en Engelse) taal en naar school gaan in Nederland faciliteren de sociaal-culturele inbedding in de Nederlandse samenleving (gematigde assimilatie en/of gematigde integratie). Syriërs die langer in de opvang zitten, oriënteren zich vaak sterker op de eigen groep (gematigde separatie), mogelijk omdat zij minder kansen hebben gekregen om zich te mengen in de ontvangende samenleving. Statushouders die in de opvangperiode al veel

activiteiten ontplooiën, bijvoorbeeld het leren van de taal of het verrichten van vrijwilligerswerk, oriënteren zich vaak weer sterker op de ontvangende samenleving. Mogelijk omdat deze activiteiten de mogelijkheden faciliteren om in contact te komen met Nederland en de autochtone bevolking.

Psychische gezondheid en het gevoel geaccepteerd te worden lijken belangrijke voorwaarden voor sociaal-culturele nabijheid tot de ontvangende samenleving. Andersom lijken psychische ongezondheid en ervaren uitsluiting de gerichtheid op de herkomstgroep te vergroten.¹⁸ Voor Syriërs die kampen met mentale ongezondheid, is het waarschijnlijker dat zij zich binnen de eigen groep begeven en dat psychische problemen een belemmering vormen voor het aangaan van sociale contacten en emotionele bindingen in Nederland. Een sterkere religieuze beleving gaat enerzijds samen met een gerichtheid op de herkomstgroep en anderzijds met een grotere sociaal-culturele afstand tot de Nederlandse samenleving (het gematigde separatie-type).

Kenmerken van de vlucht en uit het herkomstland ook van belang

Opvallend is dat Syrische statushouders die meer negatieve ervaringen hebben gehad tijdens de vlucht, zich over het algemeen sterker oriënteren op de ontvangende samenleving (gematigde assimilatie en integratie). Meer negatieve ervaringen lijken dus niet te leiden tot het primair steun zoeken binnen de eigen groep, en belemmeren ook niet de oriëntatie op de ontvangende samenleving. Hoogopgeleide Syriërs behoren relatief vaak tot het gematigde assimilatie-type, terwijl de nareizigers juist zijn oververtegenwoordigd bij het type gematigde separatie. Deze twee verbanden zien we echter niet meer terug als we rekening houden met de andere kenmerken. Dit wil niet zeggen dat opleiding in het herkomstland of het al dan niet nareiziger zijn niet van belang zijn voor de sociaal-culturele positie. Zij hangen namelijk samen met de vaardigheden en ervaringen die zijn opgedaan in Nederland.

Enige voorzichtigheid is geboden met de interpretatie van de hier beschreven verbanden. Deels kunnen de relaties ook wederkerig zijn. Zo belemmert de psychische gezondheid de mogelijkheden om in contact te treden met anderen, kan het gevoel niet geaccepteerd te worden groter zijn naarmate men op grotere sociaal-culturele afstand staat en leert men de taal via sociale interacties met autochtone Nederlanders.

Een kortere, maar actievere opvangperiode en aandacht voor het psychisch welzijn faciliteren de sociaal-culturele inbedding in de Nederlandse samenleving

In een democratische rechtsstaat is het vanzelfsprekend zo dat mensen vrij zijn om denken wat ze willen en om te gaan met wie zij willen. Toch ziet de overheid ook op sociaal-cultureel vlak een taak voor zichzelf weggelegd (szw 2016). Er is het streven dat bepaalde normen en waarden gemeengoed zijn of worden en het streven dat bepaalde groepen niet op (te) grote afstand komen te staan van de Nederlandse samenleving. In Nederland is bijvoorbeeld sinds 2017 de participatieverklaring voor nieuwkomers een vast onderdeel van het inburgeringsexamen. Dit om hen bekend te laten worden met de normen, fundamentele waarden en 'sociale spelregels' van de Nederlandse samenleving. In dat kader is het

van belang dat de verblijfsperiode in het AZC op twee manieren de sociaal-culturele positie kleurt. Hoe korter de opvangperiode duurt en hoe actiever deze tijd wordt ingevuld, bijvoorbeeld door het vroegtijdig leren van de Nederlandse taal, des te geringer is de sociaal-culturele afstand tot de Nederlandse samenleving. Een andere beleidsrelevante bevinding is dat de psychische kwetsbaarheid van de statushouders ook een belemmering lijkt te vormen voor hun sociaal-culturele deelname aan de samenleving. Dat psychische problemen de participatie op school en arbeidsmarkt bemoeilijken is al veel vaker vastgesteld. Uit dit hoofdstuk komt een beeld naar voren dat deze negatieve gevolgen nog verder strekken en (ook) ingrijpen op de sociale en emotionele banden die men vormt in en met de nieuwe samenleving.

Noten

- 1 Voor migrantengroepen die al langer in Nederland zijn gevestigd is dit wel eerder gebeurd. In *Werelden van verschil* (Huijnk et al. 2015) is op vergelijkbare wijze een sociaal-culturele typologie opgetekend van de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders.
- 2 Men kan wel in de ene context (bv. op het werk) meer progressieve waarden aanhangen en meer conservatieve waarden aanhangen in een andere context (bv. thuis).
- 3 Wonen in een niet stedelijke gemeente is opgenomen als dichotome variabele waarbij 0 = nee, 1 = ja voor respondenten die in een gemeente wonen met minder dan 50.000 inwoners.
- 4 Op basis van de registergegevens van het CBS kunnen we achterhalen of iemand een nareiziger/gezinshereniger is, of een referent (persoon die gezinshereniging of nareiziging heeft gerealiseerd). Uit de survey kunnen we te weten komen in hoeverre men bezig of voornemens is om een partner en/of kind over te laten komen naar Nederland. Deze register- en surveydata combineren we om te bekijken of iemand een gezinshereniger/nareiziger dan wel een referent is, of dat iemand bezig is of voornemens om hereniging te realiseren (of geen van dit al).
- 5 In het survey is gevraagd naar de herkomstregio van respondenten, deze is opgenomen als dichotome variabele voor uit een stedelijk gebied in Syrië komen (0 = nee, 1 = ja), onder stedelijk verstaan we de grote steden Aleppo en Damascus.
- 6 In het survey is gevraagd naar verschillende negatieve ervaringen tijdens de vlucht en of men deze al dan niet heeft meegemaakt (afpersing, beroving, geweld, mishandeling, schipbreuk en kidnap), het aantal negatieve ervaringen dat men heeft meegemaakt is bij elkaar opgeteld. Mensen die direct met het vliegtuig naar Nederland kwamen, met name de nareizigers, krijgen hier de laagste score op. Bij de groep 'gematigde separatie' is het deel dat als nareiziger naar Nederland is gekomen relatief groot; bij hen wordt het gemiddeld aantal negatieve ervaringen van de personen die niet als nareiziger naar Nederland is gekomen dus 'onderschat'.
- 7 Aan respondenten is gevraagd of zij bepaalde activiteiten hebben ondernomen tijdens de periode in de opvanglocatie. Er is concreet gevraagd naar de volgende 5 activiteiten: het volgen van Nederlandse taallessen, het zelf leren van Nederlands, het verrichten van vrijwilligerswerk, het verrichten van betaald werk en het volgen van een opleiding/scholing, de variabele activiteiten in de opvang correspondeert met een som score van deze activiteiten.
- 8 Voor Engelse taalbeheersing is gevraagd of men Engels spreekt en daar vaak, soms of nooit moeite mee heeft. Hiervoor is vervolgens een dichotome variabele opgenomen, waarbij 0 = vaak of soms moeite en 1 = nooit moeite met het spreken van Engels.
- 9 Voor Nederlandse taalbeheersing is gevraagd of men Nederlands spreekt en daar vaak, soms of nooit moeite mee heeft. Hiervoor is vervolgens een dichotome variabele opgenomen, waarbij 0 = vaak of soms moeite en 1 = nooit moeite met het spreken van Nederlands.

- 10 Het algemene beeld dat respondenten van Nederland hebben met betrekking tot ervaren acceptatie van migranten wordt gemeten met een schaal die is gebaseerd vier items: 'in Nederland krijg je als migrant alle kansen', 'in Nederland worden je rechten als migrant gerespecteerd', 'Nederland is een gastvrij land voor migranten' en 'Nederland staat open voor andere culturen'. Alle stellingen werden op een vijfpuntschaal beoordeeld waarbij een hogere waarde een positiever beeld van de ervaren acceptatie van migranten in Nederland uitdrukt ($\alpha = 0.77$).
- 11 Zie kader 4.1 voor een toelichting van de meting van psychische ongezondheid aan de hand van RAND Mental Health Inventory (MHI-5).
- 12 De dichotome variabele fysiek beperkt geeft aan of iemand een of meer ernstige lichamelijke problemen had (0 = nee, 1 = ja).
- 13 De missende waarden zijn binnen Mplus geschat met behulp van FIML (Full Information Maximum Likelihood).
- 14 Binnen onze typologie vinden we de vierde combinatie uit het model van Berry, een gemarginaliseerde groep, niet terug. Dit is echter niet zo wonderlijk, aangezien men in andere clusteranalyses ook enkel kleine of niet bestaande marginalisatiegroepen heeft gevonden (Schwartz en Zamboanga 2008; Szapocznik et al. 1980; Unger et al. 2002).
- 15 Hoewel we naar sociaal-culturele integratie als proces kijken, geldt voor de culturele waardeoriëntaties – in tegenstelling tot de sociale en emotionele band – dat deze niet per definitie gevormd zijn door het leven in Nederland. Syriërs zouden ook voor hun komst naar Nederland al meer liberale waardeoriëntaties kunnen aanhangen.
- 16 In onze analyse hebben we ervoor gekozen de groep 'gematigde separatie' als referentiecategorie op te nemen. De reden hiervoor is dat het type gematigde separatie als een soort basistype kan worden gezien. Syriërs – en andere vluchtelingen of migranten – die net in Nederland zijn, zullen zich kort na binnenkomst waarschijnlijk eerst sterker oriënteren binnen de herkomstgroep en nog geen sociale en emotionele band hebben ontwikkeld binnen de ontvangende samenleving. Later – naarmate men meer mogelijkheden heeft gehad om te participeren – kunnen wellicht ontwikkelingen in de sociaal-culturele posities ontstaan, al is niet uitgesloten dat een deel van de Syriërs tot het gematigd gesepareerde type zal blijven behoren.
- 17 De religiositeit van migranten is geen statisch kenmerk en kan juist door de migratie-ervaring veranderen (Van Tubergen 2013). Tegelijkertijd verwachten we dat de overeenkomsten in religieuze toewijzing (bv. wie zich moslim of christen noemt) en de frequentie van bidden tussen net vóór en net ná migratie groter zijn dan de verschillen.
- 18 Zij verkleinen de kans om te behoren tot het gematigde assimilatie-type.

Literatuur

- Alba, R. en V. Nee (1997). Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. In: *International Migration Review*, jg. 31, nr. 4, p. 826-874.
- Berry, J. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. In: A. Padilla (red.), *Acculturation: Theory, models and some new findings* (p. 9-25). Boulder, Colorado: Westview Press.
- Berry, J. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. In: *Applied Psychology*, jg. 46, nr. 1, p. 5-34.
- Bobowik, M., B. Martinovic, N. Basabe, L.S. Barsties en G. Wachter (2017). 'Healthy' identities? Revisiting rejection-identification and rejection-disidentification models among voluntary and forced immigrants. In: *European Journal of Social Psychology*, jg. 47, nr. 7, p. 818-831.
- Bourhis, R., L. Moise, S. Perreault en S. Senecal (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. In: *International Journal of Psychology*, jg. 32, nr. 6, p. 369-386.

- Branscombe, N., M. Schmith en R. Harvey (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans. Implications for group identification and well-being. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, jg. 77, nr. 1, p. 135-149.
- Brown, R., A. Eller, S. Leeds en K. Stace (2007). Intergroup contact and intergroup attitudes: A longitudinal study. In: *European Journal of Social Psychology*, jg. 37, nr. 4, p. 692-703.
- Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie: over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ellemers, N., P. Kortekaas en J.W. Ouwerkerk (1999). Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity. In: *European Journal of Social Psychology*, jg. 29, nr. 2-3, p. 371-389.
- Engbersen, G., J. Dagevos, R. Jennissen, L. Bakker, A. Leerkes, J. Klaver en A. Odé (2015). *Geen tijd verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten. WRR-Policy Brief 4*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Esser, H. (2001). *Integration und ethnische Schichtung*. Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung (MZES Arbeitspapiere 40).
- Esser, H. (2004). Does the 'New' Immigration Require a 'New' Theory of Intergenerational Integration? In: *International Migration Review*, jg. 38, nr. 3, p. 1126-1159.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion and national origins*. Oxford: Oxford University Press.
- Huijnk, W. (2018). *De religieuze beleving van moslims in Nederland. Diversiteit en verandering in beeld*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. en I. Andriessen (2016). *Integratie in zicht?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. en E. Miltenburg (2018). Moeizaam aan het werk. Over de arbeidsmarktpositie van statushouders. In: J. Dagevos, A. Odé, P. Beckers en K. De Vries (red.), *Nieuwe wegen voor vluchtelingen in Nederland. Over opvang, integratie en beleid* (p. 145-169). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Huijnk, W., J. Dagevos, M. Gijsberts en I. Andriessen (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hutnik, N. (1991). *Ethnic minority identity: A social psychological perspective*. Oxford: Clarendon.
- Hwang, S., R. Saenz en B. Aguirre (1997). Structural and assimilationist explanations of Asian American intermarriage. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 59, nr. 3, p. 758-772.
- Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and homogamy: Causes, patterns, trends. In: *Annual Review of Sociology*, jg. 24, nr. 1, p. 395-421.
- Kanas, A. en F. van Tubergen (2009). The impact of origin and host country schooling on the economic performance of immigrants. In: *Social Forces*, jg. 88, nr. 2, p. 893-915.
- Keuzenkamp, S. (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Khoudja, Y. en F. Fleischmann (2018). Gender Ideology and Women's Labor Market Transitions Within Couples in the Netherlands. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 80, nr. 5, p. 1087-1106.
- Lancee, B. (2010). The economic returns of immigrants' bonding and bridging social capital: The case of the Netherlands. In: *International Migration Review*, jg. 44, nr. 1, p. 202-226.
- Liebertson, S. en M. Waters (1988). *From many strands: Ethnic and racial groups in contemporary America*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lubbers, M., J. Molina en C. McCarthy (2007). Personal Networks and Ethnic Identifications: The Case of Migrants in Spain. In: *International Sociology*, jg. 22, nr. 6, p. 721-741.
- Martinovic, B. (2010). *Interethnic contacts: a dynamic analysis of interaction between immigrants and natives in Western countries*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

- Martinovic, B., F. van Tubergen en I. Maas (2011). Acquisition of Cross-Ethnic Friends by Recent Immigrants in Canada: A Longitudinal Approach. In: *International Migration Review*, jg. 45, nr. 2, p. 460-488.
- Mouw, T. (2002). Racial differences in the effects of job contacts: Conflicting evidence from cross-sectional and longitudinal data. In: *Social Science Research*, jg. 31, nr. 4, p. 511-538.
- Phinney, J., G. Horenczyk, K. Liebkind en P. Vedder (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional Perspective. In: *Social Issues*, jg. 57, nr. 3, p. 493-510.
- Portes, A. en M. Zhou (1993). The new second generation: Segmented assimilation and its variants. In: *The annals of the American academy of political and social science*, jg. 53, nr. 1, p. 74-96.
- Putnam (2007). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture. In: *Scandinavian Political Studies*, jg. 30, nr. 2, p. 137-174.
- Quillian, L. en M. Campbell (2003). Beyond black and white: The present and future of multiracial friendship segregation. In: *American Sociological Review*, jg. 68, nr. 1, p. 540-566.
- Ridder, J. den, I. Andriessen en P. Dekker (2017). *Burgerperspectieven 2017* | 2. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sam, D. en J. Berry (2006). *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.
- Schinkel, W. (2008). *De gedroomde samenleving*. Kampen: Klement.
- Schwartz, S.J. en B.L. Zamboanga (2008). Testing Berry's model of acculturation: A confirmatory latent class approach. In: *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, jg. 14, nr. 4, p. 275-285.
- Schwartz, S.J., M.J. Montgomery en E. Briones (2006). The role of identity in acculturation among immigrant people: Theoretical propositions, empirical questions, and applied recommendations. In: *Human Development*, jg. 49, nr. 1, p. 1-30.
- Schwartz, S.J., J.B. Unger, B.L. Zamboanga en J. Szapocznik (2010). Rethinking the concept of acculturation: Implications for theory and research. In: *American Psychologist*, jg. 65, nr. 4, p. 237-251.
- SER (2016). *Nieuwe wegen naar een meer succesvolle arbeidsmarktintegratie van vluchtelingen*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Spickard, P. (1991). *Mixed blood: Intermarriage and ethnic identity in twentieth-century America*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Stephan, W. en C. Stephan (2000). An integrated threat theory of prejudice. In: S. Oskamp (red.), *Reducing prejudice and discrimination* (p. 23-46). Hillsdale: Erlbaum.
- Szapocznik, J., W. Kurtines en T. Fernandez (1980). Bicultural involvement and adjustment in Hispanic-American youths. In: *International Journal of Intercultural Relations*, jg. 4, nr. 3-4, p. 353-365.
- szw (2014). *Kernwaarden van de Nederlandse samenleving*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- szw (2016). *Overzicht uitvoering participatieverklaringstraject en maatschappelijke begeleiding*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Tubergen, F. van (2013). Religious change of new immigrants in the Netherlands: The event of migration. In: *Social science research*, jg. 42, nr. 3, p. 715-725.
- Turner, J., M. Hogg, P. Oakes, S. Reicher en M. Wetherell (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford, England: Basil Blackwell.
- Unger, J.B., P. Gallagher, S. Shakib, A. Ritt-Olson, P.H. Palmer en C.A. Johnson (2002). The AHMSA acculturation scale: A new measure of acculturation for adolescents in a multicultural society. In: *Journal of Early Adolescence*, jg. 22, nr. 3, p. 225-251.
- Veenman, J. (1994). *Participatie in perspectief: Ontwikkelingen in de sociaal-economische positie van zes allochtone groepen in Nederland*. Houten/Lelystad: Bohn Stafleu Van Loghum/Koninklijke Vermande.
- Verkuyten, M. en B. Martinovic (2012). Immigrants' national identification: meanings, determinants and consequences. In: *Social Issues and Policy Review*, jg. 6, nr. 1, p. 82-112.
- Verkuyten, M., J. Thijs en H. Bekhuis (2010). Intergroup contact and ingroup reappraisal: Examining the deprovincialization thesis. In: *Social Psychology Quarterly*, jg. 73, nr. 4, p. 398-416.

- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. In: *Ethnic and Racial Studies*, jg. 30, nr. 6, p. 1024-1054.
- Wimmer, A. en T. Soehl (2014). Blocked Acculturation: Cultural heterodoxy among Europe's Immigrants. In: *American Journal of Sociology*, jg. 120, nr. 1, p. 146-186.
- Zagefka, H. en R. Brown (2002). The relationship between acculturation strategies, relative fit and intergroup relations: Immigrant-majority relations in Germany. In: *European Journal of Social Psychology*, jg. 32, nr. 2, p. 171-188.

Summary, conclusions and pointers for policy

Jaco Dagevos, Emily Miltenburg and Willem Huijnk (SCP)

Starting over

Background to differences in the position of Syrian permit holders in Dutch society

S.1 Introduction

Four years have passed since large numbers of asylum-seekers sought refuge in the Netherlands. Many of them were given temporary residence permits and settled in their host country. Most of them originated from Syria, and it is this group that forms the main focus of this report. The study looks at Syrian permit holders who received an asylum residence permit between 1 January 2014 and 1 July 2016, and at their partners and children who came to the Netherlands later. This study can be seen as a follow-up to the descriptive report ‘Syrians in the Netherlands’ (*Syriërs in Nederland*) (Dagevos et al. 2018a), but is more analytical in nature and seeks to shed light on differences between Syrian permit holders in the Netherlands and the background to those differences. Both studies form part of the same project: the Longitudinal Cohort Study of Asylum-seekers and Asylum Permit holders (see Box S.1).

Box S.1 Longitudinal Cohort Study of Asylum-seekers and Asylum Permit holders

In brief, the purpose of this project is to map and monitor the position of asylum-seekers and asylum permit holders who have come to the Netherlands in recent years. The project is a joint initiative of four Dutch ministries (Social Affairs and Employment; Justice and Security; Education, Culture and Science; and Health, Welfare and Sport). The project draws on data from surveys, qualitative research and administrative register data.

The Netherlands Institute for Social Research (SCP) was asked to carry out a survey of Syrian permit holders in partnership with the Research and Documentation Centre (WODC), the National Institute for Public Health and the Environment (RIVM) and Statistics Netherlands (CBS). The survey covers a cohort of people who received an asylum residence permit between 1 January 2014 and 1 July 2016, and their children and partners who travelled to the Netherlands later as dependants or for family reunification. The first wave of the survey, carried out in 2017, interviewed more than 3,200 Syrians aged 15 years and older (response rate 81%). The findings formed the basis for the report ‘Syrians in the Netherlands’ (*Syriërs in Nederland*) (Dagevos et al. 2018a), which was published in June 2018. The present report is also largely based on that survey, but is complemented by administrative register data from Statistics Netherlands. We will continue to monitor this cohort of Syrians through survey research. The fieldwork for the second wave is taking place in the first half of 2019. Qualitative research also forms part of the project. A qualitative study on the position of Eritrean permit holders was published at the end of 2018 (Sterckx & Fessehazion 2018). Statistics Netherlands (CBS) has built up a database of linked administrative register databases enabling

the position of asylum-seekers and permit holders to be tracked, and has recently published reports on this (CBS 2017, 2018). The CBS databases contain information on all origin groups who came to the Netherlands as asylum migrants during the cohort period.

We opted to carry out an in-depth study of the following six topics: family reunification and moving behaviour in the Netherlands, intentions to stay in the Netherlands, mental health, use of care, diversity in participation and sociocultural position. The choice of these themes is based on a combination of factors. The report ‘Syrians in the Netherlands’ (*Syriërs in Nederland*) (Dagevos et al. 2018a) produced a number of striking findings which warrant further research, for example concerning the high prevalence of mental ill-health among Syrians in the Netherlands. In this report we explore the underlying factors for this finding, for example by looking at how far mental health is affected by the time spent in asylum reception centres and the experiences of Syrian permit holders of their life in the Netherlands. The findings produce a number of useful pointers, including for the reception policy. Investigating the determinants of care use makes clear that there are certain groups who, given the state of their mental and physical health, make little use of care, possibly indicating underuse of these facilities. We also investigate whether phenomena found in earlier groups of permit holders also occur in the present group of Syrian permit holders – for example whether members of this group over time, like earlier groups, tend to move towards more urban areas. The choice of topics was also dictated by their relevance for policy. Research on family reunification shows how the size and composition of the Syrian population has changed in recent years; the number of children is increasing, and this has consequences for the education system and the intake into transition classes in primary and secondary education. Understanding who has the intention of staying in the Netherlands provides indications for future changes in the population profile – is it predominantly Syrians in the most privileged position who wish to leave the Netherlands? – and provides an impression of the attachment felt by Syrian permit holders to the Netherlands.

The government is calling for the design of programmes for permit holders which combine different forms of participation, such as learning the Dutch language, following a course of education and looking for/having employment. Our study looks at how successful these efforts to combine different types of participation are proving. We look more broadly than at labour market position alone, as few permit holders are yet in permanent paid work. In recent decades, integration has increasingly been portrayed as a sociocultural issue, whereby opinions about migrants and migration are influenced mainly by views on cultural differences and social distance. We investigate the sociocultural diversity within the Syrian group in the Netherlands and attempt to shed light on the factors that are associated with differences in sociocultural position.

As stated, our aim in this study is to gain a better insight into the background to differences in the position of Syrians in the Netherlands. As the information on which our study is predominantly based represents a snapshot in time, it is often not possible to make any statements about causality, and in most cases we therefore refer to associations and relationships between variables. In some instances, it is clear that events have taken place earlier,

for example during the flight from Syria or during the period spent in reception centres; although the direction of the causality can be debated in these cases, too, we do then refer to influence and effect.

The perspective of Syrians themselves – their positions, opinions and experiences – are the central focus in this report. The social context in which Syrians have to find their way in Dutch society is also important, for example processes of inclusion and exclusion on the part of the host society. We explore this indirectly by including interethnic contacts and the discrimination and acceptance experienced by Syrians in the explanation of differences within the Syrian group; however, how Dutch natives perceive Syrians and how these perceptions influence the positions attained by Syrians in Dutch society falls outside the scope of this report. For research on perceptions of refugees, we would refer to Huijnk et al. (2017), Kloosterman (2018) and Mensink & Miltenburg (2018).

Contributions for this study were provided by Statistics Netherlands (CBS), the Research and Documentation Centre (WODC), the National Institute for Public Health and the Environment (RIVM) and the Netherlands Institute for Social Research (SCP). We first summarise the key findings for each theme (§ 5.2). We then go on to look at which determinant factors are relevant for each of the six themes and whether they provide a basis for drawing a number of broader conclusions about the background to differences in the societal position of Syrian permit holders (§ 5.3). We conclude with a number of considerations for policy (§ 5.4).

S.2 Six topics summarised

S.2.1 Dynamics in the demography of Syrian status holders (chapter 2: Nathalie Boot and Zoë Driessen (CBS))

Of the total group of Syrian permit holders studied here,¹ 40% brought one or more family members to the Netherlands in the period up to 1 June 2017; this compares with 18% of permit holders from other countries of origin. Family reunification occurs relatively quickly for Syrians compared with permit holders from other countries (an average of eight months, compared with 14 months for Eritreans and 11 months for permit holders from other groups). The number of family members and dependants brought over by members of the Syrian group is also relatively high compared with other permit holders. As a result, the share of single persons is declining over time and more and more Syrians live in a family with a partner and children.

Syrians do not move often, movers prefer more urban areas

Syrian permit holders move between municipalities slightly less often than other groups: 6% of the Syrian group moved to a different municipality at some point during the observation period, compared with 8% of other permit holders. Families with children, in particular, move less often than persons in households without children. When they do move, Syrians generally move to more urban areas. Strikingly, the town of Enschede is among the most popular destinations, possibly due to the presence of a Syrian Christian community

there. At provincial level, people tend to move from more sparsely populated to more urban provinces. In many cases, changes in household composition, for example due to family reunification, are associated with a move to a different municipality.

5.2.2 Intentions to stay by Syrian permit holders in the Netherlands? (chapter 3, Sanne Noyon and Mieke Maliepaard (wodb))

Although asylum and immigration policy often appears to be based on the idea that people who seek asylum in the Netherlands intend to stay for a long period, experience with asylum migrants in the past has shown that a high proportion either return to their country of origin or migrate to a third country. Almost 40% of asylum migrants who came to the Netherlands in the second half of the 1990s had left again 15 years later (Maliepaard et al. 2017). At this point in time, the situation in Syria means that returning is not a realistic prospect, and it is therefore too early to say to what extent the same pattern will be observed among Syrian permit holders in the Netherlands. It is possible that people who expect to stay in the Netherlands will make greater efforts to (be able to) participate successfully in Dutch society, and understanding their intentions with regard to staying in the Netherlands is therefore relevant.

In ‘Syrians in the Netherlands’ (*Syriërs in Nederland*) (Dagevos & Maliepaard 2018, contribution to the study by Dagevos et al. 2018a), we reported that the majority of Syrian permit holders would like to be still living in the Netherlands in five years’ time if return to Syria is not possible. In this study we also focused on the question of who thought they would return to their country of origin if this were an option. Respondents were asked two questions: 1) ‘Suppose you can’t go back to Syria. Would you then still want to be living in the Netherlands in five years’ time?’ and 2) ‘Would you like to live in Syria for ever? This question is about whether you would like that, not whether it is possible at this time.’ Respondents who indicated that they would still like to be living in the Netherlands in five years’ time and do not want to return to Syria are regarded as having the intention to stay in the Netherlands. Just over half (55%) reported that they see their future in the Netherlands. We find no clear differences in the intention to stay in the Netherlands based on age, gender, employment situation in Syria or degree of urbanization of the municipality of residence. We do find that people with children living at home less often want to stay in the Netherlands. This is a surprising result, which is difficult to interpret on the basis of the literature. Highly educated Syrians also less often see their future in the Netherlands. It is worth noting that the differences in intentions to stay between groups are small.

Sociocultural proximity and positive opinion regarding social climate mitigate desire to leave

Syrians who endorse more progressive values and those who are less religious are more inclined to stay in the Netherlands. While 46% of those who adhere to the least progressive norms think they will stay in the Netherlands, this rises to 61% for those who endorse the most progressive norms. There is also an association with religion: 67% of those for whom religion has no importance at all think they will stay in the Netherlands, compared

with just 49% of those who attach great value to religion. Being Muslim or Christian makes no difference here. People who take a more positive view of the social climate in the Netherlands towards migrants also more often expected to stay here. By contrast, Syrians who have more contacts with friends and family outside the Netherlands more often think they will leave. These findings confirm the idea that people who are more aligned with the host society are more inclined to settle long-term.

Negative perception of social climate: highly educated more often inclined to leave the Netherlands

Although people with a higher education level generally endorse more progressive values than lower-educated people, they are less often inclined to stay in the Netherlands. This can be explained partly by a mechanism similar to the ‘integration paradox’ (Buijs et al. 2006), whereby highly educated people actually take a more negative view of the social climate in the Netherlands and therefore less often wish to stay. Given the potential of this group in terms of participation, this is an important finding. Subsequent data collection rounds will reveal to what extent these intentions translate into actual departure.

5.2.3 Insights into mental ill-health (chapter 4, Alet Wijga (RIVM), Mieke Maliepaard (WODC), Willem Huijnk (SCP) and Ellen Uiters (RIVM))

In the study ‘Syrians in the Netherlands’ (*Syriërs in Nederland*) (Dagevos et al. 2018a), we found that 41% of Syrian permit holders suffer mental ill-health, for example often feeling sombre, down or very anxious and rarely feeling calm, and happy. This publication describes the factors that are associated with the mental health of permit holders.

Mental ill-health in broad swathes of the Syrian group

Mental ill-health occurs commonly in all sections of the Syrian group in the Netherlands. While there are differences in the prevalence of mental ill-health between men (39%) and women (44%) and between different age groups, the prevalence is higher in all cases than in the general population in the Netherlands (which, measured using the same method, stood at 11% in 2017), Mental ill-health is almost as common among highly educated Syrians as among those with a low education level, whereas in the general population in the Netherlands the prevalence of mental ill-health declines sharply as the education level rises.

Experiences during the flight exact a toll on mental health

Negative experiences during the flight from Syria, such as extortion/financial deception, robbery, sexual violence, abuse, shipwrecks and kidnapping, have a major impact on mental health. A majority of permit holders have experienced such things. Mental ill-health is more common in both women and men if they have had multiple negative experiences during their journey to the Netherlands. The percentage of men suffering mental ill-health rises from 34% for those without such negative experiences to 44% for those who have

experienced one or more of the above events. The corresponding percentages for women are 42% and 57%.

Mental ill-health equally common among dependants and non-dependants

It is notable that mental ill-health is no less common among those who travelled to the Netherlands as dependants (are reunified with a family member in the Netherlands) and those who did not, and who in many cases experienced a hazardous journey. Over half of Syrian women travelled to the Netherlands as dependants (the figure for men is 8%). They suffer mental ill-health as frequently as women who did not come to the Netherlands as dependants, although those who travelled as dependants usually had a safer journey. On the other hand, they spent a longer period left behind in Syria or another country where, often in the absence of the breadwinner, they may be presumed to have lived in danger, anxiety and uncertainty.

Number of moves between reception centres influences men's mental health

For the Syrian men in this study, it was not the length of time spent in an asylum reception centre that influenced their mental health, but rather the number of times they moved between centres: the percentage suffering mental ill-health was 33% for men who had moved a maximum of twice, and 43% among those who had had to move more than four times. Among women (the majority of whom had moved a maximum of twice) we found no relationship between the number of moves and mental health.

Relationship between financial problems and mental ill-health

After leaving behind the war – but also their home – and surviving the journey, permit holders in the Netherlands are safe from the violence of war. However, our findings show that aspects of life in the Netherlands are also associated with mental ill-health, for example having too little money to make ends meet. There is also a relationship between financial situation and mental health in the general population, but this factor carries extra weight for Syrians because so many of them are in a financially vulnerable position (see CBS 2018; Dagevos et al. 2018a). Roughly 40% of permit holders reported that they were unable to make ends meet with the money they had available; 47% of this group suffer mental ill-health, compared with 36% of those who are able to manage financially.

Difficulty with the Dutch language, few social contacts with Dutch natives and perceived discrimination are associated with more mental ill-health

Discrimination, social contacts and command of the language are regarded in the literature as important factors influencing the well-being of permit holders. These findings are corroborated for the Syrian permit holders in our study. One in ten respondents reported that they have occasionally suffered discrimination by Dutch natives, and 60% of this group suffer mental ill-health. Having a command of the Dutch language and social contacts with Dutch natives are positively associated with mental health; both factors can, for example, have a positive influence on knowledge about the Dutch care system and communication

with care providers. Strikingly, contacts with Syrians show no positive correlation with mental health; it may be that Syrians with poorer mental health seek extra support from their own ethnic group.

S.2.4 A picture of care use (chapter 5, Willem Huijnk (SCP), Ellen Uiters (RIVM) and Alet Wijga (RIVM))

It is known from earlier research that permit holders are not always able to access (appropriate) care. Both individual characteristics of those in need of care and features of the care system (and the match between the two) can play a role in use of care. Our study investigated which factors influence use of care.

Little contact by Syrian permit holders with psychologist/psychiatrist

Some 68% of Syrian permit holders had been in contact with a general practitioner (GP) in the past year, 37% with a specialist and 8% with a psychologist/psychiatrist. Set against comparable age groups in the general population, permit holders have more contact with a general practitioner and medical specialist, but less contact with mental health services. Earlier research shows that both permit holders themselves and their GPs often fail to recognise mental health problems. Given the high prevalence of mental ill-health among Syrian permit holders, it is striking that relatively few of them (8%) have been in contact with a psychiatrist or psychologist.

While health problems are obviously an important reason for accessing care, differences in care use between permit holders are also associated with demographic characteristics such as sex and age. For example, more women than men use care. Not living in an urban area and having financial difficulties are also associated with lower care use. Syrians living alone have less often been in contact with a GP or medical specialist than Syrians who do not live alone, but they have more often had contact with mental health services. The finding that Syrians living alone use less GP and specialist care may indicate that they have less information and knowledge on this matter. The greater use of mental health services by Syrians living alone may suggest that living in a family could be an impediment to seeking forms of care that are sensitive for the Syrian group. Greater trust in the Dutch care system increases the chances of using care.

Longer period in the Netherlands and sociocultural integration associated with more use of care

There is also a link between use of care and migration-related factors. Syrian permit holders who have been in the Netherlands for a longer period appear able to find their way through the Dutch care landscape more successfully, and make greater use of care services. Greater sociocultural integration also appears to make it easier to access care services. Having social networks that include Dutch natives and endorsing less conservative views about gender roles are associated with greater use of care. This fits in with the idea that cultural differences can pose an impediment to use of care services, for example due to miscommunication. Neither command of the Dutch language nor education level have an

independent effect on use of care; this may be because of the relationship with other determinant characteristics, such as opinions or social contacts with Dutch natives.

Based on these findings, it is reasonable to assume that Syrian permit holders, and especially those at a greater sociocultural remove from Dutch society, are not always able to find their way through the Dutch care system; they make less use of GP and mental health services than Syrian permit holders with equivalent health status who are socioculturally closer to Dutch society. Some caution is called for in interpreting these findings, however: whilst we know something of the subjective physical and mental health of Syrians, the care need was not measured directly. We also do not know whether they access alternatives to care provided by a psychologist or psychiatrist, for example social work or a nurse practitioner at the GP.

S.2.5 Variation in participation (chapter 6, Emily Miltenburg and Jaco Dagevos (scp))

There is growing support at policy level for the notion that forms of participation such as learning the Dutch language, being enrolled in regular education and being in paid work should take place not sequentially but simultaneously. In this study we investigated the extent to which different forms of participation are combined. We distinguish between economic participation (paid employment, looking for employment, internships), educational participation (being enrolled in regular education, following a Dutch language course) and societal participation (volunteer work). Following Dutch language lessons is dominant, with other forms of participation less common: few Syrians are in employment (a tenth) or looking for employment (just over a fifth). Just over a quarter are on an internship; enrolment in regular education is limited (15%). Just over a quarter volunteer on a daily or weekly basis, but the majority do not volunteer. On average, permit holders combine two forms of participation (out of a maximum of five forms of participation).² A quarter are only following a language course, but following a language course is also regularly combined with another form of participation, most often with volunteer work.

Four participation profiles: two active and two less active groups

Our analyses found four groups with characteristic forms of participation. In the largest group, *language* (66%), everyone is following a language course; engagement in the other forms of participation is relatively limited. The *active seekers* group (11%) is characterised by the combining of activities: a relatively large number of those in this group are looking for employment, they also volunteer frequently and are often on internships. Many of them are also following a language course. Enrolment in regular education is low. By contrast, the *eager learners* group (6%) stands out precisely because of the strong probability that they will be enrolled in regular education. A substantial proportion are also following a language course, and a relatively large number are also in paid employment or on an internship. Common to both the *active seekers* and *eager learners* is that they combine several forms of participation. However, these active groups account for a relatively small proportion of Syrian permit holders (17% in total). Finally, there is a group labelled *cautious start* (17%).

Members of this group are not following a language course, though a substantial proportion have done so in the past, and although still low, a relatively large share have successfully completed a civic integration programme. As this group appears to have made more progress towards integration than the other groups, their participation in other areas might also be expected to be higher. However, while the share who are in paid employment or enrolled in regular education is relatively high compared with the *language* and *active seekers* groups, the differences are not very marked. Moreover, the share who are seeking employment and who volunteer frequently is low. It seems like some members of this group do not continue their participation after completing a language course by participating in regular education or the labour market.

Highly educated and young people more likely to combine forms of participation

What people did before they came to the Netherlands influences the way they participate in Dutch society. Syrians who followed higher education outside the Netherlands or were employed before coming to the Netherlands relatively often match the active seekers profile, undertaking activities which can help them find their way to the labour market (such as looking for employment, volunteering and being on an internship). They were also typically active whilst in the asylum reception centre, for example learning Dutch and volunteering. They relatively often speak English and often maintain contacts with Dutch natives. Women are less likely to belong to the active seekers group. Most members of the eager learners group were still going to school in Syria and relatively high proportion of them have followed lower or upper secondary or vocational education. Relatively few followed higher education, but that can be explained by the average young age of those in this group. To a degree, we find the same background characteristics in this young group as among the *active seekers*: many of them were active during their period in reception centres, and they often have contacts with Dutch natives; they also speak English relatively often. Those in the eager learners group also rate their self-reported language proficiency in Dutch the highest. We may deduce from this that there is a privileged subset within the Syrian group who came to the Netherlands with relatively favourable characteristics and who are shaping their lives here through various forms of participation. It will be interesting to see to what extent these participation profiles lead to successful – or stagnating – integration in the coming years.

5.2.6 A socio-cultural typology of Syrian permit holders (chapter 7, Roxy Damen and Willem Huijnk (scp))

Perceptions within the Syrian group in the Netherlands vary. Although less prominent than a few years ago, the image is still one of a modern, well-educated group. Ranged against this is the perception of Syrians as a migrant group consisting largely of people with conservative views who are orientated primarily towards their own compatriots. To gain an insight into the sociocultural profile of Syrian permit holders, we investigated the relationship between the pattern of social contacts (with the origin group and with the native Dutch), norms and values (including in relation to gender roles and acceptance of homo-

sexuality) and identification with the origin group and with the Netherlands, as well as feeling at home in the host country.

Three sociocultural types

Despite the relatively recent arrival of the Syrian group in the Netherlands, differences can already be observed in their sociocultural positions, and their sociocultural diversity is particularly striking. Our study suggests that Syrians in the Netherlands can be classified into three distinct sociocultural types, which we term ‘moderate separation’, ‘moderate integration’ and ‘moderate assimilation’. We label each of these types as ‘moderate’ because there is still a degree of variation in sociocultural characteristics. 40% of Syrian permit holders fall into the ‘moderate integration’ type. Members of this group are socially, emotionally and culturally embedded in both the Syrian group and the host society; they have relatively frequent contacts with other Syrians, but also with Dutch natives and other migrants. Just over a third (36%) fall into the ‘moderate separation’ type: they generally maintain stronger social and emotional ties with their origin group and are relatively conservative in their values. Almost a quarter (24%) fall into the ‘moderate assimilation’ type; they have relatively strong social and emotional ties with Dutch society and endorse more progressive values than members of the other two groups.

Shorter and more active stay in reception centre, command of Dutch, education and work make integration and assimilation more likely

Spending a shorter time in an asylum-seekers reception centre, undertaking activities whilst in the centre, speaking Dutch (and/or English) and going to school or working in the Netherlands are all associated with (partial) sociocultural embedding in Dutch society (the ‘moderate assimilation’ and/or ‘moderate integration’ types). Strikingly, Syrian permit holders who had more negative experiences during their flight from Syria are also more likely to be in the ‘moderate assimilation’ or ‘moderate integration’ group.

Mental ill-health, perceived exclusion and stronger religious adherence are more common among Syrian permit holders who are predominantly oriented towards their origin group (the ‘moderate separation’ type). A relatively high proportion of women fall into this latter type type whereas highly educated Syrians are relatively often found in the ‘moderate assimilation’ type.

5.3 Background to differences: pre-migration, migration and post-migration factors

Syrian permit holders have spent most of their lives outside the Netherlands; most of them came to the Netherlands under difficult circumstances, and after spending a period in a reception centre have made a new start here. We assume that each of these phases has an influence on their lives (e.g. mental health) and their integration (e.g. form of participation and sociocultural position, including the intention to stay in the Netherlands). With this in mind, this study distinguishes between pre-migration, migration and post-migration factors. Pre-migration factors include socioeconomic status (highest education followed,

employment situation and occupational level) outside the Netherlands. The length of the journey and what they went through during their flight from Syria are regarded as migration factors. Post-migration factors relate to the period spent in a reception centre and factors relating to their lives in the Netherlands.

Pre-migration capital: highly educated Syrians participate more actively and exhibit less sociocultural distance

There is a relationship between the characteristics of Syrians when they arrive in the Netherlands and their form of participation. Those who followed higher education in Syria relatively often meet the participation profile of *active seekers*. They typically undertake simultaneous activities which can help them find their way to the labour market (such as looking for employment, volunteering and being on an internship). They also more often have closer social and emotional ties with the native population and are somewhat less focused on their origin group ('moderate assimilation' type). At the same time, those who have followed higher education are slightly more inclined to leave the Netherlands, which is a desire related to their less positive assessment of the social climate. Whether or not a person worked in Syria mainly impacts on their degree of participation in the Netherlands (most people with the *active seekers* participation profile were in employment outside the Netherlands, while those who were at school there are overrepresented in the *eager learners* profile). We found no associations in the other areas investigated in this study. There is also no clear relationship between mental health and the education level attained in Syria or another country: broad swathes of Syrian permit holders in the Netherlands are confronted with mental ill-health.

Migration factors: the flight from Syria

The more negative experiences people went through whilst fleeing from Syria, the more often they suffer from mental ill-health. Mental health also impacts on other areas, such as sociocultural position. Poor mental health is more prevalent among Syrians who are predominantly focused on the origin group ('moderate separation' type) than among members of the other two sociocultural groups.

Post-migration: what effect does the experience in reception centres have on permit holders?

The study particularly shows that men who have lived in several asylum reception centres are in poorer mental health. As regards participation, it is interesting to note that those who were active during their spell in the reception centre, for example learning the Dutch language or volunteering, also participate more once they leave the centre; they are more often found in the *active seekers* and *eager learners* profiles. The shorter the period spent in a reception centre and the more activities permit holders engaged in during this time, the smaller the sociocultural distance to the host society. To what extent there is a causal effect here is impossible to say from our data, but the relationship is striking.

Life in the Netherlands

The more people experience discrimination, the more likely they are to suffer mental health problems. Discrimination and an unfavourable perception of the social climate with regard to migrant groups also reduces the intention to stay in the Netherlands and strengthens the focus on the origin group. Syrians who are closer to the Dutch cultural mainstream, measured among other things by their views on gender equality, are much more often inclined to stay in the Netherlands. Feeling accepted and endorsing values that are regarded as the norm in Dutch society contribute to the affinity with the Netherlands. Religion also plays a role: Muslims who actively profess their faith more often fall into the ‘moderate separation’ type, and those who attach great importance to their religion are more often intent on leaving the Netherlands. Contacts with the native Dutch population are found to be associated with the degree of participation: those with more active profiles tend to have more contacts with Dutch natives. There is an interaction between socio-cultural distance, perceived inclusion and exclusion, mental health and forms of participation: less sociocultural distance from the host society translates into less exclusion, fewer mental health problems and more frequent combination of several forms of participation.

S.4 Considerations for policy

A great deal of policy has been developed in recent years by Dutch municipalities, the Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (COA) and central government (COA 2019; Dagevos et al. 2018b; Razenberg et al. 2018b; SER 2018). This policy is aimed at speeding up the integration of permit holders in Dutch society, among other things by increasing the opportunities provided in reception centres to learn Dutch and volunteer (‘valuable waiting period’) and matching placement in municipalities better to the characteristics of the individual permit holder and the local labour market (‘screening and matching’). Many municipalities actively pursue a policy to better equip permit holders for employment and actively guide them to work. Below we cite a number of considerations for policy which ensue from the study findings. There will be some overlap with policy that has already been developed in recent years, and in those cases the study endorses the need to continue such policy. Although the vast majority of permit holders who have come to the Netherlands since 2014 have temporary residence permits, existing policy and policy in development is focused on promoting their integration in Dutch society. We continue this line of thinking here. Experiences with earlier refugee groups show that the majority stay in the Netherlands, justifying the emphasis on integration policy.

Integration of permit holders requires long-term policy

This report is not the only one to show how tough the integration process for permit holders is. People have to start over. Mental health problems, organising family reunification and learning the Dutch language are just a few of the factors which mean that enrolment in regular education or participating in the labour market demands time. In itself, this is not a new factor: refugees who came to the Netherlands in the 1990s also got off to a slow start

on the labour market. This is being repeated with the Syrian permit holders (and those from other countries; see CBS 2018). It is therefore important that policy aimed at permit holders is robust and enduring (cf. Beckers et al. 2018; Klaver et al. 2019; SER 2018).

Combining participation in work and education still uncommon

Although widely advocated by research and policy, the share of permit holders combining several forms of participation (learning the language, working and following a course of education) is limited. Our findings suggest that a majority of Syrian permit holders are actively learning Dutch through language lessons. They regularly combine this with activities such as volunteering, but far less commonly with employment or regular education. There is also a group who appear to have ended up in a kind of limbo. There is a realisation by local authorities that a parallel approach is needed (Klaver et al. 2019), but in practice this is not easy to organise (cf. Oostveen et al. 2018). And although the new civic integration system is expected to expand the opportunities for local authorities to set up such structures, it will not be introduced soon (the envisaged implementation date is now 1 January 2021). Some municipalities are currently preparing for the new system; the resultant policy changes could be focused on organising combinations of different forms of participation, drawing on successful examples that have been developed in practice in recent years.

Attention for women

There is a risk that municipal policy will focus chiefly on participation by men and that policy attention will fade away once men have been helped into work and off welfare benefits (Razenberg et al. 2018b). Rotterdam City Council mentions this is a specific point for attention in its new approach to permit holders (Gemeente Rotterdam 2018), and other reports also highlight the importance of policy attention for participation by women from refugee groups (Oostveen et al. 2019; Razenberg et al. 2018a).

This report highlights the weaker position of female permit holders; they are in poorer mental health, participate less and more often operate predominantly within Syrian networks. This report therefore reaffirms the urgency of ensuring policy attention for the position of women.

The reception experience: more active and less frequent changes of location

This report endorses the notion of making the most of the time spent in the reception centre ('valuable waiting period'). Permit holders who are active during this period continue to be active afterwards. They often combine different forms of participation and are also often characterised by a relative lack of sociocultural distance to the native population. Research among permit holders in Rotterdam (Weeda et al. 2018) found an association between the number of reception locations in which they live and their mental health; our study confirms this finding, at least for men. As far as possible, policy needs to take this into account, including in periods when the influx of migrants is high, because this is precisely when asylum-seekers tend to be moved frequently from one location to another.

Mental ill-health: accessible care and expertise regarding the target group

Mental health problems are widespread among Syrian permit holders. However, only a limited proportion of them access mental health services: just one in eight Syrian permit holders with mental ill-health have (had) contact with a psychologist or psychiatrist. Not all of them need care, but it is equally very plausible that a (high) proportion have difficulty finding and accessing good mental health care. The discrepancy between supply and demand is likely to be related to factors on both sides (e.g. taboos and unfamiliarity with mental health care on the part of Syrian permit holders, and insufficient expertise and inadequate support on the part of care institutions).

This study also shows an association between greater sociocultural distance and less use of care. If the well-being of Syrians with mental health problems is to be improved, it is important that those problems are identified at an early stage and brought into the open in a culturally sensitive way. Tackling mental health problems is also important because of the interaction between (mental and physical) health and activities in other areas of life, such as education, finding work, establishing social relationships and learning the Dutch language. Targeting health problems at an early stage can thus make a major contribution to a person's position in many other spheres of life.

Feeling welcome, sociocultural integration and mental health go hand in hand

Syrians who feel that the Netherlands offers a favourable climate for migrants are more open to contacts with Dutch natives and more often endorse progressive values. This sociocultural 'connection' is also positively associated with better mental health, more active forms of participation and the intention to stay in the Netherlands. It is plausible that people who intend to stay will make a greater effort to integrate. It is concerning that highly educated permit holders, in particular, have a negative perception of the social climate towards migrants in the Netherlands and for this reason are less inclined to stay. It is thus important to keep permit holders fully included, engaged and involved. This will not be an easy challenge for policy: the goal is an inclusive society with no discrimination and with frequent social interaction between different groups, but this is difficult to achieve in practice, if for no other reason than due to differences in language, culture and religion. Promoting participation in the labour market is an important driver in achieving these goals. Helping permit holders to find work can help increase their social contacts and make them feel more at home in the Netherlands. It can also help reduce mental health problems which, as this study shows, are triggered among other things by financial problems. Helping permit holders find work continues to present the biggest policy challenge for the coming years.

Notes

- 1 In our study, these are persons who received asylum status between 1 January 2014 and 1 July 2016, but who did not themselves come to the Netherlands for family reunification or as dependants.
- 2 The five forms of participation are 1) paid employment or looking for employment; 2) being on an internship; 3) being enrolled in regular education; 4) following a language course; and 5) volunteer work. The routing through the questionnaire meant it was not possible for 'paid employment' and 'looking for employment' to occur simultaneously.

References

- Beckers, P., J. Dagevos, A. Odé en K. de Vries (2018). Schuivende perspectieven op vluchtelingen. In: J. Dagevos, A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (red.), *Nieuwe wegen voor vluchtelingen. Over opvang, integratie en beleid* (p. 13-26). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Buijs, F., F. Demant en A. Hamdy (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- CBS (2017). *Van opvang naar integratie. Cohortstudie van recente asielmigranten*. Geraadpleegd 15 maart 2019 via www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/25/van-opvang-naar-integratie-cohortstudie-asielmigranten.
- CBS (2018). *Uit de startblokken. Cohortstudie naar recente asielmigratie*. Geraadpleegd 15 maart 2019 via www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2017/25/van-opvang-naar-integratie-cohortstudie-asielmigranten.
- COA (2019). *Vroege integratie en participatie*. Geraadpleegd 18 februari 2019 via www.coa.nl/nl/asielopvang/werk-en-opleiding/vroege-integratie-en-participatie.
- Dagevos, J. en M. Maliepaard (2018). Oriëntatie op Nederland en op het herkomstland. In: J. Dagevos, W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (red.), *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (p. 156-173). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., W. Huijnk, M. Maliepaard en E. Miltenburg (2018a). *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dagevos, J., A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (2018b). *Nieuwe wegen voor vluchtelingen. Over opvang, integratie en beleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Gemeente Rotterdam (2018). *Rotterdamse aanpak statushouders 2019-2022. Wonen, zorgen, leren én werken*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Huijnk, W., J. Dagevos en E. Miltenburg (2017). Een staalkaart van statushouders. Over de integratie van statushouders in Nederland. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 92, nr. 4, p. 359-394.
- Klaver, J., J. Dagevos, R. Dekker, K. Geuijen en A. Odé (2019). Leren en werken voor vluchtelingen. Beleid en interventies in drie grote gemeenten. In: *Beleid en maatschappij*, te verschijnen.
- Kloosterman, R. (2018). Opvattingen over vluchtelingen in Nederland. In: *Statistische Trends*, maart 2018. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Maliepaard, M., B. Witkamp en R. Jennissen (2017). *Een kwestie van tijd? De integratie van asielmigranten: een cohortonderzoek*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Mensink, W. en E. Miltenburg (2018). Eerder ambivalentie dan polarisatie over het vluchtelingenvraagstuk. In: J. Dagevos, A. Odé, P. Beckers en K. de Vries (red.), *Nieuwe wegen voor vluchtelingen. Over opvang, integratie en beleid* (p. 189-212). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Oostveen, A., J. Klaver en M. Born (2019). *Versnelde participatie en integratie van vluchtelingen: De Amsterdamse aanpak. Overkoepelende eindrapportage*. Amsterdam: Regioplan.
- Oostveen, A., A. Odé en A. Mack (2018). *Duale trajecten taal en werk. Inventarisatie van duale trajecten voor statushouders*. Amsterdam: Regioplan.

- Razenberg, I., M. Kahmann en M. de Gruijter (2018a). *'Mind the gap': barrières en mogelijkheden voor de arbeidsparticipatie van vluchtelingenvrouwen*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonker Instituut.
- Razenberg, I., M. Kahmann, M. de Gruijter en E. Damhuis (2018b). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2018*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving/Verwey-Jonker Instituut.
- SER (2018). *Vluchtelingen en Werk. Een nieuwe tussenbalans*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Sterckx, L. en M. Fessehazion (2018). *Eritrese statushouders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Weeda, L., M. van der Linden en J. Dagevos (2018). Breekt de zon door in het azc? De rol van de azc-periode voor de mentale gezondheid en sociale integratie van statushouders in Rotterdam. In: *Mens en Maatschappij*, jg. 93, nr. 4, p. 313-342.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn in gedrukte vorm verkrijgbaar bij de (internet)boekhandel en zijn als pdf gratis te downloaden via www.scp.nl. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

SCP-publicaties 2019

- 2019-1 *Werk en mantelzorg. Kwaliteit van leven en het gebruik van ondersteuning op het werk* (2019). Alice de Boer, Inger Plaisier en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0904 9 (pdf)
- 2019-2 *Opgestaan, plaats vergaan ... Uitstroom van vrouwen en mannen in leidinggevende functies* (2019). Ans Merens. ISBN 978 90 377 0907 0 (pdf)
- 2019-3 *Zorgen voor thuiswonende ouderen. Kennissynthese over de zorg voor zelfstandig wonende 75-plussers, knelpunten en toekomstige ontwikkelingen* (2019). Mirjam de Klerk, Debbie Verbeek-Oudijk, Inger Plaisier en Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0908 7 (pdf)
- 2019-4 *Opnieuw beginnen. Achtergronden van positieverschillen tussen Syrische statushouders* (2019). Emily Miltenburg, Jaco Dagevos en Willem Huijnk (red), Nathalie Boot en Zoë Driessen (CBS), Sanne Noyon en Mieke Maliepaard (WODC), Jaco Dagevos, Roxy Damen, Willem Huijnk en Emily Miltenburg (SCP), Ellen UTERS en Alet Wijga (RIVM). ISBN 978 90 377 0910 0 (pdf)

Digitale publicaties 2019

Trends in de ouderenzorg 2018-2030 (infographic). Mirjam de Klerk, Debbie Verbeek-Oudijk, Inger Plaisier en Maaïke den Draak. ISBN 978 90 377 0911 7, publicatiedatum 17-4-2019

Overige publicaties 2019

Burgerperspectieven 2019 | 1 (2019). Paul Dekker, Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0906 3

SCP-publicaties 2018

- 2018-1 *Werken aan de start. Jonge vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt* (2018). Ans Merens en Freek Bucx (red.). ISBN 978 90 377 0859 2
- 2018-2 *Lees:Tijd. Lezen in Nederland* (2018). Annemarie Wennekers, Frank Huysmans en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0858 5
- 2018-3 *De Wmo 2015 in praktijk. De lokale uitvoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning* (2018). Lia van der Ham, Maaïke den Draak, Wouter Mensink, Peggy Schyns en Esther van den Berg. M.m.v. Pepijn van Houwelingen en Isabella van de Velde. ISBN 978 90 377 0856 1
- 2018-4 *Jezelf zijn in het verpleeghuis* (2018). Lisette Kuiper, Debbie Verbeek-Oudijk en Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0855 4 (pdf)
- 2018-5 *Maatschappelijke ondersteuning: keuzes van cliënten en beleid van gemeenten* (2018) (handelseditie proefschrift). Anna Maria Marangos. ISBN 978 90 377 0846 2 (pdf)
- 2018-6 *Een lokaal sociaal contract. Voorwaarden voor een inclusieve samenleving* (2018). Kim Putters. ISBN 978 90 377 0861 5

- 2018-7 *The social state of the Netherlands 2017* (2018). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer en Annemarie Wennekers (red.). ISBN 978 90 377 0862 2 (pdf)
- 2018-8 *Net als thuis. Wooninitiatieven opgezet door ouders voor hun kinderen met een beperking* (2018). Inger Plaisier en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0863 9
- 2018-9 *Bouwend aan een toekomst in Nederland. De leefsituatie van Poolse migranten die zich na 2004 in Nederland hebben ingeschreven* (2018). Mérove Gijsberts, Iris Andriessen, Han Nicolaas (cbs) en Willem Huijnk. ISBN 978 90 377 0864 6 (pdf)
- 2018-10 *Publieke voorkeuren. Een methodologische en inhoudelijke verkenning van voorkeuren voor publieke voorzieningen* (2018). Martin Olsthoorn en Ab van der Torre. ISBN 978 90 377 0867 7 (pdf)
- 2018-11 *De religieuze beleving van moslims in Nederland. Diversiteit en verandering in beeld* (2018). Willem Huijnk. ISBN 978 90 377 0868 4 (pdf)
- 2018-12 *Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa* (2018). Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0866 0 (pdf)
- 2018-13 *Verhalen blijven vertellen en elkaar willen begrijpen* (2018). Kim Putters, Andries van den Broek, Ab van der Torre, Martin Olsthoorn, Esther van den Berg, Wouter Mensink, Lotte Vermeij, Marcel Coenders en Annemarie Wennekers. ISBN 978 90 377 0872 1
- 2018-14 *Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland* (2018). Jaco Dagevos, Willem Huijnk, Mieke Maliepaard (WODC) en Emily Miltenburg. ISBN 978 90 377 0869 1
- 2018-15 *Tijdelijk werk geven. Invloed van laagconjunctuur en langdurende ziektegevallen* (2018). Edith Josten en Jan Dirk Vlasblom. ISBN 978 90 377 0870 7 (pdf)
- 2018-16 *Kwetsbaar en eenzaam? Risico's en bescherming in de ouder wordende bevolking* (2018). Cretien van Campen, Frieke Vonk en Theo van Tilburg (VU AMSTERDAM). ISBN 978 90 377 0874 5
- 2018-17 *Veranderde zorg en ondersteuning voor mensen met een beperking. Landelijke evaluatie van de Hervorming Langdurige Zorg* (2018). Mariska Kromhout, Nora Kornalijslijper en Mirjam de Klerk (red.). ISBN 978 90 377 0875 2
- 2018-18 *An international comparison of care for people with intellectual disabilities. An exploration* (2018). Isolde Woittiez, Evelien Eggink, Lisa Putman en Michiel Ras. ISBN 978 90 377 0871 4 (pdf)
- 2018-19 *Van sociale werkvoorziening naar Participatiewet. Hoe is het de mensen op de Wsw-wachlijst vergaan?* (2018). Klarita Sadiraj, Stella Hoff en Maroesjka Versantvoort. ISBN 978 90 377 0880 6 (pdf)
- 2018-20 *Lastige kwesties. Acht focusgroepen over vertegenwoordiging en stemmen* (2018). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0878 3 (pdf)
- 2018-21 *Kijk op kinderopvang. Hoe ouders denken over de betaalbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van kinderopvang* (2018). Anne Roeters en Freek Bucx. ISBN 978 90 377 0876 9 (pdf)
- 2018-22 *Verdeeldheid en verbinding. Terugblik op de rol van de civil society bij de komst van vluchtelingen* (2018). Wouter Mensink. ISBN 978 90 377 0882 0 (pdf)
- 2018-23 *Als werk weinig opbrengt. Werkende armen in vijf Europese landen en twintig Nederlandse gemeenten* (2018). Cok Vrooman, Edith Josten, Stella Hoff, Lisa Putman en Jean Marie Wildeboer Schut. ISBN 978 90 377 0881 3
- 2018-24 *Het culturele leven. Hoe 10 culturele domeinen gezien vanuit 14 kernthema's* (2018). Andries van den Broek en Yvette Gieles. ISBN 978 90 377 0890 5 (pdf)
- 2018-25 *De sociale staat van Nederland 2018. Hoofdpijnen* (2018). Annemarie Wennekers, Jeroen Boelhouwer, Cretien van Campen en Rob Bijl (red.). ISBN 978 90 377 0886 8

- 2018-26 *Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland* (2018). Leen Sterckx, Merhawi Fessehazion, m.m.v. Bet-El Teklemariam. ISBN 978 90 377 0888 2
- 2018-27 *LHBT-monitor 2018. De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland* (2018). Gabriël van Beusekom en Lisette Kuiper. ISBN 978 90 377 0891 2 (pdf)
- 2018-28 *Overall rapportage sociaal domein 2017. Wisselend bewolkt* (2018). Evert Pommer, Jeroen Boelhouwer, Evelien Eggink, Anna Maria Marangos en Ingrid Ooms. ISBN 978 90 377 0895 0
- 2018-29 *Samenvatting Overall rapportage sociaal domein 2017. Wisselend bewolkt* (2018). Evert Pommer, Jeroen Boelhouwer, Evelien Eggink, Anna Maria Marangos en Ingrid Ooms. ISBN 978 90 377 0896 7
- 2018-30 *De scp-methode voor het meten van armoede. Herijking en revisie* (2018). Benedikt Goderis, Bart van Hulst, Jean Marie Wildeboer Schut en Michiel Ras. ISBN 978 90 377 0900 1 (pdf)
- 2018-31 *Rapportage sport 2018* (2018). Hugo van der Poel (Mulier Instituut), Resie Hoeijmakers (Mulier Instituut), Ine Pulles en Annet Tiessen-Raaphorst. ISBN 978 90 377 0893 6
- 2018-32 *Christenen in Nederland. Kerkelijke deelname en christelijke gelovigheid* (2018). Joep de Hart en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0894 3
- 2018-33 *Ons geld. Vrouwen en mannen over het belang van inkomen en economische zelfstandigheid voor vrouwen* (2018). Wil Portegijs. ISBN 978 90 377 0889 9
- 2018-34 *Alle ballen in de lucht. Tijdsbesteding in Nederland en de samenhang met de kwaliteit van leven* (2018). Anne Roeters (red.). ISBN 978 90 377 0899 8

Digitale publicaties 2018

- Verhalen blijven vertellen en elkaar willen begrijpen* (infographic). Kim Putters, Andries van den Broek, Ab van der Torre, Martin Olsthoorn, Esther van den Berg, Wouter Mensink, Lotte Vermeij, Marcel Coenders en Annemarie Wennekers. ISBN 978 90 377 0873 8, publicatiedatum 4-5-2018
- Een (on)gezonde leefstijl* (card stack). Stéfanie André (RU), Gerbert Kraaykamp (RU), Roza Meuleman (RU). ISBN 978 90 377 0879 0, publicatiedatum 10-7-2018
- De sociale staat van Nederland 2018* (card stack). Annemarie Wennekers, Jeroen Boelhouwer, Cretien van Campen en Rob Bijl (red.). ISBN 978 90 377 0885 1, publicatiedatum 11-9-2018
- (Un)healthy lifestyles. Education as a dividing line* (card stack). Stéfanie André (RU), Gerbert Kraaykamp (RU), Roza Meuleman (RU). ISBN 978 90 377 0897 4, publicatiedatum 22-10-2018
- Publiek voorzien. Ontwikkelingen in de uitgaven en dienstverlening van 27 publieke voorzieningen* (digitaal gelaagd rapport). Evelien Eggink, Ingrid Ooms, Lisa Putman, Michiel Ras, Ab van der Torre en Sytske Wierda. ISBN 978 90 377 0892 9, publicatiedatum 6-11-2018
- Armoede in kaart 2018* (cardstack). Stella Hoff, Benedikt Goderis, Bart van Hulst en Jean Marie Wildeboer Schut. ISBN 978 90 377 0902 5, publicatiedatum 23-11-2018
- Emancipatiemonitor 2018* (cardstack). Wil Portegijs (scp) Marion van den Brakel (CBS) ISBN 978 90 377 0901 8, publicatiedatum 14-12-2018

Overige publicaties 2018

- Burgerperspectieven 2018 | 1* (2018). Paul Dekker, Lia van der Ham en Annemarie Wennekers. ISBN 978 90 377 0865 3
- Burgerperspectieven 2018 | 2* (2018). Josje den Ridder, Evelien Boonstoppel en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0877 6
- Burgerperspectieven 2018 | 3* (2018). Josje den Ridder, Paul Dekker en Evelien Boonstoppel. ISBN 978 90 377 0883 7

Burgerperspectieven 2018 | 4 (2018). Paul Dekker, Josje den Ridder, Pepijn van Houwelingen en Patricia van Echtelt. ISBN 978 90 377 0898 1

Verdringing op de arbeidsmarkt. Beschrijving en beleving (2018). Wiljan van den Berge, Jan Dirk Vlasblom, Jos Ebregt, Lisa Putman, Jochem Zweerink en Marloes de Graaf-Zijl. ISBN 978 90 377 0887 5 (pdf)

Syriërs zijn getalsmatig de grootste groep statushouders die de afgelopen jaren in Nederland zijn komen wonen. Hun leven staat in het teken van het opbouwen van een nieuw bestaan in Nederland.

Met dit rapport bieden we inzicht in de vroege integratie van Syriërs. Zes onderwerpen staan centraal: gezinshereniging en verhuisgedrag, intenties om in Nederland te blijven, psychische gezondheid, zorggebruik, diversiteit in participatie en sociaal-culturele posities. We gaan in op de factoren die verschillen kunnen verklaren binnen de Syrische groep en kenmerkend zijn voor statushouders die nog maar kort in Nederland verblijven: het leven vóór de migratie, ervaringen gedurende de vlucht, de verblijfsperiode in de opvang en de periode daarna.

Dit rapport maakt onderdeel uit van de longitudinale cohortstudie asielzoekers en statushouders, dat op verzoek van vier ministeries (Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Justitie en Veiligheid, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Volksgezondheid, Welzijn en Sport) wordt uitgevoerd. Het betreft een samenwerking tussen onderzoekers het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). We benutten surveyonderzoek uit 2017 (aangevuld met registergegevens) naar het cohort Syriërs dat tussen 1 januari 2014 en 1 juli 2016 een verblijfsstatus heeft gekregen. Ook de komende jaren blijven we de ontwikkeling van de integratie van Syriërs volgen middels nieuwe surveys, registergegevens en kwalitatief onderzoek.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Justitie en Veiligheid

SCP-PUBLICATIE 2019-4

ISBN 978 90 377 0910 0

